

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1983 SEÇİMLERİNE GİDEN SÜREÇTE KURULAN SİYASİ PARTİLER VE
PROGRAMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Ercüment BERK

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1983 SEÇİMLERİNE GİDEN SÜREÇTE KURULAN SİYASİ PARTİLER VE
PROGRAMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Ercüment BERK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1983 SEÇİMLERİNE GİDEN SÜREÇTE KURULAN SİYASİ PARTİLER VE
PROGRAMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı (Başkan)

Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Sedef Bulut

Tez Sınavı Tarihi ...11.03.2015...

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

12 Eylül 1980 öncesi ülkede yaşanan anarşi ve terör olayları, siyasi bunalım ve ekonomik sıkıntılar ülkeyi bir çıkmaza sokmuş ve sonuçta ordu 12 Eylül 1980 günü yönetime el koymuştu.

Müdahaleden sonra siyasi faaliyetler durdurulmuş, Bülent Ulusu'nun başbakanlığında hükümet kurulmuştu. Ülkenin bu hale gelmesinde en büyük etken olduğu değerlendirilen 1961 Anayasası'nın yerine yeni bir anayasa hazırlanmış, bir yandan da mevcut siyasi partiler tamamen kapatılıp, parti yöneticileri siyasi yasaklı kapsamına alınmıştı. 1982 Anayasası'nın kabulüyle birlikte Kenan Evren Cumhurbaşkanı olmuş, bunun devamında daha önce siyasi alandaki bunalımların nedenleri de dikkate alınarak Milletvekili Seçim Kanunu ile Siyasi Partiler Kanunu hazırlanarak siyasi faaliyetler serbest bırakıldı. Siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıyla birlikte 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerine kadar toplam 15 siyasi parti kuruldu. Bu siyasi partilerden Büyük Türkiye Partisi kurulduktan kısa bir süre sonra Adalet Partisi'nin devamı olduğu gerekçesiyle kapatıldı. İleride koalisyon sorunlarının yanmasından çekinen MGK, bu kadar fazla siyasi partinin kurulmasında rahatsız olmuş ve partilerin kuruluş esnasında kurucu üyelerini veto etme yetkisini sonuna kadar kullanarak, seçimlere sadece Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti'nin kurulmasına izin vermişti.

6 Kasım 1983 Genel Seçimleri sonuçlandığında 12 Eylül yönetimini devralacağını sanan MDP seçimlerden üçüncü olarak çıkmıştı. Seçimlerde Halkçı Parti ikinci, 12 Eylül hükümetinde ekonomiden sorumlun olan Turgut Özal'ın Genel Başkanlığını yaptığı ANAP ise birinci olarak çıkmış, tek başına iktidar olmuştu.

ABSTRACT

Anarchy and terror events which took place in the country before September 12th of 1980, political crisis and economic gloom placed in a dilemma to the country. In the end army seized control of the country on September 12th of 1980.

After the intervention political activities were stopped and the government was established under the leadership of Bülent Ulusu. Instead of the 1961 constitution that was asserted as a main reason for the troubles in the country, a new constitution was set up, on the other hand available political parties were closed and party leaders were taken into the scope of politically banned. With the admission of 1982 constitution Kenan Evren became the president of the republic. Afterwards political activities were set free with the deputy election law and political parties law that were legislated by considering the reasons of crisis in the field of politics before. Total fifteen political parties were established with being set free political activities up to 6th November 1983 General Elections. From these political parties Büyük Türkiye Party was closed after a while it was established, on the ground that it was the attendance of the Adalet Party. MGK doubting about coalition problems to come up onwards worried about such a lot of political parties having been established. And MGK allowed only MDP, ANAP and Halkçı Party's being established by using its authority of veto to the parties' founder members in force in due course of the parties' establishment.

6 November 1983 General Election was ended up, MDP that supposed that it took over the 12th September governing become the third party in the elections. As to ANAP which Turgut Özal, who was the responsible for the economy in 12th September government, was the chairman of became the first party. It came to power single-handedly.

ÖNSÖZ

12 Eylül Askeri Müdahalesinden sonra ilk başta siyasi faaliyetler durması daha sonra siyasi partilerin tamamen kapatılmasıyla Cumhuriyet tarihinde ilk kez yaklaşık 3 yıl sürecek olan siyasi partisiz bir dönem başlamıştı. 1982 Anayasası'nın kabulünden sonra 1983 yılında gerekli yasal düzenlemeler yapılarak siyasi faaliyetler serbest bırakılmıştı. Bundan sonra 6 Kasım'da yapılacak genel seçimlere katılmak üzere siyasi partiler bir bir kurulmaya başlamıştı.

6 Kasım 1983 Genel Seçimlerine giden sürecin ve bu süreçte kurulan siyasi partilerin incelendiği araştırma üç bölüm olarak planlanmıştır. İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde dönüm noktalarından biri olan 12 Eylül Askeri Müdahalesi giriş bölümünde ele alınmış, ardından araştırmanın birinci bölümünde müdahaleden sonra 1982 Anayasası'nın kabul edilmesine kadar ki ülkede gelişen siyasi durum ele alınmıştır. İkinci bölümde 1982 Anayasası'nın hazırlanması ve kabul edilmesi devamında yeni siyasi hayata geçişin ilk adımlarından olan Milletvekili Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu ve bunların uygulanışları üzerinde durularak, bu dönemde 6 Kasım seçimlerine kadar kurulan 15 tane siyasi parti tek tek ele alınmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde, 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerine girmesine izin verilen üç partinin seçim propagandalarındaki söylemlerine yer verilerek, partilerin seçimlere nasıl girdiklerinin tablosu çizilmiştir. Daha sonra 6 Kasım 1983 Genel Seçim sonuçları ele alınarak analiz edilmiştir.

12 Eylül'ün hayatta kalan baş aktörlerinin yargılamasının devam ettiği günlerde hazırlanmaya başlanan bu çalışma esnasında, olaylara tarafsızca bakılmaya çalışılarak konu araştırılmıştır. Araştırma yapılırken öncelikle resmi yayınlar, bilimsel yayınlar, süreli yayınlar ve ilk elden kaynaklar taranmış, devamında günlük gazetelerden faydalanılmıştır. Tez çalışmam esnasında bana yardımlarını esirgemeyen ve destek olan danışmanım Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a ve çalışmalarım boyunca benden her türlü destek ve fedakârlığını esirgemeyen eşime teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ: 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ.....	1

1. BÖLÜM

1980-1982 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ YAPI

1.1. Siyasi Liderlerin Durumu	23
1.2. Milli Güvenlik Konseyi ve İlk Uygulamaları.....	26
1.3. Bakanlar Kurulunun Oluşturulması ve Ulusu Hükümeti.....	30
1.4. Milli Güvenlik Konseyi Hızlı Yasama Dönemi.....	32
1.5. Siyasi Partilerin Feshi.....	38

2. BÖLÜM

1982 ANAYASASI, SİYASAL PARTİLER KANUNU VE UYGULANIŞI

2.1. Yeni Anayasa.....	45
2.1.1. Kurucu Meclis.....	45
2.1.2. Yeni Anayasa Çalışmaları.....	50
2.1.3. Yeni Anayasanın Kabulü.....	59
2.1.4. Yeni Anayasa ile Yapılan Değişiklikler ve Kısıtlamalar.....	64
2.2. Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçim Kanunu.....	71

2.3. Yeni Kurulan Siyasi Partiler ve Programları.....	85
2.3.1. 1983 Genel Seçimlerine Girebilen Siyasi Partiler ve Programları.....	86
2.3.1.1. Milliyetçi Demokrasi Partisi.....	87
2.3.1.2. Anavatan Partisi.....	100
2.3.1.3. Halkçı Parti.....	108
2.3.2. 1983 Seçimleri Öncesi Kurulan Diğer Siyasi Partiler	115
2.3.2.1. Büyük Türkiye Partisi.....	115
2.3.2.2. Sosyal Demokrasi Partisi.....	127
2.3.2.3. Yüce Görev Partisi.....	134
2.3.2.4. Yeni Doğu Partisi.....	135
2.3.2.5. Doğru Yol Partisi.....	137
2.3.2.6. Yeni Düzen Partisi.....	142
2.3.2.7. Fazilet Partisi.....	145
2.3.2.8. Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti.....	148
2.3.2.9. Bizim Parti.....	151
2.3.2.10. Refah Partisi.....	153
2.3.2.11. Türkiye Huzur Partisi.....	155
2.3.2.12. Bayrak Partisi.....	157

3. BÖLÜM

1983 GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

3.1. Siyasi Partilerin Seçim Söylemleri.....	159
3.1.1. Anavatan Partisinin Seçim Söylemleri.....	160
3.1.2. Halkçı Partisinin Seçim Söylemleri.....	168
3.1.3. Milliyetçi Demokrasi Partisinin Seçim Söylemleri.....	175
3.2. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ve Sonuçları.....	182
SONUÇ	190
BİBLİYOGRAFYA	194
EKLER	205
EK-1. ANAYASA DÜZENİ HAKKINDA KANUN	205
EK-2. MGK'NIN 52 SAYILI KARARI (2 Haziran 1981)	207
EK-3. KENAN EVREN'İN SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASINA İLİŞKİN RADYO-TV KONUŞMASI (16 Ekim 1981)	209
EK-4. SİYASİ PARTİLERİN FESHİNE DAİR KANUN	213
EK-5 KENAN EVREN'İN ÇORUM KONUŞMASI (1 Haziran 1983)	215
ÖZGEÇMİŞ	218

KISALTMALAR

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BP: Bizim Parti

BTP: Büyük Türkiye Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇEK: Çocuk Esirgeme Kurumu

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DM: Danış Meclisi

DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DYP: Doğru Yol Partisi

EGM: Evrak Genel Müdürlüğü

FP: Fazilet Partisi

MBG: Milli Birlik Grubu

MBK: Milli Birlik Komitesi

MC: Milliyetçi Cephe

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MİSK: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu

MSP: Milli Selamet Partisi

POL-BİR: Polis Birliği

POL-DER: Polis Derneği

RG: Resmi Gazete

RP: Refah Partisi

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

TBP: Türkiye Birlik Partisi

YAŞ: Yüksek Askeri Şura

YDP: Yeni Düzen Partisi – Yeni Doğuş Partisi

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ: 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ

12 Mart muhtırasından sonraki yönetim dönemini bitiren Ekim 1973 seçimlerine Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Millet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Türkiye Birlik Partisi olmak üzere toplam sekiz parti katılmıştı.¹ 14 Ekim 1973 seçimlerinden sonra CHP birinci parti olarak 185, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, TBP 1 ve Bağımsızlar 6 milletvekili ile TBMM’de temsil hakkı kazanmıştı.² Seçimlerde 1950’den beri ilk kez birinci parti olarak çıkan Bülent Ecevit liderliğindeki CHP dâhil hiçbir parti salt çoğunluğu sağlayamamış, seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra ülkede 100 günü aşkın bir süre hükümet bunalımı yaşanmıştı.³ Yapılan görüşmeler sonucunda Bülent Ecevit’in Başbakanlığında kurulan CHP-MSP koalisyonu ancak 7 Şubat 1974’te güvenoyu alabilmişti.⁴ 235 gün süren CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde, haşhaş ekim yasağının kaldırılması, genel af yasası ve Kıbrıs Barış Harekâtı olmak üzere üç önemli konu dikkati çekmişti.⁵ ABD’nin tehditlerine rağmen haşhaş ekim yasağını kaldırması ve af yasasıyla popülerliği artan Başbakan Bülent Ecevit, bir taraftan MSP ile de sürtüşünce, 1974’teki Kıbrıs Barış Harekâtıyla kazandığı şöhreti seçimlere yansıtmayı amaçlayarak koalisyonu bozup başbakanlıktan çekilmişti.⁶ Ecevit’in başbakanlıktan çekilmesinden sonra 17 Kasım 1974’te Cumhurbaşkanı Korutürk kontenjan senatörü Sadi Irmak’ı başbakanlığa atamış, ancak Sadi Irmak’ın hazırladığı bakanlar kurulu, yapılan güven oylamasında sadece 17 olumlu oy alabilmişti. Fakat yerine başka hükümet kurulmadığı için aylarca görevini

¹ Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze**, İmge Kitabevi, 4.baskı, Ankara, 2008, s. 226.

² Tuncay Özgişi, **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:153, TBMM Basımevi, Ankara 2012, s. 243.

³ Çavdar, **a.g.e.**, s. 231-232.

⁴ **Milliyet**, 8 Şubat 1974.

⁵ Çavdar, **a.g.e.**, s. 236.

⁶ **A.g.e.**, s. 242; Başbakan Bülent Ecevit MSP’nin Kıbrıs Barış Harekâtı’na bir cihat ve fetih havası katmasından oldukça rahatsızdı. Bunun yanı sıra Ecevit Kıbrıs Barış Harekâtı’nı Kuzey Avrupa ülkelerine anlatmak için gitmek üzereyken başbakanlık vekâletini MSP lideri Necmettin Erbakan’a vermek istemeyince koalisyondaki ipler kopmuş, Ecevit hükümetten çekilmişti. Bkz. Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, **12 Eylül Türkiye’nin Miladı**, Doğan Kitapçılık, Birinci Basım, İstanbul, 1999, s. 45-46.

sürdürmüştü.⁷ CHP-MSP hükümetinin bozulması AP, MHP, MSP ve CGP'nin kenetlenmesine sebep olmuştu. Demirel "Milliyetçi Cephesi" sloganıyla ortaya çıkmış ve 1975 yılında Demokratik Parti'den 12 milletvekilinin AP'ne geçmesiyle Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti AP-MHP-MSP koalisyonunda kurulmuştu.⁸ Kurulan bu koalisyonda ilginç olan mecliste sadece üç milletvekili olan MHP'nin iki bakanlığı almış olmasıydı.⁹

1975-1977 yılları arasında görev yapan bu koalisyon döneminde ülke bir yandan sağ ve sol örgütler üzerinden kamplara ayrılmış, diğer yandan da büyük bir döviz darboğazına girmişti.¹⁰ Çavdar'a göre; Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti süresince MHP ve MSP'nin radikal diye nitelendirilebilecek kadroları kamu hizmeti alanında yerleştirmeleriyle, o dönemde "komando" diye adlandırılan ülkücü gençlik örgütünün üniversitelere karşı "kanlı saldırıları" başlamıştı ve bu ülkücü gençliğin en büyük destekçisi Başbakan Süleyman Demirel olarak kabul edilmekteydi.¹¹ Diğer taraftan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde işçiler hareketlenmiş, işçiler ve DİSK, başta DGM direnişi, Profilo direnişi olmak üzere birçok grev eylemi gerçekleştirmişlerdi. Türkiye'de 1976 yılına kadar yasaklanan İşçi Bayramı 1976'da kutlanmış, kutlamalar büyük bir katılım ve ihtişamla geçmişti. Ancak ertesi yıl 1977'deki Taksim'deki kutlamalarda, Intercontinental Oteli ve Su İşleri binasından açılan ateş sonucu çıkan kargaşayla birlikte 35 kişi hayatını kaybetmişti.¹²

1975-1977 yılları arasındaki olaylar karşısında Ecevit bir "kurtarıcı" olarak görülmüş, 5 Haziran 1977 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıksa da hükümeti kuracağı 226 milletvekili sayısına ulaşamamıştı.¹³ Seçimlerin sonuçlanmasına rağmen parti liderlerinden özellikle Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel birbirlerine

⁷ **Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Raporu**, C.1, Kasım 2012, Dönem 24, Yasama Yılı 3, s. 522.

⁸ **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1975; Mete Tunçay, "Adalet Partisi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8**, İletişim Yayınları, s. 2098.

⁹ **Milliyet**, 1 Nisan 1975.

¹⁰ Mehmet Ali Birand, **12 Eylül Saat: 04.00**, Karacan Yayınları, 10. Baskı, 1984, s. 45.

¹¹ Çavdar, **a.g.e.**, s. 243.

¹² Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 64-68; Çavdar, **a.g.e.**, s. 245-246.

¹³ **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1977; Birand, **a.g.e.**, s. 47. Seçim sonuçlarına göre CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 16, CGP 3, DP ise 1 milletvekiliyle mecliste temsil hakkı kazanmıştı. Seçimlerden ayrıca 4 bağımsız milletvekili çıkmıştı. Bkz. **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, 1961-1980, Yapı Kredi Yayınları, s. 418.

ağır ithamlarda bulunuyorlardı.¹⁴ 13 Haziran'da yasama yılının açılmasıyla Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma görevini ilk önce en çok milletvekiline sahip CHP lideri Ecevit'e vermişti. Ancak bu durumdan AP lideri Demirel hiç hoşlanmamış; Cumhurbaşkanı Korutürk'ün hükümet kurma görevini güvenoyu alamayacak bir partiye vermesini eleştirmişti.¹⁵ CHP liderinin hükümeti kurmak için çalacak kapısı kalmamıştı. MSP ile bozuşmuş, MHP ile de kavgalıydı, AP ise isteksizdi. Bu durumda Ecevit'in tek seçeneği kalmıştı o da azınlık hükümeti kurmaktı.¹⁶ Ancak CHP'nin kurduğu azınlık hükümeti güvenoyu alamayınca ülkede hükümet bunalımı bas göstermesinden dolayı Korutürk hükümeti kurma görevini Demirel'e vermişti.¹⁷ Demirel'in diğer partilerle yaptığı koalisyon pazarlıklarından sonra İkinci Milliyetçi Cephe hükümeti AP-MHP-MSP koalisyonuyla kurulmuş, 1 Ağustos 1977'de de güvenoyu almıştı.¹⁸

Bu dönemde ülkede ekonomik kriz yaşanması ve hükümet tarafından yapılan zamların yanı sıra anarşi ve terör olaylarının bütün şiddetiyle devam ediyor olması kamuoyunun büyük hoşnutsuzluğuna sebep olmuştu.¹⁹ Silahlı Kuvvetler komuta kademesi Milliyetçi Cephe hükümetinin partizanlığı, giderek artan bu terör olayları ve ordunun kendi teknik ve donanımının çok zayıf olması sebepleriyle mevcut gidişattan hiç memnun değildi. Zira bu dönemde ordunun silah ve malzeme donanımı, NATO müttefik kuvvetleri başkomutanı General Haig'in de belirttiği üzere "hurda ordu" görünümündeydi.²⁰ Yine bu koalisyonda yer alan MSP'nin lideri Necmettin Erbakan bu hükümet döneminde orduyu epey kızdırmış, artık ülkede laikliği zedeleyecek tutumların iyice arttığı kanısı orduda giderek oluşmaya başlamıştı. Zaten başta ABD olmak üzere birçok batılı ülke Erbakan'a tepki

¹⁴ **Hürriyet**, 13 Haziran 1977; **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, TTK Basımevi, Ankara, 1981, s. 17.

¹⁵ **Milliyet**, 15 Haziran 1977.

¹⁶ Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 74-75.

¹⁷ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev.Ahmet Fethi), Hil Yayıncılık 3.Baskı, İstanbul, 2007, s. 447.

¹⁸ **Tercüman**, 2 Ağustos 1977; Hasan Cemal, **12 Eylül Günlüğü-Tank Sesiyle Uyanmak**, Bilgi Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 1986, s.119. Milliyetçi Cephe Hükümeti adı altında kurulan kabinede 17 AP'li, 8 MSP'li ve 5 MHP'li milletvekili bulunmaktaydı. **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 420.

¹⁹ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 20.

²⁰ Birand, **a.g.e.**, s. 50-51.

gösteriyordu. Bunun en önemli sebebi de Türkiye'nin İslam dünyasına yaklaşacağı kaygısıydı.²¹

İkinci Milliyetçi Cephe hükümetinin üç ayı dolduktan sonra 11 Aralık 1977'de gerçekleşen yerel seçimlerden CHP birinci parti olarak çıkmıştı. CHP'nin bu başarısı ve AP'nin yerel seçimlerde umduğunu bulamaması AP içinde huzursuzluk yaratmış ve sonucunda AP'den 12 milletvekili istifa etmişti. Ecevit'in istifa eden bu milletvekilleriyle görüşmesi sonucu Demirel hükümetinin düşürülmesi konusunda anlaşmaya varılarak gensoru verilmişti. Gensoru sonucunda güvenoyu alamayan Demirel aynı gün, 31 Aralık 1977'de istifa etmişti.²² Böylelikle Cumhuriyet tarihinde bir hükümet ilk kez gensoru ile düşürülmüş oluyordu. Verilen gensoru "*Hükümetin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephecilik anlayışıyla ulusal birliği zedeleyip, Türkiye'nin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini Anayasa'nın belirlediği çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı*" gerekçesini kapsıyordu. Verilen bu gensoru görüşmeleri sırasında da siyasiler yıllardır devam ettirdikleri çekişmelerinden ve iktidar olma hırslarından vazgeçmemişlerdi.²³ 5 Haziran 1977 seçimlerinden AP Hükümeti'nin düştüğü 31 Aralık 1977'ye kadar geçen sürede 61 kanun tasarısından 37'si, 470 kanun teklifinden sadece 63'ü kanunlaştırılabilmişti.²⁴

1977 yılı genel olarak değerlendirildiğinde 1977 yılı; bir yandan siyasiler arasındaki uçurumun ve uzlaşmaz tavırlarının gittikçe arttığı yıl, bir yandan da ekonomik kriz ve pahalılık yılı olmuştu. Gıda maddelerindeki fiyat artışı yüzde yüz ile yüzde iki yüz arasında değişiyordu. Döviz darlığı yüzünden hammadde ithal edemeyen fabrikaların üretimi de ciddi şekilde azalmaya başlamıştı. Bu arada Uluslararası Para Fonu IMF heyeti Türkiye'nin ekonomik darboğazdan kurtulması için Türk Lirasının yüksek oranda devalüe edilerek değerinin düşürülmesi, ağır sanayi yatırımlarından vazgeçilmesi, dış ticaret açığının kapatılmaya çalışılması gibi

²¹ A.g.e, s. 49-50.

²² Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, 5. Kitap, Çağdaşlık yolunda Yeni Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 364-365.

²³ **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1978.

²⁴ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 22-23.

bazı önerilerde bulunmuştu. Bu tedbirlerin uygulanmaması durumunda Türkiye'ye dış ülkeler tarafından kredi açılmayacağını açıkça belirtmişti.²⁵

İkinci Milliyetçi Cephe hükümetinin düşürülmesinden sonra Türkiye'de ortaya çıkan hükümet bunalımı üzerine Ecevit, AP'den istifa eden bağımsız milletvekilleri ile Güneş Motel'de bir görüşme gerçekleştirmişti. Görüşmeler sonunda CHP, DP, CGP ve 10'una bakanlık verilen 11 bağımsız milletvekilinin yer aldığı bir koalisyon hükümeti kurmuştu. Türk siyasi tarihine "Güneş Motel Hükümeti" olarak geçen bu kabine, Türkiye'de milletvekillerinin parti değiştirmeleri bağlamında "yeni hükümette bakan olmak adına" bağımsız olan milletvekilleri parlamentonun ciddiyetinin sorgulanmasına neden olmuştu.²⁶ Ecevit AP'den istifa eden bağımsız milletvekillerine, kurulan hükümeti daha çok benimsemeleri için bakanlık verdiğini belirtmişti.²⁷ Ecevit 5 Ocak 1978'de hükümeti kurmuş,²⁸ 17 Ocak 1978'de de güvenoyu almıştı.²⁹ Bu sıralarda sokakta şiddet olayları her geçen gün artarak büyüyordu. 1978 yılının ilk ayında meydana gelen anarşi olaylarında 51 ölü, 444 yaralı, 129 bombalama ve 20 soygun meydana gelmişti.³⁰ Ancak bu arada meclis eşi görülmemiş bir olaya tanık olmuştu. 28 Şubat'a kadar bütçeyi meclisten geçirmek zorunda olan Ecevit hükümeti, eski iktidarın yani AP hükümetinin hazırladığı 1978 Mali Yılı Bütçesini mecliste savunmak zorunda kalıp bu bütçeye kabul oyu verirken, ana muhalefet partisi, kendi hükümetince hazırlanmış olan bu bütçeye ret oyu vermişti. Aslında Başbakan Ecevit de daha iki ay önce bu bütçeye "yasal dayanağı yok" demiş, şimdi de mecliste savunmak zorunda kalmıştı.³¹

Ecevit hükümetinin İçişleri Bakanı 1978 yılının Şubat ayında yaptığı basın toplantısında "*İki aylık icraatı döneminde anarşiyi önleme yolunda önemli sonuçlar*

²⁵ **A.g.e.**, s. 26-28.

²⁶ Hasan Duran, Ahmet Aksu, *Türkiye'de Milletvekillerinin Parti Değişikliklerini Tür ve Biçimleri Bağlamında Yeni Türkiye Partisi*, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009, Sa. 24, s. 142.

²⁷ Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 80; Ecevit kabinedeki bakan sayısını artırarak bakanlar kurulu üye sayısını 34'e yükseltmişti. CHP'nin kabinedeki bakan sayısı 21 idi. CGP'nin 2, DP'nin 1 bakanı vardı. Bağımsız milletvekillerinin 10'una bakanlık verilmişti. Ecevit'in kurduğu küçük bir çoğunluğa dayanan bu hükümet, çalışmalarını çok zor şartlar altında yürütmüştü. Çeşitli görüş ayrılıkları yüzünden bazı bakanlar istifa etmişti. Bkz. **Cumhuriyet Ansiklopedisi** 3. s. 446.

²⁸ **Milliyet**, 6 Ocak 1978.

²⁹ **Hürriyet**, 18 Ocak 1978.

³⁰ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 33.

³¹ **A.g.e.**, s. 34.

alındığını ve siyasi cinayetlerin sayısında büyük azalma olduğunu” söylemesine rağmen durum hiç de öyle değildi. Bu tarihlerde ülkenin çeşitli yerlerinde bombalar patlıyor, iş yerleri ve polis karakolları taranıyor, çok sayıda insan hayatını kaybediyordu.³² Nisan 1978’de Ankara Emek Postanesi’nden aynı gün Malatya, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Adana’ya bombalı paket yollanmıştı. İşin ilginç yanı dört paket de aynı el tarafından farklı görüşlü kişilere yollanmıştı.³³ Bu paketlerden birinin 17 Nisan 1978’de Malatya Belediye Başkanı’nın evinde patlaması sonucunda Belediye Başkanı ölmüştü. Belediye Başkanı’nın öldürülmesinden sonra bu olayın “komünistler” tarafından yapıldığı söylentisinin yayılmasıyla şehirde Alevi –Sünni çatışmalarının başladığı büyük olaylar meydana gelmişti.³⁴ Bunu takip eden günlerde de Tokat, Muş, Elâzığ, Erzurum, Iğdır ve Sivas’ta benzer olaylar meydana gelmişti.³⁵

Ülkede terör olaylarının asıl zirveye çıktığı dönem Kahramanmaraş olaylarıyla başlamıştı. 22 Aralık 1978’de bir gün önce öldürülen iki öğretmenin cenazesinde ortalık karışmış, taşlı-sopalı gruplar bazı işyerlerini yakmaya yıkmaya başlamış, şehirden silah sesleri yükselmeye başlamıştı. İlk gün meydana gelen olaylarda 31 kişi hayatını kaybetmiş, 300’den fazla kişi yaralanmış, 500’den fazla ev ve işyeri tahrip edilmişti.³⁶ Devamında 23-24 Aralıkta Kahramanmaraş’ta tam anlamıyla bir katliam yaşanmış, olaylar durulduğunda 111 kişinin öldüğü, sayısız yaralının bulunduğu, birçok binanın, evin ve işyerinin yakıldığı öğrenilmişti.³⁷ Kahramanmaraş olayları Ecevit’i çok zor durumda bırakmış, o zamana kadar hiç istemediği sıkıyönetimin ilanına zorlamıştı. Ecevit hükümeti sonuçta 13 ilde sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştı.³⁸ Yılsonunda Bilecik, Kütahya, Muğla, İçel ve Hakkâri dışında tüm yurttaki olayların meydana geldiği görülmekteydi. Bu olaylardan sonra İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı ve Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık istifa etmişlerdi.³⁹

³² **A.g.e.**, s. 37.

³³ Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 86-87.

³⁴ **Hürriyet**, 18 Nisan 1978.

³⁵ Çavdar, **a.g.e.**, s. 249.

³⁶ **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1983.

³⁷ Çavdar, **a.g.e.**, s. 249-250.

³⁸ **Milliyet**, 27 Aralık 1978. Sıkıyönetim ilan edilen iller; Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Şanlıurfa idi.

³⁹ Turan, **a.g.e.**, s. 374.

1979 yılının ortalarına gelindiğinde artık gınaşırı kahvehaneler taranıyor, insanlar hava karardıktan sonra dışarı çıkamıyordu. “*Kurtarılmış Bölge*” kavramı ortaya çıkmış, solcularla sağcılar birbirlerinin bölgelerine giremiyorlardı.⁴⁰ 1979 yılında büyük bir artış gösteren saldırılar artık ünlü kişilere de sıçramıştı. Şubat ayında gazeteci Abdi İpekçi ve eski emniyet siyasi şube müdürlerinden Ilgaz Aykutlu, Haziran ayında MHP Manisa İl Başkanı Cemil Çöllü, Eylül ayında TİP Adana eski İl Başkanı Avukat Ceyhun Can, Çukurova Üniversitesi Rektör Vekili Fikret Ünsal, Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, Kasım ayında gazeteci İlhan Darendelioğlu, Prof. Ümit Doğanay, Aralık ayında Prof. Cavit Orhan Tütengil, Tunceli Cumhuriyet Başsavcısı Mustafa Gül öldürülmüştü.⁴¹ Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü ve Başyazarı Abdi İpekçi’nin öldürülmesi tüm yurttaki nefretle karşılanmış, birçok kuruluş üzüntülerini belirten mesaj ve bildirimler yayınlamışlardı.⁴² Bu olayların üzerine iktidar ve ana muhalefet partisinin anarşi konusunda bir araya gelmesi halk tarafından umutla beklenirken Ana Muhalefet Partisi yeni bir hükümet ve erken seçim tartışmalarını başlatmıştı.⁴³

1978 yılı ekonomi yönünden zam yılı olmuş, bu yılda hemen hemen her şeye zam yapılmış, yıl içinde hayat pahalılığı yüzde altmış beş oranında artış göstermişti. IMF’nin baskısı sonucu devalüasyon yapılarak Türk Lirası’nın değeri yüzde 57’yi bulan kayıplara ulaşmıştı.⁴⁴ 1979 yılında da bu ekonomik sıkıntılar devam etmişti. Ecevit IMF’nin katı koşullarına dirense de başta ABD, Türkiye’ye IMF ile anlaşmadan bir kuruş dahi kredi verilmemesi koşulunu yinelemişti. Ecevit’in bu direnmesi ancak 19 Temmuz’da IMF ile yapılan anlaşmaya kadar sürebilmişti.⁴⁵ Ancak yine de Ecevit hükümetinin sonunu ekonomik bunalım belirlemişti. Anarşi olaylarının önlenememesinin yanında ekonomik sıkıntıların da giderilememesi hükümetin kamuoyunda başarısız bir görüntü oluşturmasına neden olmuştu.⁴⁶ Ordu da bu gidişattan memnun değildi. Anarşi olaylarının önlenmesiyle alakalı olarak

⁴⁰ Çavdar, **a.g.e.**, s. 250-251.

⁴¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 477.

⁴² **Milliyet**, 2 Şubat 1979.

⁴³ **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1979.

⁴⁴ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 61-62.

⁴⁵ Birand, **a.g.e.**, s. 71-75

⁴⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 375.

dönemin sıkıyönetim komutanları sürekli olarak yetkilerinin arttırılmasını talep ediyorlardı.⁴⁷

1979 yılında dünyada Türkiye'yi de yakından ilgilendiren önemli olaylar meydana gelmişti. Bu olaylar özellikle Türkiye'nin bölgedeki önemi artmıştı. İran'da Şah'ın 16 Ocak 1979'da ülkesini terk etmesiyle ABD Ortadoğu'daki "jandarmasını" kaybetmişti. Zira 1 Şubat 1979 günü Humeyni Tahran Havaalanı'na indikten bir ay sonra İran'da bulunan bütün Amerikan dinleme istasyonlarını ve üslerini kapatmıştı. ABD bu istasyonlar sayesinde Sovyetler Birliği'nin içlerine kadar, özellikle Afganistan'a yakın bölgelerdeki faaliyetlerini izleyebiliyordu. İran'ın bu şekilde kaybı bölgede Türkiye'nin önemini arttırmıştı. ABD'nin diğer kaygılarından biri de İran'da yönetime el koyan Humeyni'nin verdiği mesajın diğer Müslüman ülkelere de sıçrayabilme ihtimaliydi. Zira Türkiye'de de Erbakan unsurunun olması ABD'yi bu konuda yeterince endişelendiriyordu.⁴⁸ Bu dönemde dış dünyada meydana gelen diğer önemli bir gelişme de 26 Mart 1979 günü imzalanan Camp David Anlaşması'nın bölgede yarattığı gerilimdi. İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi ve buna karşılık Mısır'ın İsrail'i tanınmasını sağlayan bu anlaşma diğer Arap ülkeleri tarafında ihanet olarak değerlendirilmiş, Mısır bölgede yalnız kalmıştı.⁴⁹ ABD Mısır'ı rahatlatmak için yılda üç milyar dolar ekonomik yardım yaparken diğer taraftan Mısır'a İslam dünyasında müttefik aramaya koyulmuştu. Bunun da en güçlü adayı ise Türkiye idi.⁵⁰

Yine bu dönemde 18 Haziran 1979'da ABD ile Sovyetler Birliği arasında SALT II Nükleer Silahların Sınırlandırılması Anlaşması imzalanmıştı.⁵¹ ABD yetkililerinin, Sovyetler Birliği'nin bu anlaşmaya uyup uymadığını kontrol etmek amacıyla U-2 casus uçaklarının Türkiye'den kalkması talebine karşın, Ecevit'in Sovyetler Birliği'nin haberi olmadan böyle bir şey yapmayacaklarını bildirmesi Ecevit'in ABD'nin gözünden iyiden iyiye düşmesine sebep olmuştu.⁵²

⁴⁷ Birand, **a.g.e.**, s. 85.

⁴⁸ **A.g.e.**, s. 92-93.

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, C.1-2, Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 11. Baskı, İstanbul, s. 745.

⁵⁰ Birand, **a.g.e.**, s. 93-94.

⁵¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1995, s. 708.

⁵² Birand, **a.g.e.**, s. 97-99.

Dünyada bu önemli gelişmeler meydana gelirken Türkiye’de büyük sıkıntılarla mücadele ediyordu. Bu dönemde orduda da hareketlenmeler başlamıştı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren Ağustos 1979’da Zafer Haftası sebebiyle Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına hitaben yayınladığı mesajında şunları söylemişti: “...*Kendi çıkarlarını ülke bütünlüğünün üzerinde görenler, geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin sapık ideolojilerinin vaatleriyle aldatarak, onları Türk istiklalinin sembolü İstiklal Marşımıza dahi saygısızlıkta bulunabilecek kadar Türklüğünden uzaklaştırabilmektedirler. Ama sizleri temin ederim ki, o kendini ve milletini idrakten aciz vatan hainleri her zaman olduğu gibi karşılarında yine bizleri, Silahlı Kuvvetlerini bulacaklar ve bir gün gelecek hesabını millet önünde vereceklerdir... Sizler de olayları görüp duydukça, eminim benim kadar üzüntü duymaktasınız. Ancak şuna inanınız ki, bu satılmış zavallılar bir avuç azınlıktır ve siz, onların hepsini bir anda yok edebilecek güçtesiniz. Asil sessizliğinizi ve sabrınızı, güçlerinin kanıtı imiş gibi göstermek isteyenler, nasıl yanıldıklarını bir zaman gelecek acı bir şekilde görecektir... İç hizmet kanununun sana verdiği, Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak görevini gerektiğinde tam anlamıyla ve kusursuz olarak yerine getireceğin muhakkaktır...*”⁵³ Silahlı kuvvetlerin komuta kademesinin sergilediği bu tavırlarla anlaşılıyordu ki; artık zihinlerinde müdahale fikri oluşmaya başlamıştı.

Siyasi parti liderleri 14 Ekim 1979’da yapılacak senato yenileme ve ara seçimler için çeşitli yurt gezilerine çıkmışlar, çeşitli toplantılarda yaptıkları konuşmalarında birbirlerini bölücülükle, iftiracılıkla ve yalancılıkla suçlayıp ortamı iyice gerginleştirmişlerdi.⁵⁴ Meydanlarda bu seçim kavgaları devam ederken radyo ve televizyonlar her gün meydana gelen olaylar ve öldürülenlerin listesini yayınlıyorlardı.⁵⁵ 14 Ekim 1979’da seçimler sonuçlandığında hem senato hem de milletvekili seçimlerinde CHP AP’nin gerisine düşmüştü. AP’nin oy oranı %36,9’dan %46,3’e yükselirken CHP’nin oy oranı %41,4’den %29,1’e düşmüştü.⁵⁶ Seçimlerin sonucunda 50 senatörlüğün 33’ü AP, 12’sini CHP ve kalan beş üyeliği de diğer iki muhalefet partisi olan MHP ve CGP almış, boşalan beş milletvekilliğini de

⁵³ **Milliyet**, 27 Ağustos 1979; **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s.94-95; Birand, **a.g.e**, s. 118.

⁵⁴ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 95-96.

⁵⁵ **A.g.e**, s. 99.

⁵⁶ **Milliyet**, 15 Ekim 1979.

AP kazanmıştı. Seçimlerden yenik çıkan CHP, TBMM'deki zaten zayıf olan çoğunluğunu yitirdiğinden hükümetin gensoru ile düşürülmesi kaçınılmaz olmuştu. Bu yüzden seçim sonuçları belli olduktan sonra fazla beklemeden 16 Ekim 1979'da Ecevit hükümetin istifasını vermişti.⁵⁷

Ecevit'in istifasından sonra Cumhurbaşkanı Korutürk hükümet kurma görevini 24 Ekim 1979'da Demirel'e vermişti. AP lideri bu sefer sağ partilerin katılımıyla yeni bir milli cephe hükümeti kurmak yerine, bu partilerin dışardan destekleyeceği bir azınlık hükümeti kurmayı tercih etmişti. MHP kurulacak hükümeti dışardan desteklemeye söz vermiş, Erbakan da hükümeti desteklemeyi kendi deyimiyle "kerhen" kabul etmişti.⁵⁸ Demirel'in azınlık hükümeti, özellikle MSP'nin bu tavrı yüzünden, iktidarda olduğu süre içerisinde sık sık zor anlar yaşamış hatta 1980 yılında tekrar güvenoyu tazelemişti. Oylamada 208 oya karşı 229 oyla güvenoyu alan hükümetin artık ne kadar ince bir çizgide ayakta durduğu görülüyordu.⁵⁹ 25 Kasım 1979'da güvenoyu alan Demirel Hükümeti ilk iş olarak 3 Aralık 1979'da 67 ilin valisini değiştirmiş,⁶⁰ ardından da 10 Aralık 1979'da da 59 ilin emniyet müdürünü değiştirmişti.⁶¹ Bu dönemde mülki idarenin üst kademeleri ve emniyet güçlerinin üst kademelerinin atamalarında siyasi partilere yakınlık ana ölçüt olarak kabul edilmekteydi. Emniyetin alt kademelerinde de tarafsızlık söz konusu değildi. Emniyet güçleri içinde etkinlik gösteren birçok dernek vardı. Bunların en önemlileri POL-BİR ve POL- DER idi. Bu dönemde öğrencilerle birlikte POL-DER afişleri asan polisler olduğu gibi⁶², başbakanlık binası önünde "Yaşasın Türkeş" sloganı atan polisler de mevcuttu.⁶³

Demirel hükümetinin ilk günlerinden itibaren terör ve anarşi olayları tüm şiddetiyle devam ediyordu. 8 Aralık'ta yaptığı konuşmasında "*Meydan okuyorum. Bu rezaletler son bulacak. Yüz gün sonra sorun bana. Bakalım kurtarılmış bölge diye*

⁵⁷ **Tercüman**, 17 Ekim 1979; Aslında Ecevit hükümetinin düşüş sinyalleri 1 Mayıs 1979'da Taksim'in İşçi Bayramı kutlamaları için yasaklanması ve sokağa çıkma yasağının ilan edilmesiyle başlamıştı. DİSK bu duruma büyük tepki göstermiş ve CHP ile olan bağlarını koparmaya başlamış, intikamını da Ekim araseçimlerini boykot ederek almıştı. Bkz. Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 127-128.

⁵⁸ Turan, **a.g.e.**, s. 379-388.

⁵⁹ **Hürriyet**, 26 Kasım 1979.

⁶⁰ **Milliyet**, 4 Aralık 1979.

⁶¹ **Milliyet**, 11 Aralık 1979.

⁶² **Hürriyet**, 1 Temmuz 1979.

⁶³ **Hürriyet**, 22 Temmuz 1979; Taner Demirel, "*12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi*", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Sa.4, s. 54.

bir şey kalacak mı?” diyen Başbakan Demirel; bu yüz gün içinde hükümetin yapacağı işleri şöyle sıralıyordu: “... *Silah kaçakçılığı sıkıyönetim kapsamına alınacak. Kusur ve ihmali olan mutlaka takibe uğrayacak... Devletin, güvenlik güçlerinin, istihbarat örgütlerinin ve sıkıyönetimin bu büyük belayı defetmesi için gereken kanunlar çıkartılacak...*”⁶⁴ Demirel’in azınlık hükümeti göreve başladıktan sonra Ecevit ve Demirel’in sürekli olarak birbirlerini suçlamaları devam etmişti. Aslına bakılırsa liderlerin birbirlerine yönelttikleri suçlamalarda tek değişen iktidar veya muhalefette olma rolleriydi.

Bu sırada orduda müdahaleyle ilgili toplantılar yapılmaktaydı. Bu toplantıların birinde yeni bir formül ortaya atılmış ve uyarı mektubu verilmesine karar verilmişti.⁶⁵ Demirel’in azınlık hükümetinin kurulmasından bir ay sonra 2 Ocak 1980’de Silahlı Kuvvetler Komuta Kademesi, Cumhurbaşkanına bir mektup vermişti. Cumhurbaşkanı Korutürk kendisine verilen mektubun birer kopyasını yılbaşından sonra Başbakan Demirel ve ana muhalefet lideri Ecevit’e vermişti.⁶⁶ Cumhurbaşkanı Korutürk kendisine verilen uyarı mektubuna karşı çıkmamış, ancak Kenan Evren’in kendisine teklif ettiği müdahale liderliğini “*beni parlamento seçti, yapamam bunu*” diyerek reddetmişti.⁶⁷

Cumhurbaşkanına teslim edilen ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı’nın imzalarını taşıyan “*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü*” başlıklı, tüm anayasal kuruluşların ve siyasi partilerin bir kez daha uyarılması amacını taşıyan mektupta; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde yetkili ve sorumlu olan anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri görevlerini yapmaya davet ediyordu. İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşlerine yakın hareket edecek kişilerle doldurmasının kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesine ve birçok kuruluşun birbirine düşman kamplara ayrılmasına neden olduğunu belirterek; anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara ulaşmasına engel olamayan, bölücü ve yıkıcı gruplara taviz veren ve sonu gelmeyen siyasi çekişmeler nedeniyle

⁶⁴ **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1979; **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 123-124.

⁶⁵ Birand, **a.g.e.**, s. 134-135.

⁶⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 379-388.

⁶⁷ Cüneyt Arcayürek, **Demokrasi Dönemecinde Üç Adam**, Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara, 1999, s. 47-48.

uzlaşamaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar verdiklerini bildiriyordu.⁶⁸ Mektup liderlerin eline geçtikten sonra, kendilerinin diğer partilerle bir tutulmamaları gerektiğini belirten Demirel, “...*Milli Güvenlik Kurulu 21 Kasım ve 18 Aralık tarihlerinde toplandı, ülkenin meselelerini konuştu. Durum bu iken, yeni ve ciddi bir vaziyetle karşı karşıyayız...*” diyordu.⁶⁹ Cumhurbaşkanı'na verilen uyarı mektubunun 12 Mart 1971 Muhtırasından farkı, uyarı mektubunun partiyi veya partileri değil, bütün anayasal kuruluşları uyarmasıydı. Uyarı mektubunu Başbakan Demirel ve diğer siyasiler 2 Ocak 1980'de gazete manşetlerinden öğrenmişti.⁷⁰ Demirel'e göre bu mektup sıkıyönetim uygulamalarından umut edilen sonucun alınmasına imkân kalmadığını göstermişti. Ona göre Silahlı Kuvvetler Çankaya hesabı yapmaktaydı. Diğer bir deyimle süresi dolan Korutürk'ün yerine TSK içinden birinin getirilmesini amaçlamaktaydılar.⁷¹ Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Ecevit ise kendilerini döneminde hiçbir zaman bu şekilde bir uyarı almadıklarını, mevcut hükümetin ise daha 51. gününde böyle bir uyarıyı aldığını belirterek “*Sayın komutanların belirli bir amaçla Sayın Cumhurbaşkanı'na ziyaretleri ve yazılı bir metin vermeleri maalesef Türkiye'deki bunalımı yeni bir boyuta ulaştırmıştır...*” şeklinde görüş bildiriyordu.⁷² Anlaşılan bu uyarıyı iki lider de üzerine pek almamışlar ancak TSK'nın da sabrının pek kalmadığını anlamışlardı.

Mektup olayından sonra Genelkurmay Başkanı Evren ve tüm kuvvet komutanları 7 Ocak'ta Demirel'le görüşme gerçekleştirmişlerdi. Askerler bu görüşmede sıkıyönetim uygulamasından istenilen başarının sağlanması için gerekenleri yazılı olarak bildirmişlerdi. Bunlar; sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin arttırılması, sıkıyönetim mahkemelerinin kapsamı genişletilerek silah kaçakçılığının da bu mahkemeler kapsamı alanına alınması, yine bu mahkemelerin yetki ve dava sürelerinin arttırılması, ceza yasası ve dernekler yasasının yeniden düzenlenmesi, gözaltına alma süresinin 15 günden 30 güne çıkartılması ve TRT'deki demeç ve konuşmaların kısıtlanması gibi bir dizi önlemler içermekteydi.⁷³ Başbakan Demirel ile Başbakanlık konutunda dokuz saat süren toplantıda Demirel konuklara

⁶⁸ 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, s. 135-136.

⁶⁹ Cumhuriyet, 3 Ocak 1980.

⁷⁰ Arcayürek, Demokrasi Dönemecinde Üç Adam, s. 46-47.

⁷¹ Turan, a.g.e, s. 391.

⁷² Milliyet, 3 Ocak 1980; 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, s. 137-138.

⁷³ Birand, a.g.e, s. 161.

şöyle demişti: “*Benden bir Takrir-i Sükun, iki İstiklal Mahkemeleri, üç sürgün, dört Tunceli Kanunu istemeyin. Ben hem bunları meclisten geçiremem, hem de bu tür kanunların demokrasi içinde yeri olduğuna inanmam. Devletin demokratik otoritesinin sağlanması gerektiğine sonuna kadar bende inanıyorum. Ama bu tür kanunların, tekrar edeyim, demokrasi içinde ve benim demokrasi anlayışında yeri yoktur.*”⁷⁴

Ülkede ekonomik sıkıntılar devam ederken akaryakıt sıkıntısı da giderilmediği için fabrikaların %80’inde üretim durmuş, işsizlik ve hayat pahalılığı işçileri hareketlendirmişti. Bu hareketlilik üzerine hükümet, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’nda yaptığı değişiklikle bu konudaki cezaları iki katına çıkarmıştı.⁷⁵

Bu sırada ülkede mal temininde önemli darlıklar ve sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bu krizden biran önce kurtulmak için tam rekabet ortamının sağlanmasının gerekliliği belirtilmekteydi. Demirel ve Demirel’in azınlık hükümetinde Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olarak görev yapan Turgut Özal 24 Ocak 1980’de 24 Ocak Kararları’nı ilan etmişlerdi.⁷⁶ Aslında 24 Ocak Kararları ana çizgileriyle üzerinde anlaşmaya varılmış olan bir programın hayata geçirilmesi için alınmıştı. Türkiye 1973’deki birinci petrol krizine rağmen yoğun bir yatırım programı uygulamaya ve 1977’ye kadar büyümeye devam etmişti. Ancak bunlar olurken petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi ve ödemeler dengesinin güçlüklerle karşılaşması sebebiyle kamu ve özel kesim vasıtasıyla dış açığı finans edebilmek için kısa vadeli borç alınmaya başlanmıştı. 1977 ortalarında ise dışardan borç temin etme imkânı kalmamış ve ülke tarihin en ciddi döviz krizine sürüklenmişti. 1977’de daha kriz başlamadan Demirel hükümeti IMF ile bir stand-by anlaşması yapmak üzere görüşmelere başlamış, ancak bu konuda anlaşmaya varılmadan Ecevit hükümeti iktidara gelmişti. Ecevit hükümeti Nisan 1978’de IMF ile iki yıllık bir stand-by kredisi üzerinde anlaşmış ne var ki anlaşma koşulları Türkiye tarafından yerine getirilmeyince anlaşma sonuçsuz kalmıştı. Devamında 1979’da ekonomik durum daha da kötüleşmişti. İran’da Humeyni iktidarıyla bölgede önemi artan Türkiye için

⁷⁴ Yalçın Doğan, **Dar Sokakta Siyaset 1980-1983**, Tekin Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1985, s. 56-57.

⁷⁵ Turan, **a.g.e.**, s. 394.

⁷⁶ **Tercüman**, 26 Ocak 1980; Çavdar, **a.g.e.**, s. 258.

kurtarma operasyonu yapılmış ülkeye bir miktar dış kaynağın girmesi sağlanmıştı. Kasım 1979'da iktidara gelen Demirel hükümeti de 24 Ocak 1980'de bu istikrar programını açıklamıştı. Bu kararın alınmasından dokuz ay sonra 12 Eylül'de yapılan askeri müdahale ile bu programın başlangıç uygulamaları askeri yönetim altında yapılmıştı. Program, iç talebin kısılması yoluyla üretimin dışarıya yönlendirilmesini, döviz kurunun ihracatı özendirecek biçimde ayarlanmasını ve sonuç olarak ihracatın arttırılmasını hedefliyordu. Bu sebeple 1980'de yüksek oranda devalüasyon yapılmış, onu küçük devalüasyonlar takip etmişti. Türk parasına değer kaybettirilerek ihracatçılara dış pazarda fiyat avantajı elde edilmesi sağlanmıştı. Mali kesimde serbestleşme politikası 1980-1982 döneminde uygulanmış, ancak 1982'deki banker krizi ile bu dönem son bulmuştu.⁷⁷ AP azınlık hükümetinin Maliye Bakanlığı Hazine Genel Sekreterliğinde bulunan Kaya Erdem'e göre 24 Ocak Kararlarını Türkiye'nin ilerde tekrar döviz darboğazıyla karşılaşmaması için konulan tedbirler olarak nitelendirmişti.⁷⁸ Ecevit bu kararlar için *"Bu model, Türkiye'yi bir Güney Amerika ülkesi durumuna getirir. Gelişme sürecindeki bir ülkede bu model demokrasiyle bağdaşmaz"* şeklinde eleştirilerde bulunmuştu.⁷⁹ CHP milletvekili Hikmet Çetin'e göre ise 12 Eylül olmasaydı 24 Ocak Kararları o kadar kolay uygulanamazdı. Çünkü toplumu bu kadar ezen ve sıkıntıya sokan bu kararların demokrasi içinde uygulanması pek kolay değildi.⁸⁰

1979 yılı biterken Ortadoğu'da önemli bir olay meydana gelmiş; Sovyetler Birliği 26 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmişti. Bu olay dünyada ve özellikle Batı'da büyük bir heyecan ve tepkiyle karşılanmıştı. Çünkü Sovyetler Birliği bu hamleyle Basra Körfezi ve Orta Doğu petrollerine yaklaşmış oluyordu. İran'da Şah'ın devrilmesi ile bölgedeki önemli bir müttefikini kaybeden ABD, bunun üzerine

⁷⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 503; Ferit Erden Boray, **Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi**, Kum Saati Yayınları, C.6, 1. Basım, 2010, s. 103-104; 24 Ocak Kararlarıyla ihracat teşvik edilmiş, bir dolar 47 liradan 70 liraya yükseltilmişti. Döviz kurları günlük ayarlanmaya başlanmış, faizler ve fiyatlar serbest bırakılmıştı. Yabancı sermayeye kapılar ardına kadar açılmıştı. Ücretlerdeki artış ve tarımda destekleme alımları durdurulmuştu. Bu kararların asıl faturası çalışanlara çıkartılmıştı. Grevler ertelenmiş, işsizlik artmıştı. Kararların ardından da benzeri görülmemiş zamlar baş göstermişti. Akaryakıt yüzde 120, gübre yüzde 400, kâğıt yüzde 300, elektrik yüzde 120, taşıma yüzde 100 zamlanmıştı. Bkz. Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 139-140.

⁷⁸ Mehmet Ali Birand, Soner Yalçın, **The Özal Bir Davanın Öyküsü**, Doğan Kitapçılık, 5. Basım, İstanbul, 2001, s. 87.

⁷⁹ Birand, **a.g.e.**, s. 174.

⁸⁰ Birand, Yalçın, **a.g.e.**, s. 89.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle bölgedeki stratejik bakışı büyük değişikliğe uğramıştı.⁸¹ 1980 yılında da gerginliğin hâkim olduğu Ortadoğu'da 9 Nisan 1980'de Türkiye'nin komşularından Irak'ın, Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden bazı adaları İran'dan geri istemesiyle bu iki ülke arasında savaş patlak vermiş, bu sırada ABD'de meşhur Carter doktrini ortaya çıkmıştı. Başkan Carter Basra Körfezi'ni hayati öneme sahip bölge kabul ederek Sovyetlerin buraya girmesini kesinlikle engelleyeceklerini açıklamıştı. Böylece ABD'nin bölgedeki planlarında Türkiye büyük önem taşımaya başlamıştı.⁸²

Türkiye'de mevcut olumsuzluklar devam ederken askerinin kafasında müdahale fikri iyice oturmaya başlamıştı. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren 24 Nisan 1980'de not defterine şunları kaydetmişti: *“Durum hiç iyi değil! Hiçbir şeyin halledildiği yok. Galiba sonunda bu işe müdahale etmek zorunda kalacağız. Kuvvet komutanlarıyla yaptığımız görüşmelerde, önümüzdeki haftayı da beklemenin uygun olacağı neticesine vardık. Eğer durum böyle devam eder de, partiler bu anlayışsızlık içinde olurlarsa, müdahaleden başka çıkar yok kalmıyor”*.⁸³

Geçen süre içinde ülkede durmak bilmeyen anarşi olayları artık siyasi partilerin üst düzey yöneticilerini hedef almaya başlamıştı. 27 Mayıs 1980'de eski Gümrük ve Tekel Bakanı MHP'li Gün Sazak öldürülmüştü.⁸⁴ Bu cinayet üzerine yurdun çeşitli yerlerinde ortam iyice gerilmiş; Sivas, Yozgat ve Çumra'da sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, Elazığ'da 8 bin esnaf dükkân kapatmıştı. Çorum'da bazı gruplar olay çıkarıp işyerlerini tahrip etmişlerdi.⁸⁵ Gün Sazak cinayeti sonrası olayların çıktığı Çorum'da Haziran'ın ilk haftasına kadar çatışmalar devam etmiş, ikisi polis dört kişi öldürülmüştü. Olaylar 1 Temmuz'da tekrar patlak vermiş; sağ görüşlüler, sol görüşlülere ve Alevi vatandaşlara ait ev ve iş yerlerini tahrip etmeye başlamışlardı. Ertesi gün sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine rağmen olaylar devam etmiş, birçok mahallede Aleviler tarafından barikatlar kurulmuştu. 4 Temmuz 1980'de Cuma namazı esnasında camiye bomba atıldı söylentisinin tüm şehre

⁸¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, C.1-2, Alkım Yayınevi, İstanbul, Genişletilmiş 11. Baskı, s. 761-762; Birand, **a.g.e.**, s. 184-185.

⁸² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 777-778.

⁸³ Turan, **a.g.e.**, s. 399.

⁸⁴ **Tercüman**, 28 Mayıs 1980.

⁸⁵ **Milliyet**, 29 Mayıs 1980.

yayılmasıyla şehrin çeşitli camilerinden çıkan kalabalık, alevi ve sol görüşlülerin bulunduğu yerlere saldırmışlardı. 5 Temmuz'da ancak askeri birlikler kontrolü eline alınca olaylar denebilmişti. Olaylarda 44 kişi hayatını kaybetmiş ve birçok ev harap edilmişti. CHP konuyla ilgili İçişleri Bakanı Mustafa Gülcigil hakkında 18 Temmuz'da gensoru önergesi vermiş, Gülcigil de Başbakan'ın isteği üzerine 21 Temmuz'da istifa etmişti.⁸⁶ Bu arada 11 Temmuz 1980'de Türkiye'deki ilk "sosyalist ilçe devleti" girişiminin yapıldığı Fatsa'ya yüzlerce asker ve polis katılımla operasyon düzenlenmiş 300 kişi gözaltına alınmıştı.⁸⁷ 19 Temmuz'da İstanbul'da 12 Mart Hükümeti'nin Başbakanı Nihat Erim öldürülmüş,⁸⁸ 22 Temmuz'da da Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurucu üyelerinden, DİSK eski Genel Başkanı olan Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler uğradığı silahlı saldırı sonucu ölmüştü.⁸⁹

Bu dönemde ülkede siyasal alanda yaşanacak önemli bir sorun daha kapıya dayanmıştı. Bu sorun Cumhurbaşkanlığı seçimiydi. Fahri Korutürk'ün yedi yıllık görev süresi 6 Nisan 1980 günü sona ermişti. Cumhurbaşkanlığına Meclis Başkanı AP'li İhsan Çağlayangil vekâlet etmeye başlamış, mecliste yapılan oylamalarda cumhurbaşkanı seçilememişti. Mecliste 7 Haziran ile 11 Eylül arasında toplam 17 tur seçim öngörülmüş, bunların 14'ünde sadece gerekli çoğunluk sağlanamadığından oylamalara bile geçilememişti.⁹⁰ Cumhurbaşkanı seçiminin tıkanmasından dolayı artık partiler kendi adaylarını seçtirecek öneriler sunmaya başlamıştı. 1980 yılının Mayıs ayı geçildiğinde Demirel, Anayasa'da Cumhurbaşkanı'nın iki turdan sonra seçilebilmesini kolaylaştırıcı bir yaptırımın olmamasından yakınarak, tek dereceli seçime gidilmesini öneriyordu. Ecevit ise bu öneriye sıcak bakmayarak, iki turdan sonra salt çoğunluk yerine çoğunlukla bir adayın seçilmesi önerisini ileri sürmüştü. Ancak ne bu öneriler kabul görmüş ne de Cumhurbaşkanı seçilebilmişti.⁹¹ Artık

⁸⁶ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 510; Boray, **a.g.e.**, C.6, s. 112.

⁸⁷ **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1980; Ordu'nun Fatsa ilçesinde 1979 yılında belediye başkanı seçilen Fikri Sönmez, namı diğer Terzi Fikri, ilçede 11 tane halk komitesi kurarak, bu komitelerle ilçeyi yönetmeye başlamıştı. Terzi Fikri Fatsa'yı sosyalist iktidarın çekirdeği olarak nitelendirmişti. Ancak bu girişim askeri operasyonla son bulmuştu. Bkz. Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 154-155.

⁸⁸ **Hürriyet**, 20 Temmuz 1980.

⁸⁹ **Hürriyet**, 23 Temmuz 1980.

⁹⁰ Turan, **a.g.e.**, s. 396-398.

⁹¹ Cumhurbaşkanlığı için AP'nin adayı Saadettin Bilgiç, CHP'nin adayı ise Muhsin Batur'du. AP'nin amacı cumhurbaşkanını seçmek değil, bu seçimi bir baskı unsuru olarak kullanıp erken seçime gitmekti. CHP ise cumhurbaşkanı seçimini salt çoğunluk yerine çoğunlukla seçilmesini istiyordu, zira

kamuoyu da Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgilenmez duruma gelmişti. Gazeteler bile Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili tek sütunluk küçük haberlere yer veriyordu.⁹² Sonuç olarak herkes müdahaleye razıymış gibi çözümsüzlük ısrarla devam ettiriliyordu.

Hükümetten, siyasilerden ve meclisten ümidini kesen Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, daha önce en ince ayrıntısına kadar hazırlanmış olan “Bayrak” kod adlı müdahale planını bütün sıkıyönetim komutanlarına dağıtmıştı. Müdahale günü 11 Temmuz olarak belirlenmişti. Ancak bunun için Ecevit’in MSP ile anlaşarak AP hükümetinin düşürmek için verdiği gensorunun sonuçlanması ve 10 Temmuz’da Paris’te toplanacak Dünya Bankası toplantısında Türkiye’nin borçlarının ertelenmesi konusunun görüşülmesinin beklenmesi gerekiyordu. Verilen gensoru sonucu hükümet düşmemiş güvenoyu almış, ancak Türkiye’nin borçlarının ertelenmesiyle alakalı toplantı Ağustos ayına ertelenmişti. Evren hem bu toplantıyı beklemek hem de yeni güvenoyu almış bir hükümete darbe yapmamak için biraz daha bekleyerek uygun bir zaman belirleyecekti. Bu sebeple birliklere gönderilen müdahale planları geri toplatılmıştı.⁹³

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle yayınladığı mesajında ülkedeki mevcut durumdan rahatsızlığını bir kez daha dile getirmiş, şunları söylemişti: “...Meclislerimiz aylardır çalışamaz ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevini yapamaz duruma getirilmiş olmasından ulusumuz derin ıstırap duyarken, ülkede huzur ve sükûnun sadece Sıkıyönetim Komutanlarından beklenmesinin, kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de onların suçlanmasının insafla ve sağduyu ile bağdaştırılması, elbette mümkün değildir... yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacaklar; tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi Türk Silahlı Kuvvetleri’nin kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeş kanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve

bu yöntemle kendi adayları Muhsin Batur’un seçilme olasılığı daha yüksekti. AP daha sonra taktik değiştirerek Batur’un oylarını azaltmak amacıyla Faik Türün’ü aday göstermişti. Bkz. Arcayürek, **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1986, s. 55-56.

⁹² Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 143-144.

⁹³ Turan, **a.g.e.**, s. 400; Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 160-161.

*Yüce Türk Ulusu, bağrından doğan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yarattığı güven ortamı içinde sonsuza kadar daha birçok bayramları refah ve mutluluklarla kutlayacaktır.”*⁹⁴

30 Ağustos 1980'de MSP lideri Necmettin Erbakan Ankara'da yapılan 30 Ağustos törenlerine katılmamıştı. Erbakan, Of'ta ölen bir din adamının cenazesinden dolayı törene katılmadığını belirtmiş, *“Biz 30 Ağustos'un yanında veya karşısında değil, tam içindeyiz”* demişti. Genelkurmay Başkanı Evren ise *“Lafla içinde olmak kâfi değil, MSP Genel Başkanı Erbakan 30 Ağustos'un içinde olduğunu hareketleriyle belli etmelidir.”* demişti.⁹⁵ Bu arada İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesine tepki gösteren MSP, hükümetin bu konudaki ilgisizliğine dikkat çekerek AP hükümetinin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında İsrail'le gizli görüşmeler yaptığı iddiasıyla gensoru vermişti. MSP, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin tümüyle kesilmesini istiyordu. CHP'nin de desteklediği gensoru önergesi kabul edilerek, Hayrettin Erkmen Dışişleri Bakanlığı'ndan düşürülmüştü.⁹⁶ AP bu durumu; *“Bakana güvensizlik hükümete güvensizlik değildir”* diyerek atlatmaya çalışmış, muhalefetin yoğun ısrarlarına rağmen hükümetin istifasını vermemişti.⁹⁷

6 Eylül'de MSP'nin Konya'da 'Kudüs'ü Kurtarma Günü' adı altında bir düzenlemişti. Yeşil bayrakların yanı sıra cübbe, takke ve fes giymiş kişilerin de göze çarptığı mitingde *“Dinsiz devlet, yıkılacak elbet”* ve *“Şeriat gelecek, vahşet bitecek”* şeklinde sloganlar atılmış, dahası İstiklal Marşı'nın okunması sırasında bir grup yere oturarak İstiklal Marşı'nı protesto etmişti. Ertesi gün savcılık olay hakkında soruşturma açmıştı.⁹⁸ Bu son olaylarla komuta kademesinin sabrı tükenmişti.

Ağustos ayında yapılan Yüksek Askeri Şura toplantısından sonra yeni müdahale tarihi 12 Eylül olarak belirlenmişti. Bu tarihin seçilmesinde, aynı tarihte

⁹⁴ **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1980.

⁹⁵ **Milliyet**, 31 Ağustos 1980.

⁹⁶ **Hürriyet**, 6 Eylül 1980. MSP'nin İsrail konusundaki bu isteği 12 Eylül 1980'de ordu yönetime el koyduktan sonra, Aralık 1980'de askeri yönetim tarafından yerine getirilmişti. Askeri yönetim İsrail'le olan diplomatik ilişkilerini en alt düzeye indirmişti. Dışişleri Bakanı İltiz Türkmen yaptığı açıklamada İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmeye yönelmesi sonucu bu kararı aldıklarını belirtmişti. Bkz. Cemal, **12 Eylül Günü-Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 168-169.

⁹⁷ Boray, **a.g.e.**, s. 119.

⁹⁸ **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1980.

NATO ülkelerinin katıldığı “Avril Ekspres” adlı büyük bir tatbikatın yapılmasının rolü büyüktü. Zira askeri birliklerdeki hareketlilikler dikkat çekmeyecekti.⁹⁹ Birand’ın iddiasına 12 Eylül’den hemen önce Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya uçak satışı görüşmeleri için gittiği ABD’de bulunduğu sıralarda ABD Genelkurmay Başkanıyla yediği yemekte ABD Milli Güvenlik Konseyi’nin Türkiye uzmanı Pavl Henze, Şahinkaya’ya yaklaşp “...Umarım Türkiye’de durumun kontrolden çıkmasına izin vermezsiniz” demiş, Şahinkaya da gülümseyerek “Merak etmeyin” demişti.¹⁰⁰

Tarihler 12 Eylül 1980’i gösterdiğinde daha önce planlandığı üzere saat 04.00’da radyodan Kenan Evren adına müdahale bildirisi okunarak TSK yönetime el koymuştu. Müdahale bildirisinde ülkenin içinde bulunduğu durum anlatılmış, emir komuta zinciri içerisinde ülke yönetimine bütünüyle el konulduğu bildirilmişti. Harekâtın amacı; “...Ülkenin bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.” şeklinde belirtilmişti. Ayrıca Parlamentonun feshedildiği ve dokunulmazlıkların kaldırıldığı, sıkıyönetimin tüm yurttan ilan edildiği, 05.00’den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini ve vatandaşların radyo ve televizyonlarını takip etmeleri söylenmişti.¹⁰¹ Saat 06.00 itibariyle siyasi parti liderleri Alparslan Türkeş haricinde birer birer alınmaya başlanmıştı. Türkeş’e ulaşılammıştı.¹⁰² Ülkenin içinde bulunduğu durum artık herkes tarafından bilindiği için kimse müdahalenin neden yapıldığını sormamıştı. Zaten içinde bulunulan bu durum dolayısıyla müdahaleye karşı çıkmak veya yapılışını yadırgamak olanaksızdı. Halk, çocuklarının okula gidememesinden, her an olabilecek kanlı olaylardan ve aylardır devam eden siyasi kargaşadan bıkmış durumdaydı.¹⁰³

12 Eylül saat 03.00-04.00 sıralarında Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi başkanı Orgeneral Kenan Evren imzalı şu metni almışlardı:

⁹⁹ Birand, **a.g.e.**, s. 250-251.

¹⁰⁰ **A.g.e.**, s. 265.

¹⁰¹ **Milliyet**, 13 Eylül 1980.

¹⁰² Birand, **a.g.e.**, s. 292.

¹⁰³ Arcayürek, **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, s. 399.

“Yapılan bütün uyarılara rağmen, siyasi partilerin takındıkları uzlaşmaz tutum ve aşırı uçlara sempati gösterilmesi ve ya destek sağlanması; anarşi, terör ve bölücülüğü büyük boyutlara ulaştırarak ülkemizi parçalanmak noktasına getirmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak maksadıyla, İç Hizmet Yasası'nın kendisine tevdi ettiği Cumhuriyeti kollama ve koruma yetkisine dayanarak yüce Türk milleti adına ülke yönetimine el koymuştur.

Parlamento ve hükümet feshedilmiştir, siyasi faaliyetler durdurulmuştur. Parlamento üyeliği sıfatınız kaldırılmıştır. Hiçbir konuda beyanat vermeye yetkiniz yoktur.

Can güvenliğiniz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teminatı altındadır. Bu maksatla emniyet içinde evinizden havaalanına götürülecek, oradan uçakla Hamzakoy/Gelibolu'ya gideceksiniz. Arzu ettiğiniz takdirde ailenizi de yanınızda götürebilirsiniz. Geçici bir süre ikamet edeceğiniz adres aşağıdadır. Bir saat içinde hazırlanıp harekete hazır olduğunuzu güvenliğiniz için gelen subaya bildiriniz. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz. Bu talimat ile belirtilenler dışındaki her türlü tutum ve davranış suçtur.

Rica ederim.”

MSP lideri Necmettin Erbakan'a verilen yazının bu yazıdan tek farkı ona gösterilen adresin Uzunada/İzmir olmasıydı.¹⁰⁴

12 Eylül saat 13.00'da Orgeneral Kenan Evren, bundan sonra da sık sık devam edecek olan konuşmalarından ilkinin yapmıştı. Konuşmasında, yasama ve yürütme yetkilerinin kendisinin başkanlığındaki Kara, Hava, Deniz Kuvvet komutanları ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacağını bildirmişti. Yine en kısa zamanda Bakanlar Kurulu kurularak, yürütme sorumluluğunun bu kurula bırakılacağını ve yeni bir anayasa ve

¹⁰⁴ Doğan, a.g.e, s. 45-46.

seçim kanunu ile siyasi partiler kanununun hazırlanmasına müteakip ülke idaresinin halka yaraşır bir yönetime devredileceğini belirtmişti. Ancak bu hazırlıkların tamamlanmasına kadar tüm yurttaki her türlü siyasi faaliyetin durdurulduğunu bildirdi. AP, CHP, MSP ve MHP parti başkanları can güvenlikleri için silahlı kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belli yerlerde ikamet ettirilecekleri, durum uygun olunca serbest bırakılacaklarını bildirmişti.¹⁰⁵

12 Eylül Müdahalesi'yle son hükümet dönemini de içeren 1 Kasım 1979 - 12 Eylül 1980 tarihleri arasındaki 10 aylık sürede parlamentoda 284 kanun tasarısı ile 144 kanun teklifi verilmiş; tasarılarından ancak 38'i kanunlaştırılabilmişti. Bunlardan 31'i bakanlık bütçeleriyle ilgiliydi. Görülüyordu ki, ülkenin üçünde bulunduğu bu dönemde meclis, bütçe kanunları hariç ülkenin acil çözüm bekleyen halkın sosyal, ekonomik refahını sağlayacak, can ve mal güvenliği sağlayacak, herhangi bir çalışma ortaya koyamamıştı.¹⁰⁶

12 Eylül Askeri Müdahalesi'yle ilgili olarak batılı ülkeler müdahaleden yana bir tavır sergilemişlerdi. Batı'ya göre askerler NATO'dan ayrılmayacak, ilk fırsatta da genel seçimle ülke yönetimini sivillere geri verilecekti. Bu arada ABD resmi sözcülerinin Türkiye'deki müdahaleyi diğer dünya ülkelerinden önce açıklaması, ABD'nin müdahaleden daha önce haberi olduğu yönündeki yorumlara yol açmıştı.¹⁰⁷

12 Eylül Askeri Müdahalesi'nden sonraki dönemde kamuoyu, ülkenin bu hale gelmesinden iki büyük partinin liderleri olan Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in siyasi tutumlarını sorumlu tutmaktaydı. Eğer bu iki lider birçok konuda uzlaşabilseydi hatta birlikte geniş tabanlı bir hükümet kurabilselerdi belki de Türkiye müdahalenin eşiğine gelmeyecekti. Diğer taraftan anarşi ve terörün önü kesilecekti. Bu konu müdahaleden 5 yıl sonra Demirel ve Ecevit'in önüne getirildiğinde, her iki lider de kendilerince olan sebepleri sıralamışlardı. Demirel açıklamasında; çok partili hayat ile tek partili hayatın karıştırılmaması gerektiğini, partilerin her konuda bir ve beraber olmalarını istemenin sisteme aykırı olduğunu, asıl sorunun neden uzlaşamadığının değil sorunların çözümüne kimin yanaşmadığına bakılması gerektiğini, ayrıca anarşi ve terörün önlenemeyişini sadece buna bağlamanın, bu suç

¹⁰⁵ **Milliyet**, 13 Eylül 1980.

¹⁰⁶ **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 188-189.

¹⁰⁷ Arcayürek, **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, s. 400.

işleyenler ile bunu önlemesi gerekenleri temize çıkarmak anlamına geldiğini belirtmişti. Ecevit ise; kendisi ve partisinin 1973 seçimlerinden 12 Eylül 1980'e 6 gün kalaya kadar, uzlaşma için AP'ye defalarca çağrıda bulunduğunu ancak bunların hepsinin sonuçsuz kaldığını belirtmişti. Demirel'in bu çağrılarının aksine hep küçük partilerin desteğiyle cephe hükümeti kurmaya çalıştığını, bu sebepten dolayı da kendisi ve partisinin uzlaşmazlık ithamlarına maruz kalmasının haksızlık olduğunu belirtmişti.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Arcayürek, **Demokrasi Dur** 12 Eylül 1980, s.27-47.

1. BÖLÜM

1980-1982 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ YAPI

1.1. Siyasi Liderlerin Durumu

12 Eylül sabahı parti liderleri can güvenliklerinin alınması maksadıyla daha önce müdahalenin haberini alan ve ortalıktan kaybolan MHP lideri Alparslan Türkeş dışında AP Genel Başkanı Başbakan Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan evlerinden alınmış kendilerine ayrılan ikametlere yerleştirilmişlerdi.¹⁰⁹ 13 Eylül 1980'de Kenan Evren'in emriyle Alparslan Türkeş hakkında bir tebliğ yayınlanmış; bu tebliğde, Türkeş'in 14 Eylül saat 13:00'a kadar teslim olmaması durumunda Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bildirilerine ve MGK'nin emirlerine uymadığı için suçlu duruma düşeceği bildirilmişti.¹¹⁰ Türkeş bu tebliğden bir gün sonra 14 Eylül 1980'deki 13 numaralı bildirinin yayınlanmasından sonra teslim olmuş ve Uzunada'ya Erbakan'ın yanına gönderilmişti. Demirel ve Ecevit götürüldükleri Hamzakoy'daki motellerde 1 ay kaldıktan sonra serbest bırakılmış, haklarında ceza davası açılan Erbakan ve Türkeş tutuklanmıştı.¹¹¹

Müdahalenin sağ ya da sol bir karakterle değil de emir komuta zinciri içerisinde yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmiş olması siyasileri bir nebze rahatlatmıştı.¹¹² Ancak Demirel 12 Mart 1971'de olduğu gibi yine kendi iktidardayken müdahale yapılmasına bozulmuştu. Demirel'e göre 1950'den beri ne zaman tek parti iktidarı olduysa onu askeri müdahaleler indirmişti. 1950 iktidarını 1960'ta ihtilal götürmüş, 1969 iktidarını 1971'de muhtıra götürmüştü. 1971'den 1979'a kadar tek parti iktidar olmamıştı. 1979'da AP tek başına bir azınlık hükümeti kurmuş, o da 1980 müdahalesiyle gitmişti. Yani rejimin işlemeyişinin sebebi her on

¹⁰⁹ Bülent Tanör, "*Siyasal Tarih (1980-1995)*", **Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, (Yay. Yön.) Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 32.

¹¹⁰ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, 1991, s. 14.

¹¹¹ Cemal, **12 Eylül Günlüğü- Tank Sesiyle Uyanmak**, s.88-89; Tanör, **a.g.m**, s. 32.

¹¹²Tanör, **a.g.m**, s. 33.

yılda bir askeri müdahalelerin yapılmasıydı.¹¹³ Kasım 1980’de Demirel’le yapılan görüşmede Demirel, İtalya’da da sürekli hükümet bunalımlarının olduğunu, ancak askeri müdahalelere tanık olmadığını, sebebinin de ülke içerisinde ne olursa olsun İtalya ekonomisinin işlemeye devam etmesi olduğunu belirtmişti. Türkiye’de ise ekonominin siyasi istikrarsızlıktan çok fazla etkilendiğini, bunun sebebinin ise Türkiye’de ekonominin işleyişinin halen devlete sıkı sıkıya bağlı olmasının olduğunu belirtmişti.¹¹⁴

Demirel ve Ecevit Hamzakoy’da tutulduğu sürede devamlı olarak kendi partilileri tarafından telefonla aranıyorlardı. Telefonda AP’lilerin Demirel’e olduğu gibi CHP’liler de Ecevit’e bundan sonra ne yapacaklarını soruyorlardı. Ecevit kendisini arayan CHP’lilere nasıl o günlere geldiğini anlatarak mevcut durumla ilgili olarak; AP hükümetinin Ocak 1980’den beri uygulamakta olduğu ekonomik modelin ülkede demokrasiyi ve işçi haklarını ortadan kaldırdığını, 12 Eylül’le birlikte bu ekonomik modelin uygulanabilmesini sağlayacak bir rejim oluşturulacağını ve AP’nin yıllardan beri isteyip gerçekleştiremediği Anayasa değişikliklerinin de yapılacağını, ancak bu gelişmelere karşı bir mücadeleye girişmenin bir yarar sağlamayacağını, artık halkın da can güvenliğinden başka bir şey düşünmediğini, hatta bazı CHP’lilerin bile AP hükümetinden kurtulmuş olmanın ve can güvenliğine kavuşmuş olmanın mutluluğunda olduklarını belirtmişti.¹¹⁵ Demirel ise kendi örgütüne ‘dağılmayın’ mesajını veriyordu. Aslında Demirel’in bu mesajı çok önemliydi. Önemini de 12 Eylül’den 6 Kasım seçimlerine kadar geçen 3 yıllık sürede ve sonrasında AP örgütünün kapatılmış olmasına rağmen dağılmamış olması gösteriyordu. Zira geçen bu sürede Adalet Partisi tabanı fireler vermiş, ancak ayakta durmayı başarmıştı. Bunu da Demirel başarmıştı. Demirel Ecevit’in aksine müdahaleden sonraki dönemde insanlarla tek tek ilgilenmiş onların özel sorunlarına eğilmiş, AP’yi destekleyen vatandaşların gözündeki güvenini yitirmemeyi başarmıştı.¹¹⁶

¹¹³ Arcayürek, **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, s. 431.

¹¹⁴ Cemal, **12 Eylül Günlüğü-Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 129.

¹¹⁵ **A.g.e.**, s.59-60; Doğan, **a.g.e.**, s. 48-49.

¹¹⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 52.

Müdahaleden bir ay sonra 8 Ekim 1980’de çıkarılan kanunla siyasi partilerin yargılanmasında, parti genel merkezlerinin bulunduğu yer sıkıyönetim Askeri Mahkemeler yetkili kılınmıştı. Bundan sonra 11 Ekim’de Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş Uzunada’dan Ankara’ya getirilmiş ve yargılanmak üzere istihbarat okulunda gözaltına alınmıştı. Erbakan ve parti yöneticilerinin suçu 6 Eylül’de Konya’da yapılan miting ve gösteri yürüyüşü, Türkeş ve parti yöneticilerinin suçu ise 13 Eylül 1980 günü parti genel merkezinde yapılan aramada ruhsatsız silah bulunması ve suç unsuru olarak bazı yazılı evrakın ele geçirilmesi idi.¹¹⁷ Erbakan ve Türkeş’in tutuklandığı tarihlerde Demirel ve Ecevit ise Hamzakoy’daki ikametlerinden serbest bırakılmıştı.¹¹⁸ Ecevit Hamzakoy’dan ayrıldıktan sonra 30 Ekim 1980’de genel başkanlıktan istifa etmiş gerekçe olarak da partide liderliği süresince konuşamayacak, yazamayacak, yetkilerini kullanamayacak, toplantı yapamayacak olmasını ve Saltık’ın basın toplantısında ilan ettiği üzere siyasi hayat yeniden serbest bırakıldığında eski genel başkanlar yerlerinde kalmayacakları kararını göstermişti. İlerde genel başkan olması engelleneceği için bunu devam ettirmeyi düşünmediğini belirtmişti. Ecevit istifa ettiğine dair bir açıklama yazmış ancak MGK’nin yayın yasağı yüzünden hiçbir yerde yayınlanmamıştı.¹¹⁹ Ecevit’in istifasından CHP çevreleri hiç memnun olmamıştı. Kimilerine göre; Ecevit istifa edecekse en başta etmeliydi, konu genel başkanlığının engellenmesine gelince istifa etmesi hoş karşılanmamıştı. Ayrıca Ecevit’in bu kararını kimseye sormadan tek başına alması da eleştiriler arasındaydı.¹²⁰ Evren’e göre bu istifanın sebebi Ecevit’e bir daha liderlik verilmeyecek olması ve bu makamda kaldığı sürece mevcut askeri yönetimle mücadele yapamayacak olmasıydı.¹²¹

Ecevit istifasından sonra kendisine konan yasakların kalkması gerektiğini düşünerek “Arayış” dergisinde çalışmalarına başlamıştı.¹²² Ecevit’in bu hareketi MGK’nin gözünden kaçmamış ve Ecevit’in engellenmesi için gereken tedbirler

¹¹⁷ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 99-100.

¹¹⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 59.

¹¹⁹ Muammer Yaşar, **Paşalar Politikası**, Tekin Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 1990, s. 56; Cemal, **12 Eylül Günlüğü- Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 108-109; Doğan, **a.g.e.**, s. 75-77.

¹²⁰ Cemal, **12 Eylül Günlüğü- Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 110-111.

¹²¹ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 136.

¹²² Doğan, **a.g.e.**, s. 76.

alınmıştı. Evren bu olaydan yaklaşık bir buçuk yıl sonra 3 Nisan 1982’de Bursa’da yaptığı konuşmasında, Ecevit’in bu istifasını ve Arayış dergisindeki çalışmalarını şu şekilde eleştirmişti: *“Bu yasaklara bir müddet riayet ettiler. Ancak kısa bir süre sonra kim akıl verdiyse, bunlardan biri parti başkanlığından istifa etti. Etti ama faaliyetlerine yine parti başkanı gibi devam etti. Bir mecmua çıkararak mevcut yönetimle mücadeleye kalkıştı. Bir müddet buna da müsaade ettik. Ama öyle bir hal aldı ki, 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararını almak lüzumu hâsıl oldu.”*¹²³ MGK’nin 52 sayılı bildiriyle Arayış dergisi kapatılmamış ancak Ecevit’in yazı yazması yasaklanmıştı. Ecevit’in ayrılmasıyla derginin tirajı büyük ölçüde düşmüştü.¹²⁴ Ecevit bu dergideki yazıları ve dış basına verdiği demeçleri yüzünden birçok defa yargılanmış ve hapse girmişti.¹²⁵

1.2. Milli Güvenlik Konseyi ve İlk Uygulamaları

Milli güvenlik Konseyi Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun’dan oluşuyordu. Devlet Başkanlığı ve MGK Başkanlığı görev ve yetkilerini Orgeneral Kenan Evren elinde bulunduruyordu. MGK Genel Sekreterliğine ise Orgeneral Haydar Saltık getirilmişti.¹²⁶

12 Eylül saat 04.00’da MGK’nin ilk bildirisinde dikkati çeken nokta parlamento ve hükümetin feshedilmesine karşı siyasi partiler için böyle bir karar alınmamasıydı. Hatta bildiride siyasi faaliyetlerin durdurulmasından da söz edilmemişti.¹²⁷ Ancak aynı gün 13.00’daki Kenan Evren TRT’de uzun bir konuşma yapmış müdahalenin gerekçelerini ve amaçlarını ayrıntılı olarak açıklamış, bu

¹²³ Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 204-205; Doğan, **a.g.e.**, s. 81-82.

¹²⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 120.

¹²⁵ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 522.

¹²⁶ **R.G.** 12.09.1980; Yaşar, **a.g.e.**, s. 42.

¹²⁷ Tanör, **a.g.m.**, s. 31.

konuşmasında siyasi faaliyetlerin durdurulduğu, parlamento üyelerinin siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacaklarını, yeni yönetime karşı suç teşkil edecek davranışlarda bulunmadıkları sürece herhangi bir işlem yapılmayacağını bildirmişti.¹²⁸

Aynı gün yayınlanan 2 numaralı bildiriyle ülke genelinde belirlenen 13 Sıkıyönetim Bölgesine 13 generalin sıkıyönetim komutanı olarak atandığı belirtilmişti. Yayınlanan 7 numaralı bildiriyle siyasi faaliyetlerin yasaklandığı, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay haricindeki bütün derneklerin faaliyetlerinin durdurulduğu kamuoyuna duyurulmuştu.¹²⁹ DİSK ve MİSK'in faaliyetleri durdurulmuş, bu iki işçi sendika yöneticileri TSK güvencesi altına alınmıştı. Emniyet Genel Müdürlüğü Jandarma Genel Komutanlığı'nın emrine verilmişti. Grev ve lokavtlar ertelenmişti.¹³⁰ 12 Eylül günü MGK yayınladığı diğer bildiri ile de bütün devlet dairelerinde memurlarla, işçilerin işten çıkarılmasını durdurmuştu. Bunu amirlerin ve işverenlerin durumdan faydalanarak çalışanları haksız yere işten çıkarmalarını engellemek için yapmışlardı. İşten çıkarma yetkisi daha sonra sıkıyönetim komutanlarına verilmişti.¹³¹ Bu arada ülkede Sıkıyönetim Komutanlıkları yayınladığı bildirimlerde 12 Eylül öncesi terör olaylarına karışan birçok suçlunun yakalandığını belirtiyorlardı. Hatta bu yakalamalar cezaevlerini doldurmuş, bu duruma bazı kışlaların boşaltılarak cezaevine dönüştürülmesi şeklinde tedbir alınmıştı.¹³²

Bakanlar Kurulu dağıtıldığı için müsteşarlara geçici bir süre için bakan yetkisi verilmişti. Sıkıyönetim bölge ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri kurulmuştu. MGK'ye bu mahkemelere atama yapma ve burada görev yapan hâkim ve savcılarını görevden alma yetkisi verildi. Gözaltı süresi 15 günden 30 güne çıkarıldı.¹³³ Müdahaleden 4 gün sonra Kenan Evren Başbakanlık'taki büyük toplantı salonunda ilk basın toplantısını yapmıştı. Evren'in açıklamalarından ekonomik alanda o güne kadar sürdürülmüş olan politikanın yani; AP hükümetinin benimseyip

¹²⁸ **A.g.m.**, s. 32.

¹²⁹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 517.

¹³⁰ Tanör, **a.g.m.**, s. 33.

¹³¹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 13.

¹³² **A.g.e.**, s. 157.

¹³³ **R.G.** 15.09.1980.

başlattığı 24 Ocak Kararları ve IMF ile yapılan üç yıllık anlaşmanın geçerliliğini koruyacağı anlaşılmıştı. Diğer bir husus olarak da Kurucu Meclis'in teşkil edilerek Anayasa, Siyasal Partiler ve Seçim Kanunu'nda değişiklikler yapacağı belirtilmişti. Kenan Evren, Cumhurbaşkanlığı seçimine de değinerek Yunanistan örneğini vermişti. Yunanistan'da ilk üç turda seçim yapılamazsa meclis feshediliyordu. Türkiye'de de buna benzer bir değişikliğe gidileceği belirtilmişti. Seçim sistemiyle ilgili olarak seçim yasasında büyük partilerin yeterli çoğunluğa sahip olarak sandıktan çıkmalarını sağlayacak bir düzenlemenin de olabileceği dile getirilmişti.¹³⁴ Devlet Başkanı Kenan Evren'in ilk basın toplantısından sonra ortaya çıkan program, daha çok CHP'li çevrelerce “*Demirel'siz Demirel Programı*” şeklinde yorumlanmıştı. Zira programın özü açısından ekonomik model, Anayasa, Seçim ve Siyasi Partiler Yasaları'nda öngörülen değişiklikler, işçi ve işverene bakış açısı AP'nin yıllardır savunduğu çerçeve içerisinde kaldığını göstermekteydi.¹³⁵ Nazlı Ilıcak da köşesinde, Kenan Evren'nin açıkladığı hedeflerle yıllardır kendilerinin yazdıklarıyla örtüştüğünü, aslında açıklanan hedeflerle sadece kendilerinin değil, kavgadan, terörden bıkmış kamuoyunun büyük bir bölümünün, hatta Demirel ve arkadaşlarının da hemfikir olduğunu belirtmişti.¹³⁶ Ilıcak müdahaleden memnuniyetini 18 Eylülde bir kez daha belirterek, demokrasinin nasıl işlerlik kazanacağı konusunda yıllardır yazdıklarının Kenan Evren'in beyanları arasında tam bir uyum içinde olduğunu, sonuçta demokrasiye işlerlik kazandırılacaksa, bir müddet özgürlüklerin kısıtlanmasına ve siyasi liderlerin ortalık yatışana kadar ordunun teminatı altında kalmasına razı olunması gerektiğini belirtmişti. Ilıcak, yapılan müdahalenin ülkeye hiçbir düzen değişikliği getirmediği, aksine mevcut düzenin korunması ve işlerlik kazanmasını hedeflediği için, 12 Eylül'ü bir ihtilal olarak nitelendirmemekteydi.¹³⁷

MGK üyeleri müdahaleden 6 gün sonra 18 Eylül 1980'de TBMM binasında yapılan bir törenle “*Vatanın ve milletin mutluluğuna, birlik beraberliğine çalışacağıma; devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü koruyacağıma*

¹³⁴ Cemal, **12 Eylül Günlüğü- Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 51-52

¹³⁵ **A.g.e.**, s. 53-54

¹³⁶ Nazlı Ilıcak, “*27 Mayıs- 12 Eylül*”, **Tercüman 16 Eylül 1980**; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 1980**, Kervan Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 1981, s. 469-470.

¹³⁷ Nazlı Ilıcak, “*Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı*”, **Tercüman 18 Eylül 1980**; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 1980**, s. 472-474.

ve milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir anayasa düzenlemesi için çalışacağıma namusum ve şerefim üzerine ant içerim” şeklinde yeminle ant içmişlerdi.¹³⁸ MGK üyeleri çalışmalarını TBMM binasında sürdürmeye başlamışlardı. Genelkurmay ve MGK Başkanı Kenan Evren meclis başkanının odasına, MGK üyeleri Kara ve Hava Kuvvetleri Komutanları Orgeneral Nurettin Ersin ile Tahsin Şahinkaya Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel’in odalarına yerleşmişlerdi. MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil’in odasında çalışmaya başlamıştı.¹³⁹ MGK aynı zamanda yasama gücünü de elinde bulundurduğu için 25 Eylül 1980’de aldığı kararla askeri rejimin ilk önemli belgesi olan “Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü” başlıklı metinde şu önemli hükümler bulunmaktaydı: Milli Güvenlik Konseyi; Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun’dan oluşur. Konseyde Genel Kurmay Başkanı başkanlık eder. MGK’nin danışmanlık ve sekreterlik görevini MGK Sekreteri yapar. Konsey toplantılarına katılır ama oy kullanamaz. Sekreter gerekli gördüğünde yasa tasarısı, teklif ve diğer konular üzerinde inceleme yapmak üzere geçici ihtisas komisyonu oluşturabilir. Yasa önermeye MGK üyeleri ile Bakanlar Kurulu yetkilidir. Konsey, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Oylarda eşitlik halinde başkanın oyu iki sayılır. Tutanaklar dergide yayınlanır. Kapalı oturum kararı alınmışsa konsey kararı olmadıkça açıklanmaz. Başbakan ve bakanlar MGK tarafından denetlenir ve düşürülebilir.¹⁴⁰

MGK 12 Eylül’ün ilk günlerinde Turgut Özal Genelkurmay Başkanlığı’na çağrılarak ekonomiyle ilgili brifing istenmiş, Özal’a konseyle birlikte çalışma teklif edilmişti.¹⁴¹ Turgut Özal daha 12 Eylül’den önce, Başbakan Süleyman Demirel’in talimatıyla birkaç kez Genelkurmay Başkanlığı’na gelerek 24 Ocak Kararları hakkında brifing vermişti. Komutanlar bu brifingleri aldıktan sonra 24 Ocak

¹³⁸ Turgut Yılmaz Güven, **Demirel’li Yıllar Hamzakoy’dan Demokrasi Mahzenine, Başak Matbaa**, s. 75; **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, s. 204.

¹³⁹ Hasan Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak**, Bilgi Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 1986, s. 41.

¹⁴⁰ Tanör, **a.g.m.**, s. 35.

¹⁴¹ Emin Çölaşan, **12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, Milliyet Yayınları, 13. Basım, 1984, s. 45-46.

Kararları konusunda ikna olmuş ve Turgut Özal'dan daha o zamanlar etkilenmişlerdi.¹⁴² 12 Eylül'den sonra Genelkurmay'a çağrıldığında yaptığı bilgilendirmede de Özal özetle şu mesajı vermişti: “24 Ocak Kararlarına dokunursanız dış kredi muslukları kesilir. Başka alternatifiniz de yok. Bu programa devam edeceğinize dair dış dünyaya dönük güvenceniz de ancak ben olabilirim”¹⁴³

1.3. Bakanlar Kurulunun Oluşturulması ve Ulusu Hükümeti

MGK'nin yürütme işlerini bizzat yürütemeyeceğinden dolayı bir bakanlar kurulu oluşturulmasına karar verilmişti. Dört siyasi parti lideri Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş; Hamzakoy ve Uzunada'da “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teminatı” altında bulunurken, beşinci siyasi partinin lideri Turhan Feyzioğlu askerler tarafından başbakanlık için düşünülmüştü. Siyasetteki ağırlığı, meclisteki ve yurt genelindeki sayısal çoğunluğu sıralamasında sonlarda olmasına rağmen, askerler Cumhuriyetçi Güven Partisi liderinin Atatürk'e bağlılığına inanıyorlardı. Bu sebeple de başbakan olarak Feyzioğlu'nun uygun olacağı düşünmüşlerdi. Ancak komutanlar sonraki değerlendirmelerinde dört siyasi parti lideri Ankara dışında iken, beşinci ve en küçük partinin liderine başbakanlık verilmesinin yanlış olacağını düşünerek bu karardan vazgeçmişlerdi.¹⁴⁴ Evren başbakan olarak en baştan beri sivil birini düşünmesine rağmen uygun birini bulamayınca, 1980'nin 30 Ağustos'unda emekliye ayrılan Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu'ya başbakanlığın verilmesinin uygun olacağı kararına varılmıştı.¹⁴⁵ 20 Eylül 1980'de de Bülent Ulusu'ya hükümeti

¹⁴² Demirel bu brifinglerin verilmesi gereksinimini verilen uyarı mektubundan sonra hissetmişti. Zira uyarı mektubundan ordunun her an müdahale edebileceği anlaşılmıştı. Ne var ki Demirel, hükümetin yeni aldığı ekonomik tedbirlerin boşa gitmesinden korkuyordu. Bu sebeple de komuta kademesinin de işin ciddiyetinden haberdar olmasını istemişti. Kimilerine göre bu brifingler ordunun müdahalesini ertelemişti. Bkz. Birand, Yalçın, **The Özal Bir Davanın Öyküsü**, s. 78-79.

¹⁴³ Hasan Cemal, **Özal Hikâyesi**, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 1989, s. 29-30.

¹⁴⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 44-45; Kenan Evren ile Turhan Feyzioğlu arasında geçen görüşmede Feyzioğlu partisinin parlamentoda sadece 4 sandalyeye sahip olduğunu, bu küçük partinin lideri olarak başbakan olmasının, bu hareketin başarısına gölge düşüreceğini ve halkın kendisini benimsemeyeceğini, bu yüzden de Bülent Ulusu'nun başbakan olması gerektiğini belirtmişti. Bkz. Çölaşan, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁴⁵ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 67; Bülent Ulusu Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan 30 Ağustos 1979'da emekli olduktan sonra, Başbakan Süleyman Demirel Ulusu'yu Roma

kurmakla görevlendirildi.¹⁴⁶ Bülent Ulusu başbakan olarak görevlendirilmesinin ertesini günü Bakanlar Kurulu listesini Devlet Başkanı onayına sunmuş ve 21 Eylül 1980’de hükümet kurmuştu. Ulusu hükümetinde görev alan bakanlar da MGK’ce seçilmişlerdi. 5 generalin de görev yaptığı kabinede 12 Mart Muhtırasından sonraki ara rejim hükümetlerinde görev almış olan 12 kişi, bu kez bakanlıklara getirilmişti.¹⁴⁷ Zeyyat Baykara ve Turgut Özal Başbakan Yardımcılıklarına getirilmişti. Turgut Özal ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcılığına getirilmişti ancak kendisine Maliye Bakanlığı’nın da verilmesini istiyordu. Ancak MGK buna razı olmayınca Maliye Bakanlığının Kaya Erdem’e verilmesini sağlamıştı.¹⁴⁸

MGK artık 30 Eylül günü güvenoyu alan bu yeni kabine üzerinden yürütme yetkisini kullanacaktı, ancak bizzat kullandığı durumlar da olacaktı.¹⁴⁹ Kabine kurulduktan sonra bürokratlarda da bazı değişiklikler yapılmıştı. 12 Eylül’den önce Demirel hükümeti tarafından göreve getirilmiş bazı bürokratların bu yeni dönemde Demirel ile devamlı temaslarda bulunması Evren’in dikkatini çekmişti. TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu da bu şekilde hareketinden dolayı Ulusu hükümeti tarafından istifa ettirilmiş yerine muhabereci olan emekli tümgeneral Macit Akman getirilmişti. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşarı Necdet Seçkinöz ve Basın- Yayın Genel Müdürü de aynı şekilde istifa ettirilmişti. 12 Eylül yönetiminin mevcut kurumlarda eski siyasilere etkisine kesinlikle tahammülü yoktu.¹⁵⁰

Büyükelçiliği’ne atamıştı. 12 Eylül harekâtı olmasaydı veya Ulusu Başbakanlığı kabul etmeseydi, Roma’ya gidecekti. Bkz. Yaşar, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁴⁶ **R.G.** 21.09.1980; Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 67; Bülent Ulusu Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’ndan 30 Ağustos 1979’da emekli olduktan sonra, Başbakan Süleyman Demirel Ulusu’yu Roma Büyükelçiliği’ne atamıştı. 12 Eylül harekâtı olmasaydı veya Ulusu Başbakanlığı kabul etmeseydi, Roma’ya gidecekti. Bkz. Yaşar, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁴⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 413-414; Bülent Ulusu’nun kabinesi şu kişilerden oluşuyordu: Bülent Ulusu-Başbakan, Zeyyat Baykara, Turgut Özal-Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı, İlhan Öztrak- Devlet Bakanı, Mehmet Özgüneş-Devlet Bakanı, Nimet Özdaş-Devlet Bakanı, Cevdet Menteş- Adalet Bakanı, Ü. Haluk Bayülken-Milli Savunma Bakanı, Selahattin Çetiner-İçişleri Bakanı, İlder Türkmen-Dışişleri Bakanı, Kaya Erdem-Maliye Bakanı, Hasan Sağlam-Milli Eğitim Bakanı, Tahsin Önalp-Bayındırlık Bakanı, Kemal Cantürk-Ticaret Bakanı, Necmi Ayanoğlu-Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, Recai Baturalp-Gümrük ve Tekel Bakanı, Necmi Özgür-Ulaştırma Bakanı, Sabahattin Özbek-Tarım ve Orman Bakanı, Turhan Esener-Çalışma Bakanı, Şahap Kocatopçu-Sanayi ve Teknoloji Bakanı, Serbülen Bingöl-Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, İlhan Evliyaoğlu-Turizm ve Tanıtma Bakanı, Şerif Tüten-İmar ve İskan Bakanı, Münir Raif Güney-Köy işleri ve kooperatif Bakanı, Vecdi Özgül-Gençlik ve Spor Bakanı, Sadi Şadi-Sosyal Güvenlik Bakanı, Cihat Baban-Kültür Bakanı. Bkz. Güven, **a.g.e.**, s. 42-45.

¹⁴⁸ Çölaşan, **a.g.e.**, s. 76-77.

¹⁴⁹ Tanör, **a.g.m.**, s. 35.

¹⁵⁰ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 222-223.

MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık bu görevi süresince ülke yönetiminde Başbakan Ulusu'dan daha etkiliydi. Ancak 1981 yılının ağustos ayında 1. Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ ile yer değiştirip, Genel Sekreterliğe Üruğ geçince; MGK'deki Genel Sekreter havası değişmiş, Ulusu hükümetinin üzerindeki etkisi azalmış ve Konseyden talimat gelmedikçe hükümete müdahale etmemiştir.¹⁵¹

1.4. Milli Güvenlik Konseyi Hızlı Yasama Dönemi:

Milli Güvenlik Konseyi'nde yasama faaliyetlerinde Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği kilit rol oynamaktaydı. Milli güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği çeşitli komisyonlar halinde çalışmaktaydı. Subayların görev aldığı bu komisyonlar, dairelere bağlanmıştı. Bunların başında tuğgeneral, tuğamiral ve kurmay albaylar bulunmaktaydı. Komisyonda hazırlanan yasa tasarıları Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile kuvvet komutanı olan dört orgeneralden oluşan konseyin önüne gidiyordu. Ulusu Hükümeti'nin hazırladığı kararname, önemli yönetmelikler de önce konsey Genel Sekreterliği'nden geçiyordu. Aslında kimse bunu telaffuz etmese de Milli Güvenlik Konseyi askeri yönetimin merkeziydi.¹⁵²

MGK 12 Eylül harekâtıyla göreve gelen yeni yönetimin mevcut anayasayla çatışmaması için askeri rejimin temel düzenleyicisi olan “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” u 27 Eylül 1980'de çıkartmıştı. Çıkarılan bu kanuna bir nevi geçici Anayasa da denilebilirdi.¹⁵³ Kanunun hükümlerinde; Anayasa'da TBMM'ye ait olduğu belirtilen görev ve yetkilerin 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak MGK'ce yerine getirileceği ve kullanılacağı; Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilen görev ve yetkilerin ise MGK Başkan ve Devlet Başkanlığınca yerine getirileceği ve kullanılacağı belirtilmiş olup, bu şartlarla 1961 Anayasası'nın, yeni bir anayasa kuruluncaya kadar yürürlükte olduğu belirtilmişti. Ayrıca bu kanunda MGK'ce kabul edilen bildiri karar ve hükümler ile yayınlanacak olan kanunların anayasaya

¹⁵¹ Yaşar, a.g.e, s. 78.

¹⁵² A.g.e, s. 77-78.

¹⁵³ Cumhuriyet Ansiklopedisi 3, s. 518.

aykırılığı iddiası ileri sürülemeyeceği, MGK'nin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlere 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerinin durdurulmasının veya iptalinin ileri sürülemeyeceği, 12 Eylül 1980 tarihinden sonra Bakanlar ile Bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan işlemlerin ve alınan kararların durdurulması işlemi ileri sürülemeyeceği bildirilmişti. Ayrıca MGK'nin 1961 Anayasası'na uymayan karar ve yasaların Anayasa ve kanun değişikliği olarak kabul edileceği belirtilmişti.¹⁵⁴ Kanunun maddelerinden de anlaşıldığı gibi MGK bu kanunla yalnız yasama yetkisini değil, aynı zamanda Anayasa'da değişiklik yapma hak ve yetkisini de kendinde toplamıştı.¹⁵⁵

Askeri rejimin kuruluş ve işleyişiyle ilgili diğer önemli metin 12 Aralık 1980 tarih ve 2356 sayılı "Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun" idi. Bu kanunda MGK'nin görev süresi belirtilmişti. Buna göre, Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulacak yeni Anayasa'da yer alacak hükümlere göre oluşacak TBMM fiilen göreve başlayana kadar, MGK başkan ve üyelerin yetki, sorumluluk, rütbe ve yaş hadlerine bakılmaksızın bu tarihe kadar görevlerine devam edeceği kesinliğe kavuşmuştu.¹⁵⁶ Bu kanunla MGK Başkanlığı ya da üyeliğinin herhangi bir nedenle boşalması durumunda en kıdemli kuvvet komutanı ve MGK üyesinin MGK tarafından Genelkurmay Başkanlığına atanmasıyla, boşalan üyeliğin de aynı şekilde kuvvet komutanının veya Jandarma Genel Komutanlığı'na atanan komutanın MGK'ye katılmasıyla doldurulacaktı. Bu yasa da "Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun" gibi yayınlandığı tarihte ancak 12 Eylül 1980'den başlayarak geçerli olmak üzere yürürlüğe girecekti.

12 Eylül Askeri Harekâtı'nın başlamasıyla ülkenin en önemli meselesi olan anarşi ve terörün en kısa zamanda halledilmesi için MGK, 2 numaralı bildiriyle sıkıyönetim komutanlarına bu konuda tüm yetkileri vermişti. Böylece sıkıyönetim komutanlarının yapacakları icraatları engelleyecek, eleştirecek bir makam da kalmamıştı. Artık kanun çıkarılması için eskisi gibi beklenilmeyeceğinden Kenan

¹⁵⁴ R.G. 28.10.1980

¹⁵⁵ Tanör, a.g.m, s. 36.

¹⁵⁶ R.G. 12.12.1980

Evren, daha önce teklifi yapıp sonu gelmeyen görüşmeler yüzünden kanunlaşmayan kanunların en kısa zamanda ele alınması emrini vermişti.¹⁵⁷ Bu yüzden MGK ilk aylardan itibaren yoğun bir yasama faaliyetine başlamış, özellikle 12 Eylül öncesi sıkıyönetim komutanları tarafından sık sık dile getirilen ve yapılması gerekli konularda istenen kanunlar için 12 Eylül Müdahalesi yeni bir olanak olmuştu. Sivil siyasetçiler tarafından kabul edilmeyen yasal düzenlemeleri artık bizzat yapma imkânına sahip olmuşlardı. Yasama organının da beş kişiden oluşmasından kaynaklanan kolaylıkla, yeni Anayasa'dan önce ve sonra birçok yasa değişikliği yapılmıştı. MGK ilk altı ayında 123, dokuzuncu ayında 175, 1981'in sonuna geldiğinde ise 51 tanesi yeni yasa olmak üzere toplam 268 yasa çıkarmıştı. Bu kanunlardan en dikkati çeken sıkıyönetim kanun değişiklikleri, ceza yargılaması ve ölüm cezalarının yerine getirilmesi ile ilgili olanlarıydı.¹⁵⁸ Bülent Ulusu ilk basın toplantısında 12 Eylül'den sonraki 80 gün ile 12 Eylül'den önceki 80 günlük terör olayları rakamlarını şu şekilde vermişti: Silahlı saldırı ve çatışma olayları 1609 iken 305'e inmiş, patlayıcı madde atma olayları 704'ten 288'e düşmüş, olaylar sonucunda ölenlerin sayısı sıkıyönetim ilan edilen 20 ilde 680 iken, 12 Eylül'den sonra 80 günde 67 ilde 137'ye düşmüştü.¹⁵⁹ Aslına bakılırsa olaylar tamamen de kesilmemişti.

MGK 1981 yılında ise ilk olarak özellikle asayiş, yargı ve TSK beklentileri ile ilgili yasa değişiklikleri yapmıştı. Ceza kanunu ile ilgili yasa değişiklikleri yapılmış, TCK'daki cezalar ağırlaştırılmış, görevi toplu terk, silah zoruyla cezaevinden kaçma, afiş ve pankart asma gibi suçların cezaları yeniden düzenlenmişti. Bu değişiklikleri ceza yargılamasıyla ilgili kanun değişiklikleri izlemişti. Bunlar Ceza Muhakemeleri Kanunu değişiklikleri ile hâkimin reddi ve gıyapta yargılama konularının yeniden düzenlenmesi, Askeri Hâkimler Kanunu'nda, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılaması Usulü Hakkında Kanun'da değişiklik gibi düzenlemelerdi. Güvenlik ve kamu düzeniyle ilgili yasa değişiklikleri Türk Vatandaşlık Kanunu, Pasaport Kanunu ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunundaki düzenlemelerle başlamıştı. Ayrıca askeri personelin özlük durumlarını düzenleyen

¹⁵⁷ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 11.

¹⁵⁸ Tanör, **a.g.m.**, s. 37.

¹⁵⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 161.

mevzuatta yapılan değişiklikler de yapılmıştı. Bu dönemde ölüm cezalarının yerine getirilmesine ilişkin yasalarda artış göstermişti.¹⁶⁰

12 Eylül askeri rejimi döneminde, kamu özgürlükleri, temel hak ve özgürlükleri de kısıtlamalara maruz kalmıştı. Basın çoğu zaman kendi kendini sansürlemek zorunda kalmıştı. Toplantı ve gösteri yürüyüşü izne bağlanmış, dernek faaliyetlerinde, işçi hakları ve sendikal faaliyetlerde, grev ve lokavt haklarında kısıtlamalara gidilmişti.¹⁶¹ 4 Kasım 1981’de üniversitelerin özerkliğine son verilerek Yüksek Öğretim Kanunu kabul edilmişti.¹⁶² Evren kendi deyimiyle “komünistlerin bayramı” haline gelen 1 Mayıs’ı ve 27 Mayıs 1960 Müdahalesiyle aşırı soldakilerin ilan ettiği 27 Mayıs Anayasa Bayramını, verdiği direktiflerle 17 Mart 1981’de kaldırtmıştı. Evren çoğu konuşmasında da belirttiği üzere ülkenin bugünlere gelmesinde 1961 Anayasası’nın kabahatinin olduğunu belirtiyordu.¹⁶³

Bu dönemde kişi haklarında en çok zarar görenlerin başında yaşama hakkı ve kişi dokunulmazlığı gelmekteydi. 1971-1973 yılları hariç 1964’ten beri uygulanmayan idam cezaları uygulanmaya başlamıştı. Yargısız infaz ve işkence iddiaları ve olguları yaygınlaşmıştı.¹⁶⁴ Yargı yoluna başvuru kısıtlanmış; 3 yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırılmıştı.¹⁶⁵ 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 15. Maddesinde yapılan değişiklikle gözaltı süresi 90 güne çıkabileceği bildirilmışti. Yine bu dönemde herhangi bir yargı kararına gerek duymaksızın sıkıyönetim komutanlarının kararıyla “bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmamak üzere” görevlerine son verilen kamu görevlilerinin sayısı on binin üzerinde olduğu tahmin ediliyordu. Vatandaşlık kanununda yapılan değişikliklerle yurtdışına kaçmak zorunda kalan pek çok kişi vatandaşlık haklarını kaybetmişler, ülkedeki malvarlıklarına el konulmuştu.¹⁶⁶ MGK; kanun yapmak, hükümeti denetlemek, para basımına karar vermek, ölüm cezalarını onamak, hükümete güvenoyu vermek ve gerekirse düşürmek, ordunun silah kullanmasına karar vermek, kanun hükmünde

¹⁶⁰ Tanör, **a.g.m.**, s. 38.

¹⁶¹ **A.g.m.**, s. 39.

¹⁶² **Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1919’dan Günümüze**, Toker Yayınları, İstanbul, 1994, s. 319

¹⁶³ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 260.

¹⁶⁴ Tanör, **a.g.m.**, s. 39.

¹⁶⁵ **R.G.** 10.06.1981; **Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1919’dan Günümüze**, s. 319.

¹⁶⁶ Tanör, **a.g.m.**, s. 39-40.

kararname çıkarmak, antlaşmaları onaylamak, bütçe kanunlarını kabul etmek, anayasayı değiştirmek gibi birçok geniş kapsamlı yetkileri 12 Eylül rejimi döneminde kullanmıştı.¹⁶⁷ Evren'in kafasında 12 Eylül'den beri Cumhurbaşkanlığı'na bağlı bir denetleme kurulunun oluşturulması fikri vardı. Çünkü herhangi bir bakanlık veya kamu kuruluşuyla ilgili bir konuyu Cumhurbaşkanı'nın doğrudan tetkik ettirme imkânı yoktu. Bu yüzden Denetleme Kurulu'nun kurulması hakkındaki kanunu 1 Nisan 1981'de kabul etmişlerdi.¹⁶⁸

12 Eylül askeri rejiminde sıkıyönetim komutanlıklarının bünyesinde kurulan ve giderek yetkileri arttırılan Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri sivilleri daha da içerecek şekilde yaygınlaşmıştı. Özellikle 12 Eylül öncesinde işlediği ileri sürülen suçlardan dolayı normal sivil mahkemelerden beraat eden ya da takipsizlik kararı alınan birçok kişi, 12 Eylül rejimi döneminde kurulan bu sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanarak ağır cezalara çarptırılmışlardı. Diğer yandan hukuk devleti özelliklerinden olan yargı denetiminin de kısıtlanmasıyla ülke hukuk devleti özelliğini yitirmeye başlamıştı. Vatandaşların sesini duyurabilmeleri için dilekçe hakkından başka ciddi bir seçeneği kalmamıştı. Askeri rejimin 7. ayı dolarken MGK'ye gelen dilekçelerin sayısı 59.318'e ulaşmıştı.¹⁶⁹

Seçimle gelen devletin merkez organlarını dağıtan MGK, çok geçmeden yerel yönetimlere de al atmıştı. 25 Eylül 1980 tarihli 2303 ve 2304 sayılı kanunlarla seçimle gelmiş belediye başkanları görevden alınıp, il genel meclisleri ile belediye meclisleri feshedilmişti.¹⁷⁰ Mevcut belediye başkanları partili oldukları için ve parti faaliyetleri durdurulduğu için bu kanun çıkartılmıştı. Ayrıca il genel meclisleri de feshedilmiş ve bu görevin vali ve il idare şube başkanlarından seçilen dört üyeden oluşan kurul tarafından yürütüleceği hükme bağlanmıştı.¹⁷¹ Ardından da İçişleri Bakanlığı yeni belediye başkanlarını atamaya başlamıştı.¹⁷²

MGK'nin gerçekleştirdiği yasa değişiklikleri bir yandan sürerken bir yandan da ilerde yapılacaklar planlanmaya başlanmıştı. MGK Genel Sekreteri Orgeneral

¹⁶⁷ Şükrü Karatepe, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993 s. 239-240.

¹⁶⁸ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 272.

¹⁶⁹ Tanör, **a.g.m.**, s. 40-41.

¹⁷⁰ **R.G.** 29.09.1980; **Cumhuriyet Ansiklopedisi 3**, s. 518.

¹⁷¹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 77.

¹⁷² Tanör, **a.g.m.**, s. 36.

Haydar Saltık 1 Kasım 1980’de düzenlediği basın toplantısında askeri rejimin “demokratikleşme programı” şü şekilde açıklamıştı:

1. Kurucu Meclis’in teşkiline imkân verecek ön şartların sağlanması,
2. Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun’a ek olmak üzere çıkarılacak Kurucu Meclis’in kuruluş, görev ve yetkileri hakkındaki kanunun kabulü,
3. Kurucu Meclis’in bilfiil teşkil edilerek çalışmaya başlaması ve öncelikle yeni Anayasanın hazırlanması,
4. Yeni Anayasa metninin, hazırlanacak bir referandum kanunu ile halkoyuna sunulurak tasvip edilmesi,
5. Yeni Anayasanın halkoyunca kabul edilmiş hükümleri uyarınca yeni partiler kanunu ve yeni seçim kanununun hazırlanıp Kurucu Meclis’çe kabul edilmesi,
6. Yeni anayasa ve siyasi partiler kanununa göre uygun yeni partilerin kurulmasına ve teşkilatlanmasına yetecek bir zaman da dikkate alınarak parti faaliyetlerinin başlatılması,
7. Belirttiğim makul sürenin sonunda, yeni seçim kanunu uyarınca genel seçimlerin yapılması suretiyle parlamentonun kurulması ve göreve başlaması,
8. Anayasada yer almış geçici hükümler uyarınca Kurucu Meclis ve Milli Güvenlik Konseyi’nin görev ve mevcudiyetlerinin sona ermesi suretiyle normal demokratik siyasi hayata bütünüyle geçilmesi.¹⁷³

Burada dikkati çekici nokta Orgeneral Saltık bu basın açıklamasını yaptığı tarihte yani 1 Kasım 1980’de siyasi faaliyetler durdurulmuş, ancak henüz mevcut siyasi partiler feshedilmemişti. Ama “Demokratikleşme Programı”nın 6. Maddesinde yani anayasa ve siyasi partiler kanununa göre uygun “yeni” partilerin kurulması ve seçimlere bu partilerle girileceğinden bahsedilmekteydi. Yani siyasi

¹⁷³ A.g.m, s. 41.

partiler bu tarihte mevcuttu ancak bu partilerle yola devam edilmeyeceği bu hükme bakılırsa kesinleşmişti.

Orgeneral Saltık'ın bu basın toplantısını yaptığı günün ertesi, gazetede çıkan haberde; basın toplantısından alınan iki önemli mesajın olduğu birincisinin, Kurucu Mecliste mevcut siyasi partilerin yer ve rol almayacakları, ikincisinin ise; “Yeni siyasi partiler ve seçim kanunları çıktıktan sonra, bunlara uygun partiler kurulacaktır” ifadesiyle mevcut siyasi partilerin yok sayılacağı şüphesiydi. Ancak bunun şimdilik bir şüphe olduğunu belirten yazının sonunda büyük oy kitlesine sahip AP ve CHP'nin, 27 Mayıs sonrasında devre dışı bırakılmış partiler gibi bu hareketin karşısındaki yerlerini gelecekte tartışma konusu yapmamaları için, 12 Eylül hareketinin içine dâhil edilmelerinin gerekliliği belirtilmiştir.¹⁷⁴

1.5. Siyasi Partilerin Feshi

12 Eylül'de yönetime tümüyle el koyan MGK ilk iş olarak yeni bir hükümetin kurulması için girişimlerine başlarken müdahalenin üzerinden daha 24 saat geçmemişti ki Evren “*Şaşırdım*” diye söze başlayıp “*Hükümeti kurarken bizim ılımlılardan ve iki büyük partiden deneyimli politikacılar alalım diye düşünmüştüm, ama şimdi bakıyorum ki bizim güvendiğimiz ve tanıdığımız politikacılar gibi Hamzakoy'a telefon edip onlardan izin istiyorlar*” şeklindeki gözlemlerini belirtmişti. Bu ilk gözlem askeri yönetimle siyasilerin arasını giderek açacak ve partilerin kapanmasına doğru giden bir sürecin başlangıcı olacaktı.¹⁷⁵ Bu durumun devam etmesi Evren Paşa'yı sınırlendirmiş ve “*Bunlar ne biçim bürokrat, siyasi partilerle ilişki kuruyorlar ve bizim alacağımız kararları saptırıyorlar*” demişti.¹⁷⁶

12 Eylül'den bir ay sonra daha siyasi partiler hakkında sert önlemlere gidilmesi düşünülmüyordu. O günlerde MGK, MSP ve MHP'nin durumunu tartışırken şu ortak karara varmıştı: “Neden 27 Mayıs'taki hatayı yapalım? Partileri

¹⁷⁴ **Milliyet**, 02 Kasım 1980

¹⁷⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁷⁶ **A.g.e.**, s. 59.

neden kapatalım? Teşkilatları var, malları var, işte bir o kadar da insan var. Partileri kapatmayalım ki suni partiler doğmasın". Yani o dönem için henüz partilerin kapatılması söz konusu olmamıştı. Bu toplantıda ayrıca MSP, MHP ve liderleri hakkında dava açılmasına, Demirel ve Ecevit'in Hamzakoy'dan bırakılmalarına da karar verilmişti.¹⁷⁷

MHP ve MSP'ye dava açılması kararlaştırılırken CHP ile AP'nin de siyasi faaliyetlerinin durdurulmuş olması sebebiyle siyasi faaliyetleri dışındaki işlevlerinin kayyımlar eliyle yönetilmesi uygun görülmüştü. 27 Ekim 1980'de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı çerçevesinde başlatılan çalışmalardan sonra, 24 Kasım 1980'de görev yapacak olan kayyımlar atanmıştı. AP ve CHP'nin kayyımları öncelikle parti içi mali sorunlara eğilmişlerdi. Daha sonradan çıkan raporda AP'nin bankalarda toplam 2 milyon 73 bin lira ile partiye tapulu on üç tane taşınmaz malı bulunduğu ortaya çıkmıştı. CHP'nin ise nakit parası 50 milyon liraya yakındı. Taşınmaz mallarının sayısı ise on iki civarındaydı. Ancak her iki partinin kayyımları birikmiş personel ücretleri, telefon, su ve elektrik borçları hesapladıklarında bunların bankadaki parayla bir yıl bile karşılanamayacağını görmüşlerdi. 1981 yılı bütçesinden partilerin desteklenmesi teklif edilse de 1981 bütçesi belirlendiğinde partilere herhangi bir mali yardım yapılmamıştı.¹⁷⁸

Geçen süre içinde Evren zaman zaman siyasi partileri en baştan kapatmadığına pişman olmuştu. Bunu sebebi 12 Eylül'de ilan edilen siyasi partilerin siyasi faaliyetlerinin durdurulması kararına rağmen siyasi partilerin Evren'in deyimiyle saman altından su yürütmeleri idi. Demirel'in Güniz sokaktaki evi devamlı partililer tarafından dolup taşıyordu. Ecevit ise Arayış dergisiyle yönetimle olan mücadelesine kendi çapında devam ediyordu.¹⁷⁹ Askeri yönetim Ecevit'in çıkardığı haftalık Arayış adlı dergiyi takip etmiş, Ecevit'in bu yolla yönetimle mücadele etmesine bir süre ses çıkarmamıştı. Diğer taraftan da Demirel'in evinde her gün yurdun çeşitli yerlerinden gelen partililerle toplantılar yapılması ve bu şekilde parti faaliyetlerinin yürütmesi MGK'nin sabrını taşırılmıştı.¹⁸⁰ Kenan Evren'in 15 Ocak

¹⁷⁷ A.g.e, s. 84.

¹⁷⁸ A.g.e, s. 94-95.

¹⁷⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 373.

¹⁸⁰ A.g.e, s. 339.

1981 tarihinde Konya’da yaptığı konuşmada siyasi partileri ve liderleri topa tutmuştu. Bu konuşmasında aslında daha çok partilerin liderlerini hedef almıştı. Ancak yine de partilerin kapatılması söz konusu olmamıştı.¹⁸¹ Siyasi partileri ve liderleri açısından önem taşıyan bu konuşmanın bir bölümünde Kenan Evren şöyle diyordu: *“Kurucu Meclis’ten sonra normal düzene, parlamenter demokratik sisteme döndükten sonra da Türkiye’nin kaderi, memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecek. Bunu şunun için söylüyorum: Bütün kamu görevlileri görevlerini öyle yapsınlar. Çünkü şöyle bir inanç var (Bunlar nasıl olsa geçici). Daima kulaklarını onlara çeviriyorlar. Onlardan aldıkları direktiflerle iş yapmaya çalışıyorlar. Heveslenmesinler. Memleketi bu hale getirenlere tekrar memleketi teslim etmeyiz. Efendim, politikacı zor yetişmiş, kolay yetişmezmiş. Bu memlekette çok büyük politikacılar daha yetişir. Bir kişiye, iki kişiye teslim edilemez. Bu milletten çok büyükler çıkmıştır, merak etmeyin”*. MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık’ın daha önce basın toplantısında değindiği noktalar Evren’in Konya konuşmasıyla birlikte bir bakıma kesinlik kazanmıştı.¹⁸² Yine de 12 Eylül’den sonra yasaklamalara rağmen bazı siyasi parti mensupları bazı konularda görüşlerini açıklama imkânı bulmuşlardı. Bu tür yazı ve beyanatlardan rahatsız olan MGK bu konudaki en büyük adımını 5 Haziran 1981’de Resmi Gazetede yayınladığı 52 sayılı kararıyla almıştı.¹⁸³ 52 sayılı kararda şu hususlar bulunuyordu:

- Ülkeyi 12 Eylül 1980 ortamına getiren kişileri eleştirmek ya da övmek şeklindeki demeç, yorum ve yayınların yanı sıra, siyasal gösteri şeklindeki özel toplantıların da devam ettiği görülmektedir.
- Bunların önlenmesi amacıyla her türlü siyasal parti faaliyetlerini, siyasi çekişmelerin sürdürülmesini, parlamento üyesi eski siyasetçiler ile parti yönetici ve üyelerinin ülkenin siyasi ve hukuki geçmişi ile geleceği hakkında sözlü yazılı demeçleri, makale yazmaları ve toplantı düzenlemeleri yasaklanmıştır.

¹⁸¹ Tanör, **a.g.m**, s. 38.

¹⁸² Doğan, **a.g.e**, s. 93-95; Yaşar, **a.g.e**, s. 57-58; Kenan Konya konuşmasından sonra Konya Orduevi’nde gazetecilerle ayaküstü yaptığı görüşmede, kurucu meclisten sonra kurulacak yeni parlamentoya eski parlamenterlerin hiçbirini sokmayacağını yinelemişti. Görüşmede Kenan Evren “Elimizde makine yok ki, hangisi iyi, hangisi kötü ne bilelim” demişti. Bkz. Cemal, **12 Eylül Günlüğü-Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 195-196.

¹⁸³ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, s. 10.

- Sıkıyönetim Komutanlarının kararlarının tartışılması ve haklarında kamu davası açılmış tüzel ve gerçek kişiyle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri sözlü-yazılı demeç ya da makale yayımı yoluyla beyan ve yorumda bulunmak da yasaklanmıştır.¹⁸⁴

Özellikle AP'nin tüm teşkilatıyla dimdik ayakta durması, üstelik kendi içinde hiç yıpranmadan varlığını sürdürmesi ve hatta “*AP tek başına iktidar oluyordu, 12 Eylül bu iktidarı engelledi*” şeklindeki söylentileri yaymaları, Devlet Başkanı Evren'in kararını kesinleştirmiş ve “*Anlaşılan partiler bizim getirdiğimiz yeni düzeni benimsemeyecekler, bize çok zorluk çıkaracaklar. Demokrasiye yeniden geçerken bu güçlüklerimiz daha da artacak. O zaman partileri kapatmaktan başka çare kalmıyor*” demişti.¹⁸⁵ MGK üyeleri de gelişen bu durumlar karşısında mevcut siyasi partilerin kapatılmasında fikir birliğine varmışlardı. Ancak Kenan Evren bu fikrin doğruluğunu Yüksek Askeri Şura üyelerinin de görüşlerini alarak öğrenmek istemişti. Evren 13 Ekim 1981'deki Yüksek Askeri Şura açış konuşmasında mevcut siyasi partilerin durumunu ele almış; Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk günden beri askeri yönetimin karşısında olduğunu, özellikle Ecevit'in istifasından sonra yönetimle mücadeleye giriştiğini, sonunda 52 sayılı kararı yayımlayarak Ecevit'in de yazarı olduğu derginin yayınına son verdiklerini, ancak Ecevit'in yabancı basın, radyo televizyona beyanat vermeye devam ettiğini belirtmişti. Adalet Partisi Genel Başkanı Demirel'in ise daha akıllıca fakat sinsice faaliyetlerini sürdürdüğünü, partililerle olan görüşmelerine evinde devam ettiğini, ancak gözle görülür bir suç işlemediğini, kurnazca hareket ettiğini belirtmişti. MSP Başkanı Erbakan ile MHP Genel Başkanı Türkeş'in ise yargılamalarının devam etmesinde dolayı şimdilik herhangi bir siyasi faaliyetlerinin göze çarpmadığını ve 23 Ekim'de Danışma Meclisi'nin göreve başlayacağı için mevcut siyasi partilerin kapatılmasını düşündüklerini ancak bunu önce Yüksek Askeri Şura üyelerine sormak istediğini belirtmişti. Üyelerin sunduğu görüşlerden hepsinin bu konuda MGK ile aynı fikri paylaştıkları ortaya çıkmıştı. Sonuç olarak Danışma Meclisi'nin rahatça çalışması için siyasi partilerin kapatılmasına karar verilmişti. Çünkü MGK'nin öğrendiğine

¹⁸⁴ R.G. 05.06.1981; Tanör, **a.g.m**, s. 39; Cemal, **12 Eylül Günlüğü-Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 195-196; Güven, **a.g.e**, s. 56-57.

¹⁸⁵ Doğan, **a.g.e**, s. 135-136.

göre Süleyman Demirel, gelecekte iktidara geleceğini garanti vererek daha o zamandan bazı kimselere makam ve mevki vadetmeye başlamıştı.¹⁸⁶

Danışma Meclisi'nin açılmasına bir hafta kala 16 Ekim 1981'de çıkartılan “Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun” ile bütün siyasal partiler feshedilmiş ve partilerin taşınır ve taşınmaz malları hazineye aktarılmıştı.¹⁸⁷ Yasanın amacı Danışma Meclisi üyelerini siyasi parti etkilerinden tamamen uzak tutmaktı. Kenan Evren konuyla ilgili konuşmasında şunları belirtmişti: “*Geçmişten ders alacak yeni partiler sahneye çıkmalı... İhtiyaç duyulacak yeni siyasi partiler kurulacak... Demokrasi kurulacak ama eski partilerle değil... Yeni partiler Atatürk ilkelerini esas almalıdır... Bizi jurnal etmeseler bu kararı almayabilirdik.*” Kenan Evren Malatya ve Elazığ'daki konuşmalarında ise “*Partileri cezalandırdık*” ifadesini kullanmıştı.¹⁸⁸ Böylece 1 Kasım 1980'de açıklanan demokratikleşme programında belirtilen yeni partilerle seçime girmek için eski partiler ortadan kaldırılmıştı.

Siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak Çankaya çevresinde şu değerlendirmeler yapılmaktaydı: “*Ordu, 12 Eylül'de ülke yönetimine istemeyerek el koydu. Ama bunu ne partiler ne de liderler anlayabildi. Bir önemli lider dış basına demeçler verip içerde yazılar yazarken, diğeri askeri yönetimin yaptığı bütün işlere karşı muhalefet ediyor ve bunu kendi örgütü aracılığıyla ülkenin dört bir tarafına yaymak istiyordu. Oysa yönetim, 12 Eylül'ün liderler tarafından desteklenmesi bir yana, en azından onlardan bir muhalefet ve bir direnme beklemiyordu. Liderler yeni rejime belli bir uyum gösterebilselerdi; belki de ne partiler kapatılır, ne de siyasi kadrolara getirilen yasakların kapsamı böylesine geniş olurdu. Ama olmadı.*”

Siyasi partilerin kapatıldığı gün Evren radyo ve televizyonlarda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “*Şimdi elimizi vicdanımıza koyarak düşünelim, acaba milletin kaderinde başlıca rol oynamış partiler ve yöneticilerden hangisi 12 Eylül'e gelinceye kadar bu görevin idraki içinde oldu? Hangisi devlet çatısının çatırdayarak yıkılmaya başladığını görüp de milletin refah ve huzuru, devletin bekası için kişisel ve parti çıkarlarından feragatte bulunabildi?... 12 Eylül'den beri millete vadettiklerimizi adım adım tahakkuk ettirdik. Çok şükür bütün vaatlerimizi*

¹⁸⁶ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 411-416.

¹⁸⁷ **R.G.** 16.10.1981

¹⁸⁸ Cemal, **a.g.e.**, s. 386.

*zamanında yerine getirdik. Eğer mevcut partiler, yöneticileri, milletin gösterdiği anlayışı gösterebilseler, kendilerini geçmişin kin ve nefretinden temizleyebilseler, kendi içimizde halledebileceğimiz problemleri dış ülkelere jurnal ederek bir takım kuruluşlar vasıtasıyla bize baskı yaptırma denemelerine girişmeselerdi, belki bu kararı almak gereğini duymayacaktık. Bunların hiçbirini yerine getirmeyenler gitmeli ve geçmişten ders alarak kurulacak yeni partiler sahneye çıkmalıdır”*¹⁸⁹

Siyasi partiler kapatıldıktan sonra Ecevit, Evren’in konuşmasında belirttiği gerekçelere atfen bir açıklama yazıp TRT’ye göndermiş ancak yayın yasağı yüzünden yayınlanmamıştı. Açıklamasında kendisine yöneltilen suçlamalara karşı uzunca bir cevap vermişti.¹⁹⁰ Ecevit MGK’nin 52 sayılı kararına aykırı olan bu bildirisini TRT yayınlamayınca, evinde yabancı basın mensuplarına dağıtmış, bunun üzerine de 4 Kasım 1981’de Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince dört ay hapis cezasına çarptırılmıştı.¹⁹¹

Siyasi partilerin kapatılması Süleyman Demirel ile Kenan Evren arasındaki “*buz duvarını*” daha da kalınlaştırmıştı. Demirel AP’nin kapatılmasına fena halde sinirlenmesine karşın soğukkanlılığını korumuş ve “*Birisi kapatılırsa bir başkası açılır. Onu da kapatırlarsa bir yenisi*” demişti.¹⁹² Süleyman Demirel haberi aldıktan sonra kurmaylarına yeni bir parti kurmak için hazırlıklara geçilmesini söylemişti. Nitekim bu düşüncesi bu olaydan bir buçuk yıl sonra partilerin yeniden kurulmaya başladığında iyice boy verecek ve Demirel’in sözüyle sağ taban tapulu arazisine gecekondur kurdurtmayacaktı.¹⁹³ Demirel partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak arkadaşlarına düşüncelerini şöyle özetlemişti: “*Osmanlıdan beri aslında bu iş hep böyle sürüp gitti. Millet iradesi hep hocalardan, bürokratlardan, askerlerden oluşmuş olarak kabul edildi. Tarihte hep böyle bir sacayağı görüldü. Zaman zaman ulemalar açığa çıktı, zaman zaman bürokratlar. Dünyadaki bütün ülkelerde askeri harekâtlar incelenirse, görülür ki, bu harekâtlar o memleketi ileriye götürmüyor, memlekete 20-25 yıl kaybettiriyor. Türkiye’de insan kolay yetişmiyor, kadro kolay yetişmiyor. 1960’da 27 Mayıs, bir siyasi kadroyu yedi. O kadro kolay yetişmemişti.*

¹⁸⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 136-137; Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 420-421.

¹⁹⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁹¹ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 2**, s. 444.

¹⁹² Cüneyt Arcayürek, **Demokrasi Dönemecinde Üç Adam**, s. 95.

¹⁹³ Doğan, **a.g.e.**, s. 149.

Kurtuluş savaşından geçen kadroydu. Tek parti dönemini de yaşamıştı, çok partiye geçişi de yaşamıştı. 1960'dan sonra gelen kadrolar da çok Partili hayatın nasıl işlediğini görmüşlerdi. 1960'dan sonraki kadrolar 20 yılda yetişmiş kadrolardı. Onun için siyasetçi kolay yetişmez. Memleket için işte bu sebeple endişe ederim. Söylediklerimin orduyla ilgisi yoktur ordu bizim ordumuzdur, milletin ordusudur. Orduya söz söyletmeyiz.” Demirel bunları söylerken; kimi AP'liler de 1960 askeri müdahalesinde Demokrat Parti kapatılırken CHP'nin kapatılmamasını eleştirerek, 12 Eylül'ün tarafsızlığını savunuyordu. Bu sefer CHP'nin de kapatılmasıyla AP ve CHP arasındaki mal varlığı dengesizliğinin ortadan kalkacağına seviniyorlardı.

MSP lideri Erbakan partilerin kapatılmasını soğukkanlılıkla karşılamış, “*Milli Selamet kapatılır yerine Milli İstikamet kurulur*” demişti. Türkeş de bir yandan yargılanırken bir yandan da yeni bir parti kurmanın gerekliliğini düşünüyordu.¹⁹⁴

Siyasi partilerin kapatılmasıyla birlikte Atatürk'ün vasiyeti üzerine CHP'ye bırakılan İş Bankası hisseleri sorunu gündeme gelmişti. Aslında CHP İş Bankası'ndan herhangi bir pay almıyordu. Hatta bu konuda geçmişte birkaç kez dava açmış, ancak kaybetmişti. Yargıtay Atatürk'ün vasiyeti doğrultusunda İş Bankası'nın karı Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu arasında paylaştırılıyordu. CHP sadece İş Bankasının mirasçısıydı. CHP İş Bankasında yüzde 28 payı vardı ve bu nedenle yönetim kuruluna üç temsilci gönderiyordu. Partinin kapatılmasıyla yasal değişiklik yapıp, yönetim kuruluna temsilci gönderilmesi CHP'den alınıp Cumhurbaşkanlığı makamına bırakılmıştı. Hisseler ise hazineye devredilmişti. Bu sorun da böyle çözülmüştü.¹⁹⁵

¹⁹⁴ A.g.e, s. 151-152.

¹⁹⁵ A.g.e, s. 162-163.

2. BÖLÜM

1982 ANAYASASI, SİYASAL PARTİLER KANUNU VE UYGULANIŞI

2.1. Yeni Anayasa

1961 Anayasası 12 Mart 1971 muhtırasıyla gelen ara rejim döneminde, 1971 ve 1973 yılında iki kez önemli değişikliklere uğramıştı.¹⁹⁶ Ancak bu değişiklikler ülkede yaşanan sorunlara ve tartışmalara son vermemişti. 1975'ten sonra şiddet ve terör olaylarının hızla artması ve bunların önlenememesi, siyasi sistemde ciddi tıkanıklıklar meydana gelmesine sebep olmuş, hükümet ve parlamento zaman zaman karar alamaz hale gelmişti. Bu durum 12 Eylül'de ordunun yönetime el koymasına kadar sürmüştü.¹⁹⁷ 12 Eylül 1980'de yönetime el koyan ordu, ülkede yaşanan sorunların çoğunun 1961 Anayasası'ndan dolayı kaynaklandığını düşündüğünden dolayı, tüm bu sorunları ortadan kaldıracak yeni bir anayasa oluşturulmasına karar vermişti. Zaten bu konuda müdahaleden bir buçuk ay sonra 1 Kasım 1980'de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık 'demokratikleşme paketi' adı altında açıklamıştı. Buna göre önce Kurucu Meclis oluşturulacak, daha sonra bu meclis yeni anayasayı hazırlayacaktı.

2.1.1. Kurucu Meclis:

Devlet Başkanı Kenan Evren ülkenin 12 Eylül eşiğine gelmesinin en önemli nedeninin mevcut 1961 Anayasası olduğunu düşünüyordu. Bu düşüncesini de konuşmalarında defalarca dile getirmekteydi. Kenan Evren, Kasım 1980'de ülkedeki

¹⁹⁶ Bu değişiklikler ana yönleriyle; yürütmenin güçlendirilmesine yönünde değişiklikler, temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar, yargı denetimine getirilen sınırlamalar, ordu ile ilgili değişiklikleri kapsamaktaydı. Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 47.

¹⁹⁷ Bülent Yavuz, *Çift Meclis Sistemi ve Türkiye*, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, C.16, 2012, Sa.1, s. 229-230.

birçok büyük askeri birliği ziyaret etmeye başlamış, buralarda bulunan subay ve astsubaylara yaptığı konuşmalarda; 12 Eylül'e kadar gerçekleşen olayları, bu hareketin yapılmaması durumunda ülkenin iç savaşa sürükleneceğini, silahlı kuvvetler içerisinde de bölünmeler başladığını, ülkenin bu hale gelmesinde partilerin bir türlü uzlaşamaması ve meclisin görevini yapmamasının yanında 1961 Anayasasının mevcut düzene uyum sağlayamadığının büyük etken olduğunu belirtmişti.¹⁹⁸ Kenan Evren'in bu ve buna benzer konuşmalarından da anlaşılıyordu ki; ordu, o dönemde 1961 Anayasası'nı genel olarak "*fazla özgürlükçü*" buluyor ve ülkedeki siyasal sistemin iflas etmesinin sorumlusu olarak görüyordu.¹⁹⁹

Süleyman Demirel de gazetecilerden Cüneyt Arcayürek, Uğur Mumcu ve Hasan Cemal ile 1981 yılının Kasım ayında yaptığı bir görüşmede 12 Eylül öncesi dönemde 1961 Anayasasının eksikliklerinden yakılarak bundan sonra yeni yapılacak anayasada özellikle iki noktanın önemine dikkat çekmişti. Bunlar genel seçimleri kolaylaştırmak ve referandum kurumuydu. Demirel, seçime gidişin kesinlikle kolaylaştırılması gerektiğini, gerektiğinde önemli konularda halka başvurmanın rejim açısından büyük bir rahatlama getireceğini, sadece 4 yılda bir sandığa gitmenin demokrasi olmadığını söylemişti.²⁰⁰ Demirel'e göre bu sorun daha önce çözülmüş olsa ve 12 Eylül'den önce erken seçime gidilebilseydi durum daha farklı olacak, 12 Eylül Askeri Müdahalesi olmayacaktı. Hasan Cemal'e göre böyle bir durumda askeri müdahalenin sadece ertelenmesi söz konusu olabilirdi. Zira erken seçimden AP-MHP koalisyonu çıkması olasıydı, bu durum da eskisinin tekrarı olacaktı.²⁰¹

Meclis tarafından cumhurbaşkanının bir türlü seçilemediği dönem, 12 Eylül öncesi siyasi çıkmazın doruğa çıktığı dönem olmuştu. Kenan Evren'e göre 12 Eylül'den önceki dönemde Cumhurbaşkanının seçilememesindeki sebep, Anayasa'da Cumhurbaşkanı seçimi için yer alan maddede, Cumhurbaşkanının TBMM'de seçilebilmesi için salt çoğunluk aranmasıydı. Üstüne üstlük bu salt çoğunluğun sağlanamaması durumunda ne olacağının belli değildi. Zaten Meclis Başkanı seçimi de aynı usulden dolayı uzun sürmekteydi. Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin bir

¹⁹⁸ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 2**, s. 152-155.

¹⁹⁹ Seyfettin Gürsel, "*1980'li Yıllar ve Sonrası*", **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, YKY Yayınları, s. 2.

²⁰⁰ Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 126.

²⁰¹ **A.g.e.**, s. 127-128.

kısımının meclis ve senato tarafından seçilmesinden dolayı, emekli olan üyelerin yerine aylarca üye seçilememiştir ve bu yüzden Anayasa Mahkemesi eksik üyeyle çalışmak zorunda kalmıştır. Yine Anayasa’da bulunan Yargıtay Başkanının seçimi için konulan usulden dolayı aylardır Yargıtay Başkanı da seçilememiştir. Diğer taraftan şehirlerde hemen hemen her gün düzenlenen miting ve gösteri yürüyüşlerine valinin engel olma yetkisi 48 saat idi. Anayasa’ya göre memurlar sendika kuramıyor ancak dernek kurabiliyorlardı. Ancak bu derneklere üye olan memurlar tayinlerini engelleyecek güce sahip olabiliyorlardı. Ayrıca bütün dernek ve sendikalar sağ ve sol olmak üzere ikiye bölünmüştü. Anayasada sendikaların mitingde katılmalarını engelleyecek hiçbir hüküm yoktu. Üniversiteler özerk bir ülke konuma gelmiş ve hiçbir makam buranın yönetimine karışmıyordu. İşte buna benzer sebeplerden dolayı Kenan Evren bu aksaklıkları giderebilecek bir Anayasa taslağının hazırlanmasını emrini Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine vermişti.²⁰²

Yeni bir anayasanın hazırlanması için atılacak ilk adım MGK’nin 29 Haziran 1981’de çıkardığı “Kurucu Meclis Hakkında Kanun” la atılmıştı. Kurucu Meclis ülkeyi yeni düzene taşıyacak anayasal ve yasal zemini kurmak, anayasayı ve temel yasaları yapmak ve TBMM’nin oluşmasına kadar yasama organı olmakla görevlendirilmişti. Kurucu meclis MGK ve Danışma Meclisi olmak üzere iki kanattan oluşmaktaydı.²⁰³ Ancak aralarında eşitlik söz konusu değildi. Danışma meclisi üyelerini MGK belirlemekteydi ve yasa ve anayasa yapımında son söz hakkı ve hükümeti denetleme yetkisi yalnızca MGK’ye aitti. Ecevit bu konuda Arayış dergisinde; son söz hakkı MGK’de olduğu sürece Kurucu Meclis’in pek bir anlamının olamayacağını ve Kurucu Meclisin kurulmasıyla sadece Anayasa konusunda bir nebze tartışma ortamının sağlandığını belirtmişti.²⁰⁴ Yine Arayış Dergisi’nde Münci Kapanı, son söz hakkının MGK’ye verilmesiyle, ilerde çıkabilecek sorunlarda en büyük sorumluluk payının da MGK’ye yüklenmesinin kaçınılmaz olacağını belirtmişti. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken en önemli

²⁰² Evren, **Kenan Evren’in Anıları 3**, Birinci Baskı, Milliyet Yayınları, 1991, s. 274-276.

²⁰³ Karatepe, **a.g.e**, s. 243; Yaşar, **a.g.e**, s. 77.

²⁰⁴ Bülent Ecevit, “*Adalet Karşı Adaletsizlik*”, **Arayış Dergisi**, Sa.15, 30 Mayıs 1981, s. 4-7.

hususun içinde bulunulan geçiş döneminden ordunun yıpranmadan ve prestij kaybetmeden çıkmasının sağlanması olduğunu belirtmişti.²⁰⁵

Kurucu Meclis Hakkındaki Kanun'a göre Danışma Meclisi 160 üyeden oluşacaktı; bunun 120'si valiler tarafından önerilecek adaylar arasından MGK tarafından seçilecekti. Diğer 40 üyeyi ise MGK doğrudan seçecekti. Danışma Meclisi üyesi olabilmenin önemli bir şartı 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir partinin üyesi olmamaktı.²⁰⁶ Ayrıca Danışma Meclisi üyeleri yapılacak ilk genel seçimlerde herhangi bir partiden kontenjan adayı dahi gösterilmeyecekti. MGK aldığı bu önlemlerle kapatılan siyasi partilerin Danışma Meclisi üyeleri üzerindeki etkisini sıfırlamayı amaçlamıştı.²⁰⁷ Danışma Meclisi'ne üye olmak için 12 Eylül'den önce herhangi bir siyasi partiye üye olamama şartını eleştiren Nazlı Ilıcak; siyasi partiye üye olan sade vatandaşın parti yöneticisi olmadığını ve bu partinin sorumlusu olarak görülmemesi gerektiğini belirtmişti. Bu mantığa göre herhangi bir partiye oy verenlerin de suça iştirak gerekçesiyle aynı muameleye maruz kalmasının söz konusu olabileceğine dikkat çekmişti.²⁰⁸

Danışma Meclisine seçilen üyeler 15 Ekim 1981'de açıklanmıştı. Toplam 11 bin 640 aday arasından 160 üye seçilmişti. En yaşlı üye 77 yaşındaki Sadi Irmak, en genç üye ise 31 yaşındaki Mehmet Pamak'tı. Üyelerden 45'i hukukçu, 29'u öğretim üyesi, 23'ü emekli asker, 14'ü eski parlamenter, 5'i de kadındı.²⁰⁹

Danışma Meclisi ile MGK arasındaki bağlantıyı 1981 yılı Ağustos ayından itibaren MGK Genel Sekreteri olan Orgeneral Necdet Üruğ yürütecekti. Üruğ ile Saltık 1981 yılı Ağustos ayında yer değiştirmişlerdi. Üruğ MGK Genel Sekreterliği görevinde 1983 Ağustosuna kadar kalıp o tarihten sonra, önce Kara Kuvvetleri Komutanı ardından da Genelkurmay Başkanlığına getirilmişti.²¹⁰

²⁰⁵ Münci Kapani, "Kurucu Meclis ve Ötesi", **Arayış Dergisi**, Sa.1, 21 Şubat 1981, s. 20-21.

²⁰⁶ A. Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s.187; **Cumhuriyet Ansiklopedisi** 4, s. 8.

²⁰⁷ Tanör, **a.g.m.**, s. 42.

²⁰⁸ Nazlı Ilıcak, 'Danışma Meclisi', **Tercüman**, 2 Temmuz 1981; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 1981**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1982, s. 304.

²⁰⁹ **Milliyet**, 16 Ekim 1981.

²¹⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 179.

Yeni Anayasa'yı hazırlayacak olan Kurucu Meclis'in bir kanadını oluşturan Danışma Meclisi 23 Ekim 1981'de ilk toplantısını en yaşlı üyesi Sadi İrmak başkanlığında yapmıştı.²¹¹ Bu toplantıda bir konuşma yapan Evren, konuşmasında Danışma Meclisi'nin görevi ve çıkaracağı yasalar üzerinde durmuş, en önemli görevinin Anayasayı hazırlamak olduğunu belirtmişti. Ancak hazırlanacak Anayasa'ya son şeklin MGK tarafından verileceğini de vurgulamıştı.²¹² Kenan Evren konuşmasında ayrıca siyasi partilerin kapatılmasının bir sebebinin de siyasi partilerin Danışma Meclisi üzerindeki etki kurma çabalarının olduğunu belirtmişti. Nazlı Ilıcak bu hususla ilgili köşesinde; politikacıların Türkiye'nin gelecekteki siyasi yapısı üzerinde söz söylemelerinin hem hakları hem de görevleri olduğunu, ayrıca Türkiye'nin bu yetişmiş siyaset adamlarını bir kalemde silecek kadar fikir zenginliğine sahip olmadığını, en azından bu konuda o partilere yıllarca oy vermiş olan milyonlarca vatandaşın fikrinin bir referandumla sorulması gerektiğini belirtmişti.²¹³ Ilıcak partilerin kapatılması konusunu 25 Ekim 1981'de tekrar dile getirerek; milyonlarca seçmenin gönül verdiği siyasi partilerin suçunun ne olduğunu sormuş ve siyasi partilerin kapatılma nedenini sorgulamıştı. Ilıcak devamında eğer kurulacak yeni partiler için fırsat eşitliği hedeflenmişse, halkın 'muvazaalı kuruluşları' benimsemeyeceği için yararsız bir yol seçildiğini belirtmişti.²¹⁴ Siyasi partilerin kapatılarak Anayasa hazırlığı sürecine geçilmesine itiraz eden tek kalem Tercüman Gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak olmuştu. Ilıcak'ın 24-25 Ekim tarihlerindeki bu makaleleri yüzünden Tercüman Gazetesi 26 Ekim 1981'de geçici süreyle kapatılmıştı.²¹⁵

Bu dönemde MGK 117 yasa teklifi ve tasarısından 63 tanesini Danışma Meclisine aktarılmış, 54'ünü ise kendinde tutmuştu. Kendinde tuttukları arasında Sendikalar Kanunu, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve yargı ile ilgili yasalar gibi çok önemli konular bulunuyordu. Danışma Meclisi açıldıktan bir ay

²¹¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, s. 8.

²¹² **Milliyet**, 24 Ekim 1981; Tanör, **a.g.m.**, s. 43.

²¹³ Nazlı Ilıcak, '*Danışma Meclisi Açılırken*', **Tercüman**, 24 Ekim 1981.

²¹⁴ Nazlı Ilıcak, 'Sertleşen Hava ve Basın' **Tercüman**, 25 Ekim 1981.

²¹⁵ Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 400.

sonra Danışma Meclisi İttüzüğü 'nü yaparak çalışmalarını bu metne göre yürütmeye başlamıştı.²¹⁶

2.1.2. Yeni Anayasa Çalışmaları

Anayasa çalışmaları Danışma Meclisi Genel Kurulu'nun 15 kişilik bir Anayasa Komisyonu'nu seçmesiyle başladı. Bu komisyonun başkanlığına da Prof. Orhan Aldıkaçtı getirilmişti.²¹⁷ Oluşan Anayasa Komisyonu 23 Kasım 1981 günü çalışmalarına başlamış; üniversiteler, yüksek mahkemeler, sendikalar, meslek kuruluşları gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardan anayasa hakkında görüş istemişlerdi. Gelen bu görüşler Anayasa taslağının oluşturulmasına yardımcı olmuştu.²¹⁸ Alınan bu görüşler öyle gelişigüzel değil MGK'nin izni ile alınabiliyordu. MGK bu konuda 12 Şubat 1982'de aldığı 65 sayılı kararla Anayasa hakkında görüş açıklama hakkı genişletilmişti. Alınan bu karara göre kapatılan partilerin genel başkan, genel başkan yardımcıları, genel sekreterleri, genel sekreter yardımcıları ile genel yönetim kurulu üyeleri dışında kalan üyeleri, Anayasa Komisyonu'nun isteği üzerine anayasaya ilişkin kişisel görüşlerini açıklayabileceklerdi. Bu kişiler de; yükseköğretim kurumlarında ya da sıkıyönetim komutanlıklarının iznine bağlı olarak meslek kuruluşlarınca düzenlenecek bilimsel toplantılarda kişisel görüşlerini açıklayabileceklerdi. Anayasa Komisyonu'nun isteği üzerine Anayasa ile doğrudan ilgili kurum ve kuruluşlar görüşlerini belirtebileceklerdi. Tüm bunların dışında kalan ve her türlü siyasi faaliyette bulunmaları yasaklanmış olan dernekler, tüzel kişiler ve topluluklar bu konuda görüşlerini açıklayamayacaklardı. Bunların mensuplarının kişisel görüşleri açıklamaları bu yasağın dışında tutulmuştu.²¹⁹

Danışma Meclisi çalışmaları sürerken MGK, Danışma Meclisi içerisinde siyasi gruplaşmalar olduğu haberini almaktaydı.²²⁰ Devlet Başkanı Kenan Evren, bu

²¹⁶ Tanör, **a.g.m.**, s. 43.

²¹⁷ Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 188; Güven, **a.g.e.**, s. 87

²¹⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, s. 8.

²¹⁹ **R.G.** 13.02.1982; **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1983.

²²⁰ Danışma Meclisi üyeleri gelecekte kurulacak siyasi kadrolar için ince hesaplar yapmaya başlamışlar, anayasa taslağı oluşturma çalışmaları esnasında siyasi nitelikli toplantılar yapmaya

gruplaşmalar nedeniyle anayasa taslağının zamanında yetişmeyeceği endişesiyle Anayasa çalışmalarıyla ilgili olarak MGK'deki Hukuk Komisyonu'na talimat vererek onların da çalışmalara başlamasını istemişti.²²¹ Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı anayasa taslağı gecikmelerle birlikte 17 Temmuz 1982'de açıklanmıştı. Hazırlanan taslak ilk önce basından daha sonra DM genel kurulundan ağır eleştirilere maruz kalmıştı.²²²

Cumhuriyet gazetesinde 31 Temmuz 1982'de yer alan başyazıda; "Aldıkaçtı'nın tasarısı" diye tabir edilen Anayasa tasarısının her köşesinde taslağı hazırlayanların bütün hoşgörüsüzlüklerinin yansıtıldığını, önyargı ve sert yaklaşımların tasarı boyunca ağır bastığını, Batılı ülkelerin parlamenter düzenleri, çalışanlarının lehine düşünürken, Türkiye'de sendikacılığa karşı sert tutumların sergilendiği belirtilmişti.²²³

Uğur Mumcu'ya göre Orhan Aldıkaçtı, Anayasa taslağını biraz aceleye getirmişti. Farklı farklı kişilerce hazırlanan metinler bir araya getirilmiş, ancak tüm metin son kez gözden geçirilmemişti. Dil yanlışlarından hukuk yanlışlarına kadar hepsi vardı. 8 ay boyunca Türk kamuoyunu oyalayan bu metin sonuçta belli bir işveren kesimi dışında herkesi karşısına alan bir anayasa taslağı ortaya çıkmıştı. Mumcu'ya göre zaten Orhan Aldıkaçtı'nın anayasa konusunda tam anlamıyla işbirliği içerisinde olduğu tek bir komisyon üyesi bulunmaktaydı, o da Rafet İbrahimoğlu idi. Rafet İbrahimoğlu Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteriydi. Yani bir bakıma işverenlerin resmi sözcüsüydü. Orhan Aldıkaçtı ise 1961 Anayasası'na düşman tutumuyla tanınan Tercüman Gazetesi yönetim kurulu ikinci başkanıydı. Yani Kemal Ilıcak'ın vekiliydi. Bunun için Aldıkaçtı ve İbrahimoğlu'nun beğendiği bir anayasa tasarısını toplumun kesimine beğendirmenin olanağı yoktu. Türk toplumunun iş ve sermaye çevrelerinin bir kısmını hoşnut eden bir anayasa değil; bütün toplumu kucaklayacak bir anayasaya gereksinim

başlamışlardı. Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Orhan Aldıkaçtı'nın başkanlığında yapılan bu toplantıların haberini alan MGK, Danışma Meclisi üyelerinin uyarılmıştı. Danışma Meclisi üyeleri Osman Yavuz, Siyami Ersek, Alaattin Aksoy, Ahmet Sanver Doğu, Erdoğan Bayık, Mehmet Nedim Bilgiç, Güngör Çakmakçı, Bekir Sami Daçe ve Doğan Gürbüz, Demirel'i ikametinde sık sık ziyaret edip siyasete atılma isteklerini bildiriyorlardı. Demirel ise bunlara sadece başarı dileklerini iletmekle kalyordu. Turgut, **12 Eylül Partileri**, Temel Yayınları, İstanbul, 1986, s. 45.

²²¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 179.

²²² **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, s. 9; Tanör, **a.g.m.**, s. 44; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 220.

²²³ "Çağdaşlık ve Hoşgörü", **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1982.

duyulmaktaydı.²²⁴ Mumcu diğerk bir makalesinde hazırlanan anayasa taslağını “24 Ocak Anayasası” diye adlandırarak; 24 Ocak Kararları’nın ekonomik düzeninin serbest piyasa ekonomisini dayatmak istediğini, hazırlanan anayasanın da bu kararlara uygun bir anayasa düzeni getirdiğini, Özal’ın özel teşebbüsün ekonomik ayağını oluştururken, Aldıkaçtı’nın da hukuk ayağını oluşturduğunu, hazırlanan anayasanın tamamına hâkim olan anlayışın grevleri pratikte işlemez hale getirmek olduğunu belirtmişti.²²⁵ Uğur Mumcu’nun anayasa tasarısını eleştiren buna benzer yazıları devam etmişti. 1 Ekim 1982’de Burdur ve Isparta’da konuşan Devlet Başkanı Evren; konuşmasında Mumcu’yu kastederek daha anayasa son şeklini almadan 28 defa yazı yazdığını ve neredeyse her maddesine karşı çıktığııı belirtmişti.²²⁶ Mumcu, Devlet Başkanı Kenan Evren’in bu sözlerine sessiz kalmamış, “*Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür*” vatandaşlar olarak görüş ve endişelerini bildirmek istediklerini belirtmişti.²²⁷ Hazırlanan anayasa taslağını Cumhuriyet gazetesinden İlhan Selçuk da eleştirmiş, ortaya konan taslakta ne milli iradeye uyulduğunu, ne de çağdaş hukuka, temel haklara ve demokratik özgürlüklere saygı gösterildiğini belirtmişti.²²⁸

İsmail Cem hazırlanan anayasa taslağının toplumun yaygın kesimleri tarafından kabul edilmesinin pek mümkün olmadığını belirtmişti. Çünkü anayasa taslağı içerdiği hükümlerle işçileri, demokrasi gönüllülerini, özgürlükçüleri karşısına almıştı. İsmail Cem ayrıca bir yandan basındaki eleştiriler sürerken Anayasa Komisyon Başkanı Orhan Aldıkaçtı’nın 2 Temmuz 1982’de Hürriyet gazetesine verdiği demeçte, tasarıya yapılan eleştirilere hiç üzülmediğini, eleştiri yapanların hepsinin cahil olduğunu ve anayasayı bilmediklerini söylemiş olmasını çok üzücü bulmuştu.²²⁹

Anayasa Mahkemesi üyesi Yekta Güngör Özden basına verdiği röportajda; hazırlanan taslakla devlete baskı kurabilecek yetkilerin verildiğini, Türk halkının daha iyi anayasalara layık olduğunu söylemiş ve anayasa taslağının içinde bulunulan

²²⁴ Uğur Mumcu, “*Bu Kadarı da Olmaz...*”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1982.

²²⁵ Uğur Mumcu, “*24 Ocak Anayasası...*”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1982.

²²⁶ Cemal, **12 Eylül Günlüğü-Demokrasi Korkusu**, s. 90.

²²⁷ Uğur Mumcu, “*İçtenlikle...*”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1982.

²²⁸ İlhan Selçuk, “*Çağdaş Hukuk ve Milli İrade...*”, **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1982.

²²⁹ İsmail Cem, **Geçiş Dönemi Türkiye’si 1981-1984**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 52-53.

duruma göre hazırlandığını, bazı özel sektörden gelen veya dar düşünen, biraz da ülkenin sorunlarını yanlış yorumlayan, teşhisi uygun olsa bile tedavi önerileri yanlış olan insanların, hazırlanan taslakta daha etkin rol aldıklarını belirtmişti.²³⁰

Bu eleştiriler karşısında MGK 70 numaralı kararını yayınlarak daha önce yayınladığı 52 ve 65 sayılı kararları kaldırıp yapılan eleştirilerin Anayasa taslağının geliştirilmesi maksadıyla yapılması gerekliliği, yapılacak halk oylamasında halkın vereceği oyun ne olması gerektiği konusunda etki yapacak herhangi bir telkinde bulunulmaması gerekliliği belirtilmişti.²³¹

Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar 7 Eylül 1982 Tercüman gazetesine verdiği demeçte, yeni anayasayı hazırlayanlarla beraber olduğunu ve onlara başarılar dilediğini belirterek anayasaya karşı olumlu tavrını ortaya koymuştu.²³² Hazırlanan Anayasa tasarısı aslında AP'nin yıllardır savunduğu temel ilkelerin çoğunu içeriyordu. Bu sebeple AP'lilerin Anayasa tasarısına karşı bakışları onun antidemokratik tarafına doğru değil, doğrudan doğruya AP'lilere konulan siyaset yasağına yönelikti.²³³

Danışma Meclisi'nin Anayasa taslağı hazırlanma çalışmaları sürerken MGK Genel Sekreterliğinde kendi anayasa taslağı hazırlığı tamamlanmıştı. Danışma Meclisinin hazırlayıp kabul ettiği anayasa taslağı, MGK Genel Sekreterliği'nin hazırladığı anayasa taslağına göre daha katıydı. Evren'in anlattığına göre; anayasa taslağına gelen tepkiler üzerine MGK, Danışma Meclisi'nin hazırladığı Anayasa taslağına bir hayli değişiklik yapmıştı. Danışma Meclisi Anayasa taslağını bu tepkilere göre yumuşatmıştı. Bu yüzden Evren MGK'ye daha önceden verdikleri bu görevi haklı bulmuştu. Aksi halde Danışma Meclisi'nin hazırladığı taslağın öylece kalacağını belirtmişti.²³⁴ Örneğin dernek kurma hürriyetiyle ilgili Danışma Meclisi'nin hazırladığı anayasa taslağının 33'üncü maddesinde şöyle bir hüküm yer alıyordu: *"Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, milli egemenliğinin ve genel asayişin korunması amacıyla dernekler İçişleri*

²³⁰ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1982.

²³¹ R.G. 05.08.1982.

²³² Tercüman, 7 Eylül 1982.

²³³ Hasan Cemal, 12 Eylül Günlüğü-Demokrasi Korkusu, s. 40.

²³⁴ Evren, Kenan Evren'in Anıları 3, s. 276.

Bakanlığınca da kapatılabilir”²³⁵ Ancak bu hüküm MGK Anayasa Komisyonu tarafından çıkartılarak MGK’nin önüne getirilmişti.²³⁶ Diğer taraftan da sendika kurma hakkı ile ilgili maddeye de iki fıkra eklemeyi uygun bulmuşlardı. Bu fıkralar şunlardı: *“Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanmaz” “işçi sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için, en az on yıl bil fiil işçi olarak çalışmış olma şartı aranır.”*²³⁷ MGK bu fıkraları bazı işyerlerinde patronların çalıştıracakları işçilerde sendikaya üye olma şartı aramaları ve 12 Eylül öncesi sendika başkanlarının çoğunun işçi olarak hiçbir yerde çalışmamasından dolayı eklemiştir.²³⁸ MGK, Danışma Meclisi tarafından hazırlanan taslağa siyasi partilerle ilgili olarak şu fıkraların eklenmesini uygun bulmuştu: *“Siyasi Partiler, yurtdışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz. Kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez. Vakıf kuramazlar. Hâkimler, savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim elemanları, Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevliler ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları siyasi partilere giremezler.”*²³⁹

Danışma Meclisi’nin hazırladığı anayasa taslağının 112’nci maddesinde Cumhurbaşkanı’na yasama ile ilgili olarak; Anayasa Mahkemesi’ne gönderilen bir kanunun iptali halinde bu iptal kararının yeniden incelenmesini istemek, TBMM seçimlerinin ertelenmesini istemek, tüzükleri imzalamak ve yayımlamak, ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve ya özel af yetkisine dayanarak ölüm cezasını müebbet ağır hapis cezasına çevirmek, TRT Kurumu Genel Müdürü ile yönetim kurulu üyelerinden üç tanesini atamak, Merkez Bankası Başkanı’ni seçmek ve Diyanet İşleri Başkanını seçmek gibi görevler vermişti.²⁴⁰ Bu yetkileri veren bu hükümler MGK Anayasa Komisyonu tarafından anayasa taslağından çıkartılmıştı.²⁴¹

²³⁵ DMTD, C.10, B.154, 21 Eylül 1982, s. 564.

²³⁶ MGKTD, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s. 346.

²³⁷ MGKTD, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s. 352.

²³⁸ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 3**, s. 277.

²³⁹ MGKTD, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s. 357.

²⁴⁰ DMTD, C.10, B.155, 22 Eylül 1982, s. 701.

²⁴¹ MGKTD, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s.450.

Evren ilerde birçok ihtilaflara yol açması durumundan dolayı bu görevlerin hepsini çıkarttığını belirtmişti.²⁴²

Danışma Meclisinin hazırladığı anayasa taslağının geçici 11inci maddesinde Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyelerinin görevleri sona erdikten sonra dokunulmazlıklarının da devam edeceğine dair hüküm bulunuyordu.²⁴³ Bu husus Danışma Meclisi'nin ilk tur görüşmelerinden sonra basında tartışma yaratmıştı. Milliyet gazetesi yazarlarından Metin Toker ömür boyu dokunulmazlık konusunun yine anayasa taslağının 6'ncı maddesinde geçen '*hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz*' hükmüyle çeliştiğini belirtmişti.²⁴⁴ Bu maddede geçen görev süresi dolduktan sonra da dokunulmazlıklarının devam etmesi hükmünün "dokunulmazlık" müessesesiyle bağdaşmaması sebebiyle daha sonra MGK Anayasa Komisyonu tarafından Anayasa metninden çıkarılmıştı.²⁴⁵ Kenan Evren kendilerinin böyle bir zırha ihtiyacı olmadığını belirtmişti. Zira 1961 Anayasası ile Milli Birlik Komitesi üyeleri kendilerini ömür boyu senatör yapmışlar ve bu yüzden de çok defa hakarete varan eleştirilere maruz kalmışlardı.²⁴⁶

Danışma Meclisi'nde, hazırlanan Anayasa taslağı üzerine birinci tur görüşmeleri 4 Ağustos 1982'de sert eleştirilerle başlamış, 18 Eylül 1982'de sona ermişti.²⁴⁷ Bu görüşmelerde Anayasanın geçici 2'nci maddesinin görüşülmesi sırasında; anayasanın kabul edilmesiyle MGK Başkanı ve Devlet Başkanı Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı sıfatını kazanması ve yedi yıllık bir süre için bu görevi yerine getirmesi konusuna gelindiğinde, üyelere Muzaffer Ender ve Cahit Tutum bu hususa karşı çıkmışlardı. Anayasa Komisyon Başkanı Orhan Aldıkaçtı ise bu itirazlara karşı Danışma Meclisi ve Türk Milleti'nin Milli Güvenlik Konseyi'ne şükran borcu olduğunu bu yüzden de böyle olması gerektiğini belirterek tartışmayı sonlandırmıştı.²⁴⁸ Bu maddenin oylamasına geçildiğinde Danışma Meclisi üyesi Turgut Yeğenağa; "*çok tarihi bir madde oylanıyor. Türk milleti liderini bulmuş ve*

²⁴² Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 284.

²⁴³ **DMTD**, C.10, B.156, 23 Eylül 1982, s. 836.

²⁴⁴ Metin Toker, "*Anayasaya Aykırı Geçici Maddeler!*", **Milliyet**, 20 Eylül 1982.

²⁴⁵ **MGKTD**, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s. 450.

²⁴⁶ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 285.

²⁴⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, s. 9; 4 Ağustos-18 Eylül 1982 tarihleri arasında yapılan birinci görüşmede toplamda 34 birleşim, 126 oturum yapılmak suretiyle 291 saat 50 dakika görüşülmüştü. Bkz. **DMTD**, C.10, B.153, 18 Eylül 1982, s. 532.

²⁴⁸ **DMTD**, C.10, B.153, 18 Eylül 1982, s. 496.

benimsemiştir. Onun için bu liderin seçimi de Anayasa'da yer alıyor.” diyerek bu maddenin oylamasının alkışlarla ayakta yapılmasını teklif etmişti ve öyle de olmuştu.²⁴⁹ Nazlı Ilıcak, Turgut Yeğenağa'nın bu sözleriyle ilgili olarak, köşesinde onun Türk Milleti adına konuşma hakkını kendinde görmesini eleştirmiş, henüz Türk Milleti'ne hiçbir şeyin sorulmadığını ve Danışma Meclisi'nin geçici maddelere koyduğu hükümlerle Türk Milleti'ni liderini seçmekten mahrum bıraktığını belirtmişti.²⁵⁰ Ilıcak 4 Ekim 1982'de konuya tekrar değinerek; Cumhurbaşkanlığı için tek adayın kamuoyuna sunularak onaylatmanın, seçim anlamına gelmediğini, demokratik yolun siyasi partilerin kurularak TBMM'nin oluşmasını beklemek ve serbest tartışma ortamını içinde cumhurbaşkanını seçmek olduğunu belirtmişti. Aksi durumda , 'evet'lerin Cumhurbaşkanını tayin etmesi, 'hayır'ların ise büyük bir boşluk yaratarak ülkeyi bunalıma sürüklemesi sonuçlarına götüren bu dengesi olmayan teraziyle demokrasiye yıllarca ulaşamayacağını dile getirmişti.²⁵¹

Uğur Mumcu, Cumhurbaşkanlığı seçiminin tek yanlı bir onay işlemine bağlanmasının ilerde çok üzücü tartışmalara yol açacağını, Cumhurbaşkanlığı makamının böyle tartışmalarla doldurulmasının anayasal bunalımların bitmesi değil, başlaması anlamına geldiğini ve böyle bir onay işleminin en başta Kenan Evren'e zarar vereceğini belirtmişti.²⁵²

Danışma Meclisi'ndeki görüşmeler sırasında seçmenlerle ilgili olarak; Anayasa'nın halkoylamasına seçmen kütüklerinde ismi yazıldığı halde oy kullanmayanların, Anayasa referandumunu takip eden ilk genel ve yerel seçimlere katılamayacakları ve aday olamayacaklarını bildiren geçici 5'inci maddenin metinden çıkartılması önergesi verilse de oylamada bu önerge kabul edilmemişti.²⁵³

Danışma Meclisi'nin Anayasa taslağı üzerindeki ilk görüşmeleri 18 Eylül 1982'de bitmiş, ikinci görüşme ise ilkinin bitiminden 48 saat sonra 21 Eylül 1982'de

²⁴⁹ **DMTD**, C.10, B.153, 18 Eylül 1982, s. 500.

²⁵⁰ Nazlı Ilıcak, “*Cumhurbaşkanı Seçimi ve Basın*”, **Tercüman**, 21 Eylül 1982; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 82**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 303.

²⁵¹ Nazlı Ilıcak, “*Cumhurbaşkanı'nın Seçimi*”, **Tercüman**, 4 Ekim 1982.

²⁵² Uğur Mumcu, “*Geçici Maddeler*”, **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1982.

²⁵³ **DMTD**, C.10, B.153, 18 Eylül 1982, s. 506. Anayasa taslağının Danışma Meclisinde ikinci görüşmelerinde 23 Eylül 1982'de geçici 5'inci maddenin metinden çıkarılması önergesi kabul edilmiş, metinden çıkarılmıştı. **DMTD**, C.10, B.156, 23.09.1982, s. 835. Ancak MGK Danışma Meclisinde kabul edilen Anayasa metnini incelerken bu maddeyi ekleyerek geçici 16'ncı madde olarak eklemiştir. Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 268.

başlamış ve 23 Eylül 1982’de yapılan oylamayla sonlanmıştı. Anayasanın geçici 9’uncu maddesinde, ilk genel seçimler sonucunda toplanacak TBMM’nin Başkanlık Divanı kurulduktan sonraki altı yıllık süre içinde yapılacak anayasa değişikliklerini Cumhurbaşkanı TBMM’ye geri gönderebilecek ve bu durumda TBMM bu kanunu tekrar Cumhurbaşkanlığına gönderebilmesi için üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğunu sağlaması gerekiyordu. Bu madde Danışma Meclisi’nde gerek 18 Eylül 1982’deki ilk görüşmelerde gerekse 23 Eylül 1982’deki ikinci görüşmelerde üyelere Cahit Tutum’un sert eleştirilerine maruz kalmıştı. Ancak Anayasa Komisyon Başkanı Orhan Aldıkaçtı, hazırlanan anayasayı katı bir anayasa olarak kabul ederek hazırladıklarını ve 12 Eylül 1980’de yapılan askeri müdahalenin sonunda ortaya konan anayasasının normal düzene geçene kadar korunması amacıyla bu olağanüstü dönem süresince böyle bir tedbir almak istediklerini belirtmişti.²⁵⁴ Milliyet gazetesi yazarı Teoman Erel, Aldıkaçtı’nın bu cevabından olağanüstü dönemin; 1983’te yapılması beklenen genel seçimlerle değil, 1990’da sona ereceğini kastettiğini belirterek, 12 Eylül Askeri Müdahalesi’nin olduğu sıralarda bazı aydınların da dediği gibi asıl amacın 3 yılı doğrudan 7 yılı dolaylı denetimle Türkiye’deki kutuplaşmaya son vermek olduğu yorumunu yapmıştı.²⁵⁵

İkinci tur görüşmelerin sonunda yapılan oylamada 120 kabul, 7 ret 12 çekimser oyla Anayasa taslağı Danışma Meclisi’nde kabul edilmişti. 17 kişi oylamaya katılmamıştı. Ret oyu verenler; Ertuğrul Alatlı, Mustafa Alpdünder, Abdülbaki Cebeci, Kamer Genç, Mehmet Pamak, Vahap Güvenç, Feridun Şaki Öğünç idi.²⁵⁶ Oylamalardan sonra ret oyu verenler dışlanmış gibiydiler, Kamer Genç’e kimse selam bile vermiyordu.²⁵⁷ Çekimser oy kullananlardan Paşa Sarıoğlu, Evren’le olan bir görüşmesi sırasında bu konu ile ilgili Evren: “*Sizler cesaret edip tavır koymasaydınız, Avrupa’da onur kırıcı bir propagandaya yol açardınız. Meclisten zorla geçen bir anayasa zannederlerdi. Onun için müsterih olun*” demişti.²⁵⁸ Danışma Meclisi’nde yeni Anayasa’nın kabulünden sonra üyeler ayağa kalkarak uzun süre alkışlamışlar, Anayasa Komisyon Başkanı Orhan Aldıkaçtı bir konuşma

²⁵⁴ DMTD, C.10, B.156, 23 Eylül 1982, s. 835-836.

²⁵⁵ Teoman Erel, “*Üç Artı Yedi*”, Milliyet, 21 Eylül 1982.

²⁵⁶ DMTD, C.10, B.156, 23 Eylül 1982, s. 890-891.

²⁵⁷ Doğan, a.g.e, s. 184.

²⁵⁸ Doğan, a.g.e, s. 186; Evren, Kenan Evren’in Anıları 3, s. 261.

yaparak, Danışma Meclisi'ne teşekkür etmişti ve “*Milletimizi bölmek isteyenlere karşı zırhlı bir duvar hazırladık.*” demişti.²⁵⁹

Yeni Anayasa'nın Danışma Meclisi tarafından kabul edilmesinden sonra Nazlı Ilıcak hazırlanan anayasayı olumlu bulduğunu ancak bazı tereddütlerinin olduğunu, bu tereddütlerinin en önemlisinin hazırlanan anayasasının tabanının olmaması olduğunu belirtmişti. Bunun sebebinin ise anayasa taslağının kendilerini doğrudan ilgilendiren birçok kısıtlayıcı maddesiyle işçileri, basın mensuplarını, üniversite camiasını karşısına almış olmasının olduğunu belirten Ilıcak; bu durumda yapılacak en doğru hareketin MGK tarafından anayasanın karşısındaki bu kesimle makul bir çizgide ittifak sağlanması olduğunu belirtmişti.²⁶⁰

Teoman Erel ise Anayasa taslağının Danışma Meclisi'ndeki oylamaya üyelerin yüzde 25'inin oylamaya katılmadıkları veya hayır ve çekimser oy kullandıklarını ve bu durumdan hazırlanan anayasa taslağının bu üyelerin içine sinmediği anlamının çıktığını ve bu yüzden de hazırlanan anayasa taslağının birçok değişikliğe ihtiyacı olduğunu belirtmişti.²⁶¹

Danışma Meclisi'nde görev yapan üyeler 1983 Mayısı geldiğinde çeşitli partilere kurucu ya da milletvekili adayları olarak dağılacaklardı. Aralarında iki parti lideri çıkacaktı. Bunlar Muhafazakâr Parti Genel Başkanı Mehmet Pamak ile Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Yıldırım Avcı idi. Pamak MGK tarafından veto edilecek, Avcı ise yoluna devam edecekti. Taslak metni teslim alan MGK bu metni görüşmeye başlamış, yaptığı önemli değişiklikler sonucu ortaya çıkan anayasa tasarısını 19 Ekim 1982'de kamuoyuna açıklanmıştı.²⁶²

²⁵⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 261.

²⁶⁰ Nazlı Ilıcak, “*Anayasa ve Taban*”, **Tercüman**, 25 Eylül 1982.

²⁶¹ Teoman Erel, “*Sepete mi, Tamire mi?*”, **Milliyet**, 24 Eylül 1982.

²⁶² Tanör, **a.g.m.**, s. 45.

2.1.3. Yeni Anayasanın Kabulü

Danışma Meclisi tarafından kabul edilen anayasa tasarısı, 24 Eylül 1982’de Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği’ne sunulmuştu. Bu anayasa tasarısı Devlet Başkanı Kenan Evren, MGK üyeleri, Başbakan Bülent Ulusu, MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ, Devlet Bakanı İlhan Öztrak, Adalet Bakanı Cevdet Mentesh, Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu, İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner, Dışişleri Bakanı İlder Türkmen, Gümrük ve Tekel Bakanı Ali Bozer ve MGK Hukuk Komisyonu Başkanı Tümgeneral Muzaffer Başkaynak ile birkaç sivil uzman tarafından meclis binasında incelenmişti. Ancak anayasanın geçici maddeleri MGK Genel Sekreterliği’nde MGK tarafından ayrıca incelenip düzenlenecekti.²⁶³

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği’ne gelen anayasa taslağı, MGK Anayasa Komisyonu tarafından incelenip gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra MGK’de görüşülmeye başlanmıştı. Milli Güvenlik Konseyi’nin 18 Ekim 1982’deki Anayasa görüşmeleri sırasında, anayasa taslağının 24’üncü maddesindeki “*Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu dersler arasında yer alır*” hükmü üzerinde MGK üyesi Tahsin Şahinkaya söz alarak, “*zorunlu*” ibaresinin kaldırılmasıyla maddenin yumuşatılmasını önermişti. İleriki zamanlarda anayasada bu dersin zorunlu ders olarak seçildiği bahanesiyle din eğitiminin daha geniş çapta yapılmasına yol açacağı kaygısını belirtmişti. Ancak MGK Başkanı Evren, diğer okullarda din eğitimi verilmemesi sebebiyle vatandaşların çocuklarını din eğitimini de almaları için İmam Hatip okullarına göndermek istediklerini, bu yüzden de diğer okullarda da zorunlu din dersi konulmasının uygun olacağını belirtmişti.²⁶⁴

Yine 18 Ekim 1982’deki bu görüşmede sıra geçici maddeler geldiğinde, geçici 3’üncü madde kabul edildikten sonra konsey üyelerinin müştereken verdikleri önergeyle hazırladıkları yeni bir maddenin geçici 4’üncü madde olarak kabul edilmesini istemişlerdi. Bu maddeyle 11 Eylül 1980’den sonra mevcut siyasi partilerden haklarında kamu davası açılmış olanlarla, o tarihte iktidar partisi ve ana

²⁶³ Doğan, a.g.e, s. 187-188.

²⁶⁴ MGKTD, C.7, B.118, 18 Ekim 1982, s. 340-343.

muhalafet partisi konumunda bulunan siyasi partilerin 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreterler, bunların yardımcılığı ve merkez yönetim kurulları veya benzer organlarının üyeleri, anayasanın halkoyuyla kabulü tarihinden başlayarak on yıl süreyle siyasi parti kuramayacaklar, kurulacak siyasi partilere üye olamayacaklar, bu partiler tarafından veya bağımsız aday olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemeyecekler ve aday olamayacaklar, siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramayacaklar ve fahri olarak bile görev alamayacaklardı. Yine bu maddede 1 Ocak 1980 tarihinde TBMM'ye üye bulunan milletvekili ve senatörler, anayasanın halkoyuyla kabulünden itibaren 5 yıl süreyle parti kuramayacaklar, kurulacak siyasi partilerin merkez yönetim kurullarına veya benzeri organlarında görev alamayacaklardı. MGK üyeleri tarafından müştereken verilen bu önerge kabul edilmiş, böylece siyasilerin büyük bir bölümünü ilgilendiren siyasi yasaklar Anayasa metnine girmişti.²⁶⁵

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'ne 23 Eylül 1982'de sunulan Anayasa tasarısı, Kurucu Meclisin ikinci kanadı olan MGK'deki bu görüşmelerden sonra 18 Ekim 1982 gün ve 2709 sayılı Kanun olarak kabul edilmişti.²⁶⁶

Anayasa tasarısının MGK tarafından kabul edilmesinden sonra sıra halk oylamasına gelmişti. Bunun için de daha önceden 24 Eylül 1982'de "Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun" çıkarılmıştı.²⁶⁷ Anayasa'nın halkoylamasının nasıl yapılacağını bildiren bu kanunda bazı hükümler dikkat çekiciydi. Bunlar MGK'nin 70 sayılı kararıyla Anayasa'nın açıklanması ve tanıtılması serbest bırakılması, eleştirilmesine izin verilmemesi, halkoylamasında oy kullanmayanların beş yıl süreyle seçme seçilme hakkından yoksun bırakılmasıydı. Diğer taraftan Anayasa'nın oylamasıyla Cumhurbaşkanı seçimi birleştirilerek tek sandıkta toplanmış, böylece ülkedeki Kenan Evren prestiji ile Anayasaya oy sağlanması amaçlanmıştı. Bu doğrultuda Anayasa'nın halkoylamasıyla kabulüyle birlikte MGK Başkanı da Cumhurbaşkanı sıfatını kazanacaktı. Asıl önemli husus anayasa tasarısının kabul edilmeme durumunda ne olacağının belli olmamasıydı.

²⁶⁵ MGKTD, C.7, B.118, 18.10.1982, s. 411-412.

²⁶⁶ Gözübüyük, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, s. 189.

²⁶⁷ R.G. 25.09.1982; MGKTD, C.7, B.117, 24 Eylül 1982, s. 328.

Yani olumsuz oy vermek bir anlamda belirsizliğe destek olmak, askeri rejimin devam etmesine razı olmak anlamını taşımaktaydı.²⁶⁸ Kenan Evren anılarında; seçimin tek sandıkta yapılmasına itiraz ettiğini, seçimlerin ayrı ayrı sandıklarda yapılmasını, kendisinin Anayasa oylamasının arkasına sığınarak seçilmek istemediğini, hatta Cumhurbaşkanlığına tek aday olarak değil, bir iki adayla birlikte oylama yapılmasını istediğini, ancak bu şekilde olursa çeşitli spekülasyonlara sebebiyet verebileceği ileri sürülerek bu teklifinin MGK tarafından kabul edilmediğini belirtmişti.²⁶⁹ Çünkü komuta kademesinde, Cumhurbaşkanlığı ile ilgili hâkim görüş şu şekildeydi: *“12 Eylül Harekâtı; anarşi ve terör olaylarını önlemede belirlenen hedeflere büyük ölçüde ulaşmıştır. Her ne kadar silahlı terör eylemleri tümüyle önlenememişse de Askeri Yönetim’den demokratik düzene geçildiğinde terör eylemlerinin, uygun ortam oluşması durumunda, yeniden canlanacağı kaygısı taşınmaktadır. Buna fırsat verilmemesi için, 12 Eylül yönetimince alınmış yasal ve yönetsel önlemlerin demokratik düzene geçildikten sonra da, belli bir süre, etkin bir biçimde sürdürülmesi zorunludur. Bu nedenle, 12 Eylül Müdahalesi’nin ve 12 Eylül Yönetimi’nin lideri olan Sayın Evren’in bir dönem için Cumhurbaşkanı olması uygun görülmektedir...”*²⁷⁰

O dönem Genelkurmay karargâhında Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanı olarak görev yapan Korgeneral Nevzat Bölügiray halkoylamasıyla birlikte Cumhurbaşkanı seçiminin yapılmasının ve Devlet Başkanı Evren’in Cumhurbaşkanı seçilmesinin sakıncalarını ortaya koyan bir öneri sunmuş ancak MGK, farklı zamanlarda yapılacak halkoylamalarının Evren’in Cumhurbaşkanı olmasını tehlikeye atacağı düşüncesiyle bu öneriyi uygun bulmamıştı.²⁷¹ Bir bakıma ülkede herkesin anayasayı kayıtsız şartsız desteklemesi istenmişti. Hatta MGK 71 numaralı kararı yayınlanarak *“Parlamente demokratik rejime sağlıklı ve güvenli bir biçimde süratle geçebilmeyi sağlamak amacı ile düzenlenmiş olan Anayasanın geçici maddeleri ile Devlet Başkanının radyo-televizyonlarda ve yurt gezilerinde yapacakları Anayasa*

²⁶⁸ Tanör, **a.g.m.**, s. 45.

²⁶⁹ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 3**, s. 283.

²⁷⁰ Bölügiray, **Sokaktaki Askerin Dönüşü, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991**, s. 43.

²⁷¹ **A.g.e.**, s. 44-45.

*tanıtma konuşmaları hiçbir surette eleştirilemez ve bunlara karşı yazılı veya sözlü herhangi bir beyanda bulunulamaz” şeklinde hükümle dikkatleri çekmişti.*²⁷²

Ecevit ve çevresi yapılacak halkoylaması ve belirlenen bu usulle ilgili olarak; oyların gizliliği kuralının çiğnendiğini, radyo, televizyon ve açık hava toplantılarında anayasa tanıtılıp evet denmesi teşvik edilirken; anayasa tasarısına yöneltilen eleştirilerin ve hayır telkinlerinin bu imkânlardan faydalanamadığını belirterek, bu şartlar altında yapılacak halkoylamasının formaliteden ibaret olduğunu belirtmişlerdi.²⁷³ Evren koydukları bu yasaklamalarla ilgili olarak pişmanlığını anılarında dile getirmiş ve aslında bu yasaklamayı koymamış olsalardı; yapılan halk oylamasından çıkan sonuç belki %92 olmayacak , %85 olacaktı, ancak basının ağzımıza kilit vurdular şeklindeki söylemlerine mahal verilmemiş olunacağını belirtmişti. Bu yüzden bu konuda pişman olduğunu daha sonra yazdığı anılarında belirtmişti.²⁷⁴ Bu şartlar altında son şeklini alan anayasa ilk önce televizyondan kamuoyuna tanıtılmaya başlamıştı. Bunu yanı sıra Devlet Başkanı Kenan Evren 24 Ekim ve 5 Kasım tarihleri arasında çeşitli illerde 14 konuşma yapmayı planlamıştı. Evren’e göre oylamada yüzde 75 ile 80 arasında kabul oyu alınması gerekiyordu. Ancak eski siyasilere konulan yasaklar belli olur olmaz, başta Süleyman Demirel olmak üzere diğer parti liderlerinin ve partilerin ileri gelenlerinin gizliden gizliye Anayasa’ya hayır kampanyaları başlattıkları haberleri alınıyordu. Bu yüzden Evren’in bu kampanyaları etkisiz hale getirmek için çok çaba harcaması gerekiyordu. Evren ilk konuşmasını 24 Ekim’de radyo ve televizyonda yapmış daha sonra Trabzon’dan başlayarak sırasıyla Erzurum, Diyarbakır, Ankara, Kayseri, Adana, Antalya, İzmir, Kocaeli, Edirne, İstanbul ve Eskişehir’de tanıtma konuşmalarını yapmıştı.²⁷⁵ Evren 5 Kasım’da radyo ve televizyonda yaptığı son konuşmayla Anayasa tanıtma programını noktalamıştı. Evren bu gezilerinde illerde parti kurup seçimlere girmesini düşündüğü Bülent Ulusu’yu da hep yanında bulundurmuştu.²⁷⁶ İki gün sonra 7 Kasım’da yapılan halkoylamasında Anayasa kabul edilmiş, Evren de Cumhurbaşkanı sıfatını kazanmıştı. Halkoylamasının kesin sonuçlarına göre

²⁷² R.G. 21.10.1982; Tanör, a.g.m, s. 46; Cumhuriyet Ansiklopedisi 4, s. 9.

²⁷³ Cemal, 12 Eylül Günlüğü-Demokrasi Korkusu, s. 85.

²⁷⁴ Evren, Kenan Evren’in Anıları 3, s. 271-272.

²⁷⁵ A.g.e, s. 289.

²⁷⁶ A.g.e, s. 356.

oylamaya %91,77 oranında katılım olmuş %91,37 oranda kabul edilmişti.²⁷⁷ Anayasanın halkoylaması şekli tartışmalara yol açmıştı. Zira oy pusulalarının bulunduğu zarf şeffaf hazırlanmıştı. ‘Hayır’ oyu da mavi renkte olunca zarfın dışından oyun ne olduğu belli olmaktaydı.²⁷⁸

Anayasa geçici maddelerine göre eski AP ve CHP’nin 1 Ocak 1980’de yöneticisi olanlara 10 yıllık siyaset yasağı konulmuştu. Devlete karşı suç işlediği iddiasıyla haklarında kamu davası açılan eski MSP ve MHP yöneticileri ve parlamenterleri de 10 yıllık yasak kapsamına alınmıştı.²⁷⁹

Anayasa’nın geçici 2. maddesine göre TBMM toplanıp göreve başladıktan sonra, Milli Güvenlik Konseyi, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi’ne dönüşecek ve Milli Güvenlik Konseyi Üyeleri, Cumhurbaşkanlık Konseyi Üyesi sıfatı alacaklardı. Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri, anayasada TBMM üyelerinin sahip oldukları özlük hakları ve dokunulmazlığa sahip olacaklardı. Altı yıllık süre sonunda Cumhurbaşkanlığı konseyinin hukuki varlığı sona erecekti.²⁸⁰

Referandum sonucu Anayasa’nın kabulü ve Kenan Evren’in Cumhurbaşkanı olmasından sonra Milliyet gazetesi yazarı Mehmet Barlas, Kenan Evren’i yeni dönemin teminatı olarak gördüğünü, İnönü’den sonra doğan boşluğun Kenan Evren ile dolduğunu belirterek Kenan Evren’e olan hayranlığını dile getirmişti.²⁸¹

Ocak 1983’te 3 aylık hapsi biten Nazlı Ilıcak ise gazetede yazısında; anayasaya verilen %90 oranındaki evet oyunun bir bölümünün oylama şartlarından, bir bölümünün anarşi ve terörün yeniden hortlayacağı endişesinden, bir bölümünün komünist damgası yeme korkusundan, bir bölümünün ise tek yönlü yoğun propagandadan ve alternatifsizlikten kaynaklanmış olsa da, halkın en azından %50’sinin üzerinde bir oranla mevcut yönetime sahip çıktığının ortada olduğunu belirtmişti. Ancak anayasa oluşturulması sırasında basına tanınmayan rahat çalışma

²⁷⁷ Tanör, **a.g.m.**, s. 46.

²⁷⁸ Birand, Bila, Akar, **a.g.e.**, s. 254.

²⁷⁹ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s. 42.

²⁸⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 127-128.

²⁸¹ Mehmet Barlas, “Siyasetin Gerçekleri”, **Milliyet**, 25 Kasım 1982.

ortamının ilerde siyasi partilerin ortaya çıkması ve devam eden süreçte tanınması gerektiğini ifade etmişti.²⁸²

2.1.4. Yeni Anayasayla Yapılan Değişiklikler ve Kısıtlamalar

1968-1970 yılları arasında Genelkurmay karargâhında kurmay albay rütbesinde Yıkıcı Faaliyetler Şube Müdürü olarak görev yapan Nevzat Bölügiray, o günlerde MİT'ten kendilerine gelen raporların genellikle “...1961 Anayasası'nın sağladığı geniş özgürlüklerden de yararlanarak...” şeklindeki ifadelerle başladığını, bunun da ister istemez komutanların kafasına terör ve anarşinin nedenleri arasına anayasanın da girmesine neden olduğunu belirtmişti. Devam eden süreçte komutanlar 12 Mart müdahalesiyle Anayasada bazı değişiklikler yapmışlarsa da tam istenilen şartlar sağlanamamıştı. Bölügiray'a göre MİT de sağ iktidar gibi bu anayasaya karşıydı ve aynı görüş MGK üyelerinde de bulunuyordu. 1961 Anayasası konusunda bu denli rahatsızlıklar olmasından dolayı 1982 Anayasa'sı bir tepki anayasası olmuştu.²⁸³ Eski AP lideri Süleyman Demirel'e göre 1961 Anayasası da bir tepki anayasasıydı. Yani milletin, devletin gerçek ihtiyaçlarından ziyade bazı hassasiyetleri içine alan bir anayasaydı. Bu hassasiyetlerin temelini güçlü irade oluşturmaktaydı. Yani 1950- 1960 döneminde çoğunluğa sahip tek parti iktidarının tekrar ülke yönetimine gelmemesini ve ülkenin koalisyonlarla yönetilmesini hedef almıştı. 1982 Anayasası ise daha çok devlete disiplin getirmeyi hedef almıştı. 1961 Anayasası'nın karşı çıktığı güçlü iradeyi yeniden ortaya çıkarmayı hedeflemiş, ülkenin koalisyonlarla yönetilmesi engellenmek istenmişti.²⁸⁴

1982 Anayasasının yapılmasında 1961 Anayasası'nda olduğu gibi çerçeve anayasası benimsenmemiş, her şeyi her ayrıntıya kadar isteyen bir 'düzenleyici anayasa' olarak hazırlanmıştı.²⁸⁵ Yani sorunların giderilmesinde ayrıntılı

²⁸² Nazlı Ilıcak, “*Umduğumuzla Değil, Bulduğumuzla Yetiniyoruz*”, **Tercüman**, 8 Ocak 1983; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 1983**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 7.

²⁸³ Bölügiray, **a.g.e.**, s. 41.

²⁸⁴ Arcayürek, **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, s. 443-445.

²⁸⁵ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 147.

düzenlemelerin daha etkili olunacağı varsayılmıştı. Ancak sorunların çözümü maksadıyla detaylı olarak hazırlanan anayasa, ileride toplumun gereksinimlerinin gerisinde kalacağı için bu sefer de sık sık değiştirilmesi konusu gündeme gelecekti²⁸⁶

Hikmet Sami Türk, hazırlanan anayasayı “kazüist” yani detaycı yöntemle hazırlandığını belirtmişti. Ona göre gereğinden fazla detaya yer verilmiş ve bir anayasada yer almaması gereken birçok ayrıntıyla doldurulmuştu. Örneğin 140’ıncı maddede Merkez Bankası’nın Hazine’ye ne miktarda kısa vadeli avans hesabı açılacağı veya döviz giriş ve çıkışıyla ilgili hangi işlemlerin yapılacağı düzenlenmişti. Diğer taraftan tasarı, acele ile hazırlanmış bir metin izlenimi bırakmaktaydı. Ancak 8 aylık bir sürede hazırlanan bir tasarının verdiği bu izlenim vermesi şaşırtıcıydı. Zira bir anayasa hazırlığı için 8 ay yeterli bir zamandı. Anayasa metninin çeşitli maddelerinde ifade bozuklukları ve terminoloji tutarsızlıkları bulunmaktaydı. Hazırlanan anayasa metni Hikmet Sami Türk’e göre en iyimser görüşle, üzerinde daha bir hayli çalışılması ve düşünülmesi gereken bir “*öntasari taslağı*” niteliğindeydi.²⁸⁷

Yeni Anayasa’nın getirdiği yeniliklere bakıldığında bunlardan birincisi yasama-yürütme ilişkileriyle ilgiliydi. Yasama üstünlüğünün olduğu ve yürütmeye kuşkuyla bakan 1961 Anayasasına karşın 1982 Anayasası bu iki organ arasında eşitliğe doğru gitmiş; yürütme 1961 Anayasasında olduğu gibi sadece yasalar çerçevesinde yerine getirilen bir görevden değil aynı zamanda doğrudan Anayasa’dan doğan bir yetki haline dönüşmüştü. Dahası kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi yürütmeyi güçlendirmişti.²⁸⁸ Yargı gücü ve yargı denetimi yürütme karşısında bir önceki anayasaya göre zayıflamış, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı yüksek yargıç atamalarında yetki sahibi olmuştu. Yüksek Hâkimler Kurulu yerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu oluşturulmuştu. Adalet bakanı bu kurulun başkanı, müsteşarı da doğal üyesi kabul edilmişti. Hâkimler ve savcılar aynı statüye bağlanmışlar, Adalet Bakanlığı’nın denetimine girmişlerdi. Anayasal yargı da sınırlandırılmış, denetlenebilecek işlemler daraltılmıştı. Olağanüstü hal

²⁸⁶ Gözübüyük, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, s. 190.

²⁸⁷ Hikmet Sami Türk, “*Anayasa Çizgileriyle 1982 Anayasa Tasarısı*”, A.Ü, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.40, Sa.1, 1988, s. 67-68.

²⁸⁸ *Cumhuriyet Ansiklopedisi* 4, s. 42.

kanun hükmünde kararnameler ile MGK'nin 12 Eylül 1980 ile 7 Aralık 1983 tarihleri arasında çıkardığı yasa ve kanun hükmünde kararnamelerin denetimi de daraltılmıştı. Anayasa değişiklikleri de ancak biçim yönünden ve sınırlı noktalardan denetlenebilecekti.²⁸⁹ Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolları da kısıtlanmıştı. 1961 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan dava açma olanağı; Cumhurbaşkanı, son milletvekili seçimlerinde geçerli oyların yüzde onunu alan veya parlamentoda temsilcisi bulunan partiler veya bunların meclis grupları, yasama meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri, kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve üniversitelere tanınmıştı. Bunun yanı sıra vatandaşların da dolaylı bir şekilde Anayasa Mahkemesi'ne başvurması mümkündü.²⁹⁰ 1982 Anayasası'nda ise Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan dava açma hakkı; Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partisi meclis grupları ve TBMM üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aitti.²⁹¹

Yeni Anayasa'da sistemin 12 Eylül öncesi gibi kilitlenmemesi için bir takım düzenlemelere gidilmişti. Özellikle bir önceki dönemde yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçimi bunalımı gibi durumları engellemek için yeni düzenlemeler yapılmıştı. Cumhurbaşkanı seçebilmek için ilk iki turda TBMM üye tam sayısının 2/3 oyunu, üçüncü turda salt çoğunluğu öngördükten sonra, dördüncü turda bir önceki oylamada en çok oy almış olan iki aday arasında yapılacak oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekli ve yeterli sayılmıştı. Bu turda da sonuç alınamaması durumunda bir başka yenilik olarak TBMM seçimlerinin yenilenmesi gündeme gelecekti. TBMM Başkanı'nın seçiminde de bir kolaylık sağlanarak ilk iki turda 2/3, üçüncü turda salt çoğunluk sağlanamamışsa, dördüncü turda en çok oy almış olan iki adaydan en çok oyu alanın seçilmesi usulü benimsenmişti. Meclis sayısı ikiden bire indirilmiş, böylece karar alma kolaylaştırılmıştı. Mecliste engellemeleri en aza indirmek için de düzenlemeler yapılmış; TBMM, üye tam sayısının üçte biri ile toplanabilecek, karar yeter sayısı da asgari üye tam sayısının dörtte birinden bir fazlası olacaktı. 1961 Anayasası'nda partilerin meclis grubu kurlmaları için 10

²⁸⁹ Tanör, **a.g.e.**, s. 47.

²⁹⁰ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasa'nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 97.

²⁹¹ Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 253.

milletvekili yeterliyken, 1982 Anayasası'nda bu sayı en az 20 üye olarak belirlenmişti.²⁹²

Yürütme içinde de yeni Anayasayla birlikte merkeziyetçilik artmış, Cumhurbaşkanı güçlenmişti. Ayrıca idare içindeki özerk yapılar tasfiye edilmişti. Özellikle üniversitelerin sadece bilimsel özelliği kalmıştı. İdari özerkliklerinin kalmayıp YÖK üzerinden Cumhurbaşkanına bağlanmışlardı.

Cumhuriyetin ilanından itibaren ilk üç Cumhurbaşkanı döneminde teorik olarak güçsüz, pratikte ise dönemin şartları gereği güçlüydü. 1982 Anayasasıyla Cumhurbaşkanı sunulan aktif statüyle Türkiye'de ilk defa Cumhurbaşkanlığı teorik olarak da güçlendirilmiştir. Bunun sebepleri arasında şüphesiz 1980 öncesi ülkede yaşanan bunalımlarda Cumhurbaşkanı kendinden beklenen yeterince yerine getirmemesi yatmaktaydı.²⁹³

Cumhurbaşkanı statüsündeki değişimleri sıralamak gerekirse; artık TBMM dışından da aday gösterilebilecekti, Anayasanın uygulanması ve devlet organlarının uyumlu çalışmasını gözetme görevinin yanı sıra, yasama-yürütme-yargı ile ilgili yeni görev ve yetkiler de verilmişti. Tek başına imzaladığı kararlar aleyhine yargı yoluna başvurulmaması, yüksek bürokrasi ve yargı ile ilgili atama yetkileri verilmiş ve Anayasa değişiklikleri güçleştirme konusunda da yetkiler verilmişti. Cumhurbaşkanı milli güvenlik ve olağanüstü yönetim durumlarında da sistemin en üst ve anahtar kişisi olmuştu. Artık Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık edecek, olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanı kararları ile bunlarla ilgili kanun hükmünde kararnameler onun başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacaktı. Diğer taraftan sistemde yürütmede en yetkili ve sorumlu olan yine başbakan ve bakanlar kuruluydu. Bu bakımdan aslında yeni anayasa düzenlemesi parlamenter sistem ile yarı parlamenter ya da yarı başkanlık sistemin arasında bir konumdaydı.²⁹⁴

Yürütmeyi güçlendirme eğilimi 1982 Anayasası'nda daha çok Cumhurbaşkanı yetkilerini genişletilmesi olarak belirmişti. 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu'ndan bağımsız bir biçimde kullanacağı çok

²⁹² A.g.e, s. 232; Tanör, a.g.e, s. 50.

²⁹³ Tanör, a.g.e, s. 48.

²⁹⁴ Gözübüyük, *Açıklamalı Türk Anayasaları*, s. 232-233; Tanör, a.g.e, s. 49.

önemli yetkiler vermiş ve onu özerk bir güç haline getirmişti.²⁹⁵ Cumhurbaşkanı atama ve seçme ile ilgili olarak 1961 Anayasası'nda yer alan; Başbakanı ve onun önerisiyle bakanları atamak, Başbakanın önerisi üzerine Genelkurmay Başkanını atamak, Askeri Yargıtay üyelerini seçmek gibi görev ve yetkilerinin yanı sıra 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na yeni yetkiler de verilmişti. Bunlar; Devlet Denetleme Kurulu başkan ve üyelerini atamak, Yüksek Öğretim Kurulu ve üyelerini seçmek, Anayasa Mahkemesi üyelerini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını ve Başsavcı Vekilini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hâkimler Savcılar Yüksek Kurul üyelerini seçmek gibi yetkilerdi. Cumhurbaşkanı'na tanınan diğer yetkiler ise anayasa değişiklikleri ile ilgili yasaları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak, TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek, kendi başkanlığında toplanan bakanlar kurulu kararıyla sıkıyönetim ve olağan üstü hal ilan etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak, Devlet Denetleme Kurulu'na inceleme araştırma ve denetleme yaptırmaktı.²⁹⁶

Yeni anayasayla ordunun da konumunda değişiklik olmuş, milli güvenlik kavramı genişletilerek, Milli Güvenlik Kurulu'nda sivil üye çoğunluğuna son verilmiş ve kurul kararlarının etkisi de artmıştı. Sıkıyönetime geçiş kolaylaştırılarak, sıkıyönetim komutanları başbakana karşı sorumlu olmaktan çıkarılıp Genelkurmay Başkanı'na karşı sorumlu hale getirilmiştir.²⁹⁷

Yeni Anayasa temel hak ve özgürlükler bakımından incelendiğinde ise; kişi özgürlüğü, dokunulmazlığı ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyeti gibi konularda yalnız yargıç değil idare ve kolluk güçleri de söz sahibi olmuştu.²⁹⁸ 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükler açısından önceliği kişiye verip, kişinin özgürleştirilmesi için devleti görevli sayarken; 1982 Anayasası önceliği kişiye değil devlete ve “*devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü*”ne vermişti.²⁹⁹ 1961 Anayasasında bu hak ve özgürlüklerin korunması teması hâkimken,

²⁹⁵ Ergun Özbudun, “Democratization of the Constitutional and Legal Framework in Politics in the Third Turkish Republic” Ed. By Metin Hoper and Ahmet Evin, Westview Press, Boulder, 1994. Aktaran: İlyas Söğütü *Cumhuriyet Türkiye'sinde Modernleşme ve Bürokratik Vesayet*, **Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sa. 19, s. 64

²⁹⁶ Ferit Erdem Boray, **Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi** 6, s. 168-169.

²⁹⁷ **Cumhuriyet Ansiklopedisi** 4, s. 42.

²⁹⁸ Aynı yer.

²⁹⁹ Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 191.

1982 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin nasıl ve ne şekilde kısıtlanacağını bildiren hükümler hâkimdi.³⁰⁰ Zorunlu din dersleri gelmiş, düşünce, bilim ve sanat özgürlükleri de Anayasa’da gösterilen esaslara aykırı olarak kullanılmaması belirtilmişti.³⁰¹

Grev hakkı konusunda, 1961 Anayasası’nda “*kullanılması ve istisnaları kanunla düzenlenir*” denmişken; 1982 Anayasası’nda grevin “*yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller kanunla düzenlenir*” denmişti. Yasaklama veya erteleme durumunda ortaya çıkan uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakemler Kurulu yetkili kılınmıştı.³⁰²

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’na göre daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemişti. Anayasa, belli ölçüde siyasetten uzaklaşmayı, siyasal etkinliklerin siyasal partilere bırakılması amacına yönelmişti.³⁰³ Bu yasaklamaya göre siyasi parti statüsünde olmayan hiçbir kuruluş siyaset yapmamalıydı.³⁰⁴ Siyaset alanı işçi sınıfına kapatılmak istenmiş, varlık sınıfı üyelerine ayrı özgü bir ayrıcalık sayılmıştı. Çalışanlara ve öğrencilere siyasi yasaklar getirilmişti. Siyasi partilerin hareketleri de kısıtlanmış; yurtdışında örgütlenmeleri, kadın ve gençlik kolları kurmaları, vakıf kurmaları yasaklanmış, dernek, sendika, meslek kuruluşu, kooperatif ve benzeri kuruluşlarla siyasi ilişkide ve işbirliğinde bulunmaları, maddi yardım almaları yasaklanmıştı. Devlet memurlarının ve öğrencilerin partilere üye olmaları yasaklanmıştı. Bu yasaklamalar daha çok sol eğilimli partilerin yolunu kesmişti, zira sol eğilimli partiler bu şekilde çalışmalarını sürdürüyorlardı.³⁰⁵

Anayasa’nın değiştirilemez hükümleri artmıştı.³⁰⁶ Özellikle 1987’ye kadar yeni Anayasa’nın katılığı ileri boyutlardaydı. 1987’ye kadar ki dönemde Cumhurbaşkanı istemediği sürece anayasanın herhangi bir hükmünün değişmesi nerdeyse imkânsızdı. Cumhurbaşkanı’nın meclise geri gönderdiği bir anayasa

³⁰⁰ Taha Parla, **Türkiye’de Anayasalar**, İletişim Yayınları, s. 31-32.

³⁰¹ Tanör, **a.g.m.**, s. 51.

³⁰² Parla, **a.g.e.**, s. 42.

³⁰³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1990, s.64; Burhan Kuzu, **1982 Anayasası’nın Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s.37.

³⁰⁴ Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 192-193.

³⁰⁵ Tanör, **a.g.m.**, s. 52.

³⁰⁶ 1961 Anayasası’nda sadece devlet şeklinin belirtildiği madde değişmezlik hükmüdeyken, 1982 Anayasası’nın 2. maddesindeki Cumhuriyetin Nitelikleri ile 3. madde de yer alan dili, bayrağı, İstiklal Marşı ve başkenti de değişmezlik hükmü kapsamına alınmıştı. Parla, **a.g.e.**, s. 28.

değişikliğin kabulü için meclisin dörtte üçünün oyu gerekliydi. Bu husus 1987’de nispeten kolaylaştırılmıştı. Anayasa’nın ilk 6 yılı MGK bir nevi “Cumhurbaşkanı Konseyi” ne dönüşmüştü. Yeni Anayasa’da eski parlamenter ve parti yöneticilerinden bazıları hakkında beş ya da on yıllık siyasal faaliyet yasağı getirilmişti.³⁰⁷

1961 Anayasası ile hazırlanma süreci olarak benzerlik taşıyan 1982 Anayasası aynı zamanda çok önemli farklılıklar taşımaktaydı. 1961 Anayasası’nı hazırlayanların hemen hemen hepsini halk seçmişken, 1982 Anayasası’nı hazırlayanları MGK seçmişti. 1961 Anayasası’nı hazırlayanlar içinde sadece kapatılan Demokrat Parti temsilcileri yokken, 1982 Anayasası’nda siyasi partilerden kimseye yer verilmemişti. 1961 Anayasası’nda Temsilciler Meclisi tamamen Milli Birlik Komitesi’nin görüşlerine bağlı değilken 1982 Anayasası’nda tüm yetki MGK’nin elindeydi. 1961 Anayasası eğer halk oylamasıyla kabul edilmeseydi, seçimlere gidilecek ve gelen meclis anayasayı oluşturacaktı. Oysa 1982 Anayasası’nın reddi durumunda herhangi bir şey belirtilmemişti. Böyle bir durumda askeri yönetim devam edecekti. 1961 Anayasası’nın halka tanıtılması sırasında siyasi partiler sınırlıda olsa görüşlerini açıklayabildi. 1982 Anayasası’nda zaten partiler kapatılmış ve üstelik gelebilecek eleştirilere engel olmak için ayrıca sert tedbirler alınmıştı. 1961 Anayasası’nda Cumhurbaşkanlığı seçimi ayrı düşünülürken 1982 anayasasının kabulüyle cumhurbaşkanlığı seçimi bir arada yapılmıştı. 1982 Anayasası’nın kabulüyle aynı zamanda MGK Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı sıfatını kazanmış ve 7 yıl süreyle Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştü.

1961 Anayasası’nın özgürlükçü açılımları her türlü sıkıntının nedeni olarak görülmüş; 1982 Anayasası’yla kişisel hak ve özgürlükler kısıtlanarak ülkedeki sorunların çözüleceği düşünülmüştü. 1982 Anayasası 1961 Anayasası’na göre daha katıydı. 1961 Anayasası 1971’de çeşitli maddeleri değiştirilmiş, 1982’de tamamen kaldırılmıştır. Geçmişe bakıldığında 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının hazırlanış süreçleri hep askeri kanadın kontrolü ile olmuştur.³⁰⁸

³⁰⁷ Tanör, **a.g.m.**, s. 53.

³⁰⁸ Karatepe, **a.g.e.**, s. 244-252.

1961 Anayasası'nda çift meclis sistemi bulunmaktaydı. Buna göre millet meclisi tamamıyla doğrudan halk tarafından seçiliyor, bunun yan sıra Cumhuriyet Senatosu'nda halk tarafından seçilen üyelerin yanı sıra seçimle gelmeyen üyeler de bulunmaktaydı. 1961 Anayasası'nın 70'inci maddesinde Cumhuriyet Senatosu'nun genel oyla seçilen 150 üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen 15 üye ve 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı kanun altında adları bulunan MBK Başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanlarından oluşacağı, bu tabii üyelerin yaş haddi gözetmeksizin, Cumhuriyet Senatosu'nun üyesi olarak görev yapacağı düzenlenmişti.³⁰⁹ 12 Eylül yönetimiyle yürürlüğe giren 1982 Anayasası'yla çift meclis dönem kapanmış, yasama organı tek meclisli hale geçmişti.³¹⁰ Böylece parlamentoda kanun çıkma süreci kısalmıştı.³¹¹

2.2. Siyasi Partiler ve Milletvekili Seçim Kanunu

Halk oylamasından sonra 12 Kasım'da Evren Cumhurbaşkanlığına resmen başlamış ve Çankaya Köşkü'ne çıkmıştı.³¹² Evren için bu iş burada bitmemişti. Daha yapılması gereken işler vardı. Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu çıkartılmasından sonra siyasi partilerin kurulmasına izin verilecekti. Eski siyasiler yasaklıydı ancak onların milyonlarca taraftarı vardı ve farklı isimlerle aynı inancı taşıyan parti kurmaya çalışabilirlerdi. Belki seçimlerden sonra bu partilerle iş birliği yapıp Anayasayı bile değiştirmeye kalkacaklardı. Kenan Evren Cumhurbaşkanı olarak tarafsız bir kişi olarak bu durumlarla nasıl mücadele edecekti. Kendi felsefesini devam ettirecek, en azından çalkantılar atlatılınca kadar geçecek zaman zarfında kendisini dinleyecek bir parti başkanı bulabilecek miydi? Bu durumda Cumhurbaşkanının aklından Bülent Ulusu geçmekteydi. Evren işte bu tereddütler içerisinde Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştı.³¹³

³⁰⁹ Soysal, **a.g.e.**, s. 117.

³¹⁰ Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 190.

³¹¹ Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 42.

³¹² **Milliyet**, 13 Kasım 1982.

³¹³ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 385-386.

Yeni anayasa kabul edildikten sonra yeni yasaların yapımı 1960-61 askeri rejiminde olduğu gibi seçimlerle gelecek olan TBMM'ye bırakılmamış, anayasanın kabulünden sonra 13 ay daha iktidarı elinde bulunduracak olan MGK bunları Danışma Meclisi vasıtasıyla bizzat yapma yoluna gitmişti. Zaten anayasada geçici 15. Madde ile 12 Eylül 1980 ile TBMM Başkanlık Divanı'nın kurulmasına kadarki geçen sürede MGK'nin işlemlerinin anayasa yargısı denetimi dışında tutulacağı ilan edilmişti. Bunun için MGK'nin bu yasaları çıkarmasına herhangi bir yasal mani de yoktu. Bu yüzden de anayasanın kabulünden sonra MGK hızlı bir yasama dönemine girmişti. Bugünlere kadar gelen anayasal, siyasal, sendikal, kültürel, toplumsal yaşamı ilgilendiren belli başlı yasaların tamamı o dönemin ürünüydü. Yargıtay, Hâkimler ve Savcılar, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt, çevre, mal bildirimi, olağanüstü hal, sendikalar, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, seferberlik ve savaş hali, kamulaştırma, Anayasa Mahkemesi, YÖK, seçim ve siyasi partiler kanunu bu dönemde çıkartılmıştı.³¹⁴

Danışma Meclisi Anayasa Tasarısını hazırlayıp tatile girmiş, ekim ayında çalışmalarına yeniden başlamıştı. Meclis Başkanlığına tekrar seçilen Sadi Irmak ve Başkanlık Divanı üyeleri 15 Ekim'de Evren'e yaptıkları ziyarette, Evren onlara yaptıkları çalışmalardan dolayı teşekkür etmiş ve daha önlerinde önemli işlerin olduğunu, özellikle Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu'nun da Anayasa kadar önemli kanunlar olduğunu, Anayasa'nın ne kadar iyi olursa olsun, Seçim ve Partiler Kanunu uygun şekilde yazılmazsa ilerde bazı sıkıntıların olabileceğini söylemişti.³¹⁵

Evren 25 Kasım 1982'de başlayan Yüksek Askeri Şura'nın Kasım ayı toplantısında konsey üyesi olmayan diğer orgeneralin de fikrini almış ve yaptığı değerlendirmeler sonucunda seçimlerin 1983 sonbaharında yapılmasını karar vermişti. Buna göre de Nisan-Mayıs gibi siyasi faaliyetlerin serbest bırakılması öngörülüyordu.³¹⁶

Yeni Anayasa'nın oylanmasından sonraki dönemde eski siyasilerine baktığımızda, CHP teşkilatı dağılmış, Ecevit kendi dünyasına çekilmişti. Diğer taraftan AP teşkilatı Demirel'in sayesinde dimdik ayakta duruyordu. MHP'lilerin

³¹⁴ Tanör, **a.g.m.**, s. 54-55.

³¹⁵ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 3**, s. 272.

³¹⁶ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, 199, s. 25.

kolu kanadı kırılmıştı, MSP ise birkaç parçaya bölünmüştü. Yeni Anayasa'ya göre yeni partilerin kurulması için siyasi teşkilatlanmanın kurulması gerekiyordu. Bunun için de öncelikle Siyasi Partiler ve Seçim Kanununa ihtiyaç vardı.³¹⁷

Anayasanın halkoylaması ülkede siyasi faaliyetlerin serbest bırakılması konusunda bir şey ifade etmiyordu. Böyle bir yanılmanın oluşmaması için de Evren siyasi yasakların devam ettiğini Artvin'de 28 Kasım 1982'de yaptığı konuşmasında kamuoyuna hatırlatma gereği duymuştu. Konuşmasında MGK'nin çıkarmış olduğu kararların halen yürürlükte olduğunu, kendilerinin siyasi faaliyetleri serbest bırakana kadar siyasi faaliyetlerde bulunmanın suç olduğunu belirtmişti.³¹⁸

Evren 6 Aralık 1982' de Bakanlar Kurulu'nu toplamış, toplantıda 12 Eylül'den beri iki seneyi aşkın çalışmalarını sürdüren Ulusu hükümetinin başarılarından bahsetmiş ve 1983 seçimlerine kadar çok az bir zamanlarının kaldığını belirterek parlamenter demokratik sisteme geçtikten sonra çıkarılması zor olan kanunların biran evvel çıkarmak zorunda olduklarını, aksi takdirde seçimlerden sonra geçilecek parlamenter sistemde mevcut olacak siyasi partilerin eskisi gibi birbirlerine çelme atma olasılıklarının yüksek olduğunu, bu yüzden de bu konuya önem verilmesini belirtmişti. Biran evvel çıkarılması gereken kanunları şu şekilde sıralamıştı; yasamayla ilgili olarak Siyasi Partiler Kanunu ile Secim Kanunu, çalışma hayatı ile ilgili olarak sendikalar kanunu, toplu sözleşme grev ve lokavt kanunu ve iş kanunu gibi kanunlar. Evren bu kanunların biran evvel ele alınmasını, diğer mevcut düzenlemelerinde tekrar gözden geçirilmesini belirtmişti.³¹⁹

Bir süre sonra siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıyla ilgili adımlar atılmaya başlanmış, ilk olarak 5 Nisan 1983'te Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'da değişiklik yapılmıştı.³²⁰ Ardından da 22 Nisan'da Siyasi Partiler Kanunu çıkartılmıştı. İki gün sonra 24 Nisan'da MGK, 76 Sayılı Kararını alarak siyasi faaliyetleri serbest bırakmıştı.³²¹ Bu kararla siyasi partilerin kurulması, vatandaşların bu partiler içinde siyasi faaliyette bulunma

³¹⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 44.

³¹⁸ **Milliyet**, 29 Kasım 1983; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 28-29.

³¹⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 32-42.

³²⁰ **R.G.** 07.04.1983

³²¹ **R.G.** 24.04.1983

haklarına sahip olacaklarını, seçim kanununun yayımlanmasının ardından ilk milletvekili genel seçim çalışmalarıyla seçme ve seçilme haklarına sahip olacaklarını bildiriyordu. Yine bu kararda devletin korunması, milletin bölünmez bütünlüğünün devam ettirilmesi ve demokrasiye geçişin kesinleşmesi için bazı yasaklamalara gidilmek zorunda kalındığı belirtilmişti. Bu yasaklamalar şu şekildeydi:

“ - ...feshedilmiş bulunan, siyasi partilerin eski mensuplarınca, partilerini veya şahıslarını savunma amaçlı da olsa, 12 Eylül 1980 öncesine benzer çekişme ve çatışmaların aralarında yeniden canlandırılmasına sebep olacak ve bunların dışındaki kişilerce böyle bir ortamın oluşmasını teşvik ve tahrik edecek yazılı veya sözlü beyanda bulunması, yeni partilerin ve mensuplarının gerek kuruluş gerekse ilk milletvekili genel seçimleri sırasında, kamuoyuna tanıtılmaları için yapılacak çeşitli faaliyetlerde feshedilmiş siyasi partilere ve mensuplarına ilişkin olarak suçlayıcı, medhede ve savunucu nitelikte yazılı veya sözlü beyanda bulunulması,

- 12 Eylül 1980’den bu yana ve bundan sonra Milli Güvenlik Konseyi’nin karar, bildiri ve icraatıyla Cumhurbaşkanının halkı aydınlatmak için yurtiçinde yaptıkları ve yapacakları gezilerdeki beyanlarının ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu çerçevesinde sıkıyönetim komutanlarının koydukları yasaklar ve aldıkları kararlar ve beyanlarının tartışma ve eleştirme konusu yapılması, anayasanın geçici 4ncü maddesiyle kendilerine özel yasak getirilen kişilerce, Türkiye’nin geçmiş veya gelecek siyasi ve hukuki durumuyla ilgili olarak sözlü veya yazılı beyanda bulunulması”³²²

2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun geçici 1’inci maddesinde 11 Eylül 1980’den sonra gerek parti tüzel kişiliği gerek bunların merkez yöneticilerinden veya parlamento üyelerinden herhangi biri hakkında Türk Ceza Kanunu’nda yer alan devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile ilgili olarak kamu davası açılmış olanlarla 11 Eylül 1980 tarihinde iktidar partisi ve ana muhalefet partisi durumunda bulunan siyasi partilerin 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde genel başkan, genel başkan yardımcısı veya vekilleri genel sekreterleri, bunların yardımcısı ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri; Anayasa’nın

³²² R.G. 24.04.1983; **Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu**, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 149-150; Evren, **Kenan Evren’in Anıları 4**, s. 145-146.

halkoylaması kabulü tarihinden başlayarak 10 yıl süreyle siyasi parti kuramayacakları; anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak siyasi partilere üye olamayacakları, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemeyecekleri ve aday olamayacakları, siyasi partilerle herhangi bir bağlantı kuramayacakları ve siyasi partilerde fahri olarak bile herhangi bir görev alamayacakları bildirilmekteydi. Yine 1 Ocak 1980 tarihinde TBMM’de üye bulunan milletvekilleriyle senatörler de beş yıl süreyle siyasi parti kurmaları, kurulacak siyasi partilerin merkez yönetim kurullarında veya benzeri organlarda görev almaları yasaklanmıştı.³²³

Siyasi Partiler eski yasaya göre 15 vatandaş tarafından kurulabiliyorken; yeni yasanın sekizinci maddesinde, siyasi partilerin, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az 30 Türk vatandaşı tarafından kurulabileceği bildirilmekteydi.³²⁴ Kurulacak siyasi partinin adı, genel merkez adresi, kurucuların çeşitli bilgilerinin belirtilmesi ve bu bildirin bütünü kurucular tarafından imzalanması, kurucuların siyasi parti kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarına dair imzalı beyannamelerini ve kurucular tarafından imzalanmış parti tüzük ve programı İçişleri Bakanlığı’na teslim edilecek bildiri ve belgelere eklenmesinin gerekliliği belirtiliyordu. Dokuzuncu maddesinde, kurulan siyasi partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukuki durumlarının Anayasa ve kanunlara uygunluğu belgelerinin tam olup olmadığı Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından inceleneceği bildiriliyordu. 36’ncı maddesinde, kurulan siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında teşkilat kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması veya TBMM’de grubu bulunması gerektiği belirtiliyordu.³²⁵ Ancak Milletvekili Seçimi Kanunu’nun geçici ikinci maddesinde yapılacak ilk milletvekili seçiminde söz konusu siyasi partilerin seçime katılabilmeleri için büyük kongrelerini yapmış olmaları şartının aranmayacağı bildirilmişti.³²⁶ 12 Eylül’den önceki Siyasi Partiler Kanunu’na göre siyasi partiler mahalle ve köylerde örgüt kurabiliyorlardı. Ancak yeni çıkarılan Siyasi Partiler Kanunu’nun 7’nci maddesinde siyasi partilerin teşkilatı, merkez organları ile

³²³ R.G. 24.04.1983; **Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu**, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 149-150

³²⁴ “Yasa Yeni Bir Partiler Düzeni Getiriyor”, **Yankı**, Sa.631, s. 11.

³²⁵ R.G. 24.04.1983

³²⁶ R.G. 10.06.1983; **Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu**, s. 114.

il ve ilçe teşkilatından ve TBMM'deki parti gruplarından oluştuğu belirtilmekteydi.³²⁷ Diğer taraftan yine eski yasada üniversite öğrencilerinin partiye üye olma hakkı tanınıyor, 18 yaşını doldurmuş olmak üyelik için yetiyordu. Yeni yasayla birlikte parti üyeliği için 21 yaş şartı konmuş ve üniversite öğrencilerinin siyasi partilere üye olmaları da yasaklanmıştı.³²⁸

Siyasi Partiler Kanunu'nun 91'nci maddesinde siyasi partilerin kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremeyecekleri, dernek ve vakıf kuramayacakları belirtilmekteydi. Yine devamında 92nci maddede siyasi partilerin, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu, niteliğindeki meslek kuruluşları veya bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki veya işbirliği içinde bulunamayacakları, bunlardan maddi yardım alamayacakları veya bu kuruluşlara maddi yardım yapamayacakları destek olamayacakları ve bu amaçlarla ortak hareket edemeyecekleri bildirilmekteydi.³²⁹ Böylelikle siyasi partilerin 'sosyal tabana' dayanması, bu nitelikteki örgütlerle değil, genel programlarıyla, propagandalarıyla, il ve ilçe örgütleriyle mümkün olacaktı.³³⁰

Siyasi Partiler Kanunu'nun 96'ncı maddesinde, 2533 Sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun gereğince kapatılmış siyasi parti ve bu tarihten önce kapatılan siyasi partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri ile daha önce Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamalar kurulacak siyasi partilerce kullanamayacaktı. Ayrıca kurulacak partiler, kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan veya iddia edemeyecekleri belirtilmişti.

97'nci maddeye göre; kurulacak siyasi partiler 12 Eylül 1980 harekâtına ve Milli Güvenlik Konseyi'nin karar ve icraatlarına karşı herhangi bir tutum, beyan ve davranışta bulunamayacaklardı. 98'inci maddeye göre ise siyasi partilerin kapatılması Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı vekilinin açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce yapılabilirdi.³³¹

³²⁷ "Yasa Yeni Bir Partiler Düzeni Getiriyor", **Yankı**, Sa. 631, s. 9.

³²⁸ **A.g.e.**, s. 10.

³²⁹ **R.G.** 24.04.1983

³³⁰ "Yasa Yeni Bir Partiler Düzeni Getiriyor", **Yankı**, Sa.631, s. 9.

³³¹ **R.G.** 24.04.1983

Siyasi Partiler Kanunu'nun en can alıcı ve ilerde çok konuşulacak maddesi olan geçici 4'üncü maddesinde MGK'nin siyasi partilerin kuruluş bildirimlerinde adı yazılı parti kurucularının üzerinde inceleme yetkisine sahip olduğu ve temelli kapatılan siyasi partilerin her kademesindeki yönetici ve üyelerine, parti faaliyetlerine katılma kısıtlılığı getiren Anayasa'nın 69'uncu maddesi hükmüne dayanarak, bu incelemeler sonunda kurucu üyeleri veto etme yetkisini vermektedir.³³² Nazlı Ilıcak bu geçici maddelerinde büyük tartışmalara yol açacak bir hüküm olduğunu belirterek bu maddenin, Anayasa'nın 69'uncu maddesine dayandırmanın doğru olmadığını belirtmişti. Ilıcak'a göre 69'uncu madde Anayasa yürürlüğe girdikten sonra Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan partilerin her kademedeki yönetici ve üyeleriyle ilgiliydi. Bu yüzden 12 Eylül sonrası kapatılan partilerin yöneticileri üzerinde bu maddeye dayanarak tasarrufta bulunmak pek doğru olmayacaktı.³³³ Uğur Mumcu, MGK'nin bu hükümle yeni kurulacak siyasi partilerin kurucuları arasında eski parti yöneticilerinin yakın adamları veya sözcülerinin girmesini engelleyeceğini belirtmiş, bu şekilde parti kuracaklara da “*siyaset vekâlet yoluyla yapılmaz*” diyerek seslenmişti.³³⁴ Teoman Erel, MGK'nin bu maddeyle yeni siyasi partileri kuruluş aşamasında yönetim ve aday tespiti sırasında daha titiz ve ölçülü davranmaya mecbur bıraktığını, ancak bunun suiistimale açık olduğunu belirterek, bu konuda yeterli açıklama yapılmazsa yeni siyasi partilerin kurulması esnasında rakiplerini tasfiye etmek isteyenlerin ‘yukarısı filanı istemiyor’ gibi yalan yanlış haberlerle parti içi meselelerini çözmek için MGK'nin gücünü kullanmak isteyenlerin olabileceğini belirtmişti.³³⁵ Mehmet Barlas bu maddeyi normal karşılamış ve lehinde fikir beyan etmişti. Barlas'a göre ise siyasi partilerin kurucu üyelerini belirlemede 12 Eylül öncesinde parti genel merkezlerinde de çok da demokratik bir tutum sergilenmemektedir. Siyasi partilerin geçici 42'inci maddesiyle MGK'ye tanınan veto yetkisi, 1980 öncesinde parti genel merkezlerine aitti. Genel merkeze muhalif olan adayların veto ve diğer başka yöntemler uygulanarak nasıl engellendikleri unutulmamıştı. Barlas'a göre o zamanki demokrasinin gereği oydu,

³³² R.G. 24.04.1983. Anayasanın 69'uncu maddesinde “Temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edileceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz” denmektedir. R.G. 20.10.1982.

³³³ Nazlı Ilıcak, “*Siyasi Partiler Kanunu*”, **Tercüman**, 29 Nisan 1983.

³³⁴ Uğur Mumcu, “*Bir Yeni Dönem...*”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1983.

³³⁵ Teoman Erel, “*Kurucular Üzerinde Takdir Yetkisi*”, **Milliyet**, 25 Nisan 1983.

bu zamanınkinin ise buydu.³³⁶ Hürriyet gazetesi yazarı Oktay Ekşi, Siyasi Partiler Kanunu'nun söz konusu geçici 4'üncü maddesiyle siyasi faaliyetlerin "Milli Güvenlik Konseyi'nin zararlı bulmadığı ölçüde ve zararlı saymadığı kişilerin elinde olmak kaydıyla" serbest bırakılacağını, bu hükmün yeni siyasi hayatı vesayet altına sokucu nitelikte olduğunu belirtmişti. Bu hükmün konmasındaki amacın istenmeyen ve sürekli şikâyet edilen o eski görüntülerin tekrar ortaya çıkmasını engellemek olduğunu belirten Ekşi, aslında önemli olan hususun istenmeyen bu görüntülere rağmen, siyasi hayatı sağlıklı bir çizgide tutacak kadar güçlü bir devlet anlayışının ve kamuoyunun oluşturulması olduğunu belirtmişti.³³⁷ Oktay Ekşi, Siyasi Partiler Kanunu'nda yer alan siyasi partilerin ilçe düzeyinin daha altında örgütlenmesini engelleyen maddesini eleştirerek; bunun Türkiye'nin 45-46 bin köyünde yaşayan milyonlarca insanı siyasi partilere üye olma hakkından yoksun bırakmak anlamına geldiğini belirtmişti. Bu hüküm değiştirilmezse, siyasi hayata katılımı engellenen bu insanların 12 Eylül öncesinde olduğu gibi bir takım başka örgütlenme biçimleri içinde siyasi faaliyette bulunmalarının olası olduğunu belirtmişti.³³⁸ Mehmet Barlas Milliyet gazetesinde yer alan diğer bir yazısında Siyasi Partiler Kanunu'nda yer alan hükümlere şaşırılmaması gerektiğini, çünkü bu kısıtlamalara gidileceğinin yapılan açıklamalardan tahmin edilebildiğini belirtmişti.³³⁹

Aslında yeni Siyasi Partiler Kanunu'nun eskisinden farklı olan hükümlerinin önemli bir bölümü, kabul edilen yeni Anayasa'dan kaynaklanmaktaydı. Anayasa'da yer alan; siyasi partilerin gençlik ve kadın kollarını kaldıran, üniversite öğretim üyesi ve öğrencilerine parti üyeliğini yasaklayan, sendika ve meslek kuruluşlarının siyasi partilerle işbirliği yollarını tıkayan sınırlandırmaların Siyasi Partiler Kanunu'nda da yer alması şaşırtıcı değildi. Ancak Anayasa'dan kaynaklanmayan başta siyasi partilere hazine yardımının yapılmayacağı, siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için örgütlenmesi gereken il sayısının 15'ten 34'e çıkarılması, mecliste grup oluşturmak için gerekli milletvekili sayısının 10'dan 20'ye çıkarılması gibi kısıtlamalar doğal karşılanmamış, eleştirilmişti.³⁴⁰

³³⁶ Mehmet Barlas, "Seçim Kanunu", **Milliyet**, 14 Haziran 1983.

³³⁷ Oktay Ekşi, "Perde Açılırken...", **Hürriyet**, 26 Nisan 1983.

³³⁸ Oktay Ekşi, "Son Fırsatı Kaçırmadan...", **Hürriyet**, 20 Nisan 1983.

³³⁹ Mehmet Barlas, "Hodri Meydan!..", **Milliyet**, 25 Nisan 1983.

³⁴⁰ "Pandora'nın Kutusu Açıldı", **Yankı**, Sa.620, s. 6.

Siyasi Partiler Kanunu'nun çıkartılmasından sonra İçişleri Bakanlığı 29 Nisan 1983'te bu kanuna göre 5 ve 10 yıl siyasi faaliyette bulunma yasağı kapsamına giren kişilerin birer listesini resmi gazetede yayınlamıştı. Süleyman Demirel'in adını başta olduğu 10 yıl yasaklılar toplam 242 kişiydi. 5 yıl yasaklıların toplam sayısı ise 467'ydi. Ayrıca devletin şahsiyetine karşı herhangi bir suç işlemiş ve kamu davası açılmış bulunan veya siyasi partilere girmiş olan 1 Ocak 1980 tarihinde kontenjan senatörü veya Cumhuriyet Senatosu'nun üyesi olanlar ve bağımsız milletvekillerinin bulunduğu 5 yıl yasaklı 14 kişilik bir liste de yayınlanmıştı.³⁴¹

Siyasi faaliyetler serbest bırakıldıktan sonra 10 Haziran 1983'te çıkarılan Milletvekili Seçimi Kanunu çıkarılmıştı. Bu kanunda, milletvekili seçiminin tek dereceli yapılacağı, milletvekili sayısının 400 olacağı ve milletvekili seçimlerinin 5 yılda bir yapılacağı bildirilmekteydi. Bu kanunun geçici hükümlerinde milletvekili seçiminin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacağı kesinleşmişti.

Yapılacak ilk milletvekili seçimi için siyasi partilerin tespit edeceği milletvekili adaylarının listesini Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından geçici olarak ilan edildiği tarihten itibaren 12 gün içinde Milli Güvenlik Konseyi'nin inceleyeceği, bu incelemenin sonunda MGK tarafından haklarında olumsuz karar alınan milletvekillerinin isimlerinin parti listelerinden çıkartılmak üzere Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına bildirileceği ve bu kararın da kesin olduğu, listede boş kalan yerlere ilgili siyasi partilerin MGK'nin olumlu görüşünü almak şartıyla 2 gün içinde tamamlayabileceği listede boş kalan yerlerin ilgili siyasi parti tarafından herhangi bir nedenle tamamlanamaması durumunda mevcut listesiyle seçimlere katılabileceği, bağımsız adaylar hakkında da MGK'nin aynı yetkiye sahip olduğu belirtilmekteydi.³⁴²

10 Haziran 1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, genelde seçim sisteminin orantısızlığını arttırıcı, büyük partilerin yararına ve küçük partileri zararına bir yapı göstermekteydi. Kanun, seçim sistemine iki türlü baraj eklemişti. Birincisi, "genel baraj" adıyla anılmakta ve buna göre "*genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların yüzde*

³⁴¹ R.G. 29.04.1983

³⁴² R.G. 10.06.1983

onunu geçmeyen partiler, milletvekili çıkaramazlar" idi. İkincisi ise, 1988 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olan "seçim çevresi barajı" idi. Buna göre de *"bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oylar toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez"* idi. Aynı maddenin son fıkrası ise; seçime katılan partilerden hiçbirinin seçim çevresi barajını aşamaması halinde, milletvekilliklerinin barajsız d'Hondt sistemi uyarınca paylaştırılacağını hükme bağlamaktaydı. Ayrıca bu kanundan önce her ilin bir seçim çevresi sayılmış olmasına karşılık, yeni kanunla fazla nüfuslu illerin, her biri en çok yedi milletvekilliğini aşmayacak şekilde birden fazla seçim çevresine bölünmesi ilkesine getirmişti. Bilindiği gibi, seçim çevrelerinin büyüklüğü ile seçim sonuçlarının orantılılığı arasında güçlü bir ilişki vardır. Seçim çevresi küçüldükçe, seçim çevresi barajı yükselir ve küçük partilerin bu barajı aşmaları olasılığı azalır. Dolayısıyla, seçim çevresi küçüldükçe, seçim sonuçlarının orantısızlığı artar ve bu orantısızlık büyük partilerin yararına işler. Sonuçta 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısını belirlerken, nüfusla milletvekili sayısı arasında da bir orantısızlık yaratmak suretiyle, seçim sisteminin genel orantısızlığını arttırmaktaydı. Seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı kural olarak o çevrenin nüfusuna göre belirlenmekte ise de, her ile nüfusuna bakılmaksızın önce birer milletvekili tahsis edilmekte, nüfus esaslı ancak geri kalan milletvekillikleri için uygulanmaktaydı.³⁴³ Seçim Kanunu'nda yer alan seçim çevresi barajı bundan önce 1968 yılında yapılan bir değişiklikle Seçim Kanunu'na eklenmişti. Ancak Anayasa Mahkemesi'ne açılan iptal davasıyla bu değişiklik iptal edilmişti. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararının gerekçesinde ilgili hükmün ülkenin siyasi bünyesini demokratik olmayan bir düzene yönelmesi olanağı taşıdığını belirtilmişti.³⁴⁴

Uygulanacak genel seçimlerde yüzde 10 ülke barajının getirilmesinin sebebi olarak 12 Eylül öncesi hükümet krizleri görülmekteydi. 1977 seçimlerinde %10'dan daha fazla oy alan sadece iki parti bulunmaktaydı. Bu iki partinin toplam oy oranı

³⁴³ Ergun Özbudun, "Seçim Sistemleri ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, Sa. 1, 1995, s. 530.

³⁴⁴ "Anayasa Mahkemesi 1968'de 'Baraj'ı İptal Etmisti.", **Yankı**, Sa.630, s. 9.

%78'i geçmekteydi ancak küçük partilerin seçimde elde ettikleri temsil gücü sebebiyle her ikisi de tek başına iktidar olamamıştı. Ayrıca Cumhurbaşkanı da seçilememişti. 12 Eylül yönetimi bu gibi sorunların önünü kesmek için seçimlerde %10 barajı çözümünü bulmuşlardı.³⁴⁵ Zaten daha Seçim Kanunu açıklanmadan seçim siteminde çifte baraj olacağı dile getirilmekteydi. 1983 yılının Ocak ayında hükümet sözcüsü İlhan Öztrak *Yankı Dergisi*'ne verdiği röportajda; seçim kanununda önem verdikleri en önemli noktanın, küçük partilerin önlenmesi olduğunu belirtmişti. Bunu gerçekleştirmek için de Almanya'daki gibi çifte baraj sistemini koyacaklarını ve böylece bir oy için küçük partilere bakanlık verildiği dönemin artık kapanacağını belirtmişti.³⁴⁶

Dünyanın her yerinde seçim kanunları genellikle adalet ve istikrar ilkeleri göz önünde tutularak hazırlanmaktaydı. Adalet ilkesi, partilerin aldıkları oyların parlamentoya tam olarak yansımaya yönelirken; istikrar ilkesi, bir partinin tek başına iktidar olup, elindeki yeterli çoğunluğa dayanarak ülkeyi idare etmesine yönelikti. Genellikle Nispi Temsil sisteminde adalet ilkesi, çoğunluk sisteminde istikrar ilkesi ağır basmaktaydı. Nazlı Ilıcak'ın söylediği gibi; kabul edilen Seçim Kanunu nispi temsil sistemini benimseyerek adalet ilkesini ön planda tutarken, istikrarı sağlamak için %10 genel barajını kabul etmişti.³⁴⁷

Ancak seçim çevresi barajı ülkenin her yerinde aynı adaleti sağlamamaktaydı. Seçim çevresi barajı sisteminde Hakkâri ili gibi iki milletvekili çıkaracak illerde milletvekillerinin partilere dağılımı zor olacaktı. Bu sisteme göre iki partinin de eşit oy alması gerekiyordu. Bir parti diğerinden bir oy bile fazla alırsa milletvekillerinin ikisini de kazanmış olacaktı. Türkiye genelindeki yüzde on barajı Hakkâri ilinde yüzde 50 barajına dönüşecekti. Böylece bu yeni sistemle siyasi hayatımızda zayıf hükümetler değil, kuvvetli hükümetler söz konusu olabilecek, iktidara gelen parti düşürülemeyecekti.³⁴⁸ *Yankı* dergisinde belirtilen bu hususa Milliyet gazetesi yazarı Teoman Erel de değinerek, seçim kanununda öngörülen iki barajdan en

³⁴⁵ Barış Bahçeci, *1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar*, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.54, Sa.3, s. 371

³⁴⁶ "Partilere Çifte Baraj", **Yankı**, Sa.615, s. 8.

³⁴⁷ Nazlı Ilıcak, "Seçim Kanunu", **Tercüman**, 15 Haziran 1983.

³⁴⁸ "Baraj Yüzde 10'da Kaldı", **Yankı**, Sa.638, s. 19.

belirleyicisinin seçim çevresi barajı olduğunu belirtmişti.³⁴⁹ Seçim çevresi barajına göre örneğin; dört milletvekili çıkaracak ve geçerli oy sayısı 100 bin olan seçim çevresinde A partisi 27.000, B partisi 23.000, C partisi 22.000 ve D partisi 18.000 oy aldığına, seçim çevresi barajı 25.000 olduğu için A partisi haricindekiler baraj altında kalacağı için dört milletvekilini de A partisi kazanacaktı. Geriye kalan 73.000 oy boşa verilmiş olacaktı. Bu sistemde ülke genelinde yüzde 30 oy alan bir parti, rakiplerinin barajın altında kalmalarından dolayı mecliste yüzde 60'a ulaşan bir temsil hakkı kazanabilecekti.³⁵⁰

1982 Anayasası'nın halkoylaması sonucu kabul edilmesinden sonra Danışma Meclisi'nin hazırladığı 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'yla siyasi partilerin yeniden kurulmasının önü açılmıştı. Sonuçta Mayıs 1983 itibariyle siyasi partiler ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda bulunan "*siyasi partiler milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az 30 kişi tarafından kurulur.*" ifadesi MGK'ye siyasi partileri kolayca veto etme imkânı sunmaktaydı. Bir bakıma MGK, siyasi partilerin kurulmasına kontrollü bir şekilde izin vermişti. İlerde de görüleceği üzere; MGK seçimlere girmesini istemediği siyasi partilerin kurucu listesini günlerce inceleyip, vetolarıyla kurucu listesinin 30'un altına düşürecekti. Sonuçta MGK'nin çabalarıyla 6 Kasım 1983 seçimlerine 3 parti girecekti.³⁵¹ Aslına bakılırsa MGK'ye göre 3 parti de fazla idi; orta sağ ve orta sol olmak üzere iki parti yeterli idi. Ancak bu planı Turgut Özal ve arkadaşları bozmuş görünüyordu.³⁵²

Bu dönemde basında parti kurma faaliyetleri ile ilgili çeşitli haberler yer almaya başlamıştı. 17 Kasım 1982 tarihli Milliyet gazetesinde Danışma Meclisi içerisindeki bazı üyelerin Bülent Ulusu başkanlığında Atatürkçü ve devleti ön planda tutacak 12 Eylül felsefesini esas alacak bir parti kurma çalışmalarına başladıkları ve anayasaya evet oyu veren yüzde 91,3 oranındaki oyların siyasal bir güç haline dönüştürülmek istendiğine dair haberler yer almıştı.³⁵³ Evren, Ulusu'nun

³⁴⁹ Teoman Erel, "*Barajlar Yaptırdım Gel Yârim Soyun...*", **Milliyet**, 16 Haziran 1983.

³⁵⁰ "*Baraj Yüzde 10'da Kaldı*", **Yankı**, Sa.638, s. 19.

³⁵¹ M. Serhan YÜCEL, **Türkiye'nin Siyasi Partileri (1859-2006)**, Alfa Yayınları, 2006, İstanbul, s. 53

³⁵² Çavdar, **a.g.e**, s. 271.

³⁵³ **Milliyet**, 17 Kasım 1982.

başkanlığında bir parti kurulmasını kendisinin de istediğini ancak bunun için henüz erken olduğunu değerlendiriyordu.³⁵⁴

Diğer taraftan eski siyasi parti mensuplarının ve özellikle de bunların lider kadrolarının siyasi parti kurma yönündeki çalışmalarına başladıkları haberlerinden yeterince rahatsız olan MGK, 21 Şubat 1983'de 30 sayılı bildiriye yayınlamıştı. Bu bildiri ile eski siyasi kadrolar ve gazeteler bir kez daha uyarılmış, Sıkı Yönetim Komutanlarının MGK 70 numaralı kararı uyarınca 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunundaki tüm yetkileri kullanacakları belirtilmişti.³⁵⁵

Bu arada 12 Eylül'den sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Savcılığı tarafından mahkemeye verilen Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve diğer yöneticileri hakkındaki dava 24 Şubat 1983 günü sonuçlanmıştı. Bu karar gereği Necmettin Erbakan dört sene ağır hapis cezası ile cezalandırılmıştır ve ayrıca bir yıl dört ay süreyle Eskişehir'de gözlem altında bulundurulmasına da karar verilmişti. Mahkeme yine aynı parti mensubu Şevket Kazan, eski Konya müftüsü Tahir Büyükkörükçü ile Mustafa Güner Yazgan üç yıl ağır hapis cezasına diğer 19 kişiyi iki yıl hapis cezasına çarptırmıştı.³⁵⁶

Evren yurdun çeşitli yerlerinde yaptığı konuşmalarında sık sık yapılacak milletvekili seçimlerinde halkın çok dikkatli olmasını, eski partililerin telkinlerine kapılmamalarını dile getiriyordu 10 Nisan 1983'te Uşak' da yaptığı konuşmasında da bu konuya değinerek tekrar 12 Eylül öncesine dönülmek istenmiyorsa, ülkenin 12 Eylül'e gelmesinde büyük sorumlulukla eski siyasilerin oy vermelerini istedikleri kişilere oy vermemeleri gerektiğini belirtmişti.³⁵⁷ MGK'nin 1983 Nisan'ında siyasi partilerin kurulmasına izin vermesiyle siyasi partiler kurulmaya başlayacaktı. Ancak MGK Başkanı ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren bu konuda, seçimlerin sonucunda koalisyon doğmaması için çok fazla partinin kurulmaması gerektiğini savunuyordu.

³⁵⁴ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 12.

³⁵⁵ **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1983; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 99-100.

³⁵⁶ **Milliyet**, 25 Şubat 1983; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s.102. Açıklanan karar şu şekildeydi: "Laikliğe aykırı olarak devletin içtimai veya iktisadi veya siyasi veya hukuki genel nizamlarını kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla kanunen kurulmuş olan milli selamet partisini paravan olarak kullanarak, hakiki maksatlarını gizlemek suretiyle zahiren bu siyasi partinin aletlerini sevk ve idari ediyor gibi görünen illegal bir cemiyet haline dönüştürdükleri sabit görüşmüştür."

³⁵⁷ **Milliyet**, 11 Nisan 1983; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 133.

Cumhurbaşkanı'nın bu temennisi böyle olsa da 1983'te 1980 öncesine benzer bir siyasi parti mevcudu ortaya çıkacaktı.³⁵⁸

Evren partilerin kurulmaya başlamasıyla birlikte devam eden yurt gezilerindeki konuşmalarında bu konudaki tepkisini ifade ediyordu. 29 Nisan 1983'te Evren'in Erzincan'da halka yaptığı konuşmasında bu konudaki memnuniyetsizliğini şöyle ifade etmişti: *“Siyasi partilerin kurulmasını serbest bıraktıktan sonra, bir de gördük ki, bunun heveslileri çokmuş, yerden mantar biter gibi siyasi parti kurucuları türedi. Bu memleket, bu millet ne çekmişse, ayrılıktan çekmiştir. Birlik ve beraber olduğu sürece bütün problemlerimizi halletmişizdir. Ben, o parti kuracak vatandaşlarıma buradan seslenmek istiyorum. Bölük, pörçük partiler kuracaklarına bir araya gelsinler, doğru dürüst kuvvetli parti kursunlar, bu millet ne çekmişse koalisyon devrinden çekmiştir. Gerçi, bugün için henüz kurulmuş bir parti yoktur. Biliyorsunuz 16 Mayıs'tan sonra ancak parti kurucuları müracaat edebilecekler. Fakat basından öğrendiğimize göre heveslisi çok. Herkes lider olma peşinde. Ben o lider olma peşinde olan arkadaşlarıma bir araya gelerek daha kuvvetli olmalarını tavsiye ederim.”*³⁵⁹

Evren aynı düşünceleri 7 Mayıs 1983'te Çankırı nutkunda da dile getirmiş, parti kurma çalışmaları sürdüren siyasilerin faaliyetlerini *“tehlikeli gidiş”* olarak nitelendirmişti. Siyasi Partiler Kanunu'nun çıkmasından 15 gün sonra yaptığı bu konuşmasında Evren geçen bu 15 günün değerlendirmesini yapmıştı. Parti kurmaya çalışanların çoğunun 12 Eylül öncesinde kimi olaylardan hiçbir ders almadıklarını ve eski parti mensuplarının siyaset yapma konusunda hiçbir ilerleme kaydedemediklerinin açıkça görüldüğünü belirtiyor ve 12 Eylül öncesindeki gibi aralarındaki hırs ve çekişmenin başladığını ifade ediyordu. Evren konuşmasında gerekirse yasaklamalara gidileceğini belirterek bu kişilere uyarılarda bulunuyordu.³⁶⁰

Siyasi Partiler Kanununun çıkarılmasından sonraki dönemde askeri yönetim, halen Başbakan olan Bülent Ulusu'nun geniş tabanlı bir kitle partisi kurmasını istiyordu. Ancak yeni dönemin ilk partisi olacak bu partiyi Ulusu'nun yerine emekli orgeneral Turgut Sunalp gerçekleştirecekti. Bu sıralarda sağın alternatifi olacak yeni

³⁵⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 47.

³⁵⁹ **Milliyet**, 30 Nisan 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 49.

³⁶⁰ **Hürriyet**, 8 Mayıs 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 50-54; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 167-171.

bir parti kurma çalışmaları sürüyordu. Bu partiyi de 14 Temmuz 1982 günü meydana gelen Bankerler Skandalı nedeniyle görevinden istifa eden Turgut Özal kuracaktı. 20 Mayıs 1983'te kurulacak bu partinin adı Anavatan Partisi olacaktı. Üçüncü parti ise yine Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp sol tabanlı bir parti kuracaktı.³⁶¹ Aslında 1983 yılında seçimlerin yapılmasına karar verildiğinde MGK “*az sayıda ve kontrollü*” siyasi partilerin kurulmasını istemiş ve bu amaçla “*veto*” aracı ve “*barajlı seçim sistemini*” uygulamıştı. MGK'nin görüşüne göre istikrarlı bir rejim için bir merkez, bir sol ve bir de sağ görüşlü parti yeterliydi.³⁶²

2.3. Yeni Kurulan Siyasi Partiler ve Programları

Yeni siyasi dönem, kurulan ilk parti olan Milliyetçi Demokrasi Partisi ile başlamış ardından Anavatan Partisi, Halkçı Parti, Büyük Türkiye Partisi, Sosyal Demokrasi Partisi, Yüce Görev Partisi, Yeni Doğuş Partisi, Doğru Yol Partisi, Yeni Düzen Partisi, Fazilet Partisi, Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti, Bizim Parti, Refah Partisi, Türkiye Huzur Partisi ve Bayrak Partisi'nin kurulmasıyla devam etmişti. 1983 yılında toplam 15 parti kurulmuş bunlardan Büyük Türkiye Partisi kurulduktan hemen sonra kapatılmasıyla parti sayısı 1980 öncesi faaliyet gösteren siyasi parti sayısı olan 14'e ulaşmıştı.³⁶³ Bu partilerden DYP, MDP, ANAP, RP ve MP sağ partiler olarak yerlerini alırken; HP ve SODEP de solu temsil edecekti. Daha sonra SODEP ve HP birleşmesi sonucu SHP doğacaktı.³⁶⁴ Her ne kadar Kenan Evren her fırsatta çok fazla siyasi parti kurulmamasını söylese de yeni siyasi hayatta siyasi parti mevcudu bu şekilde olmuştu. Ancak basından birçok yazar Kenan Evren'in bu endişesini yersiz bulmaktaydı. Milliyet gazetesinden Mümtaz Soysal konuyla ilgili olarak seçim sistemine konan barajın, çok fazla siyasi parti kurulmasından dolayı

³⁶¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 56.

³⁶² Yılmaz Aliefendioğlu, “*Siyasi Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri*”, **Anayasa Yargısı**, C.16, 1999, s. 101.

³⁶³ Hulusi Turgut kitabında 1983 yılında kurulan siyasi partiler arasında İslahatçı Demokrasi Partisi'ni de sayarak toplam 16 parti varlığından bahsetmiştir. Ancak İslahatçı Demokrasi Partisi 21 Mart 1984'te Aykut Edibali başkanlığında kurulmuş; dolayısıyla 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. **Cumhuriyet**, 22 Mart 1984.

³⁶⁴ Turgut, **a.g.e.**, s. 47-48.

çıkabilecek kargaşalara büyük bir engel teşkil ettiğini belirtmişti.³⁶⁵ Konuyla ilgili tercüman gazetesinden Nazlı Ilıcak; elde %10'luk baraj gibi güçlü bir "silah" varken çok sayıda parti kurulmasından korkulmaması gerektiğini, sadece sağlam bir tabana dayanan samimi partilerin başarılı olabileceğini belirtmişti.³⁶⁶ Milliyet gazetesinden Metin Toker ise; Anayasa'nın 68. maddesinde "Vatandaşlar siyasi parti kurma hakkına sahiptir" ifadesi geçtiğinden dolayı herkesin özgürce siyasi parti kurmasında bir sakınca görülmemesi gerektiğini belirtmişti.³⁶⁷

Yeni siyasi hayat başladığında 12 Eylül sonrası kapatılan siyasi partilerin liderlerinden Süleyman Demirel AP tabanına sahip çıkmaya devam ederek yakınındakiler vasıtasıyla bu yönde bir siyasi parti kurduracak, hatta kurdurduğu BTP kapatılıp kendisi sürgüne gönderilmesine rağmen bu sefer de DYP'yi kurduracaktı. Sol kesim ise Bülent Ecevit'e rağmen herhangi bir sosyal demokrat hareketin bütünlük kazanacağına inanmadığından dolayı kuracakları siyasi parti için Ecevit'in onayına ihtiyacı vardı. Ancak Ecevit bu dönemde kurulacak siyasi partilerin gerçek görevlerini yapamayacağı ve buna askeri yönetimin izin vermeyeceğinden dolayı bu girişimlerin faydasız olduğunu düşünüyordu. İşte iki lider arasındaki farklardan biri burada ortaya çıkıyordu. Ecevit 'izin vermezler nasıl olsa' diyerek olayların gidişatını izliyor; Demirel ise 'nasıl olsa izin vermezler, o halde bu durumu halka göstermek gerekir' diyerek mücadelesine devam ediyordu.³⁶⁸

2.3.1. 1983 Genel Seçimlerine Giren Siyasi Partiler ve Programları

Siyasi faaliyetler serbest bırakıldıktan sonra kurulan siyasi partilerin kuruluşlarını tamamlayarak yapılacak genel seçimlere katılabilmeleri için önlerinde aşmaları gereken iki önemli engel bulunmaktaydı. Bunlardan ilki MGK'nin onayından geçmiş en az 30 kurucu üyesinin bulunması idi. MGK'ye kurulan siyasi

³⁶⁵ Mümtaz Soysal, "Çok Partililik", **Milliyet**, 3 Temmuz 1983.

³⁶⁶ Nazlı Ilıcak, "Az ve Öz", **Tercüman**, 22 Haziran 1983.

³⁶⁷ Metin Toker, "Anılar Anılar...", **Milliyet**, 3 Temmuz 1983.

³⁶⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 219-221.

partilerin kurucu üyelerini veto etme yetkisi verildiği için bu engele veto barajı adı verilmişti. Siyasi partilerin aşmaları gereken diğer engel ise örgütlenme barajıydı. Buna göre siyasi partilerin, illerin en az yarısında teşkilatlarını tamamlamaları gerekiyordu. Kurulan 15 siyasi partiden her iki engeli de aşabilen sadece 16 Mayıs 1983'te kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi ile 20 Mayıs 1983'te kurulan Anavatan Partisi ve Halkçı Parti olmuştu.

2.3.1.1. Milliyetçi Demokrasi Partisi

1983'ün ilk günlerinde MGK, Dönemin Başbakanı Bülent Ulusu'yu MGK'nin fikriyatını benimseyen bir parti kurmakla görevlendirmişti. Ulusu bu talimattan sonra kabinesinde bulunan Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu'nu kendisine Genel Sekreter yapıp yine kabinesindeki Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Turgut ile Devlet Bakanı İlhan Öztrak'ı da kendi ekibine dâhil etmişti. İlhan Evliyaoğlu geçmişte Turizm Bankası ve Şekerbank Genel Müdürlükleri'nde bulunmuş, Turizm ve Tanıtma Bakanı olarak görev yapmış, 12 Eylül Hükümeti'nin de gözde bakanları arasına girmişti. Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Turgut parti kurma çalışmalarına geçildiğinde rahatsızlığı sebebiyle bu çalışmalarını hastaneden sürdürmüştü. Prof. Dr. İlhan Öztrak ise 12 Mart Dönemi'nde Devlet Bakanlığı yapmış, daha sonra üniversiteye dönmüştü. Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığı sırasında hukuk danışmanlığını yapmış, Çağlayangil'in Cumhurbaşkanlığına vekâlet ettiği dönemde de Köşk'ün Genel Sekreterliğine getirilmişti. Ulusu'nun çekirdek kadrosu bu ekipten oluşuyordu.³⁶⁹

Ulus bu parti kurma çalışmalarında dışa açılıyor, eski politikacılarla ve iş çevreleriyle temasa geçiyordu. Bu temasları sonucu iş çevresinden Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar ile İstanbul Ticaret Odası Başkanı Nuh Kuşçulu ve Ege Bölgesi Sanayi Odası eski Başkanı Şinasi Ertan, Ulusu'nun ekibine katılmıştı.³⁷⁰

³⁶⁹ Turgut, **a.g.e.**, s. 66-67.

³⁷⁰ **A.g.e.**, s. 68-69.

Uluslu temasları sırasında siyasi yasaklı olan eski AP lideri Süleyman Demirel'den destek istemişti. Bu desteği kapatılan AP'nin Genel Başkan Yardımcısı ve on yıllık siyaset yasağı kapsamındaki Saadettin Bilgiç vasıtasıyla istemişti. Demirel'in bu konudaki değerlendirmesi *"AP artı Ordu eşittir iktidar dedirtmeyiz. Orduya dayanan hiçbir hareketin içinde olmayız"* olmuştu.³⁷¹ Demirel Uluslu'nun bu temaslarını daha sonra şöyle anlatmaktaydı: *"Uluslu bizimle çok temas aradı. Kendisine 'Askeri idarenin devamı olmayız. Biz demokratız. Parti kurmak istiyorsanız hükümeti bırakın. Ancak o zaman işbirliği imkânı ararız' dedik. Hem bizi yasaklayıp, hem de işbirliği imkânı aramanın çelişkili olduğunu da ifade ettik."*³⁷² Aslında burada önemli noktalardan biri eski AP lideri Süleyman Demirel'in siyasi yasaklı olmasına rağmen askeri yönetimin Başbakanı Bülent Uluslu'nun Süleyman Demirel'den destek istemesiydi.³⁷³

Bülent Uluslu parti kurma faaliyetlerine bu şekilde başlasa da aslında bu konuda kendine tam olarak güvenmiyordu. Bir yandan başbakanken diğer yandan parti kurma faaliyetlerini nasıl yapacağını düşünüyordu. Yaptığı birkaç görüşmeden sonra sağ tabana dayalı yeni bir siyasi parti kurma çalışmalarını Süleyman Demirel'e rağmen yapmanın çok zor olduğunu anlamıştı.³⁷⁴ Evren'e göre de Uluslu parti kurma işini bir türlü benimseyememişti. Bir bakıma konseyin ısrarı üzerine bu işe zoraki girmişti. Uluslu parti kurma çalışmalarını sürdürürken, Kenan Evren'e bu işin zor olduğunu, bazı geceler uykusunun kaçtığını söylüyor ve yine de kendisinin yerine başka bir alternatif düşünmesini istiyordu. Evren de bunu gördükçe Uluslu'nun bu işi ummadık bir anda bırakacağını hesap katarak başka isimler üzerinde düşünmeye başlamıştı. Bu dönemde Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener siyasi partilerin kurulmasına izin verileceğe günlere doğru konseyi ziyaret etmeye başlamış ve verilecek görevler için hazır olduğunu belirtmeye başlamıştı. Ancak Esener'in Demirel'e yakınlığı Evreni düşündürüyordu. Ayrıca eski Adalet Partililerle sıkı temas halinde olduğu biliniyordu. Diğer taraftan Evrene göre Ali Fethi Esener' in

³⁷¹ Cemal, **Özal Hikâyesi**, s. 43-44; Her ne kadar Celal Bayar AP'nin askeri yönetime sırt çevirmesinin yanlış olduğunu düşünse de; Demirel'e göre hem hükümette kalıp hem de parti kurmak eşitliğe aykırıydı. Böyle olursa bir güce dayanarak parti kurulmuş olunurdu. Diğer taraftan AP'nin orduyla işbirliği yapması AP'yi bitirirdi. Bkz. Doğan, **a.g.e.**, s. 217.

³⁷² Donat, **a.g.e.**, s. 319.

³⁷³ Hüseyin Çavuşoğlu, *"12 Eylül ve Merkez Sağ"*, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2007/2, Sa. 6, s. 185.

³⁷⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 204.

dinine bağlı, namazında, orucunda olması, içkiyi günah diye içmeyen ve hoca takımıyla ilişkisi olması, parti kurmasına izin verilmesi durumunda ordudan tepkiye sebep olabilirdi.³⁷⁵ Bu sebepten dolayı Evren ve ekibi yine isim arayışına devam etmişti. Yine asker olan ve büyükelçilik görevi de yapmış olan Emekli Orgeneral Turgut Sunalp üzerinde düşünölmeye başlamıştı.³⁷⁶

Başbakan Ulusu dört aylık parti kurma teşebbüsünden 13 Nisan 1983'te sahneden çekilmiş, yerine Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'e bırakmıştı. Sunalp de Ulusu gibi merkez sağ bir parti kurmayı düşünüyordu.³⁷⁷ Tercüman gazetesinde Yavuz Donat, Ulusu'nun vazgeçme sebebini parti kurma çalışmaları esnasında aradığı desteği bulamamış olmasına bağlamıştı.³⁷⁸ Yine konuyla ilgili olarak 12 Nisan'da Milliyet gazetesinde yer alan Cüneyt Arcayürek'in yazısında; Ulusu'nun görevi bırakmasıyla ilgili olarak kendisine tıpkı askerlikte olduğu gibi komutanın kurmay başkanı gibi işleri çekip çevirecek, kendi olmadığı veya meşgul olduğu zaman parti kurma çalışmalarını yürütecek bir ikinci adamı olmadığını, başbakanlığı ve parti liderliğini bir arada yürütmesinin sakıncalı olduğunu belirten bir açıklaması yer almaktaydı.³⁷⁹ Ulusu'nun yaptığı bu açıklama daha sonra yakınındaki kişilerce doğrulanmıştı.³⁸⁰ Ulusunun bu görevi bırakması haberine basında olumlu karşılayanlar da olmuştu. Bunların başında Tercüman gazetesi başyazarı Nazlı Ilıcak geliyordu. Ilıcak yeni kurulacak partiye Ulusu'yla birlikte 3 yılın yükünü taşıtmanın doğru olmayacağını, diğer taraftan Ulusu'nun parti kurma yönündeki faaliyetlerine her kesimden destek görmediğini, Ulusu'nun toparlayıcılık görevini bulunduğu makam dolayısıyla yerine getiremediğini, Ulusu formülünde ısrar edilmesi durumunda bölünmenin kaçınılmaz olacağını, bu yüzden de Ulusu'nun parti kurmaktan vazgeçmesinin sevindirici bir gelişme olduğunu belirtmişti.³⁸¹ Evren'e göre Nazlı Ilıcak'ın sevincinin sebebi Ulusunun parti kurma faaliyetlerinin devam etmesi durumun da kurduğu partinin seçimleri kazanacak olmasıydı. Oysa Ilıcak

³⁷⁵ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 135-136.

³⁷⁶ **A.g.e.**, s. 137.

³⁷⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 72.

³⁷⁸ Yavuz Donat, "Ulusunu Neden Vazgeçti?", **Tercüman**, 15 Nisan 1983.

³⁷⁹ Cüneyt Arcayürek, "Siyasal Trafik Bir Hızlandı ki...", **Milliyet**, 12 Nisan 1983; Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 143.

³⁸⁰ **Milliyet**, 14 Nisan 1983.

³⁸¹ Nazlı Ilıcak, "Yapılanlar, Yapacaklarımızın Teminatıdır", **Tercüman**, 16 Nisan 1983; Nazlı Ilıcak, **Makaleler 83**, s. 70.

Demirel'in partisinin seçimleri kazanmasını istiyordu. Anayasa da geçici maddelerle konulan yasakların ilerde kalkmasıyla iktidarın tekrar Demirel'e devredilmesini arzuluyordu.³⁸²

Sunalp göreve gelişiyle birlikte MGK'ye, öncelikle kendisinin nabız yokladığını ancak parti kurmaya kesin karar verirse Ulusu'nun gittiği yoldan gitmeyeceği mesajını vermişti. Zaten gelişmeler bunu göstermiş ve Sunalp'in siyasi yasaklılarla, özellikle de Demirel'le görüşmemesi istenmişti.³⁸³

Turgut Sunalp 1980 öncesinde Ege Ordu Komutanlığı'ndan emekli olmuş daha sonra bir süre bazı özel bankalarda yönetim kurulu üyeliği yaptıktan sonra 12 Eylül yönetimi tarafından Türkiye'nin Kanada Büyükelçiliği'ne atanmıştı. Ancak 1982'de yaş haddinden emekli olmuştu.³⁸⁴

Sunalp parti kurma çalışmalarına başladıktan sonra nabız yoklaması esnasında birçok siyasiyle ve iş çevresinden birçok kişiyle görüşmüştü. Karar verme noktasına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Evren'le görüşüp çalışmaları hakkında bilgi vermiş, Köşk'ten memnun bir şekilde ayrılmıştı. Bundan sonra Sunalp, ekibini ve parti tüzük ve programını hazırlamaya başlamıştı. Sunalp, Ulusu'dan miras kalan Demokrat Parti'nin eski ekibi yerine eski AP'nin küskünleriyle sahneye çıkmıştı. 16 Mayıs 1983 günü yeni dönemin ilk partisi Milliyetçi Demokrasi Partisi adıyla kurulmuş, Sunalp tarafından belirlenen siyasi kadro 16 Mayıs 1983'te İçişleri Bakanlığına sunulmuştu.³⁸⁵

MDP'nin başvuru dilekçesinde verdiği kurucu listesine daha sonradan Vecihi Akın, eski Hava Kuvvetleri Komutanı Ethem Ayhan, hukukçu Naci Karaca TRT Haber Dairesi eski başkanlarından Ertan Karasu, TRT eski Genel Müdürü Doğan

³⁸² Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 145.

³⁸³ Turgut, **a.g.e**, s. 72-73.

³⁸⁴ **A.g.e**, s. 79.

³⁸⁵ **Tercüman**, 17 Mayıs 1983; Turgut, **a.g.e**, s. 75-78. Kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin 42 kurucu üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: Turgut Sunalp, Davut Akça, Turhan Altınoğlu, Eşref Akıncı, Yılmaz Aytuğ, Aydemir Aşkın, İmren Aykut, M. Selçuk Aytan, O. Zekai Baloğlu, Rifat Beyazıt, A. Aydın Bolak, Ali H. Bozer, Ali Rıza Çetiner, Hüsni Çınar, İzzettin Doğan, Tevfik Erdem, Selahaddin Erkap, Şinasi Ertan, S. Fevzi Fırat, Abdurrahman Güler, Turgut Y. Gülez, A. Mazhar Haznedar, H. Mükerrer Hiç, Feyzi Halıcı, Mustafa İzci, Yılmaz Hocaoğlu, H. Sabri Keskin, Ahmet İhsan Kırımlı, M. Utkan Kocatürk, M. Kemal Noyan, Misbah Ongan, Ö. Adnan Orel, Musa Ögün, Necmi Özgür, T. Yılmaz Öztuna, Ahmet Sarp, M. Murat Sökmenoğlu, N. Kemal Şentürk, Mustafa Tayyar, A. Necla Tekinel, M. Macit Zeren, Zeki Özkaya.

Kasaroğlu ve Emekli Koramiral Turgut Kunter'de eklenmişti.³⁸⁶ MDP ilk toplantısında Yapılan seçimle Turgut Sunalp Genel Başkan, Doğan Kasaroğlu'da Genel Sekreterliğe getirilmişti. Genel Başkan Yardımcılarına Davut Akça, Musa Öğün, Sabri Keskin ve Ahmet İhsan Kırımlı seçilmişti. Ertan Karasu Genel Sekreter Yardımcısı olmuştu. Eski parlamenterlerden Abdurrahman Güler de muhasip olmuştu.³⁸⁷

Parti kurucuları arasında Sunalp'ten başka üç emekli general daha bulunuyordu. Bunlar Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda bulunan ve 12 Eylül döneminde Danışma Meclisi üyesi olan Eşref Akıncı, 12 Mart döneminin "Ünlü" TRT Genel Müdürü emekli Korgeneral Musa Öğün ve Danışma Meclisi üyesi olan emekli Korgeneral Adnan Orel idi. Üyelerin diğerleri geçmiş dönemlerde çeşitli bürokratik görevlerde bulunan, milletvekilliği ve ya bakanlık yapan, sendika başkanlıkları yapan kişilerden oluşuyordu.³⁸⁸

Milliyetçi Demokrasi Partisi kurulduktan sonra Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Yalçın Doğan 17 Mayıs 1983'te MDP'nin kurucuları ve felsefesiyle ilgili olarak yazdığı makalesinde, partinin kurucu listesindeki isimleri tümünün ortak özelliğinin serbest piyasa ekonomisine inanmış insanlar olmaları olduğunu ancak içlerinde eski parlamenter olan Ahmet İhsan Kırımlı, Macit Zeren, Sabri Keskin, Ali rıza etiner, Abdurrahman Güler, Ali Mazhar Haznedar, Yılmaz Hocaoğlu'nun geçmişte çeşitli nedenlerle kendi parti yönetimlerine muhalif olduklarının dikkat çekici olduğunu belirtiyordu. Üyelerle ilgili olarak ikinci noktanın, kurucu üyeler arasında 12 Mart 1971 döneminde önemli görevler almış Musa Öğün'ün bulunmasıydı. Turgut Sunalp 12 Mart döneminde Genelkurmay 2'nci Başkanı, Eşref Akıncı Kara Kuvvetleri Komutanı, Musa Öğün ise 12 Mart Muhtırasını TRT'ye getiren ve daha sonra da TRT Genel Müdürü görevini üstlenen general idi. Doğan'a göre işin ilginç yanı o dönemdeki TRT Haber Merkezi Müdürü de kurucular listesinde yer alıyordu. Diğer dikkat çekici durum partinin kuruluş bildirgesinin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi sırasında İçişleri Bakanı Selahattin etiner'in

³⁸⁶ İlhami Soysal, "12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8**, s. 2132.

³⁸⁷ **Hürriyet**, 17 Mayıs 1983. ; Turgut, **a.g.e.**, s. 81-82.

³⁸⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 81.

Milliyetçi Demokrasi Partisi için “*partimiz*” ifadesini kullanmasıydı. Çetiner bu durumu bir dil sürçmesi olarak ifade etmişti.³⁸⁹

Parti programının ilk maddesinde partinin amacı; “*Milliyetçi Demokrasi Partisi, Cumhuriyet rejimine ve Demokrasi prensiplerine dayalı siyasi hayatımızın, birbirine karşı saygılı partilerle idaresi lüzumuna inanmış; kendi görüşleri istikametinde Türk Milletinin yücelmesi için çalışmayı ve Türk Milletine en iyi hizmet verebilmeyi hedef alan bir siyasi partidir. Harekât noktalarımız Atatürk Milliyetçiliği ve Demokrasi, dayanağımız Anayasa, uygulama sistemimiz 12 Eylül felsefesi ve hedefimiz, bu çerçevede içinde muasır medeniyet çizgisine ulaşmaktır.*” şeklinde belirtilmişti. Partinin Temel Prensipleri 2. maddede partilerinin Türk Milletini oluşturan tarih şuuruna ve Milletin engin kültürüne, Atatürk Milliyetçiliğine, inkılaplarına ve ilkelerine, Çağdaş medeniyet ve teknoloji çizgisine erişmek gayesine, %91,5 oyla milli irade haline gelen 1982 Anayasasına, Türk Devletini parçalanmaktan, Türk Milletini bölünmekten kurtaran 12 Eylül Harekâtının ruh ve felsefesine inandığını belirtmişti.³⁹⁰ MDP’nin gerek programında gerek amaç gerekse de temel prensiplerinde görüldüğü üzere 12 Eylül Harekâtına ve Yönetimine bağlılığı açıkça görülmekteydi.

Genel Başkan Turgut Sunalp ise MDP’nin amaç, ilke ve hedeflerini açıklarken MDP’nin anarşi ve terörü tamamen kaldırmayı, yıkıcı dış tesirleri yok etmeyi, Anayasa’da yasaklanmış bütün rejim ve akımlara karşı mücadeleyi, 12 Eylül ile gelen huzur ortamını sürdürmeyi hedeflediğini belirtmişti. MDP ülkenin temel sorunlarının da; işsizlik, enflasyon, yetersiz sosyal güvenlik, dengesiz gelir dağılımı, üretimde özellikle tarımda verim düşüklüğü ve teknolojide geri kalış, alt yapı eksikliği, hızlı nüfus artışı, yetersiz eğitim ve sağlık, dağınık yerleşme ve düzensiz şehirleşme, bürokrasi engelleri olduğunu savunuyordu.³⁹¹

Parti programının 12. maddesinde silahlı kuvvetleri sık sık asli görevinden alıkoyan şiddet olaylarına mahal vermeyeceklerini, vukuunda ise bunları ortadan kaldıracak düzenlemelerin derhal yapılacağını ve bununla birlikte Anayasa’nın

³⁸⁹ Yalçın Doğan, “*MDP Kurucuları ve Felsefesi*”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1983.

³⁹⁰ **Milliyetçi Demokrasi Partisi Programı**, Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1983, s. 3; **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1983.

³⁹¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 84.

öngördüğü Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasını sağlayacaklarını belirtmekteydi.³⁹² MDP ekonomide halkın temel ihtiyaç maddelerinin devletçe korunup kollanması anlayışı içinde karma ve piyasa ekonomisi sisteminin benimseneceğini, devlet teşebbüsünü özel teşebbüsün yetersiz kaldığı sahalarda, onu tamamlayan, düzenleyici ve yol gösterici bir kurum olarak gördüklerini belirtiyordu.³⁹³

Parti lideri Turgut Sunalp'ın 16 Mayıs 1983'te İçişleri Bakanlığına dilekçeyle başvurmasından sonra 4 Haziran 1983'te Milli Güvenlik Konseyi partinin kurucu üyelerinin incelemesini bitirerek, MDP'nin kurucularından Ali Rıza Çetiner, Abdurrahman Güler, Misbah Ongan'ı veto etmişti. Ancak kurucu sayısı 30'un üzerinde olduğu için MDP'nin 4 Haziran'da kuruluşu onaylanmıştı.³⁹⁴

Kuruluşu onaylanan MDP 4 Temmuzda MDP milletvekili aday adaylarını belirleme işine koyulmuş, bunun için de bir komisyon kurmuştu. Daha sonra da milletvekili aday adaylarının belirlenmesine temel olacak ilkeleri içeren bir yönetmelik hazırlayıp yayınlamıştı. MDP'den aday aday olmak isteyenler 1 ile 15 Ağustos tarihleri arasında başvuracaklardı. Ayrıca 75 bin lira özel aidatı MDP'nin belirleyeceği bir hesaba yatıracaklardı.³⁹⁵

Milliyetçi Demokratik Partisi Genel Başkanı Turgut Sunalp partisinin son durumuyla ilgili olarak MGK'ye 31 Temmuz 1983 de verdiği beyanatta partisinin toplam 67 il ve 649 ilçeden 64 il ve 397 ilçede parti teşkilatını kurmuş olsalar da ancak 43 il de her şeyi ile secime hazır olduklarını, propaganda faaliyetlerine hazırlandıklarını, yurt gezilerinde 67 ili ziyaret edeceklerini belirtmişti. Eğer Doğru Yol Partisi seçimlere girmezse kendi taraftarlarına oylarını Anavatan Partisi'ne vermelerine telkin edeceklerini, bunun da MDP'nin oylarını düşüreceğini, Tercüman gazetesinin aleyhlerinde çalıştığını, Başbakan Uluşu'nun kararsızlığına üzüldüklerini ve Uluşu'nun MDP'yi desteklemesi gerektiğini belirtmişti. Evren Sunalp'le olan bu

³⁹² Milliyetçi Demokrasi Partisi Programı, s. 7-8.

³⁹³ A.g.e, s. 12.

³⁹⁴ Milliyet, 7 Haziran 1983.

³⁹⁵ Cumhuriyet, 21 Temmuz 1983.

görüşmeden; Sunalp'ın seçimlerden çok ümitli olmadığını ve ANAP'ı devre dışı bırakacak formüller aradığının kanısına varmıştı.³⁹⁶

Danışma Meclisi üyelerinden de siyasi partilere katılım olmuştu. 10 Ağustos itibariyle 147 DM üyesinin siyasi partilere katılan 86 üyenin 63'ü MDP'ye katılmıştı.³⁹⁷ MDP'ye daha sonra yıllardır hariciyeciler olarak dış görevlerde çalışmış ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı da yapmış Kamran İnan da katılmıştı. Kamran İnan'ın MDP'ye katılırken “Klasik manada siyasete değil, devlet hizmetine giriyorum.” demesi MDP ile ilgili önceden beri süregelen “Devlet partisi” yakıştırmalarını desteklemişti.³⁹⁸

Bu arada MDP'nin seçim sloganları belli olmuş hatta bu sloganları da içeren 52 sayfalık bir kitapçık da yayınlanmıştı. MDP'nin bazı seçim sloganları; 24 Ocak Kararları: Hatalarını düzelterek. Eksiklerini gidereceğiz. Yeni tedbirler getireceğiz, yatırımlar artacak, işsizlik azalacak, yeni bir vergi sistemi getireceğiz, banker ve banka krizi yaratılmayacak.³⁹⁹

Diğer parti liderleri durmadan propaganda maksatlı yurt gezileri yaparken MDP kokteyllerle, partilerle gününü geçiriyordu. MDP 31 Ağustos günü Sunalp'ın 67nci yaş gününü Marmara Oteli'nde büyük bir törenle kutlamış, gecede 450.000 lira harcanmış, içkiler su gibi gitmişti. Ayrıca yine bu otelde yaklaşık bir hafta süren MDP kampı 3 milyon liraya mal olmuştu.⁴⁰⁰ Evren'e göre kısa bir süre önce Büyük Ankara Oteli'nde Ankara İl Başkanlığı'nın açılışı dolayısıyla verilen kokteylden sonra bu ikinci hataydı.⁴⁰¹

MDP'de Genel Sekreterliğe seçilen Doğan Kasaroğlu, partinin ilk günlerindeki mevcut durumunun bir parti olmaktan ziyade hükümeti devralacak bir kulüp havasında olduğunu belirtmişti. MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp'ın ilk genel idare kurulu toplantısında partinin önüne sırasıyla üç hedef koyduğunu, bunların partinin kurulması, hükümetin kurulması ve hükümetin işleyişi olduğunu belirtmişti.

³⁹⁶ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 276-278.

³⁹⁷ **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1983.

³⁹⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 86.

³⁹⁹ **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1983.

⁴⁰⁰ **Milliyet**, 2 Eylül 1983.

⁴⁰¹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 321.

Buna göre Genel Başkan Sunalp parti teşkilatlanmasına ve herhangi bir seçim mücadelesine gerek duymamıştı.⁴⁰² Gerçekten de Turgut Sunalp bu konuda ciddiymi. Toplantıda üyelere hükümet kurulduğunda nasıl çalışacaklarını anlatıyordu. Onlara “*Mustafa Kemal’in icra vekilleri*” gibi çalışacaklarını söylüyordu. Kendisine parti teşkilatının kurulması gerektiği ve seçimlere hazırlanılması gerektiği hatırlatılınca Sunalp “*Bizi ilgilendirmeyen işlere biz karışmayız. Bana partiyi kur dediler, ben de kurdum... Seçime gelince, onu beni buraya getirenler düşünsün*” diyerek toplantıyı bitirmişti. MDP teşkilatlanma konusunda zaten pek zorlanmamıştı. Çünkü çeşitli illerde MDP’nin teşkilatını kurmak isteyen hevesliler çoktu.⁴⁰³ Ancak MDP’nin başından beri seçime odaklanmaması seçim günü yaklaştıkça durumu açmaza sokmuştu.

MDP’nin ve Genel Başkan Sunalp’in partinin ilk günlerinden itibaren sergilediği bu yanlış tutumları yüzünden gün geçtikçe MDP’nin bir “devlet” ya da bir “rejim” partisi kimliğine büründüğünü belirten Milliyet gazetesi yazarı Mehmet Barlas, Haziran ayının sonlarına doğru yazdığı bu yazısında; MDP’nin dayanağının “taban”da mı yoksa “tavan”da mı olduğu hususu vurgulayarak, MDP sürekli olarak dile getirdiği “12 Eylül’e daha fazla sahip çıkmanın” 6 Kasım seçimleri için bir rekabet konusu teşkil etmemesi gerektiğini, bu yüzden de Sunalp’in acilen bu “partiler-üstü parti lideri” görüntüsünden sıyrılması gerektiğini, şerefli ve başarılı bir askerlik yaşamından sonra siyasi alanda hizmet etmeyi amaçlayan yeni mesleğinde Sunalp’in “güler yüz, esneklik, diyalog ve eşitlik” gibi sivil “politik erdemleri” benimsemesi ve uygulaması gerektiğini tavsiye etmişti. Ayrıca MDP’nin ekonomik hayata bakış açısının ANAP’ta olduğu gibi artık somutlaşması gerektiğini belirtmişti.⁴⁰⁴

MDP 4 Eylül 1983’te MDP Hilton Oteli’nde havuz başında bir balo daha düzenlemişti. Baloda partiye destek amacıyla viski şişelerinin tanesinin 20.000 liradan, kadehinin 2000 liradan satılmış, ayrıca kapalı bir kutu içerisinde bir Denizli Horozu getirilip gecenin ikramiyesi bu horoz yapılmıştı.⁴⁰⁵ Baloya katılan Hürriyet

⁴⁰² Turgut, **a.g.e.**, s. 86.

⁴⁰³ Doğan, **a.g.e.**, s. 323-324.

⁴⁰⁴ Mehmet Barlas, “*Sunalp ve Görevi*”, **Milliyet**, 27 Haziran 1983.

⁴⁰⁵ **Milliyet**, 5 Eylül 1983.

gazetesi yazarı Hasan Pulur, baloda sanki seçimler sonucu MDP iktidara gelmiş gibi bir hava olduğunu belirtmişti.⁴⁰⁶

MDP'nin bu kadar rahat para harcayabilmesini sağlayan partiyi gizliden gizliye finansal destek sağlayan bazı işadamları vardı. Sunalp'in 24 Nisan itibariyle kullanmaya başladığı Ankara Cinnah Caddesindeki "Mavi Ev" olarak tanınan binası "Kürt Ahmet" lakabıyla tanınan Ahmet Turgut isimli şahsa aitti. Ayrıca bu kişinin iş ortağı işadamı Kemal Horzum da partinin gizli finansörü olarak biliniyordu. MDP'nin Genel Merkezi'nden sızan haberlere göre İzmir'de Selçuk Yaşar, İstanbul'da Erdoğan Demirören ve Mehmet Okumuş, Bursa'da Ali Osman Sönmez ile Mümin Gençoğlu MDP'ye destek sağlayan işadamlarındandı.⁴⁰⁷ Bu desteklerle birlikte kendine güveni daha da artan MDP iyiden iyiye iktidar havasına girmişti. Partinin üst düzey yöneticileri "*İktidar olacağız demiyoruz, iktidar olduk.*" şeklinde sözler söylüyorlardı. Ancak bu sözler onlara "*İzinle kurulmuş*" ve "*Muvazaa Partisi*" yaftasının yakıştırılmasına neden olmuştu.⁴⁰⁸

MDP Genel Başkanı Sunalp mutlaka iktidar olmayı düşünüyor, ancak bunu elde etmek için yine seçmen yerine vitrini düşünüyordu. Bu yüzden de tanınmış isimleri partiye davet ediyorlardı. Artık MDP'deki büyük isimler o kadar çoktu ki, milletvekilliği bir yana hepsi bakanlık bekliyorlardı. Ancak bakanlık bekleyen bu kişiler propaganda zamanı geldiğinde kendi normal işleriyle uğraşacak, seçim bölgelerine gidip seçim çalışmaları yapma gereği bile duymayacaklardı.⁴⁰⁹

1983 Eylül başında MDP yöneticileri Ankara'da kampa girip milletvekili aday listesini hazırlayıp 2 Eylül saat 15.00'te Yüksek Seçim Kurulu'na sunmuştu. MDP'nin listesinde çok sayıda eski parlamenter ve Danışma Meclisi üyesi yer almaktaydı. MDP'ye başvuran 74 DM üyesinden 35'i, eski parlamenterlerden de 62'si aday gösterilmişti.⁴¹⁰ MDP adaylarının 28'i iktisatçı, 72'si hukukçu, 142ü gazeteci, 22'si emekli asker, 60'ı mühendis, 75'i tüccar, 36'sı emekli memur ve 44'ü doktor ve eczacıdan oluşmaktaydı.⁴¹¹ MDP milletvekili aday adaylarını belirledikten

⁴⁰⁶ Hasan Pulur, "*Horoz Erken Ötüyor*", **Hürriyet**, 6 Eylül 1983.

⁴⁰⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 87.

⁴⁰⁸ **A.g.e.**, s. 95.

⁴⁰⁹ **A.g.e.**, s. 102-103.

⁴¹⁰ **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1983.

⁴¹¹ **Tercüman**, 3 Eylül 1983.

sonra parti yöneticileri bu yorgunluklarını da İstanbul'da Hilton Oteli'nde havuzbaşı balosuyla atmışlardı. 660 kişilik balo için otele yaklaşık 2 milyon lira ödenen baloda, şişesi 20bin liradan 5 kasa viski satılmıştı.⁴¹²

MDP'nin adaylarına bakıldığında Ulusu hükümetinden dokuz bakanın yanı sıra eski kuvvet komutanları, valiler, profesörler, eski politikacılar, bürokratlar, diplomatlar, yazar gazeteci ve şairler göze çarpıyordu. Aday listesinde 12 Mart döneminde Başbakanlık yapmış devlet adamlarından Ferit Melen de bulunmaktaydı. İçişleri Bakanları'ndan Haldun Menteşoğlu, eski Demokrat Partililerden Sebati Ataman ve Celal Yardımcı da listede yer alıyordu. Emekli askerlerden de en çok MDP listesinde rastlanmaktaydı.⁴¹³ Bu arada MDP'den milletvekili adaylarından 4 aday sıralamadaki yerlerinden dolayı istifa etmişti.⁴¹⁴

MGK, Yüksek Seçim Kurulundan partilerin aday listelerini aldıktan sonra bu listeleri incelemeye başlamış, Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatlarının ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının verdikleri bilgilerden ve MGK'ye gönderilen ihbar mektuplarından yararlanarak veto edilecek isimleri tespit etmeye başlamışlardı. Bu incelemeler sırasında Turgut Sunalp MGK Genel Sekreterliğini arayarak dört- beş tane isim vererek *"eğer bunlar veto edilecek olursa, ben bu işi bırakırım"* demişti. MGK Sunalp'ın son zamanlardaki hareketlerinden pek hoşnut olmasa da son anda bir kriz yaşanmaması için söz konusu kişilerin vetosunu kaldırmıştı.⁴¹⁵ 21 Eylül 1983'te MGK incelemeleri sonucunda MDP'den 74, ANAP'tan 81 ve HP'den 89 aday veto edilmişti. Bağımsız adayların uyguladıkları taktiği bozmak için de 483 bağımsız adaydan 428 aday veto edilmişti. Bu halde partiler veto edilen isimlerin yerine 28 Eylül'e kadar iki kat fazla isim bildireceklerdi. MDP'de veto edilenler arasında dikkat çeken isimler şu şekildeydi: Genel Başkan Yardımcısı Ahmet İhsan Kırımlı, kurucu üye tarihçi yazar Yılmaz Öztuna, eski parlamenter, emekli General Macit Zeren, Anadolu Ajansı eski Genel Müdürü Atilla Onuk, Tercüman gazetesi yazarı

⁴¹² Cumhuriyet, 5 Eylül 1983.

⁴¹³ Cumhuriyet, 5 Eylül 1983.

⁴¹⁴ Tercüman, 16 Eylül 1983. İstifa eden milletvekili adayları arasında Konya 2'nci bölgeden 3'üncü sırada aday olan Faruk Sükan da bulunmaktaydı.

⁴¹⁵ Evren, Kenan Evren'in Anıları 4, s. 348. Bu olay Yavuz Donat'ın 23 Eylül 1983'teki Vitrin yazısında da yer almıştı. Donat'ın yazısında MDP'ye daha fazla veto geleceğini ancak bunun Genel Başkan Sunalp'ın Konseyle görüşmesi sonucu engellendiği yönündeki dedikoduların ortaya çıktığı belirtilmekteydi. Yavuz Donat, "Politikada İnsan Unsuru", Tercüman, 23 Eylül 1983.

Ergun Göze, Doğan Kasaroğlu'nun kardeşi Yalçın Kasaroğlu. Ayrıca emekli askerlerden Emekli Deniz Albay Ferit Raşit Güçlü ve 1'nci Ordu Zırhlı Birlikler Dairesi eski Başkanı, Emekli Albay Eyüp Yiğittürk de veto edilenler arasındaydı.⁴¹⁶ Vetolar açıklandıktan sonra parti binası karışmış, parti içinden sert konuşmalar yükselmeye başlamıştı. Konuşulan konuların başında; veto sayısının yüksekliği, MDP'den 74 aday veto edilirken ANAP'tan 200-300 civarı değil de sadece 81 adayın veto edilmesi ve parti yönetici ve kurucularının da veto edilenler arasında olması yer almaktaydı.⁴¹⁷ MDP'den veto edilenler arasında 1'inci sıradan aday gösterilenlerden 18, 2'nci sıradan aday gösterilenlerden 21 kişi bulunmaktaydı. Sunalp özellikle parti içinde başından beri beraber çalıştığı Ahmet İhsan Kırmı ile Macit Zeren'in veto edilmesine çok bozulmuştu. Hatta bir ara istifa etmeyi bile düşünmüştü.⁴¹⁸ MDP'den 74 adayın veto edilmesinden sonra Tercüman gazetesinden Rauf Tamer MDP'nin ayrıcalıklı parti olmadığını vurgulandığını belirtmişti.⁴¹⁹

Geçen süre içerisinde MDP veto edilenlerin yerine yeni isimler bildirmiş ve 6 Kasım seçimlerine doğru yol almıştı. 30 Eylül'de açıklanan yeni vetolarla birlikte MDP'den 2 aday veto edilmişti.⁴²⁰ MDP 6 Kasım'da yapılacak seçimler için bir seçim bildirgesi hazırlamış, hazırlanan bu seçim bildirgesinin ekonomi bölümünde 24 Ocak Kararları sert bir şekilde eleştirilmişti. Tarıma dayalı sanayi konusunun özendirilmesinin yer aldığı programda Atatürk barajı hakkında bu barajın kesinlikle 10 yıl içinde yapılıp bitirileceği belirtilmekteydi. Sanayi politikası olarak özel sanayi kesimini teşvik edecek yasal düzenlemelerin yapılacağı, serbest piyasa ekonomisi ilkesinin bir plan dâhilinde ele alınacağını, yabancı şirketlere işbirliği arttırılacağı ve ortak yatırımlara gidileceği ve ihracata yönelik sanayiın özendirilmesi için özel politikalar izleneceği bildirilmekteydi. Tarım reformunun gerçekleştirileceği belirtilen bildirmede "*Devlet elinde olup da işletilmeyen topraklar ile işletilmedikleri kesinlik kazanmış olan özel mülkiyet altındaki topraklar belli ölçü ve şartlarla*

⁴¹⁶ Tercüman, 22 Eylül 1983, s. 7; Turgut, a.g.e, s. 105.

⁴¹⁷ Yavuz Donat, "VETOP (Veto Yiyenler Partisi)", Tercüman, 22 Eylül, 1983.

⁴¹⁸ Doğan, a.g.e, s. 397.

⁴¹⁹ Rauf Tamer, "Vetolar...", Tercüman, 22 Eylül 1983.

⁴²⁰ Hürriyet, 1 Ekim 1983.

topraksız veya az topraklı çiftçinin tarımsal faaliyetleri için hizmete sokulacaktır” denilmekteydi.⁴²¹

Sunalp seçim çalışmaları için yurt gezilerine çıkmaya başlamıştı. Ancak MDP ile basın arasında pek de iyi değildi. Basın MDP'ye genellikle soğuk davranıyordu. Tabii bunun da bir sebebi vardı. Bunun sebebini Yavuz Donat kısa bir hikâyeye şöyle anlatıyor: Bir gün MDP otobüsü Ankara'dan hareket ediyor. Yolda Konya adayı Emekli Orgeneral Vecihi Akın ve eşi de otobüse biniyor. Sunalp ve eşi ile üst düzey parti yöneticilerinin ve gazetecilerin bulunduğu otobüste oturacak yer olmuyor, hatta bazı yöneticiler de ayakta gidiyor. Vecihi Paşa otobüse girince *“Ben nereye oturacağım?”* diyor. Kimse cevap vermiyor. Genç bir gazeteci Vecihi Paşa'nın eşine yer veriyor ancak Vecihi Paşa ayakta kalıyor ve bu duruma çok sinirlenerek *“Ben nereye oturacağım? Bu işin sorumlusu yok mu?”* diyor. Parti genel sekreter yardımcısı Ertan Karasu da: *“Ben parti yöneticisiyim ve sizin gibi adayım. Görüyorsunuz ki ayaktayım. Burada politika yapıyoruz. Yer olmadığına göre ayakta gideceksiniz”* diyor. Vecihi Paşa gazetecilerin oturup kendisinin ayakta kalmasına anlam veremeyerek *“Bu protokolü kim yaptı? Söyleyin bana, otobüs protokolünü yapan kim?”* diyerek bağılıyor. Sonunda bir gazeteci Paşaya yer veriyor ancak araçtaki gazeteciler bu olaya çok şaşırıyor ve bozuluyorlar. Diğer taraftan aynı gün ANAP'ın seçim otobüsünde ise Turgut Özal ve eşi gazetecilerle şakalaşıyor, sohbet ediyor, şarkılar söylüyor. ANAP'ın bu sıcak yaklaşımı elbette ki basından karşılığını alıyor, MDP ise henüz bu yaklaşımdan çok uzakta kalıyordu. Donat MDP'de basını lehine çevirmek için rüşvet vermek teklifini sunan parti yöneticinin bile bulunduğunu, bu teklife de yine Ertan Karasu'nun *“Beyefendi siz basınla tapu dairesini karıştırıyorsunuz galiba...”* şeklinde karşılık verdiğini belirtmişti.⁴²²

İşte bu anlayış yapısıyla seçimlere hazırlanan ve mevcut hükümetin desteğini daima isteyen MDP seçimlerde hüsrana uğramıştı. 6 Kasım'da sandıktan çıkan sonucu gören Sunalp suçu mevcut hükümete atarak durumu şöyle değerlendirmişti: *“Ben, bir hedef ortaya koyarak bir partiyi kurdum. Daha doğrusu tazyikle kabul*

⁴²¹ **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1983.

⁴²² Yavuz Donat, **Yavuz Donat'ın Vitrininden 2 –Buyruklu Demokrasi 1980-1983**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 289-290.

ettim. Ama sonra ihanete uğradım. İktidar için görev almıştım. Seçim öncesi görev yapan hükümetin faturası da partimize çıkarıldı.”⁴²³

2.3.1.2. Anavatan Partisi

12 Mart 1971’e kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapan Turgut Özal, bir süre Amerika’ya gitmiş dönünce de İstanbul’a yerleşip özel sektörde yöneticilik yapmıştı. Bu arada Milli Selamet Partisi’ne kardeşi Korkut Özal’ın teklifiyle geçip 1977 milletvekili erken seçimlerinde İzmir’den liste başı aday olmuş, ancak bu teşebbüsü sonuçsuz kalmıştı. Turgut Özal 1979 yılında AP’nin kurduğu azınlık hükümetinde Demirel’e müsteşarlık yapmıştı. 12 Eylül Harekâtından sonra da Başbakan Ulusu’nun yardımcılığına getirilmişti.⁴²⁴ Ancak 1982 Haziranında banker Kastelli ülkeden kaçmasıyla Kastelli olayı patlak vermişti. MGK bu durumun sorumlusu olarak Maliye Bakanı Kaya Erdem’i ve Devlet Bakanı Turgut Özal’ı görmesi sebebiyle Turgut Özal, Kaya Erdem ile birlikte hükümetten istifa etmişlerdi.⁴²⁵

Özal istifasını verdikten sonra Antalya Side’de iki ayını geçirmiş; burada Kaya Erdem, Mehmet Keçeciler ile beraber yeni bir parti kurma planları yapmışlardı. Ancak Özal’ın siyasete girmeden önce fazla kilolarından kurtularak sağlığına kavuşması gerekiyordu. Özal Side’de iki ay geçirdikten sonra 1982 sonbaharında Suudi Arabistan Cidde’ye gitmişti.⁴²⁶ Burada birkaç gün kaldıktan sonra İstanbul’a dönüp hem zayıflamak ve sağlığına kavuşmak için hem de bazı irtibatları sağlamak için gitmeyi planladığı Amerika gezisinden önce yakın çevresine kuracakları partiyle ilgili bir büro ayarlanması, çekirdek kadro oluşturulması ve propaganda ekibi seçilmesi gibi bazı talimatlar vermişti.⁴²⁷

⁴²³Turgut, **a.g.e.**, s. 106.

⁴²⁴**A.g.e.**, s. 118-119.

⁴²⁵Arcayürek, **Demokrasi Dönemecince Üç Adam**, s. 101.

⁴²⁶Birand, Yalçın, **The Özal Bir Davanın Öyküsü**, s. 146.

⁴²⁷Turgut, **a.g.e.**, s. 121.

1983'ün Şubat ayında Amerika'dan Türkiye'ye epey zayıflamış olarak dönen Özal, giderken verdiği talimatları harfiyen yerine getiren arkadaşlarının çalışmalarından gayet memnun kalmıştı. Tanıtma ve propaganda çalışmaları için reklam ajansı ile bile anlaşılmıştı. Ankara'ya dönen Özal bu arada Cumhurbaşkanı Evren ve diğer konsey üyeleriyle görüşüp parti kurup siyaset sahnesinde yer alacağını açıklamıştı.⁴²⁸ Özal'ın Kenan Evren ile görüşmesinde Evren, Özal'dan Ulusu'yla birlikte çalışmasını istemişti. Aslında bunu Özal'ın yakın çevresinde bulunanlardan da destekleyenler vardı. Ancak eşi Semra Hanım gibi buna karşı çıkanlar da olmuştu. Semra Hanım'a göre siyasete girecekse tekrar başbakan yardımcısı olarak değil başbakan olarak girmeliydi. Sonuç olarak Özal, Kenan Evren'in bu teklifini reddetmiş, tek başına bir parti kurmak konusunda kararlı olduğunu belirtmişti.⁴²⁹ Özal'a göre MGK'nin kendisinin görüşlerine önem verdikleri yoktu ve Özal'ın %10 bile oy alamayacağını düşünüyorlardı. Evren biri sağda biri solda olmak üzere iki parti kurdurmuş, Özal'ın partisi de güya "yemeğin üstüne bir nevi garnitür" olacaktı.⁴³⁰

20 Mayıs 1983 Cuma günü Turgut Özal partisinin kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığına vererek partisini kurmuştu.⁴³¹ Yeni partinin adı Anavatan, amblemi de bal peteği biçimindeki bir Türkiye haritası üzerinde arı idi. Turgut Özal partinin 37 kurucu üyesi tarafından Genel Başkanlığa seçilmiş, Hüsnü Doğan, Şadi Pehlivanoglu, Nejat Eldem, Adnan Kahveci ve Halil Şıvgın Genel Başkan Yardımcılıklarına, Vural Arıkan da muhasip üyeliğe seçilmişti. Veysel Atasoy da Genel Sekreter olmuştu. Genel Merkez Sözcülüğünü de Mükerrerrem Taşçıoğlu üstlenmişti.⁴³² Milliyet gazetesinden Teoman Erel; Anavatan Partisi'nin kurucuları incelendiğinde Turgut Özal'ın gerçekten kuvvetli bir kadroyla milletin karşısına

⁴²⁸ **A.g.e.**, s. 136.

⁴²⁹ Hasan Cemal, **Özal Hikâyesi**, s. 41-42; Birand, Yalçın, **The Özal Bir Davanın Öyküsü**, s. 141-142.

⁴³⁰ Mehmet Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, Birey Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2001, s. 38.

⁴³¹ **Hürriyet**, 21 Mayıs 1983.

⁴³² **Tercüman**, 21 Mayıs 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 141. Anavatan Partisi kurucuları şu kişilerdi: Turgut Özal, Abdürrahim Aras, Hüsnü Doğan, Vehbi Dinçerler, Ercüment Konukman, Şadi Pehlivanoglu, Leyla Yeniay Köseoğlu, Adnan Kahveci, Veysel Atasoy, Mustafa Rüştü Taşar, Fahri Sabuniş, Aycan Çakıroğulları, Ferruh İlter, Güneş Taner, Halil Şıvgın, Vural Arıkan, Sudi Neşe Türel, Mehmet Nejat Eldem, Muzaffer Atılğan, Hüseyin Cahit Aral, Bedrettin Doğancaan Akyürek, Metin Emiroğlu, Mükerrerrem Taşçıoğlu, Abdullah Tenekeci, Erol Aksoy, Mehmet Altınsoy, Kamil Tuğrul Coşkunoglu, Cemil Çiçek, Bedrettin Dalan, Feridun Demsoy, Mehmet Cavit Kavak, Alâeddin Kısakürek, Kazım Oksay, İbrahim Özdemir, Ali Tanrıyar, Yener Ulusoy, Mesut Yılmaz.

çıkıldığını, bu kadroda yarının sorunları için iyi hazırlanmış, oldukça üretken, çok fazla enerji dolu kişiler bulunduğunu belirtmişti.⁴³³

Partinin kuruluş bildirgesi İçişleri Bakanlığına verildikten sonra parti merkezinde basın toplantısı yapan Özal toplantıda, *“Başta işsizlik olmak üzere, sosyal ve iktisadi meselelerimizin sürekli iyileştirilmesini, geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine bağlı, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bir daha böyle tehlikelere düşmemesinin temel şartı sayarız. Milletimize doğru hedefler gösterildiği, önüne konulan manialar kaldırıldığı, birlik ve beraberliğin bozulmadığı müddetçe aşamayacağı engel, çözemeyeceği mesele yoktur.... Programımızı tetkik edince bizim milli ve manevi değerlere bağlılığımıza bakarak bize muhafazakâr bir parti diyebilirsiniz, iktisadi faaliyetlerde fertlerin kabiliyet ve teşebbüs güçlerini iktisadi gelişmenin temel unsuru sayan anlayışımıza isim vermek için bize serbest rekabete ve ferdi teşebbüse inanmış bir parti diyebilirsiniz. Sosyal politika ve sosyal kalkınma anlayışımıza bakıp bize sosyal adaletçi bir parti diyebilirsiniz. Her şeyden önemlisi bu vatana ödenmesi gereken borcu olduğuna inanan sadece ve sadece hizmet aşkı ve heyecanıyla bir araya gelmiş insanların partisi diyebilirsiniz”* şeklinde konuşmuştu.⁴³⁴

Anavatan Partisi lideri Özal partisini şöyle tarif ediyordu:

*“Anavatan Partisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Siyasi Partiler Kanunu ve diğer kanunların esas ve sınırları içerisinde faaliyet gösteren siyasi bir teşekküldür. Partimizin sembolü bal ve petekleri ile donatılmış Türkiye Haritası ve bal arısıdır. Arı, çalışkanlığı; petek aziz vatanımızın en ücra köşesine kadar mamur hale getirilmesini ifade etmektedir. Milliyetçi muhafazakâr, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir partiyiz. Bundan daha önceki siyasi eğilimleri ne olursa olsun, programımıza inananları, birliğe beraberliğe davet ediyoruz. Burası bir hizmet kapısıdır. Milletimize en iyi şekilde hizmet edebileceğimize inanıyor, Yüce Allah'ın gayretlerimizde bize yardımcı olmasını diliyoruz.”*⁴³⁵

⁴³³ Teoman Erel, “Özal'ın Ekibine Dikkat”, **Milliyet**, 20 Mayıs 1983.

⁴³⁴ **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1983; **Tercüman**, 21 Mayıs 1983.

⁴³⁵ Turgut, **a.g.e.**, s. 163-164.

Anavatan Partisinin kuruluşuyla birlikte ekonomi konularının ağırlık kazandığı parti programı da açıklanmıştı. Parti programında partinin amacı açıklanırken iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasını, işsizliğin ve fakirliğin kaldırılmasını, gelir dağılımı farklılıklarının azaltılarak refahını yaygınlaştırılmasını öngören, iktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul eden bir parti oldukları ifade edilmekteydi.⁴³⁶ Programda yer verilen hususlar özetle; istikrarlı ve güçlü hükümet, özel teşebbüsün gücünü kullanmasına olanak sağlanması ve laiklik idi. Parti programında en geniş yeri ekonomi politikaları almaktaydı. Bu politikalar genel olarak enflasyonun en düşük seviyede tutulması, fiyat istikrarının sağlanması, dış ödemeler dengesinin istikrarlı ve sürekli bir çözüme kavuşturulması, ihracatın arttırılması, döviz kazandıran hizmetlerin teşvik edilmesi, sanayide aşırı gümrük korumalarının makul seviyeye getirilmesi, sanayide devlet tekelinin kaldırılması ve küçük sanayi sitelerinin geliştirilmesiydi.⁴³⁷

Anavatan Partisi yöneticileri partinin kamuoyuna tanıtımında kampanyasında “sosyal adaletçilik” ilkesine ağırlık vereceklerini bildirmişler, kampanyayla ilgili olarak da şöyle konuşmuşlardı: *“Partimiz programının özünü oluşturan üç ilkeden ‘muhafazakârlık’ ve ‘piyasa ekonomisi inancı’ bakımlarından kamuoyunca yeterince tanınıyoruz. Üç yıllık başarılı bir 24 Ocak istikrar programı uygulamasının ardından, sıra hızlı büyüme ve sosyal adaleti tesis etmeye gelmişti. Kendimizi kamuoyuna bu yönden tanıtmaya önem veriyoruz”*⁴³⁸

Parti programında dış politika konusunda; mevcut ittifaklara ve imzalanan anlaşmalara sadık kalınması, Ortadoğu ve Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliği belirtilmekteydi. Yabancı sermaye konusunda; karşılıklı menfaatler dengesi sağlanarak dış kaynaklardan faydalanılması, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi gerekliliği belirtilmekteydi.⁴³⁹

Bir süre sonra 7 Haziran 1983’te Milli Güvenlik Konseyi tarafından Anavatan Partisi’nden 7 kurucu üye; Erol Aksoy, Cemil Çiçek, Cavit Kavak, Muzaffer Atılğan, Hüsnü Doğan, Adnan Kahveci ve Şadi Pehlivanoğlu veto edilmiş, ancak kurucu üye

⁴³⁶ **Anavatan Partisi Programı**, 6 Kasım 1983, s. 18.

⁴³⁷ **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1983.

⁴³⁸ **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1983.

⁴³⁹ İlhami Soysal, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, s. 2135-2136.

30'un altına düşmediği için partinin kuruluşu onaylanmıştı.⁴⁴⁰ Anavatan Partisi'nin kuruluşu onaylansa da bu vetolar Özal'ın moralini bozmuştu. Zira MGK, Özal'ın en kıymetli elemanlarım dediği Hüsnü Doğan ve Adnan Kahveci'yi veto etmişti.⁴⁴¹ Diğer yandan veto edilenler arasında Devlet Planlama Teşkilatı Yabancı Sermaye Dairesi Başkanı olarak milyarlarca liralık işin altına imza atma yetkisi olan Hüsnü Doğan'ın da bulunması şaşırtıcıydı. Anavatan Partisi'nin onaylanan kurucu üye sayısının 30 yani tam sınırdaki olması özellikle seçimin yaklaştığı Eylül- Ekim aylarında partide tedirginlik yaratmıştı. Bir üyenin bile istifa etmesi ihtimali büyük rahatsızlık yaratmaktaydı.⁴⁴²

Kenan Evren koalisyonuna karşı olduğu için aslında başından beri ikiden fazla parti kurulmasını istemiyordu. Ancak MDP ve HP kurulmuşken Anavatan Partisi'nin kuruluşuna izin vermişti. Bunun sebebi net olarak bilinmese de her kesim bunu kendine göre yorumlamaktaydı. Demirel'e göre Necdet Üruğ'un Genelkurmay Başkanı, Turgut Sunalp'in Başbakan olduğu bir sistemde Cumhurbaşkanı rahat edemeyecekti. Ulusu hükümetinde görev almış bir kişi de; Evren'in oyun içinde oyun oynadığını, aslında Kenan Evren'in Özal'ı istediğini ve seçime iki gün kala 4 Kasım 1983'te Özal'ı hedef alan konuşmayı da orduyu tatmin etmek için yaptığı yönünde yorum yapmıştı. Bülent Ecevit'e göre ise ANAP hem askeri yönetimin hem de Amerika'nın iktidar adayıydı.⁴⁴³ Kenan Evren göre ise; 12 Eylül'den sonra sol kesime büyük bir darbe vurulmuş, terör olayları dolayısıyla da sağ kesim çok kuvvetlenmişti. Eğer solda bir parti sağda parti kurulmasına izin verselerdi, sağ çok büyük bir çoğunlukla iktidara gelecek, Anayasa'yı da değiştirebilecekti. Oysa Türkiye'nin yeni yapılan anayasaya bir on sene daha ihtiyacı vardı. Bu yüzden sağda iki parti kurulmasına karar verdiklerini belirtmişti.⁴⁴⁴

Teşkilatlanma çalışmalarına hızla devam eden ve kendisine karşı 24 Ocak Kararları'nı koz olarak kullananlara karşı bu kararları ısrarla savunan Özal, Konya İl Başkanlığını açarken yaptığı konuşmada şunları söylemişti: *"İktisadi krizleri iki ana temele bağlayabiliriz. Birincisi geçtiğimiz yıllarda siyasi ortamlardaki tepedeki*

⁴⁴⁰ *Milliyet*, 8 Haziran 1983; İlhami Soysal, "12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri", s. 2135.

⁴⁴¹ Cemal, *Özal Hikayesi*, s. 45.

⁴⁴² Doğan, *a.g.e.*, s. 371.

⁴⁴³ Cemal, *Özal Hikayesi*, s. 47-48.

⁴⁴⁴ Birand, Yalçın, *The Özal Bir Davanın Öyküsü*, s. 178-179.

kavganın tabandaki siyasi platforma girmesi, ikincisi ise dış ödemeler dengesindeki krizler. 1950-1958 ve 1959 yıllarındaki büyük iktisadi kriz, 1960 yılı krizi ve 1971 yılı 12 Mart öncesi para operasyonu bunun en yakın örnekleridir. 1980 yılındaki iktisadi kriz 24 Ocak Kararları öncesi hemen hemen şahikasına çıkmıştı. 1979 yılındaki büyük iktisadi kriz, henüz hafızalarımızdan silinmedi. Ampulden yağa kadar yoklukları ve benzin kuyrukları hala unutulmadı. Bunun yanında Türkiye dışarıya olan borçlarını ödeyememesi sonucu iflas etmiş tüccarın durumuna düştü. 24 Ocak kararları sonrası yurtdışına çıktığımız zaman karşımıza yeni bir alacaklı çıktı. Sonuç olarak Türkiye iflasın eşiğine gelmişti. 24 Ocak Kararları Türkiye'yi her 10 senede gelen kriz hastalığından kurtardı. Ödemeler dengesinin sağlanması ile Türkiye'nin dış itibarı sağlandı.”⁴⁴⁵

Anavatan Partisine katılımlar sürerken, 24 Haziran'da Anavatan Partisi ilginç bir gövde gösterisi yapmış, 40 iş adamı birden yöneticileriyle birlikte partiye katılmıştı. Özal parti üyelerine hitaben yaptığı konuşmada “...memleketin meselelerini ve kendi konularını çok iyi bilen, kendi işinde başarılı olmuş, çok çalışan ve az konuşan genç kadrolarla yola çıktık” demişti.⁴⁴⁶

Bu sırada Büyük Türkiye Partisi kapatılmış, sağda büyük bir boşluk oluşmuş, meydan ANAP'a kalmıştı. Ancak ANAP'a olan rağbet henüz istenilen seviyeye gelmemişti.⁴⁴⁷ Geniş tabanlı bir çalışma stratejisi uygulamaya koyulan Özal, Temmuz 1983'te, 12 Eylül öncesinde kendisine Müsteşar Yardımcılığı yapmış olan Kazım Oksay'ın aracılığıyla bürokrat ve öğretim üyeleri gibi muhtelif kesimi kapsayan yemekli toplantılar düzenlemiş ve bu toplantılarda konuşmalar yapmaya başlamıştı. Özal, bu yemekli toplantılardan özellikle öğretim üyeleriyle yaptığı toplantılara önem vermişti. Bu toplantılarda Özal; partisini, kuruluş amaçlarını uzun uzun anlatmış, özellikle banker olayını anlatmıştı.⁴⁴⁸ Diğer taraftan Anavatan Partisi Genel Başkanı sık sık gazetecilerle bir araya geliyor, onlara bilgi veriyor, sorularını yanıtlıyor ve onlarla arayı sıcak tutuyordu.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ **Milliyet**, 23 Haziran 1983.

⁴⁴⁶ **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1983.

⁴⁴⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 53.

⁴⁴⁸ **A.g.e.**, s. 147.

⁴⁴⁹ **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1983.

1 Ağustos 1983'te ANAP Genel Başkanı Turgut Özal MGK üyelerine kuruluş hazırlıklarıyla ilgili beyanat vermişti. Özal görüşmede Demirel'in ileride MDP'yi de ele geçireceğini bunun için MDP'ye bir alternatif olması gerektiğini, kendilerinin ön planda tuttıkları prensiplerin; kavgaya girmemek, konseyle tersleşmemek, konseyin yıpratılmasına engel olmak ve bir partinin devamı olmayacak bir tutum sergilemek olduğunu belirtti. Ayrıca partilerinin yüzde doksan yeni kişilerce kurulduğunu ve yaş ortalamasınının 30-40 olduğunu ve yüksel tahsilli olduklarını belirterek seçimlerden çıkacak tabloyu şu şekilde tahmin ettiğini söylemişti: *“Sağda bir parti iktidar, soldaki Halkçı Parti kalırsa muhalefet olur, eğer solda Halkçı Parti ile Sosyal Demokrasi Parti seçimlere katılırsa; sağda bir parti iktidar olur, diğeri onu destekler, solda bir parti muhalefet olur. Ancak ileride sol ilerler ve iktidar olurlar.”* demişti.⁴⁵⁰ Özal başarısını uyguladığı akıllıca yöntemlere borçluydu. Öncelikle Özal, Evren'e karşı “uslu çocuk” rolünü oynuyordu. Ayrıca ANAP yeni bir partiydi ve eskilerin devamı değildi. Siyasal yasaklar en çok ANAP'a yarıyordu ancak bunun hiçbir zaman destekçisi olarak görünmemiş ve bu işi daha çok Sunalp'e bırakmıştı. MDP lideri Turgut Sunalp ve Halkçı Parti lideri Necdet Calp'ın bürokrat havasına karşı, Turgut Özal için “tonton amca” imajı çizilmekteydi. Diğer taraftan sağ politikacıların en belirgin özelliği olan anti-komünist söylemlere hemen hemen hiç bulaşmamaktaydı. Süleyman Demirel'in saf dışı kalması Özal'ın önünü açsa da bunu hiç belli etmiyor, AP tabanını ele geçirmek için Demirel'le ilgili ağzından tek kötü söz çıkmamasına dikkat ediyordu. Diğer taraftan MSP ve MHP tabanına da nüfuz etmeye çalışıyordu.⁴⁵¹

Teşkilatlanma yarışında Anavatan Partisi diğer partilere nazaran önde gidiyordu. 16 Ağustos'ta Siyasi Partiler Sicil bürosundan alınan bilgilere göre ANAP 67 il örgütü yanında 310 ilçe örgütünü de kurmuştu. MDP ise 65 il ve 441 ilçede örgütünü kurmuştu.⁴⁵² Teşkilatlanma konusunda epey bir yol alan ANAP artık milletvekili aday listesini hazırlamaya koyulmuştu. MDP, ANAP ve HP'nin seçimlere girmesinin kesinleştiği sıralarda Özal, Cumhurbaşkanı Evren'i ziyaret etmiş, görüşmede adaylarının veto edilme tehlikesi hakkında konuşmuştu. Bu

⁴⁵⁰ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 280.

⁴⁵¹ Cemal, **Özal Hikâyesi**, s. 49-50.

⁴⁵² **Cumhuriyet**, 17 Ağustos 1983.

görüşmeden sonra eski Maliye Bakanı Kaya Erdem İzmir'den, Vural Arıkan'da İzmir Karşıyaka'dan liste başı olarak girmişti.⁴⁵³

Anavatan Partisi'nde milletvekili aday adaylarının seçim işlemi bitmesiyle birlikte 2 Eylül günü 400 milletvekili aday adayını YSK'ya bildirmişlerdi.⁴⁵⁴ Anavatan Partisi il örgütlerine milletvekili aday listelerinde en fazla yer veren parti olmuştu. İl başkanlarından 28'i liste başı, 12'si ikinci, 4'ü üçüncü, birer başkan de dördüncü ve beşinci sırada olmak üzere toplam 46 il başkanı listede yer alıyordu.⁴⁵⁵ 10 eski parlamenter çeşitli illerden aday olurken başvuran 6 DM üyesinden sadece birine listede yer verilmişti.⁴⁵⁶

ANAP'ın milletvekili adayları açıklandıktan sonra Cumhuriyet gazetesinden Yalçın Doğan ANAP'ın adaylarını genel olarak üç gruba ayırdığını, bunların ilkinde doğuda sözü geçen toprak sahipleri ve onların uzantılarının hâkim olduğunu, ikinci grupta batıdaki iş adamları, sermayedarlar, girişimciler, ihracatçılar ve bunlarla bağlantılı olanların hâkim olduğu, üçüncü grupta ise ilk gruptaki kişilerle ikinci gruptaki kişiler arasındaki bağlantıyı sağlayacak olan iyi eğitim görmüş, liberal ekonomiye inanmış olan “Özal'ın genç teknisyenler” inin olduğunu belirtmişti.⁴⁵⁷

Milletvekili adayları belirlendikten sonra Özal 4 günlük güney ve doğu illerine geziye çıkmış, Van Özalp ilçesinde yaptığı konuşmada partisinin kuruluşundan beri 50 ili ve bu illere bağlı birçok ilçeyi gezdiğini ve propaganda çalışmaları başlamadan önce 67 ili dolaşmayı istediğini belirtmiş ve sözlerini şöyle devam ettirmişti: “*Amacımız seçimlerden önce mahalli problem ve istekleri yerinde ve yakından tespit etmektir. Milletimizin hizmeti bize layık gördüğü takdirde bu problemleri en kısa sürede çözmek, milletimizin isteklerini yerine getirmek, başlıca hedefimiz olacaktır. Bu arada, toplu konut projelerini teşvik ederek düzenli altyapısı olan siteler kurmayı planlıyoruz. Elektriği, suyu, kanalizasyonu, yolu, telefonu ve merkezi ısıtma sistemi olan sağlıklı şehirleşmeyi teşvik edeceğiz. Dünyanın birçok ülkesinde devlet konut kredisi faizini vatandaşın ödeyebileceği bir seviyede tutmak*

⁴⁵³ Turgut, a.g.e, s. 154-155.

⁴⁵⁴ **Hürriyet**, 3 Eylül 1983.

⁴⁵⁵ **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1983.

⁴⁵⁶ **Tercüman**, 3 Eylül 1983.

⁴⁵⁷ Yalçın Doğan, “Özal'ın Bitmeyen ‘Kritik’ Yılları!..”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1983.

*için faizin bir kısmını kendisi öder. Böylece bir işçi ya da memur maaşı ile kendine yetecek komuta sahip olabilir. Böyle bir sistemi başlatmaya kararlıyız.”*⁴⁵⁸

Bu arada milletvekili aday sıralamalarındaki yerleri sebebiyle Edirne ve Rize’den 4’üncü sırada aday gösterilen 2 milletvekili adaylıktan istifa etmişti.⁴⁵⁹ Tarihler 21 Eylül’ü gösterdiğinde 2 Eylül’den beri incelenen siyasi partilerin milletvekili adayları listelerinden veto edilenler açıklanmıştı. MGK Anavatan Partisi’nin listesinden 81 adayı veto etmişti. Böylece ANAP da diğer iki siyasi parti gibi yüzde 20 fireyle veto engelini aşmıştı.⁴⁶⁰ Siyasi partiler veto edilen adayların yerine yenilerini YSK’ya 23 Eylül’de bildirdiler.⁴⁶¹ 30 Eylül’de açıklanan yeni vetolarla birlikte ANAP’tan 8 aday veto edilmişti.⁴⁶² Bu vetolardan sonra YSK bir açıklama yaparak veto edilen adayların yerine yenilerinin siyasi partiler tarafından bildirilmeyeceğini, boşlukların kaydırma yöntemiyle doldurulacağı belirtilmişti.⁴⁶³

Milletvekili adayları da kesinleşen ANAP’ı artık yoğun bir seçim maratonu bekliyordu. Şehir meydanları üç yıl aradan sonra siyasi parti mitingleriyle tekrar renklenecekti.

2.3.1.3. Halkçı Parti

1970’li yılların sol grupların ateşli gençlerinden Engin Aydın öğrencilik yıllarında CHP için kendini adanmış, 12 Eylül’den sonra da Ankara’da merkez sol çizgide yeni bir parti kurma fikrini ortaya atmıştı. Engin Aydın ile birlikte gazeteci Aytekin Yıldız, Dr. Turhan Temuçin, Avukat Günseli Özkaya, emekli General Şerafettin Uğur ve Avukat Ümit Teoman da bu konuda hem fikir olunca yeni parti

⁴⁵⁸ **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1983.

⁴⁵⁹ **Tercüman**, 16 Eylül 1983.

⁴⁶⁰ **Milliyet**, 22 Eylül 1983.

⁴⁶¹ **Hürriyet**, 24 Eylül 1983.

⁴⁶² **Tercüman**, 1 Ekim 1983.

⁴⁶³ **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1983.

için çekirdek kadro oluşmuştu. Bu kişilerin çoğu CHP'nin Gençlik ve Kadın Kolları'ndan yetişmiş partici olarak yetişmiş insanlardı.⁴⁶⁴

Bu çekirdek kadro kurulduktan sonra bu fikri harekete geçirecek ve yürütecek güçlü bir kadro ve teşkilata ihtiyaç duyulmuştu. Akıllarına ilk gelen isim olan eski 27 Mayısçılardan emekli Albay Ekrem Acuner gelmişse de sonuçta Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp'te karar kılınmıştı.⁴⁶⁵ Necdet Calp, 27 Mayıs lideri merhum Cemal Gürsel ve ardından 1961-1964 yılları arasında merhum İnönü'nün Başbakanlığı döneminde Özel Kalem Müdürlüğü görevini yapmıştı. Kendisi valiliklerde bulunmuş, Kenan Evren İzmir'de Ege Ordu Komutanı iken İzmir Valiliği yapmıştı.⁴⁶⁶ İlk bakışta Necdet Calp, Sosyal Demokrat çekirdek kadronun lider için aradığı vasıflara uyuyordu. Kendisiyle görüşülüp parti kurulacağını ve kendisinin İzmir il başkanı olması teklif edilmişti. Calp, kurulacak partinin, Sosyal Demokratların lideri Bülent Ecevit'in çizgisinden çıkmamak şartıyla bu teklifi kabul etmişti. Daha sonra kendisine Genel Başkanlık teklif edilmiş, Necdet Calp bu teklif karşısında çok heyecanlanmıştı ancak Ecevit'in bu duruma ne diyeceğini konusunda endişe etmişti.⁴⁶⁷ Ecevit'le bir görüşme ayarlanıp, görüşme yapıldı. Görüşmede, Ecevit kendisini bu konuda izin alınması gereken bir makam olarak görmediğinden dolayı bu duruma net bir cevap vermemişti, ama engel de olmamıştı. Aslında bu da Calp'e yetmişti.⁴⁶⁸

Necdet Calp daha sonra Kenan Evren'le de görüşmüş ve ortanın solunda bir parti kurmak istediğini belirtmişti. Evren Calp'e parti kurmasında bir sakınca olmadığını ancak aşırı soldakilerin partisine girmek isteyeceğini, eğer böyle bir durum olursa buna izin vermeyeceklerini bildirmişti.⁴⁶⁹

Calp bundan sonra eski 27 Mayısçılarla görüşülerek kadro genişletilmeye başlamıştı. İlk karargâhı da İstanbul'da yayınlanan Hâkimiyet Gazetesi'nin Ankara bürosu olmuştu.⁴⁷⁰ Aslına bakılırsa Necdet Calp parti genel başkanlığı için önerilene

⁴⁶⁴ Turgut, **a.g.e.**, s. 189.

⁴⁶⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 205.

⁴⁶⁶ Turgut, **a.g.e.**, s. 191.

⁴⁶⁷ **A.g.e.**, s. 194.

⁴⁶⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 268-269.

⁴⁶⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 151.

⁴⁷⁰ Turgut, **a.g.e.**, s. 195.

kadar partinin çekirdek kadrosundan kimse Calp'i doğru düzgün tanımıyordu. Ancak kendisini tanımamalarına rağmen genel başkanlık için bu isimde birleşmişlerdi. Bunun sebebi ortadaydı aslında. Genel Başkan olarak CHP içinde çok tanınmış birisi veya tabana büyük mesajlar verecek birisi seçilseydi, o zaman birbirini takip edecek vetolar kaçınılmaz olacaktı. Bu yüzden Calp, bu grup için bulunmaz kaftan idi. En azından sağcı değildi ve İsmet Paşa'nın özel kalem müdürlüğünü yapmıştı. Bürokratik yaşamı ise tertemizdi.⁴⁷¹

20 Mayıs 1983 günü Anavatan ve Büyük Türkiye Partisiyle birlikte Halkçı Parti de İçişleri Bakanlığına kuruluş dilekçesini vererek kurulmuştu. Necdet Calp partisinin kuruluşuyla ilgili şunları söylemişti: *“19 Mayıs, Kurtuluş Savaşını kazanmak ve yeni Türkiye'nin kurulmasını sağlamak azmini taşır. Biz de yeni demokratik düzene geçişte, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine çıkarılmasında, aynı inanç ve azmini taşıyoruz. Bu anlam içinde, kuruluş yıldönümlerimizi kutlamak bakımından anılan tarihi günü, kuruluş yıldönümümüz olarak seçmiş bulunuyoruz.”*⁴⁷²

Halkçı Parti Genel Başkanlığına oy birliğiyle Necdet Calp seçilmişti. Genel Başkan Yardımcılıklarına Emekli General Şerafettin Uğur, Gazeteci Aytekin Yıldız, eski parlamenter Turgut Altunkaya ve eski valilerden Niyazi Araz seçilirken, Genel Sekreterliğe avukat Ümit Teoman getirilmişti.⁴⁷³

Amblemi “Güneş” olarak belirlenen Halkçı Parti'nin programında parti kendini şöyle tanıtmaktaydı:

“Halkçı Parti, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışmaların yaşam düzeyini yükseltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı sosyal demokrat bir partidir. Gücünü ve güvenini halktan alarak, halkla birlikte ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda çağdaş uygarlık

⁴⁷¹ **A.g.e.**, s. 197.

⁴⁷² **Tercüman**, 21 Mayıs 1983. 9 kurucu üyesiyle İçişleri Bakanlığına kuruluş dilekçesini veren Halkçı Parti'nin 32 kurucu üyesi şu kişilerden oluşuyordu: Necdet Calp, Şerafettin Uğur, Engin Aydın, Aytekin Yıldız, Ümit Teoman, Günseli Özkaya, Kemal Aydar, Mucip Ataklı, Turgut Altunkaya, Naci Cidal, Mustafa Kemal Palaoğlu, Mehmet Şahin, Abdullah Kütküt, Avni Güler, Besim Göçer, Fahri Özdilek, Niyazi Aras, Hayri Osmanlıoğlu, Abdullah Çakırefe, Bilal Şişman, Rahmi Tunçağıl, Rıfat Yılmaz, Yılmaz Hastürk, Paşa Sarıoğlu, Halil İbrahim Karal, Cemal Saltık, Bahriye Üçok, Turhan Beyazıt, Kemal Gökçora, Neriman Ergin, Ayhan Fırat, Özer Gürbüz.

⁴⁷³ **Hürriyet**, 21 Mayıs 1983.

düzeşine çıkmayı, Türkiye'nin bağımsızlığını, insan haklarına saygınlığını ve hukukun üstünlüğünü esas kabul eder. Halkın mutluluğu için ileri toplum düzeyine ulaşmak üzere, Halkçı Parti, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, devrimcilik ilkelerine bağlıdır”

Parti programında, ekonomik kalkınmada devletçiliğe ağırlık veren karma ekonomik modelini benimsediğini belirtilmekteydi.⁴⁷⁴

Siyasetin solunda yer alacak Sosyal Demokrasi Partisi'nin kurulmasıyla artık Halkçı Parti için “Muvazaa Partisi” yakıştırmaları sık sık duyulmaya başlamıştı. Genel başkanlığına Erdal İnönü'nün seçildiği SODEP'in kurulmasıyla işler karışmıştı.⁴⁷⁵ Halkçı Parti solda saygınlık kazanmış kimin yanına destek istemek için gitse “Başbakanlık Müsteşarının kurduğu partiye ben katılmam. Bu parti muvazaalı partidir” yanıtını alıyordu.⁴⁷⁶

Halkçı Parti Lideri Calp 2 Ağustos 1983'te MGK'ye kuruluş hazırlıklarıyla ilgili bilgi verirken; SODEP tarafından tehdit edildiklerini ve bunlarla mücadeleye devam ettiklerini, 40 vilayette teşkilatlarını kurduklarını, SODEP ile de kesinlikle birleşmeyeceklerini, seçimlere girseler de girmeseler de “komünistlerin” partisinin kesinlikle SODEP olacağını, SODEP'i kuranların şimdilik bir kukla olduklarını ve ilerde mutlaka değişeceklerini, asıl eski CHP'lilerin kendi partilerine geldiğini, yüzde 20-25 civarında oy alabileceklerini, basın desteğinin ve mali desteğın onlarda olduğunu belirtmişti.⁴⁷⁷ Bu arada SODEP'in kurucu üyelerinden Erdal İnönü dahil toplam 21 üye MGK'nin kararıyla veto edilmişlerdi.⁴⁷⁸ Bu vetodan sonra kurucu üye sayısını tamamlasa da en son 28 kurucu üye sayısında kalarak 6 Kasım seçimlerine katılamayacaktı.⁴⁷⁹

Bu arada 7 Haziran'da MGK Halkçı Parti'nin 7 kurucu üyesini veto etmiş, partinin kurucu üye sayısı 25'e düşmüştü.⁴⁸⁰ Bu vetolar karşısında Necdet Calp'in morali fena halde bozulmuştu. Çünkü veto edilenler arasında partiyi başından beri

⁴⁷⁴ **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1983.

⁴⁷⁵ İlhami Soysal, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, s. 2134.

⁴⁷⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 328.

⁴⁷⁷ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 281.

⁴⁷⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 204-205.

⁴⁷⁹ **A.g.e.**, s. 210-212.

⁴⁸⁰ **Milliyet**, 8 Haziran 1983.

sürükleyen Engin Aydın, Aytekin Yıldız gibi partinin çekirdek kadrosunu oluşturan kişiler bulunmaktaydı. Bu yüzden bu vetolarla Halkçı Parti fena sarsılmıştı.⁴⁸¹ Halkçı Parti veto edilen bu isimlerin yerine yenilerini bildirmiş, ancak 1 Temmuz'da MGK bunlardan dördünü veto etmiş, kurucu üye sayısı 28'de kalmıştı.⁴⁸² Halkçı Parti'nin veto edilen bu dört isimin yerine bildirdiği yeni üyeler MGK tarafından 18 Temmuz'da onaylanmış; Halkçı Parti böylece Anavatan Partisi ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden sonra kurucu üye sayısını tamamlayan üçüncü siyasi parti olmuş, 30 kurucu alt sınırını geçerek 32 kurucu üyeye sahip olmuştu.⁴⁸³ 6 Kasım Genel Seçimlerine katılma hakkını kazanan Halkçı Parti'nin Genel Başkanı Necdet Calp; *“Seçimlere iktidar olmak için gireceğiz, eğer iktidar olursak, ekonomik politikada büyük değişiklikler yapacağız”* demiş, partisinin seçimlerde alacağı sonuçlarla ilgili olarak da *“Yaptığımız araştırmalar vatandaşların büyük bölümünün bizi desteklediğini, şanslı olduğumuzu gösteriyor, seçimlerde iktidar olmak için gireceğiz”* demişti.⁴⁸⁴

Böylelikle sağda iki, solda bir olmak üzere toplam üç partinin kurulmasına izin verilmişti. Zaten Evren seçimlere üç partiden fazlasının girmesini istemiyordu. Aksi takdirde seçimlerden koalisyon çıkması 1961 seçimlerinden sonra meydana gelen kritik olaylara sebep olabilirdi. Evren ve arkadaşları bu üç partiden başka herhangi bir partinin kurulmasına izin vermeme taraftarıydılar. Zaten siyasi partiler kanununun geçici 4'üncü maddeyi bu yüzden koymuşlardı.⁴⁸⁵ Eğer bu geçici madde konmamış olsaydı Evren'e göre kurulan parti sayısı yirmiye bulurdu.⁴⁸⁶

Seçim takvimine göre seçimlere girme hakkına sahip olan siyasi partiler milletvekili aday listelerini en geç 2 Eylül 1983 Cuma günü saat 17:00'ye kadar Yüksek Seçim Kurulu'na bildirecekti. Ayrıca bağımsız adaylar da aynı gün ve saate kadar seçilmek istediği çevrenin İl Seçim Kurulu Başkanlığı'na başvuracaktı. Yüksek Seçim Kurulu da 9 Eylül 1983'te siyasi parti adayları ile bağımsız adayların geçici listelerini duyuracaktı. Milletvekili Seçim Kurulu Başkanlığı bu geçici listeleri

⁴⁸¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 372.

⁴⁸² **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1983.

⁴⁸³ **Milliyet**, 19 Temmuz 1983.

⁴⁸⁴ **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1983.

⁴⁸⁵ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 151.

⁴⁸⁶ **A.g.e.**, s. 154.

ilan edildiği tarihten itibaren 12 gün içinde inceleyecek, MGK'ce hakkında olumsuz karar alınan milletvekili adaylarının isimleri ilgili siyasi parti listelerinden çıkartılarak Yüksek Seçim Kurulu'na bildirilecekti.

Seçimlere girmesi kesinleşen siyasi partiler kendi adaylarının belirlenmesi için ilkelerini belirlemeye başlamışlardı. Halkçı Parti Genel Sekreter Yardımcısı Kemal Aydar, oluşturulan bir komisyonda ilkelerinin belirleneceğini, daha sonra Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'nda bu konunun ele alınacağını belirtmişti.⁴⁸⁷ Bu arada SODEP'in seçimlere giremeyeceği anlaşılınca Halkçı Parti aday akınına uğramıştı. Artık Halkçı Parti'de milletvekili adaylığı çekişmeleri başlamıştı.⁴⁸⁸ Halkçı Parti milletvekili aday adaylarını 31 Ağustos 1983 günü kurucular kurulunda meydana gelen çeşitli tartışmalardan sonra 650 adaydan seçimlere katılacak 400 milletvekili adayı belirlenmişti.⁴⁸⁹ Halkçı Parti'nin milletvekili aday listesinde 15 eski milletvekili ve 10 DM üyesi bulunuyordu. Ayrıca listede 29 iktisatçı, 68 hukukçu, 10 gazeteci, 31 emekli asker, 28 mühendis, 21 tüccar, 55 emekli memur, 24 eczacı ve doktor ile 40 serbest meslek sahibi bulunuyordu.⁴⁹⁰ Bununla birlikte Halkçı Parti milletvekili aday listelerindeki sıralamalar yüzünden partinin çeşitli illerindeki örgütlerinde ve adaylarda istifalar meydana gelmişti. Kayseri, İzmir ve Ordu'nun il örgütlerinde istifalar olmuş,⁴⁹¹ 15 Eylül'e gelindiğinde Halkçı Parti'nin milletvekili adaylarından istifa edenlerin sayısı 14'e yükselmişti.⁴⁹²

Bu arada seçim takvimi kesinleşmiş, MGK 21 Eylül 1983 günü milletvekili adaylarının incelemesini bitirip sonuçları YSK'ya bildirecek, siyasi partiler de 23 Eylül'e kadar veto edilen üyelerin yerlerine birer yedekleriyle, sıralarını da belirtmek üzere YSK aracılığıyla MGK'ye bildireceklerdi. MGK 23-30 Eylül tarihleri arasındaki 7 günlük süre içerisinde veto edilen adayların yerlerine bildirilen adayların incelemesini tamamlayacak, sonucun YSK'ya bildirmesinden sonra kesin aday listeleri ekim ayı başında yayınlanacak, 16 Ekim Pazar günü siyasi partiler seçim çalışmalarına başlayacak, 30 Ekim Pazar günü radyo ve TV'de propaganda

⁴⁸⁷ **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1983.

⁴⁸⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 216.

⁴⁸⁹ **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1983.

⁴⁹⁰ **Tercüman**, 3 Eylül 1983.

⁴⁹¹ **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1983.

⁴⁹² **Tercüman**, 16 Eylül 1983.

konuşmaları başlayacak, 5 Kasım Cumartesi günü propaganda süresi sona erecek, 6 Kasım Pazar günü milletvekili genel seçimleri için sandık başına gidilecekti.⁴⁹³

Tarih 21 Eylül 1983'ü gösterdiğinde MGK YSK'ndaki listelerdeki veto edilenleri açıklamıştı. MGK toplam 1683 milletvekili adayından 672'si veto edilmişti. En fazla vetoyu alan Halkçı Parti olmuştu, tam 89 kişinin adaylığı veto edilmişti.⁴⁹⁴ İkinci listede de HP'den 11 aday veto edilmiş, bu veto edilenlerin yerleri kaydırma usulüyle doldurulmuş, sonuçta Halkçı Parti seçimlere 13 eksik ile katılabilmmişti.⁴⁹⁵

Halkçı Parti'nin 6 Kasım 1983'te yapılacak seçimler için hazırladığı seçim bildirgesinde *“Sosyal adaletin gerçekleşmesi de, işsizliğin yenilmesi de, fiyat kararlılığının sağlanması da büyük ölçüde üretimi ödüllendirici ve birikimi özendirici bir ekonomik örgütlenmenin sağlanmasıyla mümkün olacaktır.”* denilmekteydi. Seçim bildirgesinin ekonomi bölümünde HP'nin büyümeyi, çalışmayı ve sosyal adaleti temel hedef olarak saydığı belirtilerek şu görüşlere yer verilmişti: *“İstikrar bu hedeflere ulaşmak için vazgeçemeyeceğimiz bir ana çerçevedir. Ve bu hedeflere ulaşmakta büyük katkısı olacaktır. Fakat Halkçı Parti fiyat kararlılığı sağlamak uğruna, Türkiye'nin daha hızlı kalkınmasından, iş bulunmadan, emeğin üretkenliğin arttırılmasından ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesinden vazgeçemez.”* Bildiride ayrıca *“Bugünkünden daha hızlı büyüyen bir Türkiye'de geniş halk kitlelerinin refahı ve gerçek satın alam güçleri, büyüme hızına hiç zarar vermeden, 10 yılda bir ikiye katlanabilir. Sosyal demokrat ve sosyal adaletçi parti olan HP, bunu gerçekleştirmeye kararlıdır.”* denilmekteydi.⁴⁹⁶

Halkçı Parti, 6 Kasım seçimlerinden sonra Ana Muhalefet Partisi olmuş ve 2 Ekim 1985'te SODEP ile birleşerek, adı Sosyal Demokrat Halkçı Parti olarak değişmişti.⁴⁹⁷

⁴⁹³ **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1983.

⁴⁹⁴ **Hürriyet**, 22 Eylül 1983.

⁴⁹⁵ **Tercüman**, 1 Ekim 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 218.

⁴⁹⁶ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1983.

⁴⁹⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 202.

2.3.2. 1983 Seçimleri Öncesi Kurulan Diğer Siyasi Partiler

Siyasi faaliyetler serbest bırakıldıktan 1983 Genel Seçimlerine kadar kurulan 15 siyasi partiden üçü seçimlere girme hakkını kazanırken; diğer 12 tanesi seçimlere girememişti. Bunlarda bir kısmı veto barajını aşamazken, bir kısmı da hem veto barajını hem de örgütlenme barajını aşamamıştı. Bu partilerden kimisi veto barajını aşamayacağını anlayınca fesih kararı alırken, kimisi de programlarında yer alan hükümler sebebiyle kapatılmıştı. Kurulan bu partilerden Büyük Türkiye Partisi ise kapatılan Adalet Partisi'nin devamı olduğu izlenimini verdiği için kurulduktan 11 gün sonra MGK tarafından kapatılmıştı.

2.3.2.1. Büyük Türkiye Partisi

Büyük Türkiye Partisi kurucusu Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener 3.Ordu Komutanlığını yürütürken, Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanması için dönemin Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ve dönemin Başbakanı Demirel tarafından kararname imzalanmış ancak Cumhurbaşkanı Korutürk'ün kararnameyi imzalamaması yüzünden Esener bu göreve gelememiş ve aynı yıl emekli olmuştu. Ali Fethi Esener emekli olduktan sonra Turizm Bankası Yönetim Kurulu üyesi olmuştu.⁴⁹⁸

Esener, partilerin kapatılmasından sonra sağın bir çatı altında toplanması gerektiğine inanıyordu. Esener, Demirel'le iki kez görüşmüş sağda dağılma olmaması fikrinde buluşmuşlardı. 1983 yılı ilk ayları, sağda birlik ve bütünlük sağlanması teşebbüsleriyle başlamıştı. Ali Fethi Esener'in askeri kadrosunda emekli generaller Vehbi Parlar ile Hasan Sağlam yer alıyordu. Bu dönemde Esener eski AP İstanbul İl Başkanı Avukat Hüsamettin Cindoruk ile de tanışmış, olumlu izlenimler elde etmişti. 1983 ilkbaharında eski AP'lilerin çoğunluğu Ali Fethi Paşa'yı

⁴⁹⁸ Doğan, a.g.e, s. 296.

desteklemeye başlamıştı.⁴⁹⁹ Cindoruk ile Demirel her zaman temas halindeydi ancak temalarında çok dikkat ediyor fazla görüntü vermek istemiyordu. Kurulacak partinin kurucular listesini Demirel hazırlamış Cindoruk'a vermiş, partinin de genel başkanı olmasını istemişti. Ancak Cindoruk genel başkanlık için hem halkın hem de teşkilatın nabzını yoklayarak, genel başkanlık için Esener Paşa'ya sıcak bakıldığını öğrenmişti. Bu yüzden de Esener Paşa'ya genel başkanlık teklif edilmişti. Esener bu teklifi ilk başta kabul etmese de daha sonraki görüşmeler sonucu genel başkanlık teklifini kabul etmişti.⁵⁰⁰

Esener genel başkanlık teklifini kabul ettikten sonra Cumhurbaşkanı Evren'le görüşmeye gitmişti. Görüşmeden önce basına yaptığı açıklamada *“Kuracağım partiye genel başkan olmayacağım. İktidar olduğumuz takdirde başbakan da olmayacağım. Ben, kendimde bir tek misyon görüyorum. Partiyi kurarım, komünizm karşısında bir kadro oluştururum. Formasyonum liderlik için kâfi değildir. Çünkü biz, o işler için yetişmedik. 12 Eylül öncesinin acı günlerine tekrar dönmek üzere kadrolaşmalıyız.”* demişti.⁵⁰¹

8 Mayıs 1983 Pazar günü Esener'in Cumhurbaşkanı ile olan görüşmesinde Kenan Evren, Ali Fethi Esener'e parti kurma işinden vazgeçmesini, Turgut Sunalp'in sağda bir parti kuracağını, onunla birlikte olmasını istemişti. Esener bunu kabul etmemiş, kendisinin ayrı bir parti kuracağını belirtmişti. Evren, Esener'e kuracağı partinin AP'nin devamı olduğunu ve kendisini oyuna getirip, bir süre kullanıp sonra atacaklarını belirtse de Esener bu konudaki kararından vazgeçmeyeceğini belirtmişti.⁵⁰²

Kenan Evren, Ali Fethi Esener'i Cindoruk'la girdiği parti kurma çalışmalarından dolayı oyuna gelmemesi yönünde daha önce birkaç defa uyarılmıştı. 5 Mayıs'ta Çankaya'da Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin ile birlikte kendisini bir kez daha uyarılmışlardı. Hatta *“Ali Fethi Paşa sana böyle bir parti kurman için*

⁴⁹⁹ Turgut, **a.g.e.**, s. 234-236.

⁵⁰⁰ Hüseyin Çavuşoğlu, *“12 Eylül ve Merkez Sağ”*, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007/2, Sa. 6, s. 186.

⁵⁰¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 237-238.

⁵⁰² Doğan, **a.g.e.**, s. 304-305.

müsaade edemeyiz, gerekirse kapatırız” demişlerdi. Esener “Vallahi ben bu işe girdim, sözde verdim artık dönemem” demişti.⁵⁰³

Esener Cumhurbaşkanı’yla görüşmesinden sonra Evren’in bu telkininin etkisiyle genel başkan olmaya karar vermişti. Aslında Esener’in aklındaki isim, Hüsametdin Cindoruk’tu. Ancak bu durumda iş başa düşmüştü. Bu kararından sonra Esener Cindoruk’la yakın bir mesai içine girdi ve parti kurucu listesini oluşturmaya başlamış, bir yandan da basınla da iyi ilişkiler kurmaya başlamıştı.⁵⁰⁴ Esener bu çalışmaları esnasında Cumhurbaşkanı Evren’le ve MGK üyesi Nurettin Ersin’le görüşmüş, Esener’e yine aynı telkinlerde bulunmuşlar ancak sonuç değişmemişti.⁵⁰⁵ Partinin isminin ne olacağı gündeme geldiğinde, önceleri “Hür Demokrasi Partisi” adı üzerinde durulmuşsa da daha sonra “Büyük Türkiye Partisi “ isminde hemfikir olunmuştu.⁵⁰⁶

Büyük Türkiye Partisi 20 Mayıs 1983 Cuma günü sabah saat 09:30’da kuruluş bildirisinin İçişleri Bakanlığı’na teslimi ile resmen kurulmuştu. Büyük Türkiye Partisi’nin kuruluş bildirisini Ali Fethi Esener ve Mehmet Gölhan ve 13 kişilik bir heyet İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner’e teslim etmişlerdi.⁵⁰⁷ Ali Fethi Esener parti kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığı’na teslim ettikten sonra yaptığı basın açıklamasında partisinin programını anlatmış ve “*Milletimizi doğruya, adalete, hürriyete ve refaha layık görüyoruz. Vatandaşlarımızın hür iradeleriyle doğruya, adaleti destekleyeceğine inanıyoruz*” demiş, ayrıca “*Programlarının topluma kabul ettirilmek istenen bir doktrin olmadığını, programlarının yazarının ve sahibinin milletin şartları ve ihtiyaçları olduğunu*” söylemişti. Esener parti programında geçen tarım, köy ve çiftçilerle ilgili bölümü de şu şekilde özetlemişti: “*Devletin tarımsal faaliyetlerde, mülkiyet hakkının korunması tarım ürünlerine makul fiyat ödenmesi şeklinde istikrarın ve güvenin sağlanmasına özel itina göstermesini ister. Çiftçiye verilecek güven ve devletçe sağlanacak özel nitelikte desteklerle, tarımda ekonomik nitelikli ve amaçlı işletmelerin oluşacağına inanıyoruz. Çağımızda tarımda verimlilik yatırımıyla, çağdaş teknoloji, tohum, gübre, ilaç kullanılmasıyla mümkündür. Tarım*

⁵⁰³ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 4**, s. 176.

⁵⁰⁴ Turgut, **a.g.e**, s. 238.

⁵⁰⁵ **A.g.e**, s. 239.

⁵⁰⁶ **Aynı yer.**

⁵⁰⁷ **Hürriyet**, 21 Mayıs 1983.

sektörünün ekonomik gelişmemizde yerini koruyabilmesi fakirleşmemesi ancak tarıma devlet ve özel destekler sağlanmasıyla mümkündür. Bu anlayışımızla tarımda ekonomik nitelikli işletmeler oluşturmada uygulayacağımız tedbirler bütünü programımızda yeşil plan adıyla ifade ettik."⁵⁰⁸ Büyük Türkiye Partisi programının 35'inci maddesinde konusu tarım, orman, hayvancılık ve tarıma dayalı sanayi faaliyetleri olan "Yeşil Plan"ı ayrıntılı olarak açıklamıştı.⁵⁰⁹

75 madde olarak hazırlanan ve birçok konuya temas eden parti programında partinin kuruluş amacını özetle; ülkenin kalkınması için siyasi, sosyal ve ekonomik altyapısını oluşturmak ve devamını sağlamak, oluşan refahı sosyal adalet ilkesi içinde tabana yaymak, tüm vatandaşlara sosyal güvenlik sağlamak ve Türkiye'yi dünyada saygı duyulan, dostluğu aranan ve güvenilen bir ülke olarak geliştirmek olarak tanımlanmıştı.⁵¹⁰

Büyük Türkiye Partisi'nin kuruluş bildirisinde 68 kurucu üyeye yer verilmişti.⁵¹¹ Ancak Evren'in daha önce uyarmasına rağmen konseyin uygun görmediği kişilerin kurucu listesinde olması partiye konsey arındaki soğuk rüzgârların esmesine sebep olmuştu.⁵¹² Başta Süleyman Demirel olmak üzere eski AP'lilerin "AP+Ordu=İktidar" formülüne karşı çıkarak MGK tarafından parti kurmakla görevlendirilen Bülent Ulusu'ya parti kurma konusunda destek verilmemesine rağmen, bir taraftan eski AP güdümünde kurulan Büyük Türkiye Partisi'nin başına bir asker geçirip aynı zamanda da kurucu üyelerin arasında 16 emekli askerin bulunması; diğer taraftan yine eski AP'liler tarafından başından beri

⁵⁰⁸ **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1983.

⁵⁰⁹ **Büyük Türkiye Partisi Programı**, Ankara, 1983, s. 20.

⁵¹⁰ **A.g.e.**, s. 2.

⁵¹¹ Partinin kurucu üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: Ali Fethi Esener, Halil Akaydın, Aykut Kuranel, Erdoğan Akdağ, Rıza Akdemir, Necip Güngör Kısaparmak, Hasan Cemil Akın, Reşat Akkaya, Alaattin Aksoy, T. Fikret Alparlan, Nadir Yüzbaşıoğlu, Aydın Arat, Mehmet Ahçıoğlu, Cevdet Aykan, Mehmet Ali Aytaç, Erdoğan Bayık, Mahmut Nedim Bilgiç, Ali Bozdoğan, Prof. Emin Bilgiç, Hüsamettin Cindoruk, Şeref Cevheri, Nazmi Çengelci, Bekir Sami Daçe, Kemal Demiralay, Orhan Demir Sorguç, Mustafa Derin, Dr. Ali Rıza Dikmen, Mehmet Dülger, Ömer Eken, Orhan Erdem, Melih Esenbel, Mehmet Gölhan, Oğuz Gökmen, İhsan Göksel, İbrahim Göktepe, Aziz Gümüş, Doğan Gürbüz, Turan Güven, Refik Işıttan, Selçuk Kantarcıoğlu, Kenan Kortan, Ahmet Küçükkel, Orhan Mentеше, Mustafa Rüştu Naiboğlu, Abdullah Nişancı, Arslan Üner, Fahri Öztürk, Vehbi Parlar, Atilla Peynircioğlu, Nezihe Sönmez, Refaaddin Şahin, Ramazan Tekeli, Baki Tuğ, Hasan Türksöy, Yusuf Vardar, Cahit Vural, Fuat Yılmaz, Fuat Azgür, Cevdet Aydın, Osman Yavuz, Mehmet Güler, Kamil Özseriyıldız, Mustafa Sarımsakçı, Mukadder Sezgin, Hilmi Sabuncu, Hasan Sağlam, Abdullah Uras, Emin Üçok. **Tercüman**, 21 Mayıs 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 240-241.

⁵¹² Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 193.

kuruluş yöntemi ve çalışmalarını eleştirdikleri Danışma Meclisi'nden parti kurucu üyeliğine 16 üye alınması, bazı AP'liler tarafından büyük bir çelişki olarak değerlendirilmekteydi. AP'nin eski lideri ve yönetimi bir yandan sistemi eleştirirken diğer yandan mevcut bu sistem içinde ayakta kalabilmek için kendi eleştirilerine aykırı hareket ediyorlardı.⁵¹³

BTP kurulduktan bir süre sonra partide görev bölümü yapılmış; Genel Başkan Ali Fethi Esener, Genel Sekreter Hasan Sağlam olmuştu. Genel İdare Kurulu ise şu üyelere oluşuyordu: Mehmet Gölhan, Hüsamet Cindoruk, Hasan Sağlam, Mehmet Dülger, Tevfik Fikret Alparlan, Baki Tuğ, Nadir Yüzbaşıoğlu, Melih Esenbel, Orhan Mentеше, Kenan Kortan, Ahmet Küçükkel, Emin Bilgiç, Mustafa Derin, Nezihe Sönmez, Atilla Peynircioğlu, Cevdet Aykan, Kemal Demiralay, Rüştü Naiboğlu, Ramazan Tekeli, Orhan Demir Sorguç, Mustafa Sarımsakçı, Mehmet Ahçıoğlu, Aziz Gümüş, Hasan Türkay. Yedek üyeler ise Refik Işıttan, Erdoğan Bayık, Vehbi Parlar, Bekir Sami Daçe, Selçuk Kantarcıoğlu, Refaaddin Şahin.⁵¹⁴ Teşkilat Başkanlığı'na Danışma Meclisi Üyesi Emekli Hava Korgenerali T. Fikret Alparlan, Propaganda Başkanlığı'na Tercüman Gazetesi Genel Müdürü Mehmet Dülger, Seçim İşleri Başkanlığına Yargıtay Eski Başsavcı Vekili Nadir Yüzbaşıoğlu, Muhasip Üyeliği de Mehmet Ahçıoğlu getirilmişti.⁵¹⁵

BTP'nin kurulması kulislerde büyük yankı uyandırmış, gazeteler bu olaydan bahsetmeye başlamış, BTP'nin Genel Merkezi dolup taşmaya başlamıştı. O tarihte Avrupa'da bulunan yazar Nazlı Ilıcak, Esener'i arayıp tebrik etmiş, Türkiye'ye geldiğinde de ziyaret edip “Paşam gazete olarak yanınızdayız.” demişti.⁵¹⁶

BTP'nin kurulmasından iki gün sonra başta eski Adalet Partisi'nin iki numaralı adamı İhsan Sabri Çağlayangil olmak üzere toplam 143 eski AP'li parlamenter Büyük Türkiye Partisi'ne gövde gösterisi şeklinde katılmışlardı. Ardından da teşkilatlanmaya başlayarak, ülkenin birçok yerinde partinin şubeleri kurulmaya başlamıştı.⁵¹⁷ Cumhuriyet gazetesinden Yalçın Doğan; çok sayıda eski

⁵¹³ Doğan, **a.g.e.**, s. 313-314.

⁵¹⁴ Turgut, **a.g.e.**, s. 241.

⁵¹⁵ **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1983, Seçim 83 Eki.

⁵¹⁶ Turgut, **a.g.e.**, s. 242.

⁵¹⁷ İlhami Soysal, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, s. 2136.

AP'linin gövde gösterisi şeklinde BTP'ye katılmasıyla, sağda kurulan üç partiden hangisinin asıl sağ tabanı yansıttığı kuşkularının ortadan kalktığını belirtmişti. BTP bu gövde gösterisiyle bir bakıma “*Sağ tabanın partisi biziz*” mesajını vermişti. Yalçın Doğan; Emekli orgeneral Ali Fethi Esener'in BTP'nin Genel Başkanlığı'na getirilmesini de 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nden sonra yeni anayasa yürürlüğe girip siyasi faaliyetler serbest bırakıldığında, sağ taban yeni bir parti altında toplanırken partinin başına ordu komutanlığı yapmış Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın getirilmesine benzetmişti. Yalçın Doğan, bundan sonra MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp'in işinin çok zor olduğunu belirtmişti.⁵¹⁸

Ali Fethi Esener Ankara'da parti genel merkezinde basın mensuplarıyla sohbet ederken, BTP'nin 12 Eylül felsefesine bağlılığı üzerinde durarak, bunun dışında olanları partilerinde tutmayacaklarını belirtmişti. MDP ile birleşme konusundaki bir soruya da “*Şimdi düşünülecek bir mesele değil, ilerde belki düşünülür. Millet'in isteği de bu zaten*” diyerek cevap vermişti.⁵¹⁹ Esener 23 Mayıs'ta basına yaptığı bu açıklamayla MDP ve BTP'nin birleşmesi Türkiye gündemine düşmüştü.⁵²⁰ BTP Genel Başkanı Ali Fethi Esener'in her fırsatta partisinin 12 Eylül'ün felsefesine bağlı olduğunu yinelemesinin, bunun aksi bir durum varmış gibi bir izlenim yaratabileceğini belirten Tercüman gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak yazısında; BTP'nin gerçekten 12 Eylül felsefesine bağlı olduğunu, bu partinin çatısı altında toplananların hepsinin 12 Eylül'ün arkasında yer aldığını belirtmişti.⁵²¹

27 Mayıs 1983'te BTP Merkez Karar Organı Genel Başkan Ali Fethi Esener'in başkanlığında toplanmış, toplantı sonunda yapılan açıklamada parti ambleminin “el” olarak tespit edildiği ve millete uzanan el olarak düşünüldüğü belirtilmişti.⁵²² Aslında ilk başta parti amblemi için arı figürü seçilmişti. Demirel'in rozeti⁵²³ diye düşünülmüştü. Ancak ANAP'ın amblemi de arıydı ve ANAP yarım

⁵¹⁸ Yalçın Doğan, “*Sağda Olay Bitti!..*”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1983.

⁵¹⁹ **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1983.

⁵²⁰ **Tercüman**, 24 Mayıs 1983.

⁵²¹ Nazlı Ilıcak, “*12 Eylül'ün Felsefesi*”, **Tercüman**, 31 Mayıs 1983.

⁵²² **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1983; Güven, **a.g.e.**, s. 170

⁵²³ Süleyman Demirel milletvekili rozetini hiç takmazken, mezun olduğu İstanbul Teknik Üniversitesinin amblemi olan arı rozetini yakasından hiç çıkarmazdı.

saat daha önce kurulduğu için BTP amblemini değiştirmek zorunda kalmış, amblemi el yapmıştı.⁵²⁴

Evren'e göre Ali Fethi Esener'in kurduğu Büyük Türkiye Partisi çok zaman geçmeden eski Adalet Partililerin katılımıyla Adalet Partisi'nin devamı değil aynısı olmuştu. Eğer bu duruma daha fazla izin verirse arkasından CHP, MHP ve MSP'nin de aynı yolu izlemesi kaçınılmazdı.⁵²⁵ Zaten daha BTP kurulmadan önce Cindoruk basına verdiği demeçte “*Biz parti kurmayacağız, partimizi açacağız*” sloganıyla AP tabanına mesaj vermekte ve kurulacak partinin merkez sağda DP-AP çizgisinin devamı olduğunu belirtmekteydi.⁵²⁶ AP'nin eski parlamenterlerinin büyük bir bölümünün BTP'ye kaydolması askeri yönetimi oldukça kızdırmıştı. Askeri yönetimde “*bunlar bize meydan okuyor*” havası hâkimdi.⁵²⁷ Bu doğrultuda Evren, diğer konsey üyeleriyle birlikte görüşüp bu partinin kapatılmasına fikir birliğiyle karar vermişlerdi. Ancak Kenan Evren bu konuyu bir kez de Yüksek Askeri Şura üyeleriyle görüşmek istemişti.⁵²⁸ 30 Mayıs'ta toplanan Yüksek Askeri Şura toplantısındaki takdimde Büyük Türkiye Partisi'nden şöyle söz ediliyordu: “*Sözde Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan ve emekli orgeneral Ali Fethi Esener tarafından kuruldu. Ama aslında perde arkasından Süleyman Demirel ve ekibi tarafından idare ediliyor. Anayasanın geçici 4ncü maddesi ile konulan 10 sene ve 5 sene siyaset yasağına tabi olanların kini bu durumu ortaya çıkarmıştır. Anayasanın oylanması sonucu yüzde 92 ile onaylanmasından aldıkları yenilgiyi hazmedememişlerdir. Bu partiye kaydolan 140 eski Adalet Partiliden 8'i AP'nin ileri gelenlerinin ya kardeşi veya akrabasıdır. Bu durum da göstermiştir ki; BTP Demirel'in partisidir ve onun yönetimi altındadır.*”⁵²⁹ Toplantıda diğer partiler de tek tek incelenmiş “en tehlikeli” partinin Büyük Türkiye Partisi olduğu kanısına varılmıştı.⁵³⁰ Toplantı sonunda Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılmasına ve bazı eski

⁵²⁴ Çavuşoğlu, a.g.m, s. 189.

⁵²⁵ Evren, Kenan Evren'in Anıları 4, s. 209.

⁵²⁶ Çavuşoğlu, a.g.m, s. 185.

⁵²⁷ Doğan, a.g.e, s. 336.

⁵²⁸ Evren, Kenan Evren'in Anıları 4, s. 209.

⁵²⁹ Turgut, a.g.e, s. 211.

⁵³⁰ Evren, Kenan Evren'in Anıları 4, s. 211.

siyasilerin mecburi ikamete tabi tutulması yönündeki MGK'nin 79 sayılı kararı verilmişti.⁵³¹

Milli Güvenlik Konseyi 79 Sayılı Bildirisini 31 Mayıs 1983 günü yayınlamış, başta eski Başbakan Süleyman Demirel olmak üzere 14 eski ve 2 yeni politikacının Çanakkale'de "mecburi ikamete memur" edildikleri bildirilmişti. Bildiride aynı zamanda bazı yasaklamalar ve yeni tedbirler de getirilmişti. Anayasa'nın geçici 4üncü maddesi ile Siyasal Partiler Kanunu geçici 10uncu maddesine dayandırılan⁵³² Milli Güvenlik Konseyi'nin 79 sayılı kararı şu şekildeydi:

"1. 20 Mayıs 1983 günü İçişleri Bakanlığına verdiği başvuru bildirisini ile tüzel kişilik kazanmış olan Büyük Türkiye Partisi'nin bazı kurucularının, parti kurma faaliyetlerinin serbest bırakıldığı tarihten bu yana sürdürdükleri tutum ve davranışları ile ve vicdan sahibi vatandaşlarımızın gözleri önünde sahneledikleri oyunlarla, milletçe yıllardan beri özlenen huzur ve sükûna kavuşmuş olan ülkemizde, vatandaşlarımızın yeniden kamplara bölme, aralarına yeniden nifak tohumları serpmeye istidadı gösteren ve feshedilmiş bir siyasi partinin varlık ve felsefesinin devam ettirilmesi ihtirasının meydana getirdiği bir kin ve intikam bayrağı açmaya yeltendikleri apaçık ortaya çıkmıştır. Ayrıca Anayasa'nın geçici 4üncü maddesi ile siyasi kısıtlamaya tabi kılınan kişilerin de, Anayasa hükümlerini göz ardı ederek parti kurma faaliyetlerine bizzat katıldıkları ve kamuoyunu, huzur bozacak şekilde ters yönde etkilemeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

2. Ülkemizin ve milletimizin varlık ve yaşayışını etkileyen her alanda ve özellikle Devlet yönetimi sorumluluğunun teslim edileceği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, bir daha 12 Eylül 1980 öncesi feci durumlara düşürülmemesi için, gerekli her türlü tedbiri almayı amaç edinmiş Milli Güvenlik Konseyi, kamu vicdanını rahatsız etmeye başlayan yukarıdaki olumsuz gelişmeler karşısında, Anayasa'nın 177'nci ve geçici 2'nci maddelerindeki hükümlere dayanarak 2324 2485 sayılı kanunlara sahip bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri ile aşağıdaki kararları almıştır.

⁵³¹ A.g.e, s. 214.

⁵³² Hürriyet, 1 Haziran 1983.

a. *Büyük Türkiye Partisi bu kararın yayınlanması ile birlikte temelli kapatılmıştır.*

b. *Yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşup, göreve başlayıncaya kadar geçecek süre içinde;*

(1) Büyük Türkiye Partisi kurucuları ile 2533 sayılı kanunla feshedilen siyasi partilerin 11 Eylül 1980 tarihindeki il ve ilçe başkanları ile il yönetim kurulu üyeleri 12 Eylül 1980'den sonra görevinden alınan Belediye Başkanları, Milli Güvenlik Konseyi'nin yazılı izni olmadıkça, yeni bir siyasi partinin kurucusu ve hangi kademedede olursa olsun yöneticisi olmayacaklar ve parti listesinden veya müstakil olarak milletvekili adayı gösterilmeyeceklerdir. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun il ve ilçe başkanlarının görev sürelerine ilişkin geçici madde 10. Hükümleri, ilk milletvekili seçimleri sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı'nın oluşup, göreve başladıktan sonra uygulamaya konulacaktır.

(2) Anayasanın geçici 4'ncü madde 1b ve 2'nci paragraflarında belirlenen ve 5 yıllık siyasi kısıtlılığı bulunan milletvekili ve senatörler, parti kuramama yasağına ilaveten yeni kurulmuş partilere üye olamayacaklar, halen üye olmuş bulunanların ise üyelik kayıtları derhal silinecektir.

c. *Anayasanın geçici 4'ncü maddesindeki hüküm gereğince siyasi partilere herhangi bir şekilde bağlantı kurması ve bir siyasi partinin kuruluş çalışmaları içinde bulunması yasaklanan ve 1 Ocak 1980 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye bulunan milletvekilleri ve senatörlerinden bu hükümlere uymayan aşağıda isimleri yazılı olanlar ile Büyük Türkiye Partisinin ilk iki kurucusu ve organizatörü Hüsamettin Cindoruk ile Mehmet Gölhan Çanakkale ilinin bağlı bulunduğu sıkıyönetim komutanı nezaretinde Çanakkale'de ikamete tabi tutulacaklardır. Bu kişiler 2 Haziran 1983 saat 18.00'e kadar Çanakkale ili sıkıyönetim komutanı yardımcılığına müracaat edeceklerdir.*

3. Bu karar, basın dâhil hiçbir şekilde tartışılmayacak, kararın getirdiği yasaklara uymayan kişiler hakkında, fiilleri başka bir suç oluştursa dahi, ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 16'ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacak, siyasi partiler ise derhal kapatılacaktır."

Çanakkale'ye bağlı Zincirbozan askeri tesislerinde Hüsametdin Cindoruk ile Mehmet Gölhan'ın dışında 'mecburi ikamete tabi tutulanlar' şunlardı: Süleyman Demirel, Ali Naile Erdem, Ekrem Ceyhun, Saadettin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İhsan Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay, Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Aslantaş, Süleyman Genç ve Yüksel Çakmur.⁵³³

MGK'nin bu kararı ilginçtir ki resmi gazetede yer almamıştı.⁵³⁴ Ali Fethi Esener Paşa bu karardan sonra basına yaptığı açıklamada şunları söylemişti: *"20 Mayıs 1983 tarihinde kurulmuş Büyük Türkiye Partisi'nin, Milli Güvenlik Konseyinin 79 Sayılı kararıyla kapatılmış olduğunu radyo haberi olarak duymuş bulunuyorum. Partimize, milletimizin kısa bir süre içinde gösterdiği büyük anlayışa samimi şükranlarımızı, minnet duygularımızı ifade ediyoruz. Kararın millet için hayırlı olmasını diliyoruz."* Esener'in bu açıklamasına, itiraz dahi etmemesine Demirel ve Cindoruk üzülmüşler hatta Cindoruk, Esener'i seçerek yanlış bir karar verdiklerini söylemişti.⁵³⁵ Bu karardan sonra parti binası emniyet görevlileri tarafından kapatılıp mühürlenmişti. Ali Fethi Esener Paşa'da Ankara'dan İstanbul'a dönmüş, Esener Paşa'nın etrafındaki kalabalık partiyle birlikte yok olmuştu.⁵³⁶ Böylece Büyük Türkiye Partisi kurulduktan 11 gün sonra MGK'nin 79 sayılı kararıyla kapatılmış oldu.

İşin ilginç yanı kabul edilen yeni Anayasa'ya göre siyasi partileri kapatma yetkisi sadece Anayasa Mahkemesi'ne tanınmıştı. Ancak BTP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nin yetkisini MGK kullanmıştı. Üstelik MGK'nin BTP'yi kapatan 79 sayılı kararı Resmi Gazete'de de yayınlanmamıştı.⁵³⁷ Ancak ileride de görüleceği gibi kurulacak Yüce Görev Partisi ve Türkiye Huzur Partisi'nin kapatılması Anayasa Mahkemesi'nin kapatma davası açma yoluyla gerçekleşmişti.

MGK'nin 79 sayılı kararıyla kapatılan BTP'nin çekirdeğini oluşturan kuruculardan Hüsametdin Cindoruk ve Mehmet Gölhan'ın 21 Temmuz 1983 günü Zincirbozan'dan MGK'ye gönderdikleri yazıda özetle; BTP'yi mevcut yasalar

⁵³³ **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1983; Doğan, **a.g.e.**, s. 337-339.

⁵³⁴ Turgut, **a.g.e.**, s. 246.

⁵³⁵ Çavuşoğlu, **a.g.m.**, s. 191.

⁵³⁶ Turgut, **a.g.e.**, s. 247.

⁵³⁷ Güven, **a.g.e.**, s. 170-171.

çerçevesinde kurduklarını ve bu eylemlerinin hiçbir suç teşkil etmediğini, ancak bu konuda sadece yargı organları yetkiliyken MGK'nin bizzat parti kurucularını suçlayarak BTP'ni kapattığını, haklarında hiçbir mahkeme kararı olmaksızın kendilerinin zorunlu ikamete tabi tutulduklarını, Anayasa'da siyasi partilerin kapatılmasının Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacağı düzenlenmesinden itibaren MGK'nin bu konuda artık yetkisinin olmadığını ayrıntılı olarak tüm hukuki boyutlarını ortaya koyarak belirtmişlerdi. Ayrıca yazıda MGK'nin verdiği bu kararın yasama niteliğinde olmadığı için Resmi Gazete'de yayınlanarak tebliğinin uygulanmadığını belirtilmişti.⁵³⁸ Zincirbozan'da zorunlu ikamete tabi olanlardan Nahit Menteşe MGK'ye 8 Ağustos 1983'te bir mektup yazarak maruz kaldıkları muameleye itiraz etmişti. Menteşe özellikle herhangi bir yargılamaya maruz kalmadan kendilerine verilen bu cezanın kanunsuzluğuna, bu kararın Anayasa'nın ihlal edildiğine ve zorunlu ikamet olarak tabir edilen bu cezanın ne kadar süreceğinin bile belli olmamasına dikkat çekmişti. Nahit Menteşe ayrıca MGK'nin bu kanunsuz emrini uygulayan Çanakkale Sıkıyönetim Komutan Yardımcısının ve emrindeki görevlilerin de kanunsuz emri yaparak suç işlediklerini belirtmişti.⁵³⁹ Zincirbozan'da zorunlu ikamete tabi tutulandan Süleyman Demirel de 12 Ağustos 1983'te MGK'ye bir mektup göndermiş, mektubunda; ülke yönetimini elinde tutanların kendi yaptıkları Anayasanın bu kadar kısa bir süre içinde dışına çıkmalarının çok üzücü olduğunu, "Devlet biziz", "İstedığımızı yaparız" zihniyetiyle ülkeyi Tanzimat Fermanı'nın da gerisine götürdüklerini, Zincirbozan'da asıl tutsak olanın Anayasa, hukuk ve adaletin olduğu belirtmişti.⁵⁴⁰

Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması haberiyle batı basınında büyük yankı uyandırmış, eleştirilere neden olmuştu. 1 Haziran 1983'teki İngiliz "The Guardian" gazetesi olayı, "Adeta ikinci bir darbe niteliğindeki bu hareketin yarattığı şokun dinmesi ve ortamın sakinleşmesi için aylar gerekecektir." diye yazmış ve şöyle devam etmişti: "Kasım'da yapılacak seçimlerde sadece ordunun tasvip ettiği partiler çekişecek. Bunlar arasında Evren'in yakın arkadaşı dört yıldızlı General Sunalp'in partisi ile on gün önce kurulan, Başbakan'ın eski müsteşarının başkanlık ettiği

⁵³⁸ A.g.e, s. 182-195.

⁵³⁹ A.g.e, s. 177-181.

⁵⁴⁰ Muammer Yaşar, **Zincirbozan Günleri**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986, s. 102-104.

ortanın solu olan parti gelmektedir" Guardian, BTP'nin yapılacak seçimlerde en çok oyu alan parti olmasının mümkün olduğunu ancak durum böyle olunca askeri rejime sempati beslemekte olan ABD ve İngiltere için artık Türkiye'nin demokrasiye gerçek bir yönelişte olduğunu söylemenin hayli zor olacağını belirtmişti.⁵⁴¹

MGK'nin 79 sayılı kararı sadece BTP'yi değil aynı zamanda eski partilerin il ve ilçe başkanları ve yönetim kurulu üyeleri ve eski belediye başkanlarını da ilgilendiriyordu. Buna göre seçimler sonuçlanıp Meclis Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar bu kişiler MGK'nin yazılı izni olmadıkça herhangi bir partinin kurucusu veya herhangi bir kademede yöneticisi olamayacaktı. MGK burada genel bir yasaklama yoluna gitmek yerine yazılı izni daha uygun görmüştü. Bu karardan sonra kuruluş dilekçesi veren ve vermeye hazırlanan partilerin kurucu üye ve yönetim kadrolarında değişiklik yapmalarına sebep olmuştu.⁵⁴²

Cumhurbaşkanı Evren MGK'nin 79 sayılı bildirisinin yayınlanmasından bir gün sonra Çorum'da halka hitaben yaptığı konuşmada; gerekirse seçimleri erteleyeceğini belirterek sert bir uyarı yapmıştı. Evren konuşmasında, diğer politikacıların da iktidar hırsıyla Türkiye'yi 12 Eylül öncesine çekmeye çalışarak aynı oyunu oynarlarsa onların hakkında da aynı kararı almaktan çekinmeyeceklerini bildirmişti.⁵⁴³

Böylece Büyük Türkiye Partisi kuruluşundan 11 gün gibi kısa bir süre sonra kapatılmasında şüphesiz en büyük etken kuruluşunun ertesi günü dikkat çekecek kadar fazla eski AP'linin partiye katılması olmuştu. İşin ilginç yanı MGK'nin 79 sayılı kararıyla BTP ile hiç ilgisi olmayan 7 tane eski CHP'li de sürgüne gönderilmişti.

⁵⁴¹ Arcayürek, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, s. 136.

⁵⁴² "Haziran Sürprizi Gerçekleşti", *Yankı*, Sa. 636, s. 5-6.

⁵⁴³ *Hürriyet*, 2 Haziran 1983; Evren, *Kenan Evren'in Anıları 4*, s. 216-223; Turgut, *a.g.e*, s. 248-250.

2.3.2.2. Sosyal Demokrasi Partisi

Siyasi Partiler Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte ortanın solunda yer alan Halkçı Parti 20 Mayıs 1983'te kurulmasına karşılık, sosyal demokrat oyları bünyesinde toplamak isteyen kesimlerin “*sosyal demokrat nitelikli bir parti kurma*” girişimleri uzun sürmüştü. Halkçı Parti'nin kurulmasına iki gün kala Erdal İnönü 18 Mayıs 1983'te Pembe Köşk'ten bir açıklama yaparak kendisinin de bu işte olduğunu belirtmişti. Erdal İnönü; Cezmi Kartay, Atilla Sav, Rafet Tüzün, Kazım Yenice ve Muzaffer Saraç ile çekirdek kadro oluşturarak yapılan uzlaşma sonucu bir siyasi partinin kuruluşunda görev alma kararını kamuoyuna duyurmuştu.⁵⁴⁴

Erdal İnönü kuracakları partiyle ilgili olarak da; “*Kurmakta olduğumuz parti, Türkiye'nin 12 Eylül öncesinin çalkantılarına düşmesine, ülke bütünlüğünün ulusal birliğimizin tehlikeye uğramasına, demokratik düzen ile sosyal hukuk devletinin işlemekten alıkonulmasına kesinlikle karşı çıkacaktır. İnancımıza göre, bu tehlikeleri önlemenin en sağlam yolu kısıtlayıcı değil, düzenleyici olmaktadır. Partimizin, hukuka bağlılığı varlığının temeli saymaktadır. O nedenle başta anayasa olmak üzere yasalara saygı ve bağlılık, çalışmalarımızın temel ilkesi olacaktır. Partimiz bu yasada sakıncalı yönler veya kurallar meydana çıkarsa ona göre saygı gösterecek, fakat değiştirilmesi için öngörülen hukuki yolları arayacaktır. Partimiz, Atatürk ilkeleri olan Cumhuriyetçiliğin, ulusçuluğun, devletçiliğin, halkçılığın, laikliğin ve devrimciliğin tam bilincindedir. İnsan haklarına saygılıdır.*” demişti.⁵⁴⁵

Erdal İnönü İsmet Paşa'nın küçük oğlu idi ve 1947-1951 yılları arasında ABD'nin California Üniversitesi'nde fizik doktorası yapmış, 1957 yılında tekrar ABD'ye giderek atom enerjisi üzerine 3 yıl çalışmalar sürdürmüştü. 1960 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde Fizik Profesörü olarak atanmış 1974 yılına kadar bu üniversitede dekanlık ve rektörlük görevini yürütmüştü. 12 Mart döneminde

⁵⁴⁴ İlhami Soysal, “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, s. 2138-2139.

⁵⁴⁵ Turgut, a.g.e, s. 277-278.

ODTÜ'deki olaylardan dolayı yargılanmış ve beraat etmişti. 1974 yılında Boğaziçi Üniversitesi kadrosuna geçen Erdal İnönü daha sonra TÜBİTAK'ta görev almıştı.⁵⁴⁶

Erdal İnönü'nün parti kurma kararını açıklamasından iki gün sonra Necdet Calp Genel Başkanlığı'nda Halkçı Parti kurulsada, bu kararla sol tabandaki hava değişmişti. Milliyet gazetesinden Metin Toker bu kararla artık ortanın solunun yerinin belli olduğunu, sol tabanın artık Erdal İnönü etrafında buluşacağını belirtmişti.⁵⁴⁷ Parti kurma kararını açıkladıktan sonra kuruluş çalışmalarına başlayan Erdal İnönü ve ekibinin bu çalışmalarının gittikçe uzamasını ve aradan epey zaman geçmesine rağmen halen partinin kurulamamasını eleştiren Milliyet Gazetesi yazarı Teoman Erel; Erdal İnönü'nün bu konuda geciktiği sürece ilk açıklaması sonrası oluşan heyecanın kaybolacağını ve sol tabanda dedikodulara sebep olacağını belirtmişti.⁵⁴⁸

Erdal İnönü'ye parti kurma çalışmalarında yeni isimler de katılmıştı. Bunlar; ilk kadın bakan olan Prof. Türkan Akyol, gazeteci Oktay Ekşi, eski parlamenter Ahmet Durakoğlu, Hicri Fişek, Kamil Karavelioğlu idi. Yapılan çalışmalar sonucunda Erdal İnönü 42 kişilik kurucu üyelerini belirlemişti ancak bunlardan Erol Köse, Ünal Ozan, Cemal Seymen, Zihni Kutlar, Şevket Köksal MGK'nin 79 sayılı kararı gereği 12 Eylül 1980 tarihinde yönetimde buldukları sebebiyle listeden çıkarılmışlardı. Neticede Sosyal Demokrasi Partisi 6 Haziran günü İçişleri Bakanlığına verilen dilekçeyle kuruldu⁵⁴⁹ SODEP'in kuruluşu esnasında parti kurucuları belli olmaya başlayınca parti kurucularını Tercüman gazetesinden özellikle Ergun Göze ağır bir şekilde eleştirmeye başlamıştı. Göze'ye göre ne kadar politika yapmaması gereken kişi varsa hepsi SODEP'in listesinde yer almıştı. Ergun Göze özellikle parti kurucularından Türkiye Barolar Birliği Başkanı olan Atilla Sav'ı günlerce eleştirip durmuştu.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ **A.g.e.**, s. 278. Hulusi Turgut kitabında; her ne kadar Erdal İnönü'yü İsmet İnönü'nün büyük oğlu olarak belirtse de, 1926 doğumlu Erdal İnönü İsmet İnönü'nün küçük oğluydu. Büyük oğlu 1924 yılında doğan Ömer İnönü idi.

⁵⁴⁷ Metin Toker, "Sol İşini halletti Darısı Sağın Başına", **Milliyet**, 22 Mayıs 1983. O dönemde Milliyet gazetesini yazarı olan Metin Toker, Erdal İnönü'nün kız kardeşiyle evliydi.

⁵⁴⁸ Teoman Erel, "İnönü Geciktikçe", **Milliyet**, 27 Mayıs 1983.

⁵⁴⁹ **A.g.e.**, s. 286.

⁵⁵⁰ Ergun Göze, "Sosyal Demokratlar...", **Tercüman**, 1 Haziran 1983.

SODEP'in yaptığı ilk toplantıda Erdal İnönü genel başkan seçilmişti. Atilla Sav, Muzaffer Saraç, Cezmi Kartay, Türkan Akyol Genel Başkan yardımcılığına, Ahmet Durakoğlu Genel Sekreterliğe, Cevat Selvi, Oktay Ekşi, Yiğit Gülöksüz Genel Sekreter Yardımcılığına, İbrahim Önan Genel Muhasipliğe seçildiler.⁵⁵¹ Partinin kuruluş dilekçesinde belirtilen ancak MGK kararı gereği beşi baştan onaylanmayan 42 kurucu üyesi bulunmaktaydı.⁵⁵²

Bu sırada SODEP-HP birleşmesi gündeme gelse de, Necdet Calp ile Erdal İnönü'nün birbirlerine yaptıkları ziyaretler bu iki partinin birleşmesi konusunda sonuç vermemişti. SODEP'in kurulmasıyla birlikte eski ve yeni politikacıların akın akın SODEP'e doluşması, Halkçı Partiyi bir kenarda öylece kalmasına sebep olmuştu. Özellikle Halkçı Partiyi "Muvazaa"⁵⁵³ Partisi" yakıştırmaları çoğunluğun SODEP'i tercih etmesine neden olmuştu.⁵⁵⁴

Ancak Haziran ayının son günlerine gelindiğinde işler planlandığı gibi gitmemiş, 23 Haziran 1983'te Yargıtay Cumhuriyet Savcılığı'ndan gelen yazıyla birlikte Genel Başkan Erdal İnönü de dâhil olmak üzere 21 kurucu veto edilmişti. MGK'nin 85 sayılı kararı gereği veto edilen isimler şu şekildeydi: Erdal İnönü, Türkan Akyol, Tekin Alp, Türker Alkan, Hasan Çetinkaya, Hicri Fişek, Yiğit Gülöksüz, Erhan Işıl, Kemal İnan, Kamil Karavelioğlu, Cahit Külebi, Şükran Nasuhoğlu, İbrahim Önen, Muzaffer Saraç, Atilla Sav, Cevdet Selvi, Cahit Talas, Güler Tanyolaç, Kazım Yenice, Korel Göymen, Halil Akyüz.⁵⁵⁵ Bu vetolardan sonra artık SODEP'te eski havanın kalmayacağını belirten Milliyet gazetesi yazarı Metin Toker yazısında; Erdal İnönü'nün ortaya çıkmasıyla solda gerçekleşen hareketin toplumun bütün kesimleri tarafından olumlu karşılanmasının, yeni başlayan

⁵⁵¹ **Hürriyet**, 7 Haziran 1983.

⁵⁵² Partinin kurucu üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: Prof. Dr. Erdal İnönü, Prof. Dr. Türkan Akyol, Halil Akyüz, Doç. Dr. Türker Alkan, Tekin Alp, Uğur Batmaz, İsmail Hakkı Birler, A. Vecdi Çapa, Ahmet Salih Çebi, Hasan Çetinkaya, Ahmet Durakoğlu, O. Oktay Ekşi, Prof. Dr. A. Hicri Fişek, Doç. Dr. B. Korel Göymen, Yiğit Gülöksüz, M. Erhan Işıl, Doç. Dr. Kemal İnan, Kamil Karavelioğlu, Cezmi Kartay, Prof. Dr. H. Saim Kendir, Prof. Dr. Mehmet Ö. Kıcıman, Dr. Şevket Köksal, Erol Köse, T. Zihni Kutlar, Cahit Külebi, S. Şükran Nasuhoğlu, A. Hüdayi Oral, Ünal Ozan, İbrahim Önen, A. Gündüz Pamuk, Muzaffer Saraç, Süleyman Sarıalioglu, Kemal Sarısoy, Ö. Atilla Sav, M. Cevdet Selvi, Cemal Seymen, Doç. Dr. Metin Şahin, Prof. Dr. H. Cahit Talas, Güler Tanyolaç, Seyfettin Turagay, Rafet Tüzün, Kazım Yenice. Turgut, **a.g.e.**, s. 288-290.

⁵⁵³ Muvazaa: Gizli anlaşma, Dış görünüş yaratma amaçlı.

⁵⁵⁴ Turgut, **a.g.e.**, s. 290.

⁵⁵⁵ **Hürriyet**, 24 Haziran 1983.

demokratik hayatın böyle bir sol yapıya ihtiyacı olduğunu kanıtladığını, lakin Erdal İnönü ve etrafındakilerinin parti yönetiminden uzaklaştırılmasından sonra halkın gözündeki eski SODEP imajının yitirileceğini belirtmişti.⁵⁵⁶

Vetolardan sonra devam edilmesi ya da devam edilmemesi konusunda toplantılar yapılmış, sonunda yeniden 21 kurucu üye seçilerek devam edilmesine karar verilmişti. Genel başkanlığa da aday olan Cezmi Kartay 36 üyeden 34'ünün oyunu alarak genel başkanlığa seçilmişti.⁵⁵⁷ Cezmi Kartay Malatya, Tekirdağ, Gaziantep valiliklerinde bulunmuş, 1980 yılında emekliye ayrılıp, Ankara Ticaret Borsası Genel Sekreteri olmuştu. 12 Eylül'den sonra kapatılan CHP'nin kayyumluğunu da yapmış ve böylece vetolardan da sıyrılmıştı.⁵⁵⁸

Erdal İnönü'nün veto edilmesinin ardından Genel Başkanı olan Cezmi Kartay 3 Ağustos'ta MGK üyelerine parti kurma çalışmaları hakkında bilgi vermişti. Parti çalışmalarının son durumunu anlatan Cezmi Kartay; aşırı soldaki bazı kişilerin partilerine sızmaya çalıştığını ancak bunu kendilerinin engellediğini belirtmişti.⁵⁵⁹

SODEP'in veto edilenlerin yerine bildirdiği 21 yeni kurucu üyeden 13'ü de 8 Temmuzda veto edilmişti. Parti tekrardan 13 yeni üye seçip listeyi İçişleri Bakanlığına teslim etmişti. Bu vetodan sonra SODEP'in kurucu üye sayısı 23'te kalmıştı.⁵⁶⁰ Partililer bir yandan kurucu üyeleri seçerlerken bir yandan da illere, ilçelere dağılarak parti örgütlerini kurmaya başlamışlardı. Ancak SODEP'in seçimler yaklaşınca karşılarına çıkan zorlukların başında kendilerine isnat edilen "*Marksistlik*" iddiası yer alıyordu. Bu durum karşısında Genel Başkan Cezmi Kartay bir açıklama yapmak zorunda kalmış, açıklamasında "SODEP'in içinde ne Marksistlere ne de Marksizm'e yer vardır. Çünkü SODEP'in sosyal demokrasi anlayışı, Marksizm'in düzen anlayışıyla taban tabana zıttır. SODEP laikliğe sıkı sıkıya bağlıdır. Bunun yanı sıra SODEP, Türk Ulusu'nun kaderde ve kıvançta beraberliğine inanmaktadır" demişti.⁵⁶¹

⁵⁵⁶ Metin Toker, "*Yollar ya da Hedef*", **Milliyet**, 26 Haziran 1983.

⁵⁵⁷ **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1983.

⁵⁵⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 294.

⁵⁵⁹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 288.

⁵⁶⁰ **Milliyet**, 9 Temmuz 1983.

⁵⁶¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 298-299.

Bu arada SODEP genel seçimlere katılabilmek için gerekli olan teşkilatlanma barajını 14 Ağustos'ta aşmıştı. Parti 25 Ağustos itibariyle örgütlendiği il sayısı 66, ilçe sayısı 448 idi. Ancak SODEP kurulduktan itibaren 4 kez veto edilmişti.⁵⁶² Partinin kurulabilmesi için 30 kurucu üye sayısına ulaşılması gerekiyordu. Bunun için de son gün 24 Ağustos 1983'tü. Ağustos ayının ortasına gelindiğinde üçüncü listede verilen 13 kurucu üyeden 2'si veto edilmiş, 28'i bulmuşlardı. Örgütlenme konusunda Halkçı Parti'nin epeyce önünde bulunmasına rağmen 2 kurucu ekşiğiyle seçimlere katılamama ihtimali bulunan SODEP, bu sefer veto edilen 2 kurucu üye yerine 8 kişilik bir liste hazırlayıp göndermişti. Artık sonuç için 25 Ağustos sabahını bekleyeceklerdi. 25 Ağustos sabahı SODEP ve Doğru Yol Partisi'nin 6 Kasım'da yapılacak seçimlere katılmayacağı açıklanmıştı. SODEP 28 kurucu üyede kalmıştı. Ancak birkaç gün sonra Yüksek Seçim Kurulu'ndan partiye iletilen zarfta yeni 8 kurucu üyeden 3'ünün veto edildiği yazıyordu. SODEP 30 değil 33 kurucu üye sayısına ulaşmıştı, ancak vakit dolmuştu. SODEP bu karardan dolayı Yüksek Seçim Kuruluna itiraz etmiş, Yüksek Seçim Kurulu da bu itirazı reddetmişti.⁵⁶³ Yüksek Seçim Kurulu'nun verdiği ret kararının gerekçesini belirten metin şu şekildeydi: *“Ortaya çıkan hukuki durumla birlikte, ülke yönetiminin gerekleri ve özellikleri karşısında uyulması zorunlu olan ve düzenleyici nitelikte bulunan Milli Güvenlik Konseyi'nin 99 sayılı kararının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sosyal Demokrasi Partisi'nin adı geçen 99 sayılı kararda milletvekili seçimlerine katılmak için öngörülen 24 Ağustos 1983 günü saat 17.00'ye kadar Milli Güvenlik Konseyinin incelemeleri sonunda en az otuz kurucu üyesi uygun görülme koşulunun yerine getirilmediği Cumhuriyet Savcılığı'nın ve İçişleri Bakanlığının yazılarından anlaşılmiş olduğundan talebin reddine karar örneğinin adı geçen siyasi parti genel başkanlığına tebliğine 26.08.1983 gün ve hüküm fıkrasında oybirliği, gerekçede oy çokluğuyla karar verildi.”*⁵⁶⁴ Seçimlere girme hakkı bulunmasa da SODEP 8 Eylül 1983 itibariyle 33 kurucu üyesiyle kuruluşunu tamamlamıştı.⁵⁶⁵ Zincirbozan'da sürgünde bulunan Süleyman Demirel bile SODEP'in seçimlere giremeyeşine çok

⁵⁶² **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1983.

⁵⁶³ Turgut, **a.g.e.**, s. 308.

⁵⁶⁴ **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 308.

⁵⁶⁵ **Tercüman**, 9 Eylül 1983.

üzülmüştü. O'na göre sol bir partinin seçimlere katılması ülkenin demokrasiye adım atması için faydalı bir şeydi.⁵⁶⁶

Seçimlere katılmayacağı kesinleşen SODEP'in Genel Başkanı Cezmi Kartay 14 Ekim'de İzmir il binasının açılışını yaparken yaptığı konuşmada kendilerine yapılan iftiraların seçimlere girememelerinde etken olduğunu belirtmiş ve “İşçilerden, memurlardan, esnaftan, köylüden yanayız diyenler inandırıcı olmaktan uzak. Tek amaçları var SODEP'in oylarına el uzatıyorlar” demişti. Kartay seçimlere katılmamaları ile ilgili olarak da özellikle kendilerine yapılan iftiralarla alakalı şunları söylemişti:

“...SODEP toplumun Komünizme ve Marksizm'e karşı güvencesidir. Hiç kimse bu partiyi komünistlikle itham edemez, ederse bilinçsizlik olur. Ancak söylenenler dikkate alındı ki seçimlere giremiyoruz. Bir diğer söylenti de SODEP gelirse, 12 Eylül öncesine dönüleceği biçiminde idi. Söylenti ve iftira niteliğindeki bu konuşmalar seçimlere giremememizde etken oldu.”⁵⁶⁷

Kenan Evren'in anılarını incelediğimizde Kartay'ın bu sözlerinde aslında doğruluk payının olduğunu görüyoruz. Çünkü Evren solda iki partinin seçimlere girip girmemesi konusunda kararsızdı. Yani SODEP'in seçimlere katılmasına izin verme konusunda tereddütleri vardı. Evren'in bu konuda olumsuz düşünmesinin sebebi 12 Eylül öncesinin illegal sol örgütlerinin hepsinin bu partide yer almaları ve Doğu Berlin'de faaliyet gösteren Türkiye Komünist Partisi'nin sesi olan radyodan yaptığı yayınlarda ve dağıttığı bildirilerde taraftarlarını hep SODEP'te toplamaya ve bu partiyi desteklemeye çağırmasıydı. Ayrıca Halkçı Parti'nin Genel Başkanı partisini kurduktan sonra Evren'e eğer SODEP'in seçimlere katılmasına izin verilerse bu işi bırakacağını belirtmişti. Yani Evren'e göre SODEP'e izin verilerse solda yine bir parti seçimlere girebilecekti. MGK bir bakıma işte bu sebeplerden dolayı SODEP'in seçimlere katılmasına izin vermemiştir.⁵⁶⁸

Genel Başkan Cezmi Kartay bu konuyla ilgili olarak 18 Ekim'de verdiği bir röportajda, başka bir partinin kendi tabanlarına sahip çıkması mevzusu sorulduğunda

⁵⁶⁶ Doğan, a.g.e, s. 347.

⁵⁶⁷ Cumhuriyet, 15 Ekim 1983.

⁵⁶⁸ Evren, Kenan Evren'in Anıları 4, s. 305.

Kartay bu kez hedef belirterek Şu cevabı vermişti: “*Bu çok güncel bir konu. Özellikle HP (Halki Parti) siyasal varlığını hep SODEP’in seçim dışı kalmasına bağlı olarak görmüş, bu nedenle partimiz hakkında tamamen asılsız iddiaları ısrarla sürdürmüŐtür. Bu kez SODEP seçim dışı kalınca da desteğini beklemektedir. Bir siyasi parti kendi tüzük ve programına inananlarla bütünleŐir ve var olur. Başka bir siyasi partinin oylarına güvenerek seçime katılanlar yanlış hesapla yola çıkmış olurlar. Esasen bilmeleri gereken bir husus, siyasi partilerin seçime katılan herhangi bir siyasi partiyi desteklemesinin yasal olarak da mümkün olmayacağı hususudur. İŞte bu nedenle SODEP 6 Kasım milletvekili genel seçimlerinde seçime katılan 3 siyasi partiden hiçbirini desteklemeyecektir. Hatta bağımsızları da desteklememe kararı almıştır.” Kartay açıklamasında seçime giren siyasi partilerin adaylarına ve bağımsız adaylara oy vermeyeceklerini açıkça belirtmişti.⁵⁶⁹ Cezmi Kartay seçimlerde oy vermeme konusunu Erzurum’da il binasının açılıŐında da tekrar dile getirince, hakkında halka oy vermemeye teşvik suçundan soruşturma açılmış, Erzurum Cumhuriyet Savcılığı tarafından ifadesi alınmıştı.⁵⁷⁰*

6 Kasım’da yapılacak genel seçimlere katılamayacağı kesinleşen SODEP daha sonraki çalışmalarında örgütlenmelerine ağırlık vermişti. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri’nden sonra ANAP hükümetinin başa geçince ve Milli Güvenlik Konseyi devreden çıkınca, vetolu genel başkan Erdal İnönü tekrar parti yönetimindeki yerini almıştı. SODEP’in 6 Kasım sonrası yönetimi Şu yelerden oluşuyordu: Erdal İnönü, Cezmi Kartay, Türkan Akyol, Muzaffer Saraç, Atilla Sav, Hicri Fişek, Uğur Batmaz, İbrahim nen, Güler Tanyolaç, Nail Gürman, Halil Akyüz, Cahit Angın, Turgut Atalay, Tevfik avdar, Hasan etinkaya, Vedat Dalokay, Servet Devrimci, Hızır Ekşi, Kamer Genç, Mustafa Günaydın, Yiğit Gülöksüz, Mustafa GndeŐliđlu, Erhan IŞıl, Kemal İnan, Suphi Karaman, Kamil Karaveliğlu, Birgen KeleŐ, Saim Kendir, Cahit Külebi, Erol Köse, Mehmet Moğultay, Süleyman Sarıalioğlu, Cemal Seymen, Metin Şahin, Cahit Talas, Mustafa Timisi, Enis Tütüncü, Fikret nl, Kazım Yenice, zkal Yici ve Ekrem YurdakoŐ.⁵⁷¹

⁵⁶⁹ Cumhuriyet, 19 Ekim 1983.

⁵⁷⁰ Milliyet, 29 Ekim 1983.

⁵⁷¹ Turgut, a.g.e, s. 309-310.

Teşkilatlanma yolunda çalışmalarını sürdüren SODEP 25 Mart 1984 günü yapılan yerel seçimlerde ikinci parti olmuş, %22 oy oranı ile parlamento dışı muhalefette yerini almıştı. Sekiz ilde belediye başkanlığını alan SODEP bu sonuçla kendisini Ana Muhalefet Partisi saymıştı.⁵⁷² Halkçı Parti Genel Başkanlığı'na Calp'ten sonra gelen Aydın Güven Gürkan ve Erdal İnönü zamanla birleşme konusunda birbirlerine yeşil ışık yakmış, 26 Eylül 1985'te HP ve SODEP arasında birleşme protokolü imzalanmıştı.⁵⁷³ 2 Kasım 1985'te Halkçı Partinin birinci olağanüstü kurultayında alınan kararlar adını "Sosyal Demokrat Halkçı Parti" olarak değiştirmişti. 3 Kasım 1985'te de SODEP'in olağanüstü kurultayında 2,5 yıllık partinin fesih kararı gözyaşları içerisinde verilmişti. Bu karardan sonra SODEP'liler gruplar halinde yeni SHP'ye katılmaya başlamışlardı.⁵⁷⁴

2.3.2.3. Yüce Görev Partisi

Yüce Görev Partisi 6 Haziran 1983'te Baha Vefa Karatay'ın öncülüğündeki heyetin parti kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığına vermesiyle kurulmuştu. Baha Vefa Karatay 71 kişiden oluşan kurucu listesini içeren kuruluş bildirgesini verirken "Demokrasiye geçişte yüce bir görevi devraldık. Bize düşen bu görevi itina ile yerine getirmeye çalışacağız" demişti. Parti programında "Atatürk'ün dehasıyla sistemleşen Kemalist yaşam tarzının özlemlere cevap verecek en doğru yol olduğuna içtenlikle inanıldığı" belirtiliyordu. Partinin millet anlayışı ise şöyle anlatılıyordu: "Yüce Görev Partisi'nin millet anlayışı, Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı, ne mutlu Türküm diyebilmek bilincine, iftiharına sahip, milli değerlere saygılı ve milli amaçlar yolunda bütünleşmiş vatandaşları tümü ile Türk Milleti olarak kucaklayıp kaynaştıran Atatürk milliyetçiliğidir." Partinin hedefi de Atatürk'ün belirlediği hedef olarak belirlemişti.⁵⁷⁵

⁵⁷² Cumhuriyet, 27 Mart 1984.

⁵⁷³ Turgut, a.g.e, s. 317.

⁵⁷⁴ A.g.e, s. 320-321.

⁵⁷⁵ Cumhuriyet, 7 Haziran 1983.

Yüce Görev Partisi genel başkanlığına Baha Vefa Karatay getirilmiş, genel başkan yardımcılıklarına Lamia Yaşınkılıç, Mustafa Ayverdi, Faruk Erbil ve İsmet Şatroğlu seçilmişti. Genel sekreter Zafer Tunçalp, mali sekreter Nusrettin Erman seçilmişti. Milli Güvenlik Konseyi'nin Yüce Görev Partisi'nin kurucu üye listesini incelemesi sonucu 24 Haziran 1983'te genel başkan Baha Vefa Karatay dâhil 62 kişiyi veto etmişti. Ancak MGK'nin veto kararından önce Yüce Görev Partisi'nden 53 kişi istifa ettiklerini duyurmuşlardı. İstifa edenlerden 45'i veto edilenler arasında bulunuyordu. Böylelikle Yüce Görev Partisinden daha önce belirlenen 71 kurucu üyenin 63'si veto edilmiş, kalan 9 kişiden 8'i de istifa edenler arasında olması sebebiyle partide sadece Ali Haydar Çiftçi kurucu üye olarak kalmıştı.⁵⁷⁶ Bundan sonra 27 Haziran 1983'te Yüce Görev Partisi'nden son kurucu üye olan Ali Haydar Çiftçi de istifa etmiş;⁵⁷⁷ hiçbir üyesinin kalmaması üzerine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Anayasa Mahkemesine parti hakkında kapatma davası açılmıştı.⁵⁷⁸ Açılan bu dava sonucunda 26 Ağustos 1983'te Yüce Görev Partisi'nin hukuki varlığına son verilmişti.⁵⁷⁹

2.3.2.4. Yeni Doğu Partisi

Siyasetin sağ kanadının üçüncü partisi olacak olan Yeni Doğu Partisi'ni eski milletvekillerinden Sezai Akdağ ve 13 arkadaşı ile birlikte 20 Haziran 1983'te kurmuştu. Sezai Akdağ İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesini verdiği sırada basının sorduğu sorulara verdiği cevaplarda; partinin adının 12 Eylül 1980'deki yeniden doğuşun paralelinde "*Yeni Doğu Partisi*" olarak belirlendiğini, partinin ambleminin de bir daire içerisinde yer alan Türkiye haritası üzerindeki seçim sandığından oluştuğunu belirtmişti. Sezai Akdağ parti kurma sebeplerini ise; "*Bütün sorularınızın cevabı programımızda var. İddialı bir programdır. Öbür*

⁵⁷⁶ **Hürriyet**, 26 Haziran 1983.

⁵⁷⁷ **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1983.

⁵⁷⁸ **Milliyet**, 11 Temmuz 1983.

⁵⁷⁹ **Anayasa Mahkemesi Esas Sa.:1983/1(Parti Kapatma)**, Karar Sa.:1983/1, Karar Günü: 25.08.1983; **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1983.

partilerinkilerle karıştırmanızı bilhassa istemem” demişti. Parti kurmadan önce Celal Bayar’dan da izin aldıklarını belirtmişti.⁵⁸⁰

Parti kurucuları arasında Demokrat Partinin 6 eski milletvekili de bulunuyordu. Bunlar; Sezai Akdağ, Muhittin Güven, Şefik Şan, Halil Turgut, Baki Erden, Talat Alpay idi. Ayrıca Celal Bayar’ın eski basın müşaviri Samim Tara da bulunuyordu.⁵⁸¹

Parti kuruluş dilekçesinin verilmesinden kısa bir süre sonra 23 Haziran 1983’te Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılan açıklamada Yeni Doğu Partisi’nde Sezai Aktaş, Şefik Şan, Halil Turgut, Baki Erden, Burhan Ulutan, Talat Alpay’ın Parti kurucu üyesi olamayacakları bildirilmişti. Bu kişiler daha önce Yassıada’da yargılanıp hüküm giyen eski Demokrat Parti milletvekilleri idi. Bunun üzerine Genel Başkan Burhan Ulutan’ın yerine Zeyyat Kocamemi getirilmişti.⁵⁸² Devamında 25 Haziran 1983 günü parti üyelerinden 8 kişi bir toplantı yaparak partilerinden istifa ettiklerini ve ilerleyen günlerde 18 kişinin daha istifa edeceğini açıklamışlardı. Partiden ayrılan isimler şunlardı: Nuri Kale, Ahmet Sayımlar, Bahadır Özel, Durak Koşuk, Nevzat Önal, Hüsnü Ömeroğlu, Samim Tara. İstifa eden bu üyelerin ortak bildirimleri özetle; kurmuş oldukları Yeni Doğu Partisi hakkında yapılan inceleme sonucu üyelikleri uygun bulunmayan 6 kurucu üyenin, bu hususun kendilerine bildirilmiş olmasına rağmen, parti içinde görevlerine devam ederek partide etkin rol aldıkları, parti yönetiminin de buna göz yumduğu belirtilmekteydi.⁵⁸³

Parti içinde bu çalkantılar sürerken, Milli Güvenlik Konseyi Yeni Doğu Partisi’nin kurucu üyelerinin incelemesini 8 Temmuz günü bitirmiş, 53 kurucu üyeden 38’ini veto ettiğini bildirmişti. 53 kurucu üyeden daha önce 8’i istifa etmiş,

⁵⁸⁰ **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1983.

⁵⁸¹ Partinin diğer kurucu üyeleri şunlardı: Burhan Ulutan, Burhanettin Taş, Hüseyin Aksakal, Şenay Günay, Hasan Basri Tarman, Zeyyat Kocamemi, Sümer Böke, Tagir İkbal, Fikret Çeyrekbaşıoğlu, Oğuz Barut, Baha Özdemir, Fatma Özyurt, Orhan Alkazan, Sami Sarıbay, Enis Keşan, Aliye Eren, Mustafa Vuran, Kemal Avşaroğlu, Ferhan Olcay, Kenan Köseoğlu, Cemal Erdal, İbrahim Ulusoy, Yavuz Esmersoy, Nevzat Ünal, Ali Ataman Acun, Sait Eroğlu, Mustafa Uyanık, Hasan Ülçek, Osman Öksüz, Necat Akıncılar, Nezih Sarıgöl, Cavit Usal, Muzaffer Acun, Osman Sönmez, Ali Gupur, Salim Ürün, Nuri Kale, Bahadır Özel, Ahmet Sayımlar, M. Tekin Müftüoğlu, Adil Tokatlıoğlu, Oktar Öner, Murat Kürük, Mihriban Külekçi, Hüsnü Ömeroğlu. **Milliyet**, 21 Haziran 1983.

⁵⁸² **Hürriyet**, 26 Haziran 1983.

⁵⁸³ **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1983.

45 kurucu üye kalmıştı. Bunların da 38'i veto edilince geriye 7 kurucu üye kalmıştı.⁵⁸⁴ Veto edilenler arasında parti genel başkanı Zeyyat Kocamemi de bulununca, genel başkanlığa Cavit Usal vekâlet etmeye başlamış,⁵⁸⁵ 5 Ağustos 1983'te de genel başkanlığa getirilmişti. Bu tarihten sonra Yeni Doğu Partisi birkaç defa daha MGK'nin vetosuna maruz kalmış; 29 Ağustos 1983'e kadar toplam 63 veto ile MGK'nin vetosuna maruz kalan siyasi partiler arasında ilk sırayı almıştı.⁵⁸⁶ Yeni Doğu Partisi bu vetolardan sonra ancak 21 Ekim 1983'te kuruluşunu tamamlamıştı, ancak genel seçimlere girme hakkına sahip olamamıştı.⁵⁸⁷

2.3.2.5. Doğru Yol Partisi

Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılmasından sonra başta Süleyman Demirel ile Cumhuriyet Senatosu eski başkanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Sırrı Atalay'ın da dahil olduğu eski AP'li ve CHP'li 16 kişi Çanakkale'ye sürgüne gönderilmişti.⁵⁸⁸ Demirel yola çıkmadan önceki gece İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri'yi evine çağırarak BTP'den sonra yeni bir parti kurulması için hazırlıklara başlanmasını söylemişti.⁵⁸⁹ Süleyman Demirel, Nahit Menteşe ve Sadettin Bilgiç 2 Haziran 1983'te Çanakkale'ye doğru yol almaya başlamıştı.⁵⁹⁰ Demirel kendilerini götüren İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri'ye kendilerinin artık sürgünde olduğunu, bundan sonra işerin İsmet Sezgin'le Necmettin Cevheri'ye kaldığını, kendilerine güvenen milyonları sahipsiz bırakmamalarını ve hemen yeni bir parti kurmalarını, adını da Doğru Yol koymaları söylemişti. Yaklaşık 9 saat süren bu yolculukta kurulacak olan yeni partide kimlerin görev alacağı, kimlerle görüşüleceği, partinin program ve tüzüğü ile ilgili çalışmaların nasıl yapılacağı belirlenmişti.⁵⁹¹ Demirel ve arkadaşları bu şekilde Zincirbozan'a gitmişlerdi. Zincirbozan'da sürgündeki siyasilerin

⁵⁸⁴ **Milliyet**, 9 Temmuz 1983.

⁵⁸⁵ **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1983.

⁵⁸⁶ **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1983.

⁵⁸⁷ **Milliyet**, 22 Ekim 1983.

⁵⁸⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 324.

⁵⁸⁹ Çavuşoğlu, **a.g.m.**, s. 192.

⁵⁹⁰ **Hürriyet**, 3 Haziran 1983.

⁵⁹¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 343-344.

MGK'nin 79 sayılı kararı gereği "TBMM Başbakanlık Divanı oluşuncaya kadar" sürgünde kalacakları belirtilmişti, ancak Zincirbozan'daki eski siyasilerin 30 Eylül 1983'te 166 Sayılı kararla tutukluluk halleri sona ermişti.⁵⁹²

İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri 3 Haziran'da Ankara'ya dönüp derhal çalışmalara başlamışlar, 20 gün içinde kuruluş hazırlıklarını tamamlamışlardı.⁵⁹³ Sonuçta Doğru Yol Partisi eski AP parlamenterlerinden Ahmet Nusret Tuna ve Orhan Dengiz ve arkadaşlarının 24 Haziran 1983'te İçişleri Bakanlığı'na yaptıkları başvuruya kurulmuştu. Kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na teslim eden parti kurucularından Ahmet Nusret Tuna yaptığı konuşmada: "*Rehberimiz Atatürk ilkeleri ve Anayasadır. Milletimizin dertlerini biliyoruz ve onlara çare bulmak için çalışacağız. Tanrı bizi doğru yoldan ayırmasin*" demişti.⁵⁹⁴

Doğru Yol Partisi'nde görev bölümü 28 Haziran'da yapılmış ve genel başkanlığa Ahmet Nusret Tuna getirilmişti. Genel başkan yardımcılıklarına Ali Rıza Yaradanakul, Turgay İçöz, Galip Onursan, İsmail Heral, İsmail Dokuzoğlu seçilmişlerdi.⁵⁹⁵

Tercüman Gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak, Doğru Yol Partisi'nin kuruluşuyla ilgili olarak eğer DYP hızla büyür ve gelişirse bu durumdan başta Cumhurbaşkanı Kenan Evren olmak üzere herkesin memnun kalacağını, böylelikle herkesin "öz partisini" bulacağından dolayı başka arayışların da sona ereceğini belirtmişti.⁵⁹⁶ Ilıcak 3 Temmuz 1983'teki başka bir yazısının cümle aralarında sürekli olarak "Doğru Yol" ifadesini kullanarak DYP propagandası yapmaktaydı. Atatürk'ün milli iradenin üstünlüğüne inanarak 'doğru yolu' seçtiği gibi, Kenan Evren'in de 'doğru yolu' seçtiğini belirten Ilıcak, "*Doğru yolu, haysiyetli yolu seçenler kaya gibi*

⁵⁹² **Milliyet**, 1 Ekim 1983.

⁵⁹³ Doğan, **a.g.e.**, s. 344.

⁵⁹⁴ Doğru Yol Partisi Genel Merkez Basın Sözcülüğüne getirilen gazeteci Mehmet Muhsinoğlu yaptığı açıklamada parti kurucularını şu şekilde sunmuştu: Ahmet Nusret Tuna, Orhan Dengiz, İsmail Dokuzoğlu, İsmail Heral, Prof. Dr. Mehmet Yardımcı, Ali Rıza Yaradanakul, Abidin Çoşkun, Vefa Tanır, Ragıp Cengizoğlu, Dr. Yıldırım Avcı, Ahmet Sanver Doğu, Sedat Akay, Rasim Giray, Ömer Lütfi Hocaoğlu, Müjgân Dericioğlu, Reşit Kurşun, Enver Kaya, Galip Onursan, Lütfi Erdemir, Sezgin Taşkıran, Turgay İçöz, Fuat Uyar, Kemal Kestelli, Tuğrul Toklucu, Orhan Üçok, Fatih Özgür, Hüseyin Gökçen, Yusuf Ulusoy, Hacı Doğan Develioğlu, Kenan Kolukısa, Erkut Şenbaş, Muktedir Ballı, Halil Ünalp, Ziya Hepbir. **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1983.

⁵⁹⁵ **Cumhuriyet**, 29 Haziran 1983.

⁵⁹⁶ Nazlı Ilıcak, "*Arayış 'Doğru Yol'la Bitebilir*", **Tercüman**, 29 Haziran 1983.

sağlamdır, yıkılmazlar.” diyerek seçmene mesaj vermektedir.⁵⁹⁷ İlıcak 30 Temmuz’daki yazısını ise “*Büyük Türkiye’ye inananlar bu doğru yolda yürümelidirler*” şeklinde bitirmişti.⁵⁹⁸

Parti programının ilk sayfasında “Doğru Yol”un ne anlama geldiği anlatılmıştı. Programda Doğru Yol; “*Cumhuriyettir, milli mücadeledir, demokrasidir, Milli Misak’tır, milli hâkimiyettir, milli iradedir, millet üstünlüğüdür, milliyetçiliktir, milli birliktir, vatani sevmektir, imandır, manevi değerlere inançtır, laik Türkiye’dir, insan haklarına saygıdır, sevgidir, Atatürk’ü anlamaktır, refah devletidir, kalkınmadır, yapıcılıktır, inşadır, sanayileşmektir, tarım reformudur, imardır, adil gelir dağılımıdır, sabırdır, selamettir, adalettir, Hak yoludur, millet yoludur*” şeklinde tanımlanmıştı.⁵⁹⁹ Parti programında Doğru Yol Partisi’nin “*Milletin haklarının her türlü, milli ve manevi değerlerinin savunucusu olmak ve onlara sahip çıkmak*” amacıyla kurulduğu belirtilmekteydi. Partinin kuruluş “sebeup ve gayesi” ise; milli iradeyi son karar mercii saymak ve saydırmak, milletin her türlü milli ve manevi değerlerinin savunucusu olmak ve onlara sahip çıkmak, sosyal adaleti gerçekleştirmek, sosyal güvenliğe bütün vatandaşları kavuşturmak, refahı tabana yaymak, Türkiye’yi başı dik, eğilmeyen bir ülke yapmak, Türkiye’yi güçlü, sağlam ve dostluğu aranan büyük bir devlet haline getirmek olarak açıklamıştı.⁶⁰⁰ DYP’nin programında “*milli irade*” ve “*demokratikleşme*” kavramlarına sıkça rastlanmasından, partinin misyon olarak kapatılan AP’nin halefi olduğu anlaşılmaktaydı.⁶⁰¹

34 kişilik kurucu üye listesini veren DYP 7 Temmuz 1983’te Cumhuriyet Başsavcılığından gelen yazı ile kurucu üyelerin 30’unun veto edildiği haberini almıştı.⁶⁰² Böylece 34 kişilik kurucu üyeden Genel Başkan Ahmet Nusret Tuna dâhil 30 kişi veto edilmiş, geriye 4 üye kalmıştı. MGK tarafından uygun görülen 4 kurucu üye Yıldırım Avcı, Hacı Doğan Develioğlu, Erkuş Şenbaş, Halil Ünalp idi. Genel

⁵⁹⁷ Nazlı İlıcak, “*Atatürk’ten Evren’e*”, **Tercüman**, 3 Temmuz 1983.

⁵⁹⁸ Nazlı İlıcak, “*Büyük ve Müreffeh Türkiye’ye Doğru*”, **Tercüman**, 30 Temmuz 1983.

⁵⁹⁹ **Doğru Yol Partisi Tüzük ve Programı**, Ankara, 1983, Tisa Matbaacılık, s. 72.

⁶⁰⁰ **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1983.

⁶⁰¹ Hikmet Özdemir, **Sivil Cumhuriyet**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1991, s. 73

⁶⁰² İlhami Soysal, “*12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri*”, s. 2137.

başkanın veto edilmesinden dolayı genel başkanlığa Yıldırım Avcı getirilmişti.⁶⁰³ Zaten Demirel de Zincirbozan'dan veto edildikçe yeni isim bildireceksiniz, veto edilmeyenlerden de hemen genel başkan seçeceksiniz talimatını vermişti.⁶⁰⁴ MGK bu vetoyu daha çok Doğru Yol Partisi'nin kapatılan Adalet Partisi'nin devamı olduğu kanısına vardığı için yapmıştı. Evren'e göre 30 üyenin 30'u da sakıncalı değildi ancak Evren sağda iki partiden daha fazla parti istemiyordu. Aksi takdirde secimler sonunda koalisyon olur ve tekrar aynı sıkıntılar tekrar ortaya çıkabilirdi.⁶⁰⁵

Tercüman gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak DYP'ye gelen bu 30 vetodan sonra MGK'nin aldığı veto kararlarını sorgulayan bir yaklaşımla yazdığı makalesinde, kuruluşunu vetolar dolayısıyla tamamlayamayan siyasi partilerin seçimlere katılmasının yasaklamasını eleştirmişti. Ilıcak; eğer 1982 Anayasası yürürlüğe girmişse, MGK'nin daha önce aldığı *“Milli Güvenlik Konseyi'nin karar ve bildirimlerinden 1961 Anayasası'na uymayanların, Anayasa değişikliği olarak yürürlüğe gireceği”* esasının artık 1982 Anayasası için geçerli olmayacağını, eğer bu 1982 Anayasası'nın mimarı olan askeri yönetim bu yeni anayasaya uyacaksa da; Anayasa'nın 68. maddesinde *“Siyasi partiler izin almadan kurulur”*, 69. maddesinde *“Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi'nce kapatılırlar”* hükümlerine de *“ahde vefa ilkesi”* doğrultusunda uymaları gerektiğini belirtmişti. Ilıcak Anayasa'daki siyasi partilerin izinle kurulamayacağı hükmüyle Siyasi Partiler Kanunu'nun MGK'ye siyasi partilerin kurucularını veto etme yetkisi veren geçici 4. maddesinde bulunan *“inceleme işlemi partinin tüzel kişilik kazanmasını geciktirmez ve önlemez”* hükmünün yan yana getirildiğinde tüzel kişiliğini veto olsun olmasın tamamlayan her partinin seçimlere girmesinin gerektiğini ileri sürmüştü.⁶⁰⁶ Aynı konuyu 31 Temmuz'daki yazısında bir kez daha ele alan Ilıcak; MGK'ye tanınan veto yetkisinin, istenmeyen kişilerin parlamentoya girişini engelleme noktasını aşarak, istenmeyen partilerin parlamentoya girmesini engelleme noktasına yol aldığını belirterek, %90'ı aşan bir oyla Anayasa'nın sadece

⁶⁰³ **Milliyet**, 8 Temmuz 1983.

⁶⁰⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 375.

⁶⁰⁵ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 257.

⁶⁰⁶ Nazlı Ilıcak, *“Ahde Vefa”*, **Tercüman**, 10 Temmuz 1983.

bir kısmının değil tamamının onayladığını, bu yüzden de herkesin bu Anayasa'ya saygı göstermesi gerektiğini belirtmişti.⁶⁰⁷

DYP veto edilen kurucu üyelerin yerine 11 Temmuzda YSK'na yeni bir liste gönderilmiş, 20 Temmuzda gelen haberde 15'inin kabul edildiği bildirilmişti. Bu vetoları yeni listeler takip etmiş ancak 24 Ağustos 1983 saat 17.00'a kadar MGK'ce gerekli 30 kurucu üyenin onayı alınamamıştı.⁶⁰⁸ Teşkilatlanma konusunda çalışmalarını sürdüren DYP 9 Ağustos 1983'te 6 il ve 49 ilçe teşkilatını daha Cumhuriyet Savcılığı'na bildirerek partinin örgütlendiği il sayısını 57'ye ilçe sayısını 250'ye yükseltmiş,⁶⁰⁹ 14 Ağustos itibarıyla de DYP diğer 3 parti ANAP, MDP ve SODEP ile birlikte seçimlere girebilmek için gerekli olan örgütlenme barajını geçmişti. HP ise henüz sınırdıydı.⁶¹⁰ Seçimlere katılabilmek için gerekli teşkilatlanma ve kurucu üye sayısı şartlarının sağlanması için verilen son tarih olan 24 Ağustos geldiğinde Doğru Yol Partisi de SODEP gibi 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri'ne örgütlenme barajını aşmalarına rağmen, MGK'nin 99 sayılı kararı gereğince onaylanmış 30 kurucu üyeyi sağlayamadığından dolayı katılamayacağı belli olmuştu.⁶¹¹ Doğru Yol Partisi'nin 24 Ağustos itibarıyla 25 kurucu üyesi MGK tarafından onaylanmış, 9 kurucu üyesi de MGK'nin onayını beklemekteydi. 9 kurucu üye isminin bu süre zarfında onaylanmaması ve bu yüzden genel seçimlere katılma haklarını kaybetmeleri sebebiyle DYP seçimlere katılma hakkının kendilerine verilmesi için Yüksek Seçim Kurulu'na başvurmuş, ancak bu başvuru Yüksek Seçim Kurulu tarafından reddedilmişti.⁶¹²

DYP'nin sunduğu 9 kurucu üyenin incelemesi 8 Eylül'de sonuçlanarak bunların 6'sı onaylanmış ve DYP'nin kurucu üye sayısı 31'e yükselmişti. DYP'nin kurulduktan itibaren MGK'ye önerdiği toplam 88 isimden 57'si MGK tarafından veto edilmişti. DYP 6 Kasım Genel Seçimlerine katılma hakkını elde edemese de kuruluşunu tamamlamıştı.⁶¹³ Bu tarihten sonra daha önce MGK'ce kapatılmış olan Büyük Türkiye Partisi'nin kurucularından 18'i DYP'ye 13 Aralık 1983'te katılmıştı.

⁶⁰⁷ Nazlı Ilıcak, "Veto", **Tercüman**, 31 Temmuz 1983.

⁶⁰⁸ Turgut, **a.g.e.**, s. 328-329; İlhami Soysal, "12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri", s. 2137.

⁶⁰⁹ **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1983.

⁶¹⁰ **Milliyet**, 15 Ağustos 1983.

⁶¹¹ **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1983.

⁶¹² **Milliyet**, 28 Ağustos 1983.

⁶¹³ **Tercüman**, 9 Eylül 1983; Güven, **a.g.e.**, s. 228.

Ayrıca eski AP'li 128 kişi de DYP'ye kaydolmuştu.⁶¹⁴ Genel seçimlere giremeyen DYP 25 Mart 1984'teki Yerel seçimlerde 3'üncü parti olarak çıkmış, Türkiye genelinde %13,3 oy almıştı.⁶¹⁵

2.3.2.6. Yeni Düzen Partisi

Yeni Düzen Partisi siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılmasından sonra sekizinci parti olarak 1 Temmuz 1983'te kuruluş bildirisini parti kurucularından Vahap Esendağ, Zekai Tüzün, Baki Yılmaz Tüfekçioğlu, Jale Atlıhan, Şükrü Yalçinkaya, Mustafa Kemal Erdoğan, İbrahim Genç ve Sercan Özer ile birlikte İçişleri Bakanlığına sunarak tüzel kişiliğini kazanmıştı.⁶¹⁶

Yeni Düzen Partisi genel başkanlığına seçilen Vahap Esendağ parti merkezinde bir basın toplantısı yapmış ve parti kurucularının "*sırtında kamburu olmayan kişilerden*" seçildiğini belirtmişti. Partinin diğer yöneticileri ise şu şekildeydi: Genel başkan yardımcısı; İsmail Yüksel Soyarslan, Baki Yılmaz Tüfekçioğlu, Ahmet Tefvik Acar, Hayri Aygen, genel sekreter; Zekai Tüzün, genel sekreter yardımcısı; İbrahim Genç, Jale Atlıhan, Ayhan Duruoğlu, disiplin Kurulu başkanı; Şükrü Yalçinkaya, disiplin kurulu üyeleri; Cengiz Sözkın, Gülten Tahtakılıç, Ali Demir, Sercan Özer, Recep Doğan Demirbora, Hatice Yıldız.⁶¹⁷

Vahap Esendağ basına verdiği bir demeçte; "*Alnımıza yazılmış, en az 20 milletvekili çıkartacağız, başka partilerle birleşmeyeceğiz ve boyumuzun ölçüsünü alacağız*" diyerek seçimlerdeki şansları hakkında düşüncelerini paylaşmıştı. Vetolar konusunda da partisinin kurucularından kimsenin veto edilmeyeceğini belirterek, "Veto edilmeyeceğiz, çünkü ben eski bir istihbaratçıyım, üyelerimi iyi seçerim.

⁶¹⁴ İlhami Soysal, "*12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri*", s. 2138.

⁶¹⁵ **Milliyet**, 27 Mart 1984; Turgut, **a.g.e.**, s. 335.

⁶¹⁶ Yeni Düzen Partisi'nin 30 kurucu üyesi isimleri şu şekildeydi: Vahap Esendağ, Adil Yıldız, Hayri Aygen, Yurdusev Duran, Jale Atlıhan, Ayhan Duruoğlu, İsmail Yıldız, Gülten Tahtakılıç, Ziya Güven, Mahmut Deveci, Süreyya Çetinbilci, Sercan Özer, İbrahim Genç, Mustafa Kemal Erdoğan, Ali Demir, Baki Yılmaz Tüfekçioğlu, Cengiz Söztan, Yüksel Soyarslan, Recep Demirbora, Metin Özçelik, Cavit Bozdemir, Hamit Çelik, Şükrü Arsan, Ahmet Acar, Zekai Tüzün, Şükrü Yalçinkaya, Ali Karahanlılar, Turhan Sencan, Hatice Yıldız, Mustafa Türker. **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1983.

⁶¹⁷ **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1983.

Benim seçtiğim üyelerin sırtında kambur yoktur. Bizden kimi veto edecekler ki?” demişti.⁶¹⁸

Yeni Düzen Partisi Program ve Tüzüğünü kendi üslup ve ifadesiyle kaleme alan Vahap Esendağ kendisini küçük görenlere parti program ve tüzüğünün önsözünde şöyle seslenmişti: “*Müstafi, emekli bir subay olarak partiyi kurduğumda ‘Bir subay bile parti kuruyor’ diye küçük görenler olmuştur. İlim çalışan herkesindir. Kimsenin inhisarında değildir. Biz bilime ve bilim adamlarına saygı duyarız, ancak her şeyi ben bilirim diyenin bilgisinden şüphe ederiz. Çünkü bir bilen ve tam bilen sadece yüce yaratandır. Ölümlüler ise aslında bilmeden giderler. Ve yine aslı olan toplumdaki bilgi birikimidir, milli kültürdür. Bu Türk milletinde vardır. Yalın gerçeği bilir, doğruyu bulur. Yeter ki politikaya soyunanlar onu yanıltmasınlar...*”⁶¹⁹

Partinin amblemi “*Hayat veren, ışık saçan güneştir. Büyük Atatürk’ün ‘Geleceğin ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır’ dediği ve kehanetle müjdelediği güneş Yeni Düzen Partisidir.*” şeklinde açıklanmıştı. Yeni Düzen Partisi’nin parti programı çok detaylı olarak hazırlanmıştı. Programda ekonomi, vergi, ihracat, ithalat, serbest bölgeler, dış krediler ve borçlar, IMF, milli eğitim, öğretmen, işçiler ve sendikalar, güzel sanatlar, hayat pahalılığı, kaçakçılık, dışa bağımlılık, işsizlik, dış siyaset, Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs Sorunu, Nato ve Türkiye, Avrupa Konseyi ve Türkiye, iç siyaset, adalet sistemi, milli savunma, gümrükler, memurlar, memur emeklileri, konut ve iskân sorunu, sağlık ve ilaç sorunu, tarım ve tarıma bağlı sanayi, spor, trafik anarşisi gibi birçok konuda çözümler sunulmaktaydı.⁶²⁰

Milli Güvenlik Konseyi 21 Temmuz 1983’te Yeni Düzen Partisi’nin Genel Başkanı Vahap Esendağ ve 8 kurucu üyeyi veto etmişti. Bununla birlikte YDP’nin kurucu üye sayısı 21’e düşmüştü. Veto edilen üyelerin isimler şöyleydi: Genel Başkan Vahap Esendağ, genel sekreter yardımcıları Jale Atlıhan, Ayhan Duruoğlu, disiplin kurulu üyesi Hatice Yıldız, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeleri İsmail yıldız, Şükran Arsan, Turhan Şencan, Yurdusev Duran, Süreyya Çetin Binici.⁶²¹ Bu vetolardan sonra 26 Temmuz 1983’te Yeni Düzen Partisi’nden 7 kurucu üye istifa

⁶¹⁸ **Milliyet**, 4 Temmuz 1983.

⁶¹⁹ **Yeni Düzen Partisi YDP Program ve Tüzüğü**, 1983.

⁶²⁰ **Aynı yer.**

⁶²¹ **Milliyet**, 22 Temmuz 1983.

etmişti. İstifa nedenleri olarak partiyi kurarken veto edilmeyi hiç düşünmediklerini ancak konseyin 9 kurucu üyeyi veto ettiğini, ayrıca partilerinin milletvekili seçimlerine katılabilmesi için 25 Ağustos'a kadar 34 ilde örgütlenmesi gerektiğini ancak bunun başaramayacağını anladıkları için sadece ismi tabelada kalacak bir partiye hizmet edemeyeceklerini belirtmişlerdi. Diğer yandan vatana yararlı olabilecekleri başka partilerde görev alabileceklerinin de belirtmişlerdi.⁶²² İstifalar karşısında YDP eski genel başkanı Vahap Esendağ "Batan gemiyi ilk önce fareler terk eder." demiş, istifa eden bu yedi kişinin şöhret meraklısı olduklarını belirtmişti.⁶²³ 12 Ağustos'ta MGK Yeni Düzen Partisi'nin veto edilen üyeler yerine bildirdiği 9 kişiden birini veto etmişti. Ayrıca bir süre önce Merkez Disiplin Kurulu kararıyla Şükrü Yalçınkaya partiden ihraç edilmişti.⁶²⁴ Partilerin seçimlere katılması için gerekli şartları sağlamak için verilen tarih yaklaştığı sıralarda 14 Ağustos 1983'te YDP Genel Sekreteri Zekai Tüzün maddi sıkıntılar nedeniyle partilerinin 24 il ve bağlı ilçelerinin üçte birinde örgütlenebildiklerini, bu nedenle seçimlere katılamayacaklarını belirtmişti.⁶²⁵

Bu arada Yeni Düzen Partisi'ne Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 18 Ağustos 1983'te "parti tüzüğü ve programının siyasi partiler yasasına aykırı olduğu" iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne kapatma davası açılmıştı. Yeni siyasi dönemde Yeni Düzen Partisi; Muhafazakâr Parti, Yüce Görev Partisi, Bizim Parti ile Türkiye Huzur Partisi'nden sonra Cumhuriyet Başsavcılığı'nca hakkında kapatma davası açılan beşinci parti olmuştu.⁶²⁶ Seçimlere katılamayacağını anlayan Yeni Düzen Partisi artık birleşme umutlarını aramaktaydı. Vetolardan sonra Genel Başkan olan Ahmet Acar yaptığı bir açıklamada MDP'nin gerek program gerekse bünyesindeki üyeleri sayesinde memleketin sorunlarını çözebileceğine inandığını, MDP'den birleşme teklifi gelirse bunu olumlu karşılayacaklarını belirterek MDP'ye yeşil ışık yakmıştı.⁶²⁷ Ancak bu girişim bir sonuç vermemişti.

⁶²² **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 1983.

⁶²³ **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1983.

⁶²⁴ **Tercüman**, 13 Ağustos 1983.

⁶²⁵ **Hürriyet**, 15 Ağustos 1983.

⁶²⁶ **Tercüman**, 19 Ağustos 1983.

⁶²⁷ **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1983.

5 Eylül 1983'te Genel Başkan Ahmet Acar da genel başkanlığa sağlığının ve karakterinin artık izin vermediğini belirterek istifa etmişti.⁶²⁸ Seçimlerden sonra sonuçlanan parti kapatma davasında Anayasa Mahkemesi Yeni düzen Partisi hakkındaki kapatma istemini reddetmişti.⁶²⁹ Daha sonra 25 Aralık 1983'te tekrar parti genel başkanlığına getirilen Vahap Esendağ 25 Kasım 1985'te partinin fesih kararını açıklamıştı.⁶³⁰

2.3.2.7. Fazilet Partisi

Fazilet Partisi Emekli Tuğgeneral Alparslan Demirel ve arkadaşlarının 4 Temmuz 1983 günü kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na vermesiyle kurulmuştu.⁶³¹ Alparslan Demirel kuruluş dilekçesini teslim ederken yaptığı konuşmada: *“1982 Anayasası'nın verdiği haktan istifade ederek şerefli Türk milletinin refahını temin etmek maksadıyla milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletle gönül vermiş, serbest piyasa koşulları içinde karma ekonomiyi benimsemiş bir parti olarak yüce Türk milletinin önüne çıkmayı vazife addettik”* demişti.⁶³²

Partinin genel başkanlığına oybirliği ile Alparslan Demirel seçilmiş, genel başkan yardımcılıklarına Hüseyin Rahmi Kılıç, Yüksel Potur, M. Ali Kılıçaslan, Abdurrahman Bilici ve Şefik Direnoğlu getirilmişti. Genel sekreter ise Orhan Bozkurt, genel sekreter yardımcılığına Ertan Özgüllük ve Hulusi Güneş seçilmişti. Genel Başkan Alparslan Demirel Cumhuriyet gazetesinin sorularına verdiği cevaplarda; milliyetçiliği *“üzerinde doğduğumuz vatanın havasını suyunu toprağını,*

⁶²⁸ **Milliyet**, 28 Eylül 1983.

⁶²⁹ **Anayasa Mahkemesi Esas Sa.:1983/5 (Parti Kapatma)**, Karar Sa.:1983/5, Karar Günü: 09.11.1983; **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1983.

⁶³⁰ Mete Kaynar, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri 1923- 2006**, İmge Kitabevi, Ankara, s. 192-194.

⁶³¹ **Milliyet**, 5 Temmuz 1983.

⁶³² Fazilet Partisi'nin kurucu üyeleri şu şekildeydi: Alparslan Demirel, Hüseyin Rahmi Kılıç, Orhan Sehri, Ertan Özgüllük, Şükrü Atalık, Orhan Özkurt, Süleyman Bayramoğlu, Esat Yılmaz, Settar Türkyılmaz, Abdurrahman Bilici, Halil Yavuz, M. Ali Kılıçaslan, Hüsnü Üstüntürk, Huriye Başbudak, Şefik Direnoğlu, Erdem Atik, Esat Terzi, Danış Atilla, Işın Ercan, Hıdır Koyunoğlu, M. Nafiz Akınoğlu, Semih Ersoy, Yüksel Potur, Aydın Akat, Yemliha Bozkurt, Hasan İş, Metin Erzi, Muhittin Azizoğlu, Rıdvan Sipahioğlu, Selim Türkmen, Metin Öke, Ahmet Önder, Nurdoğan Erunsal, İbrahim Ergüneş, Hulusi Güneş. **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1983.

insanlarını içten gelen bir aşkla sevmektir” şeklinde tanımlamış, Türkiye’nin en büyük sorununun enerji sorunu olduğunu belirtmişti. İşsizlik, enflasyon ve eğitim sorunlarının da mutlak çözümlenmesi gerekliliği üzerinde duran Demirel, “Anarşi düzenli bir ekonominin meydana gelmesiyle yok olur. Eğer işsizliğe çare bulunursa anarşi kendiliğinden ortadan kalkar. Memleketin refahı ile anarşik olayların ortadan kalkacağına inanıyorum” şeklinde konuşmuş, devamında “Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkede bir disiplin ortamı meydana getirmiştir. Fertler saygı ve sevgiyi öğrenmişlerdir. Mevcut Anayasa düzeni içinde kanunlar tamamıyla tatbik edildiği takdirde Türkiye kolay kolay anarşi yüzü görmeyecektir. İhtiyaz hasıl olan durumlarda güvenlik kuvvetleri tabii olarak kanunlardan yararlanarak görevlerini yapacaktır.” şeklinde konuşmuştu.

Fazilet Partisi’nin parti programında kuruluş amacı “*Türk Devleti’nin ve büyük milletimizin yüceltilmesidir*” biçiminde belirtilmişti. Ekonomi görüşlerinin karma ekonomi olduğu belirtilen programda sosyal görüşlerinin ise “*her icraatının Türk milleti adına ve yararına yapılması, hiçbir kişi veya zümreye sosyal ayrıcalık tanınmaması, vatan ve millet sevgisine dayanan milli birlik ve beraberlik havası içinde halkın mutluluğu, huzuru ve refahının sağlanmasıdır*” olduğu açıklanmıştı.⁶³³ Genel başkan Alparslan Demirel verdiği demeçlerde partilerinin milliyetçi ve muhafazakâr olduğunu belirterek, sosyal adalete ve sosyal hukuk devletine inandıklarını, serbest piyasa koşulları içinde hür teşebbüsü destekleyen bir ekonomi politikasına sahip olduklarını açıklamıştı. Diğer partilerle birleşme konusunda ise “*Milletin çıkarlarını savunan partilerle birleşmelerinin gayet doğal olduğunu*” belirterek “*Her şeyi zaman ve durum gösterecektir. Birleşmek isteyenler önce bize başvurmalıdırlar*” demişti.⁶³⁴

25 Temmuz 1983’te MGK Fazilet Partisi’nin bildirmiş olduğu kurucu üyeleri incelemesi sona ermiş ve sonuçta 18 kurucu üye MGK tarafından veto edilmişti. Veto edilenler arasında genel başkan, üç genel başkan yardımcısı ve iki genel sekreter yardımcısı vardı. Veto edilen üyeler şu şekildeydi: Alparslan Demirel, Abdullah Bilici, Şefik Direnoğlu, Yüksel Potur, Ertan Özgüllük, Aydın Akat, Hıdır Koyunoğlu, Daniş Atilla, Muhittin Azizoğlu, Süleyman Bayramoğlu, Metin Erzi,

⁶³³ Cumhuriyet, 6 Temmuz 1983.

⁶³⁴ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1983.

Hasan İş, Ahmet Önder, Metin Öke, Rıdvan Siphahioğlu, Selim Türkmen, Halil Yavuz, Hulusi Güneş. Bu vetoyla birlikte Fazilet Partisi kurucu üye sayısı 17'ye düşmüştü.⁶³⁵ Alparslan Demirel'in veto edilmesiyle genel başkanlığa Hüseyin Rahmi Kılınç getirilmişti.⁶³⁶ 28 Temmuz 1983'te Cumhuriyet Başsavcısı Fazilet Partisi hakkında Anayasa Mahkemesi'ne kapatma davası açmıştı. Kapatma davasının gerekçesinde; parti programında Atatürk'ün devrim ve ilkelerine, özellikle laiklik ilkesine aykırı hükümler bulunduğu belirtilmekteydi.⁶³⁷ Bu arada onaylanan kuruculardan Işık Ersen de partiden istifa etmiş, böylece partinin kurucu üye sayısı 16'ya düşmüştü.⁶³⁸

Henüz örgütlenmesini de tamamlayamayan Fazilet Partisi, partilerin örgütlenmesi için öngörülen sürenin uzatılması için MGK'ye başvurmuş, kendilerine eşit koşullarda seçime girme olanağı verilirse Türkiye'nin en büyük partisi olacaklarına inandıklarını belirtmişlerse de bu başvuru sonuçsuz kalmıştı.⁶³⁹ 16 Ağustos günü Fazilet Partisi'nin daha önce bildirdiği 18 üyenin 14'ü veto edilmiş, mevcut kurucu üye sayısı 20 olmuştu.⁶⁴⁰ Bu vetolardan sonra Fazilet Partisi Genel Başkanı Hüseyin Rahmi Kılınç Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte örgütlenme konusunda da sıkıntılar yaşadıklarını henüz 18 ilde örgütlenmeye başladıklarını ancak sürenin azlığından dolayı seçimlere giremeyeceklerini anladıklarını diğer yandan Doğru Yol Partisi veya Anavatan Partisi ile birleşebileceklerini belirtmişti.⁶⁴¹

Gerek veto gerekse de teşkilatlanma barajını aşamayıp genel seçimlere giremeyen Fazilet Partisi örgütlenmesini tamamlayarak kuruluşunu ancak 30 Kasım 1983'te tamamlamıştı.⁶⁴² Fazilet Partisi 24 Ocak 1984'te ise parti imkânlarının kısıtlı olması ve bu şekilde hizmet edemeyeceğini beyan ederek fesih kararı alarak Anavatan Partisi'ne katılmıştı.⁶⁴³

⁶³⁵ **Milliyet**, 26 Temmuz 1983.

⁶³⁶ **Hürriyet**, 28 Temmuz 1983.

⁶³⁷ **Milliyet**, 29 Temmuz 1983.

⁶³⁸ **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1983.

⁶³⁹ **Milliyet**, 9 Ağustos 1983.

⁶⁴⁰ **Tercüman**, 17 Ağustos 1983.

⁶⁴¹ **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1983.

⁶⁴² **Tercüman**, 1 Aralık 1983.

⁶⁴³ **Milliyet**, 25 Ocak 1984.

2.3.2.8. Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti

Milliyetçi tabandan gelen ve aynı zamanda Danışma Meclisi üyesi olan Mehmet Pamak, siyasi partilerin kuruluş çalışmaları sırasında ANAP ve BTP'den kurucu üyelik için teklif almıştı. Pamak'ı özellikle Turgut Özal kendi kuracağı partiye katmayı çok istemişti. Kendisine yapılan bu tekliflerden sonra kapatılan siyasi partilerden MHP, MSP ve AP'nin ileri gelenleriyle ve bazı dini grupların liderleriyle görüşen Pamak, kendisine olan rağbeti yeni bir parti kurarak değerlendirmeye karar vermişti. Mehmet Pamak bu doğrultuda; AP, MSP ve MHP'den kendisine yakınlık duyanlardan oluşan bir ekiple yeni bir parti kurma yoluna girmişti.⁶⁴⁴ Yeni siyasal hayata geçtikten sonra kurulan onuncu parti olan Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti 7 Temmuz 1983'te Mehmet Pamak ve arkadaşları tarafından kurulmuştu. Otuz bir kurucu üye adına bir açıklama yapan Mehmet Pamak *"Partimiz 12 Eylül ruh ve felsefesine bağlı olarak 12 Eylül yönetiminin başarılı olmasına yardımcı olmayı bir vatan borcu saymaktadır."* demiş ve konuşmasının devamında milliyetçilikten ve milli birlik ve beraberliğin öneminden bahsetmişti.⁶⁴⁵

Parti ilk olarak Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti ismiyle kurulmuş, kurulduktan sonra bir gün sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın uyarısı ile 11 Temmuz 1983 tarihinde tüzük değişikliği yapılarak adındaki cumhuriyetçi ibaresi çıkartılarak Muhafazakâr Parti adını almıştır. İçişleri Bakanlığı EGM'nin 08.07.1983 tarih, 8312 sayılı yazısı ile partiye yapılan bu uyarıda konuyla ilgili olarak şu hususlar bildirilmekteydi: *"...partinizin isminin başında bulunan Cumhuriyetçi kelimesinin kullanılması için Bakanlar Kurulu kararı alınması ilgili yazınızla istenmişti. Siyasi Partiler Kanununun 121. Maddesi delaletiyle 1630 sayılı Dernekler Kanununun 53. Maddesi gereğince bir partinin adında cumhuriyetçi kelimesinin kullanılması, bütün partilerin ortak niteliği olması gereken cumhuriyetçilik ilkesinin o partinin tekelinde olduğu izlenimini yaratacağından partinin isminin başında*

⁶⁴⁴ Doğan, a.g.e, s. 382-385.

⁶⁴⁵ Cumhuriyet, 8 Temmuz 1983.

*bulunan cumhuriyetçi kelimesinin kullanılmasının uygun görülmediği, bu konuda kararname projesi düzenlenmesine gerek duyulmadığı anlaşılmıştır.*⁶⁴⁶

Partinin genel başkanlığına Mehmet Pamak seçilmişti. Genel başkan yardımcılıklarına Ali Koç, Ahmet Karaca, Kazım İlkan, Yaşar İmeci, Kemalettin Toros, genel sekreterliğe Kamil Özden, genel sekreter yardımcılığına Ahmet Özsoy, genel muhasipliğe de Sabahattin Çankaya getirilmişti.⁶⁴⁷

Muhafazakâr Parti programının birinci maddesinde partinin amacı; Türk milletini milli birlik ve beraberlik içinde refah seviyesine ulaştırmak, devleti özgürlükçü demokrasi rejim içinde güçlü kılmak, Atatürk'ün işaret ettiği milli kültürü gelişmiş medeniyetler seviyesine çıkarma milli ülküsünü gerçekleştirmek olarak tanımlanmıştı.⁶⁴⁸

Muhafazakâr Parti Genel Başkanı Mehmet Pamak partisinin diğer partilerden ayıran özelliklerini şöyle sıralıyordu: *“Devletimizin varlığını, milletimizin birliğini, vatanımızın bütünlüğünü, şerefli al bayrağımızı, istiklal marşımızı korumak için muhafazakarız. Çıkışımızdan önce sağda olduklarını iddia eden partilerin liberal bir anlayışla ortaya çıktıklarını gördük, aslında birbirlerinden pek de farklı şeyler söylemeyen bu partilerin ayrı ayrı çıkmaları da gereksizdi. Partimiz demokrasilerdeki liberal-sol muhalifler üçlü sistemin vazgeçilmez bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Partimiz komünizmi bir ekonomik sistem olmaktan çok istiklalimize yönelik bir tehlike olarak dikkate almaktadır. Komünizm son bağımsız Türk devletinin istiklalini yok etmeye yönelmiş, dıştan yönetilen bir ihanet planının aracıdır.*⁶⁴⁹

Muhafazakâr Parti'ye MGK tarafından ilk veto 26 Temmuz 1983'te gelmişti. MGK'nin bu kararında Genel Başkan Mehmet Pamak dâhil 25 kişinin parti üyeliğine

⁶⁴⁶ Kaynar, **a.g.e.**, s. 198.

⁶⁴⁷ **Milliyet**, 9 Temmuz 1983. Cumhuriyetçi Muhafazakâr Partisi'nin 30 kurucu üyesi şu kişilerden oluşuyordu: Mehmet Pamak, Mehmet Özsoy, Kemalettin Toros, Ahmet Sayımlar, Ahmet Uslu, İbrahim Ahi, Faruk Evirgen, Haluk Koç, Mehmet Çalışkan, Zeki Özkan, Yaşar İmeci, Ahmet Ersen, Yusuf Fethacı, Ahmet Kahraman, M. Kemal Özkan, Mehmet Küçükince, Mevlüt Mutlu, Ahmet Karaca, Münir Efe, M. Tufan yavaş, H. İbrahim Yücel, M. Kazım İlkan, Melek Denli, Sabahattin Çankaya, Cemalettin Şeneren, İbrahim Dönmez, Celal Açıkgöz, Bahadır Özel, Kamil Özden, Mehmet Zeybek. **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1983.

⁶⁴⁸ **Muhafazakâr Parti Programı**, TBMM Kütüphanesi – Siyasi Parti Yayınları, s. 1.

⁶⁴⁹ **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1983.

uygun görülmediği belirtilmekteydi.⁶⁵⁰ Bu vetoyla birlikte boşalan parti genel başkanlığına Genel Sekreter Yardımcısı Ahmet Özsoy seçilmişti. Mehmet Pamak'ın yerine genel başkanlığa seçilen Ahmet Özsoy çok kısa bir süre genel başkanlık yaptıktan sonra yerini eski siyasilerden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'na teslim etmişti. İsmail Hakkı Yılanlıoğlu veteriner subayı iken emekli olmuş, bir zamanların ünlü politikacılarından Osman Bölükbaşı'nın daha sonra da eski MHP lideri Alparslan Türkeş'in yanında siyaset yapmıştı.⁶⁵¹ İsmail Hakkı Yılanlıoğlu genel başkan olduktan sonra partisinin teşkilatını toparlamak için bir genelge yayınlamış; genelgede özellikle bozgunculuğa karşı dikkatli olunmasını ve partiye üye alınırken dikkatli ve titiz davranılmasını istemişti. Muhafazakâr Parti'nin üye ve taraftarlarının çoğu kapatılan Milliyetçi Hareket Partisi taraftarlarıydı. Gerçi eski MHP'lilerin bir kısmı ANAP'a geçmişlerdi.⁶⁵² Zaten Mehmet Pamak daha Muhafazakâr Partiyi kurmadan önce tutukluluk hali devam eden Alparslan Türkeş'i ziyaret edip izin almış ve çalışmalarına öyle başlamıştı.⁶⁵³

Bu arada 5 Ağustos 1983'te Cumhuriyet Savcılığı daha önce MGK tarafından veto edilen kurucu üyelere partinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeliğinde görev verilerek Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı davranıldığı gerekçesiyle Muhafazakâr Parti hakkında kapatma davası açmıştı.⁶⁵⁴ Anayasa Mahkemesine açılan bu dava 3 Kasım 1983'te sonuçlanmış, kapatma davası reddedilmişti.⁶⁵⁵

MGK 16 Ağustos 1983'te Muhafazakâr Parti'nin 19 kurucu üyesini daha veto etmişti.⁶⁵⁶ Veto edilen isimlerin yerine yenileri bildirilmiş ancak 24 Ağustos 1983 günü gelip çıktığında bu yeni kurucu üyeler henüz onaylanmadığı için bu parti 6 Kasım 1983 Genel seçimlerine katılmaya hak kazanamamıştı.⁶⁵⁷ Bugünkü Milliyetçi Hareket Partisi'nin çekirdeğini oluşturan Muhafazakâr Parti'nin 30 Kasım 1985'te

⁶⁵⁰ **Milliyet**, 27 Temmuz 1983.

⁶⁵¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 399.

⁶⁵² **A.g.e.**, s. 400.

⁶⁵³ Turgut, **a.g.e.**, s. 395.

⁶⁵⁴ **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1983.

⁶⁵⁵ **Anayasa Mahkemesi Esas Sa.:1983/3 (Parti Kapatma)**, Karar Sa.:1983/4, Karar Günü: 03.11.1983; **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1983.

⁶⁵⁶ **Milliyet**, 17 Ağustos 1983.

⁶⁵⁷ Turgut, **a.g.e.**, s. 399.

yapılan 1'inci Olağan Kongresi'nde alınan kararlarla partinin ismi Milliyetçi Çalışma Partisi olarak değiştirilmişti.⁶⁵⁸

2.3.2.9. Bizim Parti

Süleyman Demirel ve arkadaşları sürgün için gönderildikleri Zincirbozan yolunda yeni bir siyasi parti kurma planları yaparken; planda iki partinin kurulması söz konusu olmuştu. Buna göre ilk önce Doğru Yol Partisi kurulacak, eğer onun da başına bir şey gelirse bu sefer Bizim Parti adıyla yeni bir siyasi parti öne çıkacaktı. Ancak DYP vetolarla da olsa hukuki varlığını sürdürürken DYP'den habersiz bir şekilde Bizim Parti kurulmuştu.⁶⁵⁹

Yeni siyasal dönemin başlamasında sonra kurulan 11'inci parti de Bizim Parti olmuştu. Emekli Korgeneral Mithat Ceylan ve bir grup kurucu üyenin 8 Temmuz 1983'te kuruluş bildirgesini ve gerekli evrakları İçişleri Bakanlığına teslim ederek Bizim Parti kurulmuştu. Mithat Ceylan kuruluş bildirgesini teslim ederken yaptığı konuşmada; *“Partimiz aziz Türk milletimizin istek ve temayüllerini dikkate alarak kurulmuştur. Adı bütün millete mal edilecek bir anlam taşımaktadır. Bütün milletimize hayırlı uğurlu olsun. Ana prensibimiz büyük Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına bağlı kalmak suretiyle egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu, kaynağını ve gücünü milli iradeden olmayan hiçbir yetkilinin bulunmadığı inancına dayanmaktadır.”*⁶⁶⁰

Parti kurulduktan sonra parti kurucu üyeleri toplanarak genel başkanlığa Mithat Ceylan'ı getirmişlerdi. Genel Başkan Yardımcılıklarına Ömer Bilgin, Ahmet

⁶⁵⁸ **Milliyet**, 1 Aralık 1985.

⁶⁵⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 343-344. İlginçtir; Bizim Parti'nin Kuruluşu DYP'nin 34 kurucusunun 30'unun veto edildiği 7 Haziran 1983'ün ertesi güne rastlamaktaydı.

⁶⁶⁰ **Cumhuriyet**, 9 Temmuz 1983. Bizim Parti'nin 35 kurucu üyesi şu şekildeydi: Mithat Ceylan, Ahmet Baş, Ömer Bilgin, Ahmet İhsan Akıncı, Hasan Yaşar Kayserili, Eligül Genelioğlu, Mustafa Tuğrul, İlhan Alper, Orhan Saral, Bahattin Yalçın, Fehmi Tosun, Bahattin Danış, Mehmet Nusret Erman, Şahap Zeki Aydemir, Orhan Hulusi Balkan, Ali Haydar Emre, Kaya Ülgener, Mustafa Azmi Doğan, İlhan Sözgen, Süleyman Uzun, Ömer Faruk Özbek, Hasan Can, Cahit Günay, Mustafa Ramoğlu, İbrahim Demir, Recai Tosyalı, Nevzat Derelioğlu, Mustafa Kemal Aksu, Ekrem Yanıkömeroğlu, Ertuğrul Özlem, Kazım Şahin, Adnan Orhan, Özkan Ateş, İbrahim Ayfer Çiftçi, Muharrem Öztürk

Baş, Yaşar Kayserili; Genel Sekreterliğe Nüzhet Ermen; Genel Muhasıplığa Bahattin Yalçın getirilmişti.⁶⁶¹ Parti kurulduktan kısa bir süre sonra partiden iki kurucu üye İsmet Şahin ve Orhan Daut istifa etmiş⁶⁶² 26 Temmuz'da da MGK'nin inceleme sonucu açıklanıp sonuçta partinin 26 kurucu üyesi veto edilmişti. Veto edilenler arasında genel başkan Mithat Ceylan bulunmadığı için görevine devam ediyordu.⁶⁶³

Diğer taraftan Cumhuriyet Başsavcılığı Bizim Parti'nin programı, tüzüğü ve kurucu üyeleri üzerinde yaptığı incelemeyi 4 Ağustos günü bitirmiş ve Bizim Parti hakkında Siyasi Partiler Kanunu'nun 90, 93 ve 101'inci maddeleri uyarınca kapatma davası açmıştı. Böylece, Bizim Parti; Yüce Görev Partisi ve Türkiye Huzur Partisi'nden sonra hakkında kapatma davası açılan üçüncü parti olmuş oldu.⁶⁶⁴

Bizim Parti veto edilen üyelerin yerine verdiği yeni isimlerin onaylanmasını beklerken, genel başkan Mithat Ceylan gazeteye verdiği demeçte şunları söylemişti: *“Acele davranılmasına gerek yok. Eğer 30 kurucunun altına düşersek ben bu işe devam etmeyeceğim. Kurucular kurulunda çeşitli ihtimaller düşünülüyor. Parti program ve tüzüğümüze yakın olan diğer partilerle birleşme konularını ele alıyor, ancak kesin bir karar yok. Çeşitli ihtimaller düşünülüyor.”*⁶⁶⁵ Genel Başkan Mithat Ceylan'ın bu açıklamasından 4 gün sonra 22 Ağustos 1983'te artık seçimlere giremeyeceğini anlayan Bizim Parti, kurucular kurulu toplantısında partinin feshedilmesine karar vermişti. Parti tarafından yapılan açıklamada: *“8 Temmuz 1983 tarihinde kurulan partimiz bugüne kadar aziz milletimize hizmet için elinden gelen bütün gayreti göstermiştir. Halen MGK'nin onayından geçmiş 15 kurucu üyesi vardır. Mevcut durumda partinin devamında bir fayda görülmemiş ve kurucu üyelerin çoğunun iştiraki ile feshine karar verilmiştir. Çok değerli halkımıza da ileride daha uygun şartlarda bu alanda daha iyi hizmetlerde bulunmayı düşündüğümüzü arz ederken, bize karşı gösterilen yakın ve candan alakayı daima şükran ve minnetle anacağımızı ifade etmek isteriz.”*⁶⁶⁶ Parti kendini feshettiği için

⁶⁶¹ **Milliyet**, 10 Temmuz 1983.

⁶⁶² **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1983.

⁶⁶³ **Milliyet**, 27 Temmuz 1983.

⁶⁶⁴ **Tercüman**, 5 Ağustos 1983.

⁶⁶⁵ **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1983.

⁶⁶⁶ **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1983.

daha önce Anayasa Mahkemesine açılan kapatma davası da mahkeme tarafından reddedilmişti.⁶⁶⁷

2.3.2.10. Refah Partisi

Refah Partisi 19 Temmuz 1983 tarihinde 33 kişilik kurucu üyeyle kurulmuştu. 12 Eylül öncesi partilerin devamı gibi görünen diğer birkaç partide siyasi yasaklar sebebiyle “manevi liderler” yakıştırması yapılırken, Refah Partisi için de “Hocanın Partisi”, “Erbakan’ın Partisi” yakıştırmaları yapılmaktaydı.⁶⁶⁸ Refah Partisi’nin bu kadar geç kurulmasında en büyük etken eski MSP ekibinin uzun yıllar yargılanması olmuştu.⁶⁶⁹

Refah Partisi kurulduktan sonra kurucular kurulunun yaptığı toplantı sonucu Ali Türkmen genel başkanlığa seçilmişti. Genel Başkan yardımcılıklarına Rıza Ulucak, Ali Rıza Ener, Mehmet Nuri Karaman, Ahmet Topaloğlu, genel sekreterliğe Mehmet Reşit Emre, genel muhasipliğe Abdurrahman Serdar seçilmişlerdi.⁶⁷⁰

Parti programında partinin temel amacını; Türk milletinin çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak olarak açıklanmış, bu amaca ulaşabilmek için ülkenin her alanda imar ve kalkınmasına, kültürel ve manevi yönden gelişmesine gayret edecekleri belirtilmekteydi. Partinin temel prensipleri arasında özellikle Cumhuriyet idaresinin önüne geçebilecek her türlü uygulama ve düşüncenin karşısında olmak, laikliğin savunucusu olmak da yer almaktaydı.⁶⁷¹

⁶⁶⁷ **Anayasa Mahkemesi Esas Sa.:1983/3 (Parti Kapatma)**, Karar Sa.:1983/3, Karar Günü: 01.11.1983.

⁶⁶⁸ **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1983; Turgut, **a.g.e.**, s. 412-416. Partinin kurucu üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: Zeki Büyükozer, M. Reşit Emre, M. Nuri Karaman, İ. Sinan Kılıç, Ali Türkmen, Ahmet Topaloğlu, Numan Kılıç, Adil Seyrek, Ahmet Küçükdere, Abdülkerim Şebik, Ahmet Tekdal, Ahmet Ertok, Rıza Ulucak, Mustafa Koç, Mehmet Polat, Abidin Çetin, A. Rıza Ener, Kemal Yılmaz, Nuri Aksoy, Halil Meyvalı, Mehmet Özdemir, Osman Aslan, Oktay Yel, Osman Çolak, Muharrem Kuru, Ö. Lütfi Uzunözmen, Ali Vural, Abdurrahman Serdar, Mesut Özyol, Abdullah Aşağıpınar, Numan Çoban, Hasan Yıldız, Cihat Serbest.

⁶⁶⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 180.

⁶⁷⁰ **Milliyet**, 26 Temmuz 1983.

⁶⁷¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 417-418.

Refah Partisi kuruluş dilekçesini verdikten sonra Milli Güvenlik Konseyi'nden gelecek onayı beklerken MGK'nin 8 Ağustos 1983 tarihinde 106 nolu kararıyla parti tarafından sunulan 33 kurucu üyenin 29'unu veto etmişti.⁶⁷² Bu vetodan sonra Refah Partisi 8 Ağustosta 29 kişilik yeni bir listeyi İçişleri Bakanlığına bildirmiş ancak 29 Ağustos 1983'te MGK kararıyla bu yeni listeden 25 kurucu üye veto edilmişti.⁶⁷³ Bu durumda 24 Ağustos 1983 günü saat 17.00'a kadar 30 kurucu üyesi MGK tarafından onaylanmayan partilerin seçimlere katılamayacak olması Refah Partisini de etkilemiş, bunun üzerine parti yöneticileri 31 ağustos 1983 tarihinde Yüksek Seçim Kuruluna başvurup hak iadesi istemişlerdi. Aynı gün toplanan Yüksek Seçim Kurulu Refah Partisinin başvurusunu reddetmişti.⁶⁷⁴ Teşkilatlanmaya devam eden Refah Partisi 13 Eylülde yaptığı açıklamada Türkiye genelinde 55 il örgütünü kurduğunu bildirmişti.⁶⁷⁵ Refah Partisi kuruluşunu ancak 21 Eylül 1983 günü tamamlayabilmişti fakat artık iş işten geçmişti. Refah Partisi MDP, ANAP, HP, SODEP ve DYP'den sonra kurucu üyelerini tamamlayan 6ncı parti olmuştu.⁶⁷⁶ Refah Partisi toplamda 87 kurucu üye önermiş, bunlardan toplam 56 kişi veto edilmiş ve sonuçta 31 kurucu üyeyle parti kurulmuştu.⁶⁷⁷ Refah Partisi milletvekili seçimlerine katılamamış ancak 25 Mart 1984 yerel seçimlerine katılmış ve 6. Parti olmuştu. Mahalli seçimlerde oyların %4,8'ini alan RP, 837.043 oy toplamış ve Urfa ile Van'da iki belediye başkanlığı kazanmıştı.⁶⁷⁸

Refah Partisi ilk büyük kongresini 30 Haziran 1985'te Ankara'da yapabildi. Kongrede genel başkanlığa Ahmet Tekdal seçilmişti.⁶⁷⁹ Bu arada 13 Ekim 1985'te Refah Partisi İzmir teşkilatı tarafından düzenlenen "Refah Gecesi" nedeniyle parti gündeme gelmişti. Düzenlenen bu gecede Atatürk'e saygısızlık yapıldığı ve laikliğe aykırı davranışlar sergilediği gerekçesiyle Cumhuriyet Savcılığı tarafından Devlet Güvenlik Mahkemesine dava açılmıştı. Başsavcılığın isteğiyle Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeleri Bülent Arınç ile Cengiz Kantarcı başta olmak üzere İzmir il ve ilçe teşkilatının 14 üyesi partiden istifa etmişti. Mahkemede

⁶⁷² **Milliyet**, 8 Ağustos 1983.

⁶⁷³ **Hürriyet**, 30 Ağustos 1983.

⁶⁷⁴ **Tercüman**, 2 Eylül 1983.

⁶⁷⁵ **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1983.

⁶⁷⁶ **Milliyet**, 23 Ağustos 1983.

⁶⁷⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 381.

⁶⁷⁸ **Hürriyet**, 27 Mart 1984.

⁶⁷⁹ **Milliyet**, 1 Temmuz 1985.

görülen dava sonucunda “*Refah Gecesi*”ni düzenleyenlerden Bülent Arınç, Ömer Cahit Akay, Erol Camtakan ve Eyüp Menderes 4 yıl 2 aya hüküm giymişti. Cengiz Kantarcı ise beraat etmişti.⁶⁸⁰

2.3.2.11. Türkiye Huzur Partisi

Türkiye Huzur Partisi 22 Temmuz 1983’te 9 kişilik bir heyet tarafından İçişleri Bakanlığı’na kuruluş bildirgesinin verilmesiyle kurulmuştu. Heyet adına bir açıklama yapan Ahmet Çelebi, Türk ordusunun 12 Eylül’le birlikte dizginleri ele alarak Türkiye’yi huzura kavuşturduğunu ifade ederek, “*Atalarımızın izindeyiz, ne mutlu Türküm diyene*” şeklinde konuşmuştu. Partinin ambleminde, Türkiye haritasının içinde bir kitap, kitabın çevresinde bir zeytin dalı, kitap üzerinde de bir kalem yer alıyordu.⁶⁸¹

Yeni siyasal dönemde 14üncü siyasi parti olarak kurulan Türkiye Huzur Partisi Genel Başkanlığına Ahmet Çelebi seçilmişti. Genel Başkan Yardımcılığına İlhan Akçay, Bahattin Yücel, Ahmet Ustaoglu ve Dursun Akyüz getirilmişti. Parti Genel Sekreterliğine Barsi Kır seçilmiş, Genel Sekreter Yardımcılığına ise Mehmet Tala Kırmacı ve Necati Gül seçilmişti.⁶⁸²

Bu arada 28 Temmuz 1983’te Cumhuriyet Başsavcılığı Türkiye Huzur Partisi programının “*laikliğe aykırı*” olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne kapatma davası açmıştı. Hazırlanan iddianamede Türkiye Huzur Partisi’nin Siyasi Partiler Kanunu’nun 86’ncı maddesindeki “*Siyasi Partiler Türkiye Cumhuriyeti’nin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifeliğin yeniden kuruluşu amacını güdemez ve bu*

⁶⁸⁰ Turgut, **a.g.e.**, s. 427-428.

⁶⁸¹ **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1983. Partinin İçişleri Bakanlığı’na bildirdiği kurucu üyeler listesinde şu 35 isim yer alıyordu: Ahmet Çelebi, Ali Erkan, Ahmet Ustaoglu, İlhan Akçay, Bahattin Yücel, Erdoğan Güleç, Şükrü Kır, Dursun Akyüz, Rıza Kararark, Sabri Çitil, Mehmet Özkan, Ali Şenlikçi, Selahattin Alptekin, Yılmaz Özek, Necati Gül, Hasan Fehmi Erinç, Müddessir Ceyhan, Abdülkadir Yüksel, Mehmet Baha Saymaz, İbrahim Sakarya, Mehmet Talat Kırmacı, Hakkı Basmacı, Recep Taner, Asım Sonmete, Hüseyin Çelikcan, Süleyman Tuncel, Seyit Mehmet Yal, İbrahim Özdoğan, Mustafa Damar, Mehmet Ulucan, Mehmet Tuncer, Osman Necdet Pekcan, İsmail Hakkı Bayraktaroğlu, Mustafa Can, Basri Kır

⁶⁸² **Tercüman**, 26 Temmuz 1983.

amaca yönelik faaliyette bulunamazlar” hükmüne aykırı hareket ettiğini savunulmaktaydı. Ayrıca Anayasanın 87’nci maddesinde yer alan dini ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar yasağına aykırı ilkelerin parti programında yer aldığı iddia edilmekteydi. Parti Genel Başkanı Ahmet Çelebi bu dava üzerine yaptığı açıklamada; beraat edeceklerine inandıklarını ve parti programlarında laiklik prensiplerine riayet ettiklerini bildirmişti.⁶⁸³

Diğer taraftan MGK parti kurucu üyelerini incelemesini sonuçlandırmış; genel başkan dahil olmak üzere toplam 27 kurucu üye veto edilmişti. Bu vetolardan sonra Genel Başkan Yardımcısı Bahattin Yücel parti kurucu üyeliğinden ve görevinden istifa etmişti. İstifa dilekçesinde “MGK’nin 108 sayılı kararı gereğince genel başkanımız Sayın Ahmet Çelebi veto edilmiştir. Huzur Partisi’nin onsuz hedefine ulaşacağına inanmıyorum, bu sebepten dolayı partinin kurucu üyeliğinden ve genel başkan yardımcılığından istifa ediyorum.” demişti. Böylece partide 8 kurucu üye kalmıştı.⁶⁸⁴

Türkiye Huzur Partisi genel seçimlere katılma şartlarını 24 Ağustos akşamına kadar sağlayamadığı için seçimlere katılma hakkına sahip olamamıştı. Diğer taraftan parti hakkındaki kapatma davası 25 Ekim 1983 tarihine kadar sürmüş Anayasa Mahkemesi 25 Ekim 1983’te kapatma kararı verilmişti. Kararda Türkiye Huzur Partisi’nin programı Siyasi Partiler Kanunu’nun 78, 84, 86 ve 87’nci maddelerine aykırı bulunmuş bu sebeple partinin kapatılacağına ve mal varlığının hazineye devredilmesine karar verilmişti.⁶⁸⁵

⁶⁸³ **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1983.

⁶⁸⁴ **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1983.

⁶⁸⁵ **Tercüman**, 26 Ekim 1983; **Anayasa Mahkemesi Esas Sa.:1983/2 (Parti Kapatma)**, Karar Sa.:1983/2, Karar Günü: 25.10.1983. Türkiye Huzur Partisi’nin kapatılmasına konu olan programının 12’nci maddesinde “Eğitim ve Öğretim Kurumları ile üniversitelerimizin bazı sosyalist ülkelerdeki gibi lâik olması fikrine inanmıyor ve bunu benimsemiyoruz. Üniversiteler milli karakterin aynası olmalıdırlar. Bu manada din eğitimi ve öğretiminin üniversitelere de batıdaki örneklere uygun olarak tatbikine taraftarız.” denmekteydi.

2.3.2.12. Bayrak Partisi

Bayrak Partisi 29 Temmuz 1983'te Yaşar Yurtöven ve arkadaşlarının İçişleri Bakanlığı'na başvuru dilekçelerini vermeleriyle kurulmuştu. Partinin kuruluşu için dilekçe verilirken Yaşar Yurtöven şunları söylemişti: *"Sayın MGK kararları uyarınca aziz milletimizin genel arzu ve temayülleri dikkate alınarak 12 Eylül 1980 harekâtı ile sağlanan milli birlik ve beraberliğin daha da geliştirilerek devam ettirilmesi, bu birlik ve beraberliğin rahmetli büyük Atatürk'ün vasiyetlerinden hız ve ilham alınarak Atatürk milliyetçiliği ışığında, Türk siyasi hayatına etkili, güçlü, liyakatli ve güvenilir kadrolar eliyle hizmet edilmesi, ordu ve millet birlik ve beraberliğin esasına müstenit olmak üzere, yeni ve örnek bir siyasi parti kurulmasını amaçladık."*⁶⁸⁶

Bayrak Partisi'nin kuruluşundan sonra genel başkanlığa Yaşar Yurtöven getirilmiş, başkan yardımcılıklarına; Haşim Tuğ, Bilal Küçük, Uğur Turgut ve Ali Demir getirilmişti. Genel sekreterliğe ise Mehmet Sayar getirilmişti.⁶⁸⁷

Bayrak Partisi'nin yayınladığı "Bayrak Partisi Temel İlke ve Görüşleri" 1. maddesinde partinin esas kuruluş nedeni; 12 Eylül ruh ve felsefesine, Anayasa'ya ve Siyasi Partiler Kanununa bağlı, Atatürk inkılap ve ilkelerini benimsemiş, temel insan hak ve hürriyetlerine saygılı, laiklik prensibini ve sosyal devlet ilkesini ön planda tutan, milli ve manevi değerlere sahip ileri görüşlü nesiller yetiştirmek karma ekonomik düzen içinde, ekonomik bünyemizi sağlamak, milli geliri artırmak ve müesseselerden azami ölçüde yararlanmak, hür, gelişmiş, itibarlı, büyük ve güçlü Türkiye hedefine ulaşmayı gaye edinmek, hususlarında gereken her türlü tedbirleri almak ve tatbik etmek şeklinde açıklanmıştı.⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1983. Bayrak Partisinin İçişleri Bakanlığına sunduğu 33 kurucu üyelerin isimleri şu şekildeydi: Yaşar Yurtöven, Haşim Tuğ, Veysel Erdem, Erhan Açıcı, İlyas Koloğlu, Efkâr Vergul, İbrahim Bat, Bilal Küçük, Ali Demir, Mehmet Civelek, Şerife Kaçak, Dursune Özkay, Nadire Bakkaloğlu, Yaşar Avadan, İbrahim Terzi, Mehmet Seyar, Mehmet Ali Aytaç, Ali İsmail Dinçkal, Mustafa Toptan, Ekrem Yurtöven, Temel Dursun Mutman, Fatma Ülkü Semiz, Hayrullah Yağız, Faik Maltepelî, Uğur Turgut, Zeki Nalçacı, Mustafa Emin Özkay, Recep Bayraktar, Memiş Aslan, Mehmet Özdemir, Halil İnan, Ekrem Yirmibeşoğlu, Kemal Aydın.

⁶⁸⁷ **Milliyet**, 4 Ağustos 1983.

⁶⁸⁸ **Bayrak Partisi Temel İlke ve Görüşleri**, s. 6.

Bayrak Partisinin kurulmasından sonra 30 Temmuz 1983'te Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Nevşehir'de çok fazla partinin kurulmasıyla alakalı konuşmasında Bayrak Partisiyle ilgili olarak şöyle demişti: *“Dün yeni bir parti kuruldu. İsmi de bayrakmış. Sanki bayrak başka kimseye ait değil de, o partiye aitmiş gibi. Etti 15.”* Bayrak Partisi yöneticileri ise Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bu sözleri üzerine yaptıkları yazılı açıklamanın bir bölümü şu şekildeydi: *“Sayın Cumhurbaşkanımızın Nevşehir konuşmasında çok önemli ve hassas bir konu olarak partimizden bahsetmiş olmaları, bizim için her halükarda şeref ve iftihar vesilesidir. Zira partimiz devletimizin değişmez âlemi, ebedi remzi ve simgesini şekil olarak almış değildir. Bil'akis aziz milletimizin içinde bulunduğumuz dönem itibariyle en çok ihtiyacı olan birleştirici, bütünleştirici, barışturıcı, birlik ve beraberlikte ebedileştirici vasfını gaye edinmiştir. Kaldı ki, bu durum yasalar gereği bütün milletimizi bağrına toplamak, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün millete hizmet etmek amacıyla bir kitle partisi olarak kurulan Bayrak Partimizin amaç ve ruhuna uygun olarak bir isim seçmesinden ibarettir.”*⁶⁸⁹

MGK'nin kurucu üyelerini incelemesinden sonra MGK'nin 115 sayılı kararıyla Bayrak Partisi'nden 24 kurucu üye veto edilmişti.⁶⁹⁰ Bayrak Partisi de bir hafta sonra veto edilen 24 üyenin yerine yeni isim listesini İçişleri Bakanlığı'na bildirmişti.⁶⁹¹ Ancak tarih 24 Ağustos 1983'ü gösterdiğinde Bayrak Partisi hem örgütlenmesini hem de onaylanmış kurucu üye sayısını tamamlayamadığı için seçimlere katılma hakkına sahip olamamıştı.⁶⁹²

Bayrak Partisi genel seçimlere katılma hakkına sahip olmasa da kurucu üye sayısını ancak 2 Ekim 1983 tarihinde tamamlayarak kuruluşunu tamamlamıştı. Böylelikle kuruluşunu tamamlayan sekizinci parti olmuştu.⁶⁹³

⁶⁸⁹ **Cumhuriyet**, 4 Ağustos 1983.

⁶⁹⁰ **Tercüman**, 17 Ağustos 1983.

⁶⁹¹ **Milliyet**, 23 Ağustos 1983.

⁶⁹² **Cumhuriyet**, 24 Ağustos 1983.

⁶⁹³ **Hürriyet**, 3 Ekim 1983.

3. BÖLÜM

1983 GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

3.1. Siyasi Partilerin Seçim Söylemleri

6 Kasım 1983'te yapılacak genel seçimlerle ilgili siyasi partilerin seçim kampanyaları 16 Ekim 1983 günü başlayacaktı. Seçim kampanyaları sırasında kullanılmak üzere siyasi partilerden Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi seçim otobüsü alırken, Halkçı Parti ekonomik nedenlerden dolayı seçim otobüsünü kiralamayı tercih etmişti. Daha propaganda faaliyetleri başlamadan siyasi parti yönetimleri teşkilatlarını uyararak gerçekleşmesi güç olan vaatlerden kaçınmalarını bildirmişlerdi. Daha önceki seçim kampanyalarında daha çok siyasi değerlendirmelere ağır basarken, bu seçim kampanyası döneminde ekonomik konular ağır basmaktaydı.⁶⁹⁴ Seçim kampanyası süresince seçime katılacak üç partiden Anavatan Partisi ve Milliyetçi Demokrasi Partisi, kendilerini seçmenlere tanıtmak için gazetelerde siyasal reklam verme yolunu tercih etmişlerdi. Bunun öncülüğünü Anavatan Partisi yapmış, Milliyetçi Demokrasi Partisi bu yola az da olsa başvurmuştu.⁶⁹⁵

Seçim kampanyaları başlayıp ikinci güne gelindiğinde, üç parti de meydanların dolmamasından yakınmaktaydı. Tercüman gazetesi yazarı Yavuz Donat konuyla ilgili yazısında, parti liderlerinin bu duruma yakınmaları yerine bunun sebebine inmeleri gerektiğini belirtmişti. Parti liderlerinin bu durumun sebebine inip geriye doğru baktıklarında hep bir yerlerden destek aramaya çalıştıkları günleri göreceklerini ifade eden Donat; liderlerin partilerine desteği başka yerlerde arayacaklarına kaynağında yani millette aramış olsalardı boş meydanlarla karşılaşmayacaklarını belirtmişti.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Tercüman, 4 Ekim 1983.

⁶⁹⁵ Oya Tokgöz, "Türkiye'de 1983 ve 1987 Genel Seçimlerinde Kullanılan Siyasal Reklamlar", **Amme İdaresi Dergisi**, C. 24, Sa. 1, Mart 1991, s. 14.

⁶⁹⁶ Yavuz Donat, "Zoraki Nikâh", **Tercüman**, 18 Ekim 1983.

3.1.1. Anavatan Partisi Seçim Söylemleri

Anavatan Partisi'nin 16 Ekim'de başlayacak olan propaganda gezilerinin programı 12 Ekim'de belli olmuştu. Buna göre Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal, seçim kampanyası boyunca 13 ilde miting yapacak ve toplam 44 il ve 2 ilçede konuşacaktı. Anavatan Partisi'nin seçim kampanyası, 16 Ekim'de Erzurum mitingiyle başlayıp, seçimlere 2 gün kala 4 Kasım'da İstanbul mitingiyle sona erecekti.⁶⁹⁷

Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal'ın 16 Ekim 1983'te seçim kampanyasını başlattığı Erzurum'daki ilk mitinginde, miting alanındaki pankartlarda şu sloganlar göze çarpmaktaydı: *“Çiftçiyi, işçiyi, esnafı, memuru ezen enflasyon canavarını biz yeneriz”, “Hedefimiz ileri ve modern Türkiye”, “Milli ve manevi değerlere saygılıyız”, “Arı, bal, Özal”, “Amblemimiz arı, bal, liderimiz Özal”, “Özal gelecek, milletin yüzü gülecek.”*⁶⁹⁸ Özal mitingdeki konuşmasının başında *“Memleketi uçurumun eşiğinden kurtaran Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Şükran duygularımı sunuyorum”* diyerek başlamıştı. Konuşmasında Türkiye'nin Anavatan Partisi sayesinde bolluk ve berekete kavuşacağını belirten Turgut Özal, halka seçeceği kişilerin nasıl olması gerektiğini şöyle anlatmıştı: *“Seçeceğiniz kişiler insanları seven, sizi sayan insanlar olmalıdır. Bu da yeterli değildir. Memleketin meselelerini bilmesi lazımdır. Yani hem sevecek, hem bilecek, bu da yeterli değildir. Çalışkan olması lazımdır. Arı gibi çalışkan olması lazımdır. Bu bizden birisidir diyebilmelisiniz. Kısacası size tepeden bakanları değil, sizi sevenleri seçin”*⁶⁹⁹ Özal konuşmasında ülkedeki sorunlarla ilgili olarak da şunları söylemişti: *“Konut meselesinin çözümü bizdedir. Bu meselelerin kademe kademe çözüldüğünü Anavatan Partisi iktidara geldiğinde göreceksiniz. Biz vatandaşımıza itimat ediyoruz. Bizim getireceğimiz sistemde esas olan vatandaşa itimattır. Biz, bürokrasi çarkını vatandaşın lehine çevireceğiz. Bir daha eski zor günlere dönmek için 6 Kasım'da iyi insanları iktidara getirin. Yoksa o günlere bir daha döneriz. Size*

⁶⁹⁷ Cumhuriyet, 13 Ekim 1983.

⁶⁹⁸ Cumhuriyet, 17 Ekim 1983.

⁶⁹⁹ Tercüman, 17 Ekim 1983.

*güveniyorum.*⁷⁰⁰ 6 Kasım'da yapılacak seçimlerin öneminden bahseden Özal, bu seçimin önlerindeki beş yılın kaderini tayin edeceğini, Türkiye'nin önünde çözmesi gereken meselelerinin olduğunu, bunların halledilip ülkenin hızla ileriye götürülmesi için vatandaşların kararını çok iyi vermeleri gerektiğini belirtmişti.⁷⁰¹

Erzurum'dan sonra Van ve Siirt'e geçen Özal, Siirt'teki konuşmasında mevcut yönetimin hiçbir siyasi partinin arkasında olmadığını belirtmiş, Van'da yaptığı konuşmada *"Biz ismi meşhur, kendisinden iş gelmeyen adamları değil, genç dinamik kadroları sizin yardımınızla memleket yönetimine getiriyoruz."* demişti. Van'dan Bitlis'e geçen Özal burasının MDP'li Kamuran İnan'ın memleketi olması sebebiyle onu kastederek şöyle demişti: *"Yıllarını aranızda geçirmemiş insanlara da fazla itibar etmeyiniz, size tepeden bakan insanlara rey vermeyiniz"* demişti.⁷⁰²

18 Ekim'de Elazığ'daki konuşmasında işsizlikle ilgili olarak *"Rastgele iktidara gelmek istemiyoruz. Hazırlıklı gelmek istiyoruz. Neyin nasıl, ne zaman yapılacağını bizden daha iyi bilen yok. Benim vatandaşımın Almanya'da üçüncü sınıf insan muamelesi görmesine dayanamayız. İşsizliğe çözüm getireceğiz"* demiş eğer iktidara gelirlere enflasyonu iki yıl içinde yüzde 15'e indirebileceklerini belirtmişti.⁷⁰³ Özal aynı gün Malatya'da yaptığı konuşmada Doğu Anadolu'ya yatırım yapmak isteyenlere devletin faizsiz veya hibe şeklinde yardımları sağlanacağını, yaptırılmamış barajların kalmayacağını, toprakların hepsine sulama imkânı sağlayacağını belirtmişti.⁷⁰⁴

19 Ekim'de Adana'da konuşan Turgut Özal; partisinin, toplu sözleşme düzenini demokratik rejimin temel esasları arasında gördüğünü, işçinin alın terinin kutsal olduğunu, çalışma hayatının adil ve istikrarlı bir sistem içerisinde yürütülmesi gerektiğini belirtmişti.⁷⁰⁵

ANAP Genel Başkanı Turgut Özal Adana'dan Konya'ya giderken seçim otobüsünde gazetecilerin sorularını yanıtlamış, HP Genel Başkanı Calp'ın siyasi

⁷⁰⁰ **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1983.

⁷⁰¹ **Milliyet**, 17 Ekim 1983.

⁷⁰² **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1983.

⁷⁰³ **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1983.

⁷⁰⁴ **Hürriyet**, 19 Ekim 1983.

⁷⁰⁵ **Tercüman**, 20 Ekim 1983.

partilerin harcamaları ve bunun kaynaklarıyla ilgili soru hatırlatılınca Özal; “Geziye çıkmadan önce verilen bilgilere göre 98 milyon lira harcamışız. 15 milyon lira borcumuz var. Borç yapmamız para sıkıntısında olduğumuzu gösterir. Seçim kampanyasının sonuna kadar 250 milyon lira harcanacak sanıyorum. Bu paraların 60 milyonu milletvekili adaylarının yatırdıkları. Geri kalanı vatandaşların yardımları. Başka partileri itham etmek istemiyorum. Kimseden telefon açıp para istemedim.” demişti.⁷⁰⁶ Turgut Özal 20 Ekim’de Konya’daki konuşmasında, 1977 ile 1979 yılları arasında ülkedeki enflasyonun görülmemiş bir seviyeye ulaştığını, bunun son yıllarda kontrol altına alınmaya çalışıldığını ancak son zamanlarda tekrar canlandığını belirterek iktidara geldiklerinde hayat pahalılığının önüne geçmek için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişti.⁷⁰⁷ Tercüman gazetesi yazarı Yavuz Donat, ANAP’ın miting düzenleyeceği gün Konya’da yaptığı ufak çaptaki geziden edindiği izlenimlerini anlatırken halkın partilere olan ilgisizliğine dikkat çekmişti. Karşılaştığı insanlara mitinge katılıp katılmayacaklarını sorduğunda, çoğundan “başka işimiz mi yok” cevabını aldığını belirten Donat, bazı vatandaşların daha kimin hangi partinin genel başkanı olduğunu karıştırdığını, seçimler konusundaki bazı vatandaşların fikrinin ise; kim iktidara gelirse gelsin, ülkeyi Kenan Evren yöneteceği olduğunu belirtmişti.⁷⁰⁸

Siyasi Parti liderlerinin yurt gezileri sürerken bir ara bir fırsat yaratılarak, 22 Ekim’de üç siyasi parti liderleri televizyon programında açığoturuma konuk olmuşlardı. Açığoturum bittikten sonra basında liderlerin açığoturumdaki performansları değerlendirilmiş, Cumhuriyet gazetesinin yaptığı değerlendirmede, Özal’ın açığoturum boyunca rakamları ve istatistikleri kullanmaya özen gösterdiğini, diğer iki partiden farklı olduklarını vurgulamaya çalıştığını, rahat ve sakin olduğu, istediği tartışma ortamını sağlayamadığını, çocuk ve kadın motiflerini kullandığını, Calp’in köprü satışı konusundaki ani çıkışı karşısında geç toparlandığını, hedef kitesine sık sık mesaj verdiği belirtilmekteydi.⁷⁰⁹ Milliyet gazetesinden Cüneyt Arcayürek’e göre; Özal açığoturum boyunca sakin davranmış, sorulara cevap verirken programını, yapmayı düşündüklerini inandırıcı bir şekilde anlatmaya dikkat

⁷⁰⁶ Cumhuriyet, 21 Ekim 1983.

⁷⁰⁷ Milliyet, 21 Ekim 1983.

⁷⁰⁸ Yavuz Donat, “Cemaatsiz İmamlar Gibi...”, Tercüman, 21 Ekim 1983.

⁷⁰⁹ Cumhuriyet, 23 Ekim 1983.

etmişti. Aynı gazeteden Teoman Erel'e göre; Özal ülke ekonomisinin önemli yerlerinde görev yapmanın verdiği bütün avantajı ustalıklarla kullanmıştı.⁷¹⁰ Cumhuriyet gazetesinden Uğur Mumcu'ya göre Özal, sözü dönüp dolaştırıp 24 Ocak Kararları'na getirmek istemiş, enflasyonu aşağıya kendisinin çektiğini belirtmek istemişti.⁷¹¹ Tercüman gazetesinden Nazlı Ilıcak, açık oturumda Özal'ın oldukça sevimli ve rahat olduğunu ancak kendisine partisinin ortanın neresinde olduğu sorulduğunda, herkesin ANAP'ı sağ bir parti olduğunu bilmesine rağmen, Özal'ın lafı yuvarlayarak eski 4 partinin tabanından da oy alacaklarını belirtmesinin ilginç bulmuştu. Ilıcak'a göre Özal, sol oyları kaçırmam endişesiyle susmayı tercih etmişti.⁷¹² Yapılan bu açıkoturumdan sonra PİAR Kamuoyu Araştırma Kuruluşu'nun Milliyet gazetesi için yaptığı kamuoyu araştırmasında seçimi kim kazanır sorusunda cevap verenlerin %20,7'si ANAP, %12,7'si MDP, %4,7'si HP demişti. Geriye kalanlar ise ya koalisyon olur demiş ya da tahminlerini belirtmemişti. Yapılan araştırmada sevimlilik, güven vermek, konuşma yeteneği, konuya hâkim olma, beceriklilik ve liderlik vasfı özelliklerinin hepsinde Turgut Özal daha başarılı bulunmuştu. Ciddiyet özelliğinde ise Necdet Calp ile Turgut Sunalp yarışmaktaydı.⁷¹³

Özal seçim çalışmasının ikinci turunda 24 Ekim'de Eskişehir ve Bursa'da vatandaşlarla buluşmuştu. Özal buradaki konuşmalarında sanayileşmeye büyük önem vereceklerini, hedeflerinin modern ve gelişmiş ülkelerin sanayileşme seviyesine erişmek olduğunu, dünya pazarlarında rekabet edilebilir mamullerin üretilmesinin temel ilkeleri olduğunu belirtmişti.⁷¹⁴ Özal, HP lideri Necdet Calp'i kastederek "*Köprüünün yapımına karşı çıkan kafa, bugün satımına da karşı çıkıyor*" demişti.⁷¹⁵ 25 Ekim'de Ege'de kahvehanelerde yaptığı toplantılarda köprü satışına değinerek şöyle konuşmuştu: "*Amacımız halkımızın, işçimizin tasarruflarını harekete geçirmektir. Gel canım işçim, sana kazık atacağıma gel, kar eden işletmeye açılmış köprü gelirini satayım. Önemli olan köprüünün yapılması, bir sürü adama iş*

⁷¹⁰ **Milliyet**, 23 Ekim 1983.

⁷¹¹ Uğur Mumcu, "*Orta Direk*", **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

⁷¹² Nazlı Ilıcak, "*Açık Oturum*", **Tercüman**, 24 Ekim 1983.

⁷¹³ **Milliyet**, 24 Ekim 1983.

⁷¹⁴ **Hürriyet**, 25 Ekim 1983.

⁷¹⁵ **Milliyet**, 25 Ekim 1983.

bulunması, yatırımların sürmesidir. Onlar hala satma, desinler ama biz satarız."⁷¹⁶ Ege'de seçim turuna devam eden Özal 26 Ekim'de Kütahya'da yaptığı konuşmada kabahatin insanda değil onu yönetenlerde olduğunu vurgulayarak, *"Bugüne kadar ekiple çalıştı dediler, bizde ismi meşhur adam yok. Fakat iş bilen adam var, iş bitiren var, bizde mesleği milletvekili olan yok. Özal'ın kadrosu yok, tek adam diyorlar, benden korkuyorlar. Onun için öyle diyorlar. Bu memleketin dertlerini biliyoruz"* demişti.⁷¹⁷

Yapılacak seçimlerle ilgili olarak hazırlanan televizyon programlarının bir diğeri de 25 Ekim'de Turgut Özal'la yapılan basın toplantısı olmuştu. Programda Turgut Özal, özellikle Türkiye'deki memura güvenin hiç olmadığını, Türkiye kadar müfettişi olan bir ülke olmadığını vurgulamıştı.⁷¹⁸ Hürriyet gazetesinden Hasan Pulur'a göre; eğer yapılan bu açıkloturumların ve basın toplantılarının seçimler için bir ölçü olsaydı seçimleri Turgut Özal'ın Genel Başkanı olduğu Anavatan Partisi kazanırdı.⁷¹⁹ Aynı gün İzmir mitinginde Turgut Özal, Anavatan Partisi'nin ülkenin kalkınmasında ekonominin sağlıklı gelişmesinde ve işsizliği çözülmesinde ihracatı esas aldığını belirtmişti. İktidara geldiklerinde bayındırlık, imar ve turizm bakanlığı adında bir bakanlık kurulacağını açıklayan Özal, ekonomik yönetimde bütünlük sağlanması için Hazine, bütçe, dış ticaret birimlerinin bir araya toplanacağını belirtmişti.⁷²⁰

Ege Bölgesi'ndeki seçim gezisi devam eden Turgut Özal'ın 26 Ekim'de Afyon'da konuşmasında; kendisini komünizmle mücadeleden bahsetmiyor diye eleştirenler olduğunu, ancak *"Kahrolsun komünizm"* demekle mücadele olmayacağını, mücadelenin akılla olacağını belirtmişti.⁷²¹ Afyon'dan Kütahya'ya geçen Özal, burada 27 Ekim'de yaptığı konuşmada da Komünizmle mücadelenin akılla olacağını tekrarlayarak, komünizmi savunanların 24 Ocak Kararları karşısında mağlup olduklarını belirtmişti.⁷²²

⁷¹⁶ **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1983.

⁷¹⁷ **Cumhuriyet**, 27 Ekim 1983.

⁷¹⁸ **Milliyet**, 26 Ekim 1983.

⁷¹⁹ Hasan Pulur, *"Televizyon Başında Geçen Dört Gece"*, **Hürriyet**, 28 Ekim 1983.

⁷²⁰ **Hürriyet**, 26 Ekim 1983.

⁷²¹ **Milliyet**, 27 Ekim 1983.

⁷²² **Tercüman**, 28 Ekim 1983.

Turgut Özal, İtalyan RAI televizyonuna 30 Ekim’de verdiği demeçte Türkiye’deki vergi sorununa dikkat çekerek şunları söylemişti: *“Herkes gücüne göre vergi vermelidir. Bu memleketin kalkınmasına, fakirine fukarasına devletin götüreceği hizmetlere, genel giderlere, herkes yardımcı olmalıdır. İnsanın, bu vergiyi verirse, aç kalırım dememesi gerekir, bir milyon lira kazanan vatandaştan yüzde 60 vergi alırsanız geçimini sağlayamaz. Bunu dengelemek gerekir.”* demişti. Gelir vergisinin yüzde 25’e hatta bunun da altına indirilmesinin gerektiğini belirten Özal şöyle devam etmişti: *“Bu oran saptandıktan sonra, belirli bir büyük rakamdan sonra bir ikinci vergi alınma yoluna gidilebilir. Bu suretle herkese, vermede zorluk çekmeyeceği vergi oranı getirilmiş olur. Asgari ücretin mi, yoksa asgari geçim indiriminin mi, vergi dışı bırakılması düşünülmeli, bu konuda bir şeyler yapılmalıdır. İktidara geldiğimiz takdirde, ilk ele alacağımız konulardan biri de bu olacaktır”* Anavatan Partisi Genel Başkanı dış borçlarla ilgili olarak da, *“Aslında her yıl borç ödüyoruz. Ancak 1984 yılından itibaren bu ödeme miktarları artacaktır. Geçen yıl ödediğimiz borç 2 milyar 200 milyon dolarsa, bu yıl 2 milyar 700 milyon dolardır. Ama 2 milyar 200 milyon doları ödemekte güçlük çekiyorsanız, öbürünü ödemekte hayli hayli zorluk çekersiniz. Açıkoturumda da sordular benim dışardan kimseden desteğim yok. Kimseden destek istemiyoruz. Ama itibarımız var, sözümüzün ağırlığı var. Bu da dış borçlarımızı ertelemeye veya yeni kredi bulmaya yeterlidir”* demişti. Özal 12 Eylül’den önce görevde bulunduğu dönemde, ekonomiye yeni uygulamalar getirdiğini, enflasyonu yüzde 110 dolayından yüzde 20-25 düzeyine indirmeyi başardığını belirtmiş ve şöyle devam etmişti: *“Bu arada, askeri yönetim zamanında görevimin sürmesi istendi. Uygulanan programın devamı isteniyordu, benden. Bu çok önemlidir. Çünkü ne denli başarılı olduğumuzun kanıtıdır. Üstelik askerlerin, liberal ekonomiden yana olmaları, kanımca pek görülmüş bir şey değildir. Askerler, genellikle, özel sektörden daha çok kamu sektörünün ağırlık kazandığı ekonomiden yanadır. Ancak bu kez tersi olmuş, benden görevde kalmam istenmiştir.”* Turgut Özal böylece enflasyonu yüzde 20’lere indirdiğini, yabancı kuruluşların Türkiye’ye karşı güvensizliklerinin ve kredi vermekten çekinmelerinin ortadan kaldırıldığını da belirtmişti.⁷²³

⁷²³ Cumhuriyet, 31 Ekim 1983.

ANAP lideri Turgut Özal, 31 Ekim’de TV’de yaptığı ikinci konuşmasında işsizlerin sahipleri olduklarını, onlara iş bularak iktisadi hamleyi yapacaklarını, iktidara gelirlerse öncelikle işsizliğin artmasını durduracaklarını, sonra da azaltacaklarını, bunu da yatırım yapmakla başaracaklarını, yatırım yapmak içinde ihracata önem vereceklerini belirtmişti. Bu yüzden kurtuluş ve refah yolunun ihracat olduğunu vurgulamıştı.⁷²⁴

Seçimlere 4 gün kala Rize, Trabzon, Ordu ve Giresun’da konuşan Özal buralarda yaptığı konuşmalarda, *“24 Ocak Kararları bizim eserlerimizdir. Ama sahiplenmek isteyenler var. Bunu millet biliyor. Biz, bu ve bunun gibi kararlarla Marksist ve komünistleri dize getirdik. Yeni modellerimizde de bu kişilerin hortlamasını önleyeceğiz. Biz milliyetçi ve muhafazakâr bir partiyiz. Zira milletimizin yüzde 90’ı adet ve geleneklere bağlı bir toplumdur.”* demişti. Özal ayrıca partisinin seçim kampanyasının çok masraflı olmadığını, partinin kuruluşu dahil tüm seçim harcamalarının 250 milyon lira olduğunu açıklamıştı. Özal, seçim kampanyasına hiçbir şirketin parasal destek sağlamadığını, bu konuda hiç kimseden, hiçbir şirketten yardım istemediklerini, ayrıca 1 milyon liraya adını lekelemeyeceğini belirtmişti.⁷²⁵ Ertesi gün Karadeniz turuna devam eden Özal, Giresun’da komünizmle ilgili olarak şöyle konuşmuştu: *“Komünizmle mücadeleden az bahsettiğimiz söylentisi dolaşiyor. Diğer partilerin dağarcıklarında başka bir şey yok. Beni onlarla kıyaslıyorsunuz. Aslında ben bundan bahsediyorum. Komünizmle pazı kuvvetiyle ya da ‘kahrolsun komünizm’ demekle mücadele edilmez. Mücadele fikirle, akılla olur. 24 Ocak kararlarını aldık. Birçok müesseseler düzeldi. Marksistler buna içerlediler. Buna karşı alternatifler düşünmeye başladılar. Marksistler, ekonomik meselelerde resmen mağlup olmuşlardır.”*⁷²⁶

Turgut Özal 3 Kasım’da Zonguldak’ta yaptığı konuşmada işçi ve işverenin aynı amaç için çalışması gerekliliğini belirterek, ücretin işe ve verimliliğe göre tespitini ve eşit işe eşit ücret verilmesini sosyal adalet anlayışları doğrultusunda savunduklarını, sendika kurma, toplu sözleşme, grev ve lokavt haklarının özgür demokratik düzende çalışma hayatını düzenleyen temel unsurları olarak kabul

⁷²⁴ **Milliyet**, 1 Kasım 1983.

⁷²⁵ **Tercüman**, 2 Kasım 1983.

⁷²⁶ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1983.

ettiklerini belirtmişti. Madencilik konusunda da ülkede madencilikle ilgili olarak yürütülen politikanın yetersiz olduğunu, bazı madenlerde ihracat konusunun üzerinde durulması gerektiğini belirtmişti.⁷²⁷ Turgut Özal; Kızılcahamam, Gerede, Mengen, Devrek, Zonguldak, Düzce, Karadeniz Ereğlisi, Hendek, Adapazarı ve İzmit'te konuşmalar yapmış, Gerede ve Mengen'de diğer partilerin kendilerine çamur atmasının anlamını şöyle açıklamıştı: *"Bu çıkışların sebebini biliyorum. Artık ümitlerini kaybettiler. Bu iş bitti, alamayacaklar. Biz hiç kimseye sataşmıyor muyuz? Bizim bunlarla uğraşacak vaktimiz yok. Bizim konumuz milletin dertleriyle uğraşmaktır. Onları millete havale ediyorum. 6 Kasım'da onların hesabını sandıkta görürsünüz. Aday olanların tabii. Aday olmayanları da Allaha havale ediyorum."*⁷²⁸

Seçimlere 2 gün kala Anavatan Partisi 4 Kasım'da İstanbul'da bir miting düzenlemişti. Özal buradaki konuşmasında; *"Seçim günü yaklaştıkça, partimize ve özellikle şahsıma karşı 12 Eylül öncesini hatırlatan karalamaların ve çamur atmaların arttığını görüyorum. 12 Eylül'ün getirdiği huzur ve güven ortamının devamı, bu şekildeki asılsız karalamalardan, böylesine nahoş davranışlardan kaçınılmasına bağlıdır."* demiş ve daha sonra MDP'yi ima ederek şunları söylemişti: *"Kendisinin 12 Eylül felsefesine bağlı olduğunu söyleyen siyasi rakibimizin, 12 Eylül öncesinde meydana gelen hadiselerden hiç ders almadığı ortadadır. Bu çelişkiye dikkatinizi çekerim. Hiç kimsenin huzursuzluğunu arttıracak şekilde davranmaya hakkı yoktur. Biz memlekette huzur ve güven ortamının devamını arzu ettiğimiz için bunlara kesinlikle cevap vermiyoruz."*⁷²⁹

ANAP'ın 4 Kasım'da İstanbul'da yaptığı son miting devam ederken, aynı gün Cumhurbaşkanı Evren de yapılacak seçimle ilgili bir konuşma yapmış, konuşmasının bir bölümünde Özal'ı ima ederek şunları söylemişti: *"...Geleceğin iktidarına talip olan yeni partilerimiz birçok tatlı vaatlerde bulundular. 1980 ve 1981 yıllarında ekonomik durumun düzeltilmesini kendilerine mal edenleri, ekonominin tabii kanunlarını bu memlekette kendisinin bildiğini söyleyenleri bilgi, beceri ve işbirliği vasıflarının Allah tarafından yalnız kendilerine verildiğini büyük bir gururla her gün çekinmeden ifade edenleri, ihracatın sihirli değneğinin yalnız kendisinde*

⁷²⁷ **Milliyet**, 4 Kasım 1983.

⁷²⁸ **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1983.

⁷²⁹ **Tercüman**, 5 Kasım 1983.

bulduğunu, bugüne kadar gelmiş geçmiş bütün yönetimlerin hatalı hareket ettiklerini, ancak kendilerinin hatalı olmadığını, yapılmış faydalı yatırımlarda kendi paylarının bulunduğunu, enflasyonu ancak ve ancak kendilerinin aşağıya çekebileceğini ...” Konuşması bu şekilde devam eden Evren’in bu ithamlarını seçim otobüsünde gazetecilerle birlikte radyodan dinleyen Özal; geçirdiği şoktan sonra gazetecilerin sorularına şöyle cevap vermişti: “*Cevabı, 6 Kasım’da millet verecektir!*”⁷³⁰ Daha sonraları Kenan Evren’le yapılan görüşmede; Evren, 4 Kasım’da yaptığı konuşmayı kendisinden Turgut Sunalp’in istediğini belirtmişti. Sunalp, Evren’den MDP’yi destekleyen bir konuşma yapmasını istemişti. Diğer taraftan Özal’ın seçim konuşmalarında, Başbakan Yardımcılığı sırasında yapılan çoğu şeyi Özal’ın kendine mal etmesine kızdığını belirten Evren, bu konuşmayı yapmasında bu hususun da etkili olduğunu belirtmişti.⁷³¹

3.1.2. Halkçı Parti Seçim Söylemleri

Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp’ın seçim propagandaları başlamadan önceki yurt genelindeki gezilerinde durgunluğu ve çekingenliği göze çarpıyordu. Calp’ın bu tutumu parti için büyük sorun oluşturmaya başlamıştı. Onun yurt gezilerinde zorla ve isteksiz konuşuyormuş hali gazetecilerin de gözünden kaçmıyordu. Nerdeyse her yerde “*Partimiz sosyal demokrattır. İşçinin, emeklinin, memurun, köylünün, dar gelirlinin, dul ve yetimin partisidir*” diye başlayan konuşmalar yapıyordu.⁷³² Necdet Calp’ın gezilerindeki bu durgunluğunun sebebi çok geçmeden ortaya çıkmıştı. Daha sonraki yurt gezileriyle birlikte, Calp’ın seçim çalışmaları ve propagandasının başlangıç tarihi olan 16 Ekim’in henüz gelmemiş olmasından dolayı halka karşı rahat konuşmadığı anlaşılmıştı.⁷³³

⁷³⁰ Turgut, a.g.e, s. 165.

⁷³¹ Birand, Yalçın, *The Özal Bir Davanın Öyküsü*, s. 188-189.

⁷³² *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1983.

⁷³³ *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1983.

Bu arada Halkçı Parti'nin propaganda programı belli olmuştu. Buna göre Calp toplam 12 ile gidecek ve bu illerden 4'ünde miting düzenleyecekti.⁷³⁴ Necdet Calp seçim çalışmalarına başladığında, gittiği şehirlerde kalabalıklarla değil küçük gruplarla karşılanıyordu. Halkçı Parti'nin en büyük sıkıntısı parasızlıktı. Yöneticileri de varlıklı kişiler olmayınca, ANAP ve MDP seçim çalışmalarında paraları bol bol harcarken, Halkçı Parti sadece seçim otobüsünü bile günlük kiralama yoluna gidebilmişti.⁷³⁵

Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp seçim kampanyasını 16 Ekim'de Malatya'da başlatmıştı. Burada bir sinema salonunda vatandaşlara hitap eden Necdet Calp, konuşmasında diğer partilerin parayı nereden bulduklarını sorgulamıştı. Diğer partilerin seçim propagandalarını Amerikan usulü milyarlar harcayarak yaptıklarını belirten Calp şunları ifade etmişti: *“Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz yolda şaşırır. Bizimki o hesap. Kimi partiler seçim kampanyalarını, Amerikan vari yöntemlerle milyarlarla ifade edilen reklam harcamaları yaparak yürütüyorlar. Biz ise örgütümüzün çabası, adaylarımızın ödediği aidatlar ve halkımızın omuz vermesi ile sürdürüyoruz. Soruyorum bu değirmenin suyu nereden geliyor. Yüzlerce milyon lirayı nereden buluyorlar? Biz parasızlığımızla onur duyuyoruz. Parasızlık HP'yi bir taç gibi süslemektedir. Dar gelirli halkın partisi, bol gelirli olacak değil ya onların gürül gürül akan paraları varsa, bizim de engin gönlümüz var.”*⁷³⁶ Necdet Calp aslında Malatya'daki konuşmasını hükümet binası önündeki İnönü heykelinin önünde yapmak istemişti. Ancak il seçim kurulu miting için şehirden hayli uzak bir alanı gösterince, konuşma için sinema salonunu seçmişti. Milliyet gazetesinden İlhami Soysal, yapılacak konuşma için salon yerine belirtilen alan seçilseydi Halkçı Parti'nin ilk gövde gösterisinin en güçlü olduğu düşünülen Malatya'da bile sönük geçeceği yorumunu yapmıştı. HP lideri Necdet Calp'in *“şöyle gönülleri saran, yürekleri dolduran”* bir konuşma yeteneğinin olmadığını ifade eden Soysal, Calp'in bu konuda kendisini zamanla geliştireceğini belirtmişti.⁷³⁷

⁷³⁴ Cumhuriyet, 15 Ekim 1983.

⁷³⁵ Turgut, a.g.e, s. 220.

⁷³⁶ Tercüman, 17 Ekim 1983.

⁷³⁷ İlhami Soysal, “Alan Yerine Salon”, Milliyet, 17 Ekim 1983.

Malatya'dan sonra Kahramanmaraş ve Gaziantep'e geçen Calp buralarda da diğer partilerin büyük maddi imkânlarını ve yaptıkları reklam ve propagandaları eleştirmişti.⁷³⁸ Necdet Calp için en iyi karşılama Urfa'da yapılmıştı. Halkçı Parti'nin Urfa teşkilatı iyi çalışmış, Calp'in konvoyunu 75 km'den büyük bir araç konvoyuyla şehre sokmuşlardı.⁷³⁹ Seçim gezisinin üçüncü gününde burada konuşan Calp, tarım reformuyla ilgili olarak; toprak reformunu tarım reformuyla birlikte yapacaklarını, geçmiş dönemlerden tecrübeyle tarım reformu olmadan yapılacak bir toprak reformunun başarı kazanmasının mümkün olmayacağını, tarımla birlikte hayvancılığı da öncelikle ele alacaklarını belirtmişti.⁷⁴⁰

Halkçı Parti lideri 19 Ekim'de Diyarbakır'da konuşmuş, konuşmasında; bazılarının halkı oy vermemeye ya da geçersiz oy kullanmaya teşvik ettiğini, hatta bazılarının özellikle Halkçı Parti'ye oy verilmesini önlemeye çalıştıklarını, bunların halkın iktidar olmasında korktuklarını belirtmişti.⁷⁴¹

22 Ekim'de televizyon programına konuk olan üç siyasi parti liderinin performansları basın tarafından değerlendirilmiş, değerlendirmede; ekonomi ile ilgili çoğu sorunun yanıtız kalması eleştirilmişti. Halkçı Parti lideri Calp'in açıkoturumdaki performansı hakkında Cumhuriyet gazetesinin yaptığı değerlendirmede; Calp'in açıkoturumda beklenenden daha fazla atak olduğu, Özal'a köprü konusunda beklenmeyen bir çıkış yaptığı ve Özal'ı bankerzede tartışmasına çekmeye çalıştığı, notlarını ve gözlüğünü kullanmadığını, sesini genellikle yükselttiğini, dezavantajının sol gözündeki tiki olduğu, ekonomik muhalefetiyle sol tabana ve küçük işletme sahibine seslenmeye çalıştığını belirtilmişti.⁷⁴² Milliyet gazetesinden Teoman Erel'e göre; Necdet Calp açıkoturumda sergilediği tutumla, kendisinin de bu yarışta var olduğunu göstermişti. Ancak açıkoturumu yönetenin ayırım yaparak Calp'e daha az söz verdiğini görüşündeydi. Cüneyt Arcayürek, Necdet Calp'i sinirli, iddialı ve sabırsız bulmuş, girdiği tartışmalarda üslubunu biraz

⁷³⁸ **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1983.

⁷³⁹ **Milliyet**, 19 Ekim 1983.

⁷⁴⁰ **Tercüman**, 19 Ekim 1983.

⁷⁴¹ **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1983.

⁷⁴² **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

sert bulmuştu.⁷⁴³ Cumhuriyet gazetesinden Uğur Mumcu ise Necdet Calp'i baştan sona açikoturumun en etkili, rahat ve inandırıcı konuşmacısı olarak nitelendirmişti.⁷⁴⁴

Liderlerin üçünün de beraber katıldığı bu açikoturum programından sonra sıra liderlerin tek tek katılacağı basın toplantısı şeklindeki televizyon programlarına gelmişti. İlk olarak HP Genel Başkanı Necdet Calp televizyonda konuk olmuştu.⁷⁴⁵ Programa Milliyet gazetesinden katılan Cüneyt Arcayürek, Necdet Calp'in ülkedeki sorunlarla ilgili kendisine sorulan soruların çoğuna, bu sorunu iktidara geldikten sonra ayrıntılarıyla ele alacaklarını ve çözeceklerini içeren ve pek de doyurucu olmayan yanıtlar verdiğini belirtmişti. Partisinin siyasi partiler yelpazesinin neresinde olduğu sorusuna önceki gece cevap vermekten kaçına Calp, bu sefer Anayasa'nın verdiği olanaklar çerçevesinde sol bir parti olduğunu, sinirli bir tavırla söylemişti. Arcayürek, HP Genel Başkanı Necdet Calp'in bu asabi haline anlam verememişti.⁷⁴⁶

Necdet Calp yapılan bu televizyon programından sonra seçim çalışmalarının ikinci turuna geçmiş ve ilk olarak Erzurum'a gelmişti. Erzurum'da 24 Ekim'de yaptığı konuşmada Türk milletini kimsenin oyunu kullanmaktan alıkoyamayacağını belirterek, bu yoldaki telkinlere kanmamalarını ifade etmişti. Konuşmasında ülkenin hızlı kalkınması için elindeki kaynakları azami derecede tasarruflu kullanacağını, savurganlığa meydan verilmeyeceğini, kalkınırken bölgeler arasındaki adaletsizlikleri de gidereceklerini, Doğu'nun hak ettiği kalkınmışlığa ve uygarlığa kavuşturmak için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişti.⁷⁴⁷ Necdet Calp, 25 Ekim'de Kars'ta yaptığı konuşmada *“HP huzur ve güvenden, mal ve can güvenliğinin sağlanmasından yanadır. Ülkemizde giderek büyüyen işsizliği ve acil çözüm bekleyen konut sorununa gerçekçi çözüm getirmek için yatırımlara öncelik verilecektir. Hayvancılığa, hem milletimizin sağlıklı beslenmesi, hem de kaynak yaratıcı ve döviz sağlayıcı çok önemli bir kaynak olarak bakıyoruz. Biliyorsunuz ki, 12 Eylül öncesindeki dönemde bir kaos yaşanmıştır. Bu dönemin, terör ve kargaşanın yeniden yaşanmasına asla izin vermeyeceğiz. Mal ve can güvenliğinin*

⁷⁴³ **Milliyet**, 23 Ekim 1983.

⁷⁴⁴ Uğur Mumcu, *“Orta Direk”*, **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

⁷⁴⁵ **Tercüman**, 24 Ekim 1983.

⁷⁴⁶ Cüneyt Arcayürek, *“Sormadan Edemedim: ‘Niye Bunca Sinirlisiniz?’”*, **Milliyet**, 24 Ekim 1983.

⁷⁴⁷ **Tercüman**, 25 Ekim 1983.

*devamının sağlanmasına büyük görev ve sorumluluk anlayışı içinde çalışacağız.” demişti.*⁷⁴⁸

Necdet Calp, Kars'tan sonra 26 Ekim'de Ağrı ve ilçelerine geçmiş, buralarda yaptığı konuşmalarında; tarım sektörünü oluşturacak tarım birimlerini yeniden düzenleyeceklerini, tarım mühendisleri ve teknik elemanları köylere gönderip köylülerle birlikte çalıştıracaklarını, bu teşkilatı da bürokrasiden uzak yetkilerle donatacaklarını belirtmişti. Eğitim konusuna da değinen Calp, gençlerin temel eğitimden sonra kültür liselerine veya teknik öğretime yönlendirmede yeni bir sistem getireceklerini, böylece liseyi bitiren gençlerin üretime dönük çalışmalara katılabileceklerini belirtmişti.⁷⁴⁹

Seçim turlarında Hakkâri'ye giden ilk lider olan Calp, burada ve Van'da yaptığı konuşmalarında *“Bazı akli erenler bugünkü yönetime sahip çıkarak onun partisi olduğunu söylüyorlar. Yönetim kimseye şu partiyi kur diye emir vermemiştir. Bunlar kendilerinin yönetim partisi olduğunu söyleyerek, böylece oy alacaklarını sanıyorlar. Alamayacaklardır. Size oylarınızdan dolayı bir şey yapmayacaklardır. Yapmaya yeltenen olursa zabıt tutun bize gönderin, başlarına dünyayı yıkarız”* demişti. Ayrıca Calp, Halkçı Parti'nin güçlü demokrasiye ve bunun şartlarının yerine getirilmesine özen gösterdiğini belirtmiş ve şöyle devam etmişti: *“Bugün ekonomik hayat durgunluk içindedir. Senetler protesto ediliyor. Birçok müessese iflas halinde. Bu durgunluğu nasıl harekete geçireceksiniz. Eğer bu durum böyle devam ederse Türkiye'de çok büyük sosyal olaylar olur. Türkiye kalkınmak zorundadır. İşte bu nedenle birlikte Türkiye'yi kalkındıracağız”*⁷⁵⁰

Calp, seçim gezisinin ikinci turunda gezdiği Erzurum, Kars, Ağrı, Van, Hakkâri illeri ile yöredeki ilçeleri gezdikten sonra Doğu Anadolu insanının en büyük sorununun yakacak sorunu olduğunu, özellikle Pasinler, Sarıkamış ve Kars yöresinde yakacak sıkıntısı bulunduğunu bildiren Calp durumu şöyle ifade etmişti: *“Bu yöreler*

⁷⁴⁸ **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1983.

⁷⁴⁹ **Milliyet**, 27 Ekim 1983.

⁷⁵⁰ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1983.

geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlıyor. Göçerlerin sorunu ise oldukça önemli. Biz iktidara gelirsek öncelikle yakacak, hayvancılık ve göçerlik sorununu çözeceğiz”⁷⁵¹

Doğu gezisinden sonra uzun bir konvoyla Adana’ya giren ve halkın sevgi gösterileriyle karşılanan Calp burada yaptığı konuşmada ülkenin temel sorununun başında işsizlik ve pahalılığın geldiğini belirtmişti. HP Genel Başkanı Adana mitinginde yaptığı konuşmasına; *“Toprağı bereketli, insanı yürekli, elleri nasırlı halkıma seslenmekten mutluluk duyuyorum”* sözleriyle başlamış ve şöyle devam etmişti: *“Bazı partiler gazetelere sayfa sayfa ilan veriyorlar. Kendilerini taş gibi tanıtıyorlar. Bunlar şimdi taş ise yarın gülle olurlar ve başımıza inerler. Bunların kalpleri de taş gibidir. Bu partiler reklam için ne kadar para ödüyorlar, bu değirmenin suyu nereden geliyor. Halkçı Parti kuruluşuna kadar ne kadar harcadığını açıklamaya hazırdır. Onlar da açıklasınlar. Nereden buluyorlar bu parayı açıklasınlar. Holdingcilere oy vermeyin halkın içinden gelenlere oy verin”⁷⁵²*

Calp 30 Ekim’de Antakya’da yaptığı konuşmada sosyal devlet ilkesini gerçekleştireceklerini sorunların çözümünde sadece ekonomik gerçeklerle yetinmeyeceklerini belirterek, halktan sandığa gitmeme ya da boş oy kullanma yolundaki telkinlere aldırılmayarak, 6 Kasım’da sandık başına gitmelerini istemişti. Calp ayrıca Özal’ı kastederek *“Bir parti lideri televizyonda işçilerin çalışma saatlerinin ancak 2000’li yıllarda 42 saate indirilebileceğini söyledi. Bize göre üretim kadar insanın sağlıklı ve uzun yaşaması da önemlidir. İşçilik ağır meslektir. Bütün dünya, çalışma sürelerini 40 saatin altına işçi sağlığı açısından indirirken, bizim bu sosyal gelişmeyi 2000’li yıllara ertelememiz haksızlığın da ötesinde insafsızlıktır”* demişti.⁷⁵³

HP Genel Başkanı 31 Ekim’de Calp Mut’ta yaptığı konuşmada işsizlik ve ekonomi hakkında; *“Fabrikalar düşük kapasiteyle çalışıyor. Ekonomimizde bu ataleti gidermeyi hayati bir sorun sayıyoruz. Bir devlet, bir hükümet yurttaşına asgari yaşama koşullarını sağlayacağı iş vermelidir. Sosyal devlet ilkesinin temelinde, yurttaşı mutlu etmek yatar. HP iktidara geldiğinde işsizliği gidermek için ekonomiyi canlandırarak, atıl kapasiteyle çalışan fabrikaları tam kapasite ile*

⁷⁵¹ **Hürriyet**, 29 Ekim 1983.

⁷⁵² **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1983.

⁷⁵³ **Milliyet**, 31 Ekim 1983.

çalıştıracak önlemleri alacaktır. HP iktidarı bir yandan atıl kapasiteyi harekete geçirirken öte yandan yeni yatırımlara yönelecektir. Devlet bütçesinde savurganlığa paydos diyerek, yurdumuzun kaynak sektörlerini harekete geçirecek, halkımızın tasarruflarını özendirecek vergi politikasında ve alet ilkelerine uygun iyileştirmeler yaparak vergi kaçaklarını etkin önlemleri ile önlemeye çalışacağız” demişti.⁷⁵⁴

Halkçı Parti lideri Calp buradan Ege'ye geçmiş, 1 Kasım'da İzmir'de bir miting düzenlemiştir. ANAP ve MDP'ye oranla alanda daha fazla insan toplayan HP mitinginde coşkulu kalabalığa hitap eden Necdet Calp, 6 Kasım seçimlerinde holdingcilerin adaylarına değil, halkın sorunlarına, dertlerine çare bulan halkçılara oy vermelerini söylemişti. Calp, konuşmasında bankerzedelerin zararlarının tek kuruşa kadar karşılayacaklarını belirtmiş, köprü satışı konusuna da değinerek bunları satarak bir kısım “cebi dolu” insanlara tahsis etmenin doğru olmadığını belirtmişti.⁷⁵⁵

Genel Başkan Calp 2 Kasım'da Gebze, Düzce ve daha sonra Bolu ve Kızılcahamam'da yaptığı konuşmalarda seçime giren diğer partilerin büyük harcamalar yaptığını yineleyerek “*Bu paraların kaynağı kimdir. Onlara boşuna mı para veriyorlar. Sonra karşılığını istemeyecekler mi? 5-6 gün önce sordum hala paraların kaynağını söylenmedi*” demiş ve şöyle devam etmişti: “*Biz asgari ücretten vergi almayacağız diyoruz arkamızdan aynı şeyi söylüyorlar. Veraset ve intikal vergisini kaldıracacağız diyoruz, sonra bizim söylediklerimizi tekrarlıyorlar. Şimdi sosyal konutlardan vergi almayacağız diyoruz, göreceksiniz yarın onlar da aynı şeyi söyleyeceklerdir. Ama biz yalnızca söylemiyoruz. İktidara gelince yapacağız da... Demokratik ülkelerde sendikal özgürlüğü işçinin dilediği sendikayı özgürce seçmesi, işvereni ile özgürce toplu pazarlık yapması ve anlaşma olmadığında grev hakkını kullanabilmesi şeklinde kabul edilmektedir. Hatta o ülkelerde işçi yönetime ve kararlara da katılarak refah devletin temel unsurunu oluşturmaktadır. Biz Halkçı Parti iktidarında demokratik işçi hareketini savunacağız”⁷⁵⁶*

Calp 3 Kasım'da Samsun'da yaptığı mitinginde, Türkiye'yi holdinglerin insafına terk etmeyeceklerini söylemiş, köprü konusuna tekrar değinerek, köprünün yılda 4-5 milyar geliri olduğunu ve bu gelirin hazineye devredildiğini, köprü satılırsa

⁷⁵⁴ Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

⁷⁵⁵ Hürriyet, 2 Kasım 1983.

⁷⁵⁶ Cumhuriyet, 3 Kasım 1983.

bu paranın halk tarafından hazineye ödeneceğini, köprünün satılmaması için kendilerine oy vermelerini söylemişti.⁷⁵⁷

Calp 4 Kasım'daki Ankara mitinginde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin över nitelikte şöyle konuşmuştu: *“Ülkemizi 12 Eylül öncesini terör ve anarşi cehenneminden kurtaran Türk Silahlı Kuvvetleri, milletimize verdiği asker sözünü tutarak, demokrasiye geçişin en büyük adımının atılmasına olanak sağlamıştır. Türk ordusu başka milletlerin ordusuna benzemez. Atatürkçü geleneğe sınıksız bağlı olan ordumuz, büyük önderin ‘Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir’ ilkesinin şaşmaz izleyicisidir. Bu nedendir ki, ülkeyi anarşiden, terörden, kargaşadan ve kardeş kavgasından kurtarır. Devrilen demokrasi trenini yeniden rayına oturtur ve parlamenter rejimi yürürlüğe koyar. 1961’de, 1971’de ve 1983’te Silahlı Kuvvetlerimiz aynı doğrultuda görev yapmışlardır”* Calp ayrıca seçimlerle ilgili olarak da seçimlerde geçersiz oy kullanmanın halka ve demokrasiye kötülük etmek anlamına geldiğini belirterek, *“Ananızın ak sütü gibi helal oylarınızla demokrasiyi ayağa kaldırın”* demişti.⁷⁵⁸ SODEP'in Genel Başkanı Cezmi Kartay kendilerinin seçimlere girememeleri yüzünden gittiği her yerde sürekli olarak kimseyi desteklemeyeceklerini ve boş oy kullanacaklarını belirtiyordu. Bu durum da Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp'i rahatsız ettiği için her fırsatta halka bu sözlere aldırış etmemeleri yönünde konuşmalar yapıyordu.

3.1.3. Milliyetçi Demokrasi Partisi Seçim Söylemleri

MDP'nin propaganda programı belli olmuş, buna göre Sunalp toplam 17 ile gidecek ve bu illerin 15'inde miting yapacaktı.⁷⁵⁹ MDP Genel Başkanı seçim kampanyasını 16 Ekim'de İzmir Cumhuriyet Alanı'nda açmıştı. Burada yaptığı konuşmada, *“Bize güvenin, size emin ve büyük yarınlar getireceğiz. Oylarınızı dengeli bir ekonomi, sağlıklı bir demokrasi, güçlü bir Türkiye için kullanın, sizlerden eksiksiz bir vekalet talep ediyorum”* demişti. Ülkedeki tehlikenin tamamıyla

⁷⁵⁷ **Milliyet**, 4 Kasım 1983.

⁷⁵⁸ **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1983.

⁷⁵⁹ **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1983.

atlatılmadığını, ihanet yuvalarının içerde hala kalıntılarının bulunduğunu belirten Sunalp, gafillerin birinci cevaplarını 12 Eylül’de aldıklarını, ikinci cevaplarını da 6 Kasım’da Türk milletinden alacaklarını söylemişti. Konuşmasında Kıbrıs sorunu ve Yunanistan’dan bahseden Sunalp iktidara talip olduklarını belirterek “*Sizlerden kopmadan, sizlerle diyalog içinde devleti idare edeceğiz. Dürüst olacağız. Bugün parti, yarın iktidar olarak, siyasi hesaplara, şahsi menfaatlere, oy kaygısına hiçbir zaman yer vermeyeceğiz. Eğer her sabah kalktığınızda daha iyi bir Türkiye görmek istiyorsanız oylarınızı MDP’ye verin. Oylarınızı, dengeli bir ekonomi, sağlıklı bir demokrasi, güçlü bir Türkiye için kullanın, sizlerden eksiksiz bir vekâlet talep ediyorum*” demişti.⁷⁶⁰ Türkiye’de temel rakamların yerinde sayarken sadece iki rakamın, işsizlikle enflasyonun, ilerleme gösterdiğini, bu ikisinin birleşmesi sonucu artık taşıyamayacak bir yük haline geldiğini belirten Sunalp, iktidara gelmeleri halinde ilk ele alacakları konunun serbest bölgeler olacağını söylemişti.⁷⁶¹ Milliyet gazetesinden Cüneyt Arcayürek, MDP’nin ilk mitingini yaptığı İzmir’de mitinge saatler kala sokakların tenha olduğunu, İzmir halkının mitinge pek rağbet etmediğini, miting saati yaklaştıkça miting alanının ancak diğer illerden gelenlerle dolduğunu belirtmişti. Diğer taraftan Sunalp’ın basına bir merhaba bile demediğinin altını çizmişti.⁷⁶² Hürriyet gazetesinden Hasan Pulur miting meydanının ne hınca hınç dolu olduğunu, ne de bir hayal kırıklığı olduğunu belirtmişti. Daha tabanı oturmamış bir parti için bu mitingin bir başarısızlık olmadığını belirtmişti.⁷⁶³

17 Ekim’de İzmir’den Kütahya’ya geçen Sunalp buradaki konuşmasında ise “*Sizlerden geldiğimiz için sizleri tanıyoruz, meselelerinizi biliyoruz. İşçinin, köylünün, kentlinin, memurun, işverenin meselelerini biliyoruz. Bilhassa 6 Kasım’dan sonra bizim meselemiz olacaktır. Sizleri büyük dalgalanma ve farklılıklar göstermeyen dengeli bir bünyeye kavuşturmak vazifemizdir.*” şeklinde konuşmuştu. Artan hayat pahalılığından bahseden Sunalp konuşmasına şöyle devam etmişti: “*Cumhuriyet rejiminin bel kemiğini teşkil eden orta tabakanın ezilmesine, yok edilmesine sebep olan politikanın kahramanları ne yazık ki, bu kitlelerin hamisi*

⁷⁶⁰ **Tercüman**, 17 Ekim 1983.

⁷⁶¹ **Milliyet**, 17 Ekim 1983.

⁷⁶² Cüneyt Arcayürek, “*Mitinge İzmir’den Çok Çevre İllerden Gelenler Katıldı*”, **Milliyet**, 17 Ekim 1983.

⁷⁶³ Hasan Pulur, “*Horoz İzmir’de Öttü...!*”, **Hürriyet**, 18 Ekim 1983.

olmakla övünebilmektedirler. Milletimiz bu acı gerçekleri yaşamakta, müsebbiplerini bilmekte, tarihe mal olmuş engin hoşgörüsüne onları affedememektedir. Onun içindir ki biz, yüce milletimizin 6 Kasım'da denenmiş denemeyeceğine inanıyor, milletimizin sağduyusuna güveniyoruz.”⁷⁶⁴ Hasan Pulur, MDP'nin Kütahya'daki mitinginin sönük geçtiğini, meydana yaklaşık olarak 2000-2500 kişinin toplandığını belirtmişti.⁷⁶⁵ 18 Ekim'de Trabzon'da konuşan Sunalp, burada çokça Karadenizlileri övdükten bundan sonra Karadenizlilerin MDP etrafında toplanacaklarını belirtmişti.⁷⁶⁶ Sunalp'in buradaki konuşmasında “6 Kasımda sizlerin devletin yanında yer alacağınızdan eminim. Partimiz etrafında sizin birleşeceğinize eminim.” şeklinde ifade kullanmasıyla, Turgut Sunalp'in, MDP'de yer almakla devlet yanında yer almayı eş anlamlı gördüğünü belirten Yalçın Doğan, Sunalp'in bu sözüyle MDP'yi bir anlamda “devlet partisi” olarak ilan ettiğini belirtti.⁷⁶⁷

MDP liderinin 19 Ekim'deki Samsun konuşmasında 12 Eylül felsefesi ve kararlı tutumunu devam ettireceklerini, vatan hainlerinin karşılarında MDP güçlü iktidarını bulacağını, MDP'nin ülkenin birlik ve beraberliğinin bekçisi olacağını belirtmişti.⁷⁶⁸ Tercüman gazetesinden Ergün Göze'ye göre MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp'in konuşmasında bahsettiği vatan hainleriyle; yurt dışına kaçıp oradan Türkiye aleyhine konuşmaya devam edenlerle Fatsa'da yasadışı olayları canlandırmaya çalışanları kastettiğini belirtmekteydi. Göze'ye göre diğer parti liderleri başka şeylerle uğraşırken Sunalp devlete sahip çıkmaktaydı.⁷⁶⁹ Sunalp konuşmasında ayrıca milli gelirin dolar olarak artış kaydedeceğine düştüğünü belirtmiş ve “Düzeltilmesi gereken çok şey vardır. Ekonominin ciddi darboğazlarından biri bürokrasidir; ekonomi bu darboğazdan mutlaka çıkacaktır. Ekonomi gibi, vatandaşta bürokrasinin her zaman lüzumlu olmayan yükünden kurtarılacaktır.” demişti. Konuşmasında ayrıca ekonomik ve sosyal dengesizliklerin

⁷⁶⁴ **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1983.

⁷⁶⁵ Hasan Pulur, “Horoz'un Sesi Kütahya'da Kısıktı...”, **Hürriyet**, 19 Ekim 1983.

⁷⁶⁶ **Hürriyet**, 19 Ekim 1983.

⁷⁶⁷ Yalçın Doğan, “MDP, pembe bir dünya vaat etmiyor”, **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1983.

⁷⁶⁸ **Tercüman**, 20 Ekim 1983.

⁷⁶⁹ Ergün Göze, “Sunalp Paşa Devlete Sahip Çıkıyor”, **Tercüman**, 21 Ekim 1983.

giderileceğini, zayıfı, yalnızı koruyarak yanlarında olacakların, dışarda ve içerde kuvvetli bir devlet görüşüne sahip olacaklarını ifade etmişti.⁷⁷⁰

22 Ekim'deki üç siyasi parti liderlerinin de katıldığı televizyon yayınlanan açıkloturumdaki Sunalp'in performansı değerlendirilmiş, Cumhuriyet gazetesi yaptığı değerlendirmede Sunalp'in açıkloturum boyunca sakin görünmeye çalıştığını ancak tutuk olduğu, daha çok notlarına bakarak konuştuğunu, zaman zaman da okuduğunu, seslendiği kitle bakımından Özal'la farklılığını iyi anlatamadığını, anarşi, terör, dış düşman konularına özel önem verdiği, Calp ile tartışacak konuyu çıkaramadığını ve ekonomiye ağırlık vermekten kaçındığı belirtilmişti.⁷⁷¹ Uğur Mumcu açıkloturumdaki ilginç anlarından birinin, Ankara'nın Gaziosmanpaşa semtinde lüks bir lokantaya kiraya verilen ve milyonlarca lira eden bahçeli bir evi olan Sunalp'in kendisinin orta tabakadan sayması olduğunu belirtmişti.⁷⁷² Milliyet gazetesinden Cüneyt Arcayürek'e göre Turgut Sunalp dersine iyi hazırlanmış, gelecek soruları sanki daha önce tahmin etmiş gibiydi. Açıkoturumu yöneten şahsın daha sorusu bitmeden Sunalp'in kendi önünden bir kart çekerek okumaya başladığını belirten Milliyet gazetesi yazarı Teoman Erel, Sunalp'in sanki soruları daha önce almış gibi davrandığını belirtmişti.⁷⁷³ Tercüman gazetesinden Nazlı Ilıcak da Sunalp'in soruları cevap verirken önündeki kâğıtlardan okumasının soruları bildiğinin kanıtı olduğunu, bu yüzden de canlı yayınlanan bu açıkloturumun önemini kaybettiğini belirtmişti.⁷⁷⁴

Televizyon programlarının ikinci bölümü kapsamında MDP lideri Turgut Sunalp 24 Ekim'de basın toplantısı programında konuk edilmişti. Sunalp burada kısmi bir affi gündeme getireceklerini, bu aftan sadece kader mahkûmlarının yararlanacağını belirtmişti.⁷⁷⁵ Milliyet gazetesinden Cüneyt Arcayürek, basın toplantısında Sunalp'in, 12 Eylül felsefesi doğrultusunda ülkeye, devlete, özgürlüklere sahip çıkacak tek partinin MDP olduğunu ileri sürmesini yadırgamıştı; zira diğer iki parti de 12 Eylül felsefesi doğrultusunda kurulup işlerlik kazanmıştı.⁷⁷⁶

⁷⁷⁰ **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1983.

⁷⁷¹ **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

⁷⁷² Uğur Mumcu, "Orta Direk", **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

⁷⁷³ **Milliyet**, 23 Ekim 1983.

⁷⁷⁴ Nazlı Ilıcak, "Açık Oturum", **Tercüman**, 24 Ekim 1983.

⁷⁷⁵ **Hürriyet**, 25 Ekim 1983.

⁷⁷⁶ Cüneyt Arcayürek, "Tek Parti MDP ise Ötekiler Nedir?", **Milliyet**, 25 Ekim 1983.

Turgut Sunalp Seçim çalışmalarının ikinci turunu 24 Ekim'de Afyon ve Eskişehir'de yaptığı konuşmalarla başlatmıştı. MDP'nin buralardaki mitinglerini öncekilere kıyasla daha canlı olduğu gözlemlenmişti. Buralardaki konuşmalarında, Türkiye'nin önemli iç ve dış meselelerinin olduğunu, bunu da ancak güçlü iktidarların çözebileceğini bu yüzden oy bölünmelerinin ülkeye pahalıya patlayacağını, bu yüzden de yeni düzenin teminatı olan Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin etrafında toplanmalarının gerektiğini belirtmişti. Sunalp konuşmasının devamında ülkeyi yıkmak isteyenler ve 12 Eylül Harekâtı'yla sağlanan huzur ortamıyla ilgili konuşmuştu.⁷⁷⁷

Turgut Sunalp'in 25 Ekim'de Kayseri'de yaptığı konuşmada, anarşi ve terörle mücadeleye bir koalisyon hükümetinin gücünün yetmeyeceğini, koalisyonların ülkeye daima zarar vereceğini belirtmiş, ülkede karşılaşılan çoğu sıkıntının oluşmasında son yıllarda yaşanan siyasi kargaşaların büyük rolü olduğunu belirtmişti.⁷⁷⁸

Sunalp 26 Ekim'de seçim turunda doğuya açılmıştı. Erzurum'da yaptığı konuşmanın bir bölümünde Sunalp, komünizm tehlikesinden bahsetmiş, daha sonra *“Bir lideriniz olarak oylarınızı bana verin, benimle beraber olun, inanmıyorsanız biz kara rey istemiyoruz, ak rey istiyoruz. 6 Kasım'da yapacağınız tercih milli tercih olmalıdır. Bu tercih milli şuur ve sorumluluk duygusu ile yapılmalıdır. Tak, tak, tak yapıp mührü üç partiye atmayın... Şimdiye kadar sizlere hep yalan vaatlerde bulunuldu. 60 senelik Cumhuriyette adım atılmadı. İktidara geldiğimizde bir önceki günden daha müreffeh günler sağlayacağız ”* diye konuşmuştu.⁷⁷⁹

Sunalp doğu gezisinin ikinci gününde 27 Ekim'de Elazığ ve Diyarbakır'a gitmişti. Elazığ'daki konuşmasında *“Sizleri MDP'ye oy vermekten çok sandık başına gitmeye davet ediyorum. Bu seçimlerde oy verme oranı düşerse bunu devlete karşı bir hareket olarak kabul ederim.”* demişti. Diyarbakır'daki konuşmasında iktidara geldiklerinde ilk olarak ele alacakları konunun doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığına çare bulmak olacağını belirtmişti.⁷⁸⁰ Sunalp Diyarbakır'dan

⁷⁷⁷ Tercüman, 25 Ekim 1983.

⁷⁷⁸ Milliyet, 26 Ekim 1983.

⁷⁷⁹ Cumhuriyet, 27 Ekim 1983.

⁷⁸⁰ Milliyet, 28 Ekim 1983.

sonra Urfa'ya geçmiş, burada ilk olarak Siverek'te yaptığı konuşmalarda af konusuna değinerek şartlar elverip iktidara geldiklerinde sadece kader kurbanlarının affını düşüneceklerini söylemişti. Urfa'da ise Sunalp, *“Size şunu vaat ediyorum, her sabah kalktığınızda kendinizi daha güvende hissedeceksiniz. Bizim için önce devlet, sonra demokrasi, sonra iktidar gelir. Oyları bölmeyin size çok yalan söylendi. Artık kanmayın toprak reformu yasası 2-3 gün içinde çıkabilir, onun için ayrıca değinmiyorum”* şeklinde konuşmuştu. Urfa'dan Gaziantep'e geçen Sunalp burada *“Bizim talip olduğumuz iktidar, ateşten bir gömlektir. Ama giymeye hazırız. Ne yapalım memleketi başkalarına teslim edelim yine mi yaksınlar?... Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden başka itimat edeceğimiz parti yoktur, bu kere verilecek oylar sadece bir siyasi partiyi iktidar yapmanın çok ötesinde mana taşımaktadır. Başlamakta bulunduğumuz yeni demokratik rejimin ve devletimizin geleceği söz konusudur. İktidarı MDP'den başka emanet edebileceğiniz, itimat edebileceğiniz başka bir siyasi parti yoktur. Partimizin iktidar olması, bu seçimlerin ifade ettiği manaya cevap ve itimat olacaktır.”* şeklinde konuşmuştu.⁷⁸¹ Kahramanmaraş'ta yaptığı konuşmada Sunalp, 12 Eylül öncesi günlerde yaşanan dehşet verici acı günleri anımsatarak, can ve mal güvenliğinin öneminden bahsetmişti.⁷⁸² Sunalp'ın 30 Ekim'de Adana'da yaptığı konuşmada koalisyona karşı çıkarak; halkın, koalisyon peşinden koşan gözünü koltuk sevdası bürümüş kişilerin meydanlarda yalanlarını seyrettiklerini belirtmişti.⁷⁸³

Sunalp'ın 31 Ekim'de Konya'da yaptığı konuşmasında; MDP'nin Türkiye'nin sorunlarını çok iyi bilen ve bunun önlemlerini en iyi uygulayacak kadronun partisi olduğunu savunarak, *“Yıllarca tek kişi hâkimiyeti altındaki partilerden çile çekmiş vatandaşlarımıza gerçek demokrasi anlayışı getiriyoruz. Biz şahıs partisi değil, ekip ve kadro partisiyiz”* şeklinde konuşmuş, komünizm konusunda da *“Cenab-ı Allah'ın nimetlerini beynelmilel komünizmin Türkiye'deki entrikalarına kurban ettirmeyecek inanç sahipleriyiz. Bu memlekette enternasyonalı değil, istiklal marşını ebediyen söyleyeceğiz”* demişti.⁷⁸⁴

⁷⁸¹ **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1983.

⁷⁸² **Tercüman**, 29 Ekim 1983.

⁷⁸³ **Milliyet**, 31 Ekim 1983.

⁷⁸⁴ **Tercüman**, 1 Kasım 1983.

Seçimlere 5 gün kala Antalya ve Isparta’da konuşan Sunalp, buralarda yaptığı konuşmalarda; *“Devlet ve demokrasi için, Allah için sandık başına gidin. Parti için değil. İçiniz ne diyorsa onu yapın. Biz kara oy peşinde değil ak oy peşindeyiz. Patronları zorlayıp fabrikaları tam kapasiteyle çalıştıracamız. Yabancı sermaye bularak fabrikalar açacağız.”* demişti.⁷⁸⁵

Turgut Sunalp, 2 Kasım’daki Ankara mitinginde partisini diğer partilerden ayıran özelliklerini anlatarak şöyle konuşmuştu: *“Milletin malı olan eserleri hizmet dönemlerinde gerçekleştiren grup ve kişileri unutmayı değil, hatırlamayı bilen partiyiz. İşte bizim diğer partilerden ayrıldığımız görüşlerden birisi de bu, karşımızda inkârcı bir zihniyet, milletin karşısında çekinmeden başkalarının hizmetlerini kendisine mal edebilen bir zihniyet var. Biz, siyasi yelpazenin Atatürkçü noktasında bulunduğumuzu ilan eden, bununla iftihar eden bir partiyiz. İki buçuk oy uğruna devleti yıkmak için kalkan sol kola sarılmayı marifet sayan, sonradan muhafazakârım diyebilen insanlar değiliz. Bizi karşımızdaki partilerden ayıran ana noktalardan birisi de bu, biz sağa-sola yaranma gayreti ve hevesi içerisinde hepsini iki elle birleştirdim, diyebilen fanatizmin zebunu değiliz. Oy için dürüstlüğümüzden vazgeçmeyiz”* Sunalp, Halkçı Parti’ye de çatarak, *“Hem Anayasa’daki kadar soluz diyorlar, hem de Enternasyonale gireceğiz diyorlar. Komünistleri rey vermeye çağırıyorlar”* demişti.⁷⁸⁶

Sunalp, 3 Kasımdaki İstanbul mitinginde komünizme ve Özal’a çatmış ve şöyle konuşmuştu: *“Üzerinde durdukları tek şey ekonomi. Ekonomiyi de denemiş, iflas etmiş, geçmişte milletimize çok pahalıya mal olmuş modellerle yeniden nasıl kurtarılacaklarını, daha doğrusu nasıl batacaklarını anlatıyorlar... Geçen hafta TV’de parti liderlerinin katıldığı açık oturumda devlete kalkan sol yumruğu en sağ ile birleştirip başına taç yapan, sonra da kendisinin milliyetçi ve maneviyatçı olduğunu söyleyen bir lider, anarşi ve terörün sebebini ekonomik düzenin bozukluğuna istinat ettirdi. Bu lider bununla da kalmadı. Millet kelimesini ısrarla kullanmaktan kaçınarak halk kelimesini tercih etti ve bu terimi kullanmaya hala devam ediyor. Şimdi ben huzurunuzda bu sayın lidere soruyorum. Türkiye’nin meselelerine neden değişik bir ideolojiden bakıyor?”* MDP lideri Sunalp daha sonra

⁷⁸⁵ Tercüman, 2 Kasım 1983.

⁷⁸⁶ Cumhuriyet, 3 Kasım 1983.

*“Türkiye’de işsizliği milli problem haline getiren, vatandaşa evini barkını yüzüğünü küpesini haraç mezat sattırıp bankerlere peşkeş çeken, vatandaşın yüz milyarını ne idüğü belirsiz sözde bankerlere kaptırdıktan sonra devleti bırakıp kaçan zihniyet”i suçlayarak “Aynı kafa şimdi de milletin köprüsüne, barajına göz dikmiştir. Allah milletimizi böyle bir zihniyetin şerrinden korusun” demişti.*⁷⁸⁷ 4 Kasım’da Bursa’da konuşan Sunalp, 12 Eylül Harekâtını övdükten sonra partisinde kuvvetli ve bilgili bir kadroya sahip olduklarını, bu sebeple güçlü bir hükümete sahip olunmak isteniyorsa oyların MDP’ye verilmesi gerektiğini söylemiş, halkı bir kez daha seçim günü sandık başına çağırmıştı.⁷⁸⁸

Seçimlere iki gün kala Fahir Armaoğlu 3 partinin de seçim kampanyalarını Tercüman gazetesinde değerlendirmiş, bunların genel olarak ekonomi ağırlıklı olduğunu belirtmişti. Ancak siyasi iktidara talip olan bu partiler, iktidar olduklarında karşılıklarına çıkacak dış politikalarla ilgili çözüm bekleyen birçok soruna herhangi bir çözüm üretmemişlerdi. Bunlarla ilgili hiçbir fikir ileri sürmemişlerdi. Seçim kampanyaları yürütüldüğü sıralarda Kıbrıs konusu tüm güncelliğini korurken, bu sorunun nasıl çözülmesi gerektiğini hiçbir parti dile getirmemişti. Diğer taraftan bu üç parti Ortadoğu ile ilgile ne düşünüyor kamuoyu öğrenememişti.⁷⁸⁹

3.2. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ve Sonuçları

Siyasi partiler demokratik ülkelerde ister iktidar ister muhalefette olsun demokratik rejimin vazgeçilmez öğeleri olarak kabul edilirler. 1982 Anayasaları bu durum böyle vurgulamaktaydı. Ancak 1982 Anayasası ve onu izleyen özellikle Siyasi Partiler Kanunu öyle kısıtlamalar getirmiştir ki sivil rejime dönüş süreci içerisinde istenen kriterlere uygun bir siyasetçi bulmak neredeyse imkânsızlaşmıştı. 1982 Anayasası, 12 Eylül’ü gerçekleştiren gücün yeni rejim üzerindeki otoritesini devam ettirecek hükümler getirerek siyasi hayatın denetlenmesini mümkün kılmıştı. Referandumla birlikte kamuoyunda demokrasinin yeniden başladığı inancı

⁷⁸⁷ **Milliyet**, 4 Kasım 1983.

⁷⁸⁸ **Hürriyet**, 5 Kasım 1983.

⁷⁸⁹ Fahir Armaoğlu, “*Seçim ve Politika*”, **Tercüman**, 5 Kasım 1983.

uyanmışsa da bunun aslında “güdümlü bir demokrasi” olduğu kısa sürede anlaşılmıştı. Cumhurbaşkanı Kenan Evren her fırsatta halka yeni temsilcilerin bulunması ve yepyeni partilerin kurulmasını yinelemekteydi. Ancak diğer yandan kurulan siyasi partilerin, kurucu adayları ve de birçok milletvekili adayı MGK tarafından veto edilmişti.⁷⁹⁰

Seçimlere 3 ay kala veto barajını sadece 3 siyasi parti aşabilmişti. Bunlar; Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti idi. Veto barajını aşamayanlar ise Sosyal Demokrasi Partisi, Doğru Yol Partisi, Muhafazakâr Parti, Bizim Parti, Yeni Düzen Partisi, Yeni Doğu Partisi, Fazilet Partisi, Türkiye Huzur Partisi, Refah Partisi, Bayrak Partisi ve Yüce Görev Partisiydi. Büyük Türkiye Partisi kurulduktan 11 gün sonra kapatılmıştı. MGK bu kadar çok partinin seçimlere girmesini istemediği için baştaki üç parti dışındaki hiçbir partinin parti kurucu üye sayısını 30’a tamamlanmaması kararını almıştı.⁷⁹¹ 24 Ağustos günü Cumhuriyet Başsavcılığı da seçimlere katılacak 3 partiyi MDP, ANAP ve HP olarak açıklamıştı. Bundan sonra Evren seçime katılacak partilerin liderleriyle tek tek görüşerek milletvekili adaylarını belirlerlerken çok dikkatli olmalarını, yanlış kişiler seçmeleri durumunda MGK’nin vetosuyla karşılaşacaklarını belirtmişti.⁷⁹²

Seçimlere katılacak üç partinin 2 Eylül 1983 saat 17.00’a kadar Yüksek Seçim Kuruluna milletvekili aday listesini vermeleri gerekiyordu. Bu tarihe kadar siyasi partilerden aday listelerini alan Yüksek Seçim Kurulu listeleri inceledikten sonra MGK’ye teslim etmişti.⁷⁹³ YSK’na bu üç partiden toplam 1200 adaydan ayrı olarak 483 de bağımsız aday başvurmuştu. Bağımsız adayların sayısının bu kadar fazla olmasının sebepleri arasında Doğru Yol Partisi’nin seçimlere katılamaması bulunmaktaydı. Seçimlere giremeyen Doğru Yol Parti’si adaylarını bağımsız olarak seçimlere sokmayı düşünmüş, eğer seçilirlerse sonradan DYP’ye girerek mecliste temsil imkânı bulmak gibi bir yol deniyorlardı. Bağımsız adayların diğer bölümünü ise eski belediye başkanları, eski milletvekilleri, eski partililerle diğer partilerden

⁷⁹⁰ Sedef Bulut, “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmalı Demokratik Parti Mirası”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs, 2009, Sa. 19, s. 85.

⁷⁹¹ Evren, **Kenan Evren’in Anıları 4**, s. 291-292.

⁷⁹² **A.g.e.**, s. 315.

⁷⁹³ **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1983.

veto edilenler teşkil etmekteydi.⁷⁹⁴ 24 Eylül 1983'te MGK incelemeleri sonucunda MDP'den 74, ANAP'tan 81 ve HP'den 89 aday veto edilmişti. Bağımsız adayların uyguladıkları taktiği bozmak için de onlardan 428 aday veto edilmişti.⁷⁹⁵ Siyasi partiler veto edilenler yerine yenilerini yedekleriyle birlikte sunmuşlar, bunların da incelemesi 30 Eylülde sona ermiş ve açıklanmıştı. MGK bu sefer MDP'den 2, ANAP'tan 8 ve HP'den 11 adayı veto etmişti.⁷⁹⁶ YSK siyasi partilerin veto edilenlerin yerine isim bildirmeyeceğini, listenin kaydırma usulüyle tamamlanacağını bildirmişti. Böylece partiler seçimlere eksik adayla katılacaktı. Buna göre MDP 396, ANAP 389, HP ise 384 adayla seçime girmişti. Bağımsız adaylardan ise 50 aday seçimlere katılmıştı.⁷⁹⁷

Milletvekili Genel Seçimleri 6 Kasım 1983 günü yapılmıştı. Seçim sonuçları genel olarak sürpriz olarak karşılanmıştı. Evren'in seçim gününden hemen önce TRT'de yaptığı konuşmada cephe aldığı ANAP seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştı. Askeri rejimin başbakanlık beklediği Sunalp'ın partisi MDP umulmadık bir sonuç alarak seçimlerden üçüncü parti olarak çıkmıştı. Merkez sol oylarına talip olan HP ise ikinci parti olmuştu. Hiçbir yerde bağımsız aday çıkmamıştı.⁷⁹⁸ Yüksek Seçim Kurulunun açıkladığı oy ve meclisteki sandalye dağılımı şöyleydi:

Türkiye Geneli:

Kayıtlı Seçmen Sayısı	: 19.740.500
Kullanılan Oy Sayısı	: 18.214.104
Geçerli Oy Sayısı	: 17.328.735
Geçersiz Oy Sayısı	: 885.369
Katılım Oranı	: %92,27

⁷⁹⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 396.

⁷⁹⁵ **Tercüman**, 22 Eylül 1983.

⁷⁹⁶ **Hürriyet**, 1 Ekim 1983.

⁷⁹⁷ **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1983.

⁷⁹⁸ Tanör, **a.g.e.**, s. 61.

Geçerli Oyların Partilere ve Bağımsız Adaylara göre Dağılımı:

Anavatan Partisi	: 7.823.827	%45,15
Halkçı Parti	: 5.277.698	%30,46
Milliyetçi Demokrasi Partisi	: 4.032.046	%23,27
Bağımsızlar	: 195.164	%01,12

Milletvekili Sayısı: ANAP:211,⁷⁹⁹ HP:117, MDP:71, Bağımsız:0⁸⁰⁰

Böylece seçimlerden %45 oranında oy alan ANAP mecliste %52 oranla temsil edilirken, %30 oranında oy alan HP buna yakın bir oran olan %29 oranla mecliste temsil hakkı kazanmış, MDP ise seçimlerden %23 oranda oy almasına karşılık mecliste %17'lik bir temsil hakkı almıştı.⁸⁰¹

Seçime giren üç siyasi partiyi siyasi eğilimleri bakımından ikiye ayırdığımızda; 6 Kasım seçimlerinde merkez sol partinin bir önceki seçime göre %11.31 oranında sol oyların azaldığı görülmekteydi. Dört eğilimi de kucaklayacağını iddia eden ANAP ve milliyetçi söylemleri öne çıkaran MDP'nin ağırlıklı olarak kapatılan AP, MSP ve MHP'li seçmen tabanından sağ oyları aldığını düşünürsek, bunların oylarının da %14,35 oranında arttığı görülmekteydi.⁸⁰²

Seçimlere üç parti; ANAP, MDP ve Halkçı Parti'nin katılması sebebiyle tek sol parti olan Halkçı Parti, CHP'nin tabanına ulaşıp ulaşamayacağı kaygısıyla seçim çalışmalarını yürütmeye çalışmıştı. 6 Kasım seçimlerinde Halkçı Parti %30'un üzerinde oy alıp ikinci parti olmuş, mecliste 117 milletvekilliğini kazanmıştı. İlçeler bir yana illerde bile doğru düzgün teşkilatlanamayan, yönetici kadrolarını zorlukla kurabilen Halkçı Parti, bütün bunlara rağmen bu başarıyı elde etmişti. Aslına bakılırsa Halkçı Parti, CHP'nin o değişmeyen yüzde 30 civarındaki oyunu almıştı.⁸⁰³

⁷⁹⁹ ANAP Bingöl'de üç milletvekilliğini de kazanmasına rağmen bir adayı veto edildiği ve eksik adayla seçimlere katıldığı için milletvekili sayısı 212 yerine 211 olmuştu.

⁸⁰⁰ R.G. 14.11.1983

⁸⁰¹ Tanör, a.g.m, s. 61.

⁸⁰² Kemal Yıldırım, "1950-2011 Yılları Arasında Yapılan Genel Seçimlere Yönelik Seçmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, Sayı 4, 2013, s. 23.

⁸⁰³ Turgut, a.g.e, s. 222.

Evren'e göre seçimlerden Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin mağlup çıkmasının sebebi, partinin başına halkın tanıdığı birisinin geçmemiş olmasıydı. Çünkü kimsenin parti programına baktığı yoktu. Eğer Turgut Sunalp yerine Bülent Ulusu partiyi kurmuş olsaydı sonuç farklı olacaktı.⁸⁰⁴ Seçimlerden bir hafta önce Sunalp için “*Belki iktidara tek başına gelemez, ama birinci parti olabilir.*” düşünceleri tam bir yanılgıyla sonuçlanmıştı. Ayrıca Sunalp'ı muhtemel koalisyon ortağı görenler de yanıılmışlardı. Özal, mecliste 211 sandalyeyi alarak tek başına iktidar olmuştu. Özal'ın bu başarısında “*il barajları*”nın da etkili olduğu görülmekteydi. Örneğin Nevşehir'den bir milletvekili çıkarabilmek için 31 bin olan il barajının geçilmesi gerekiyordu. Nevşehir'de MDP 17 bin, HP 29 bin, ANAP da 46 bin oy almıştı. Gerek HP gerekse de MDP 31 binin altında oy aldıkları için Nevşehir'deki üç milletvekilinin üçünü de ANAP çıkarmıştı. Yani buradaki HP ve MDP'nin oyları boşa gitmişti. Aslında buradaki seçmenlerin yarısı bile ANAP'ı tercih etmedikleri halde onların tercih ettikleri tek bir milletvekili bile meclise girememişti. Benzer durum Burdur'da da yaşanmış, burada da bir-iki bin oy farkla üç milletvekilinin üçü de ANAP kazanmıştı. Bitlis'te de tam tersi olmuş, MDP üç milletvekilinin üçünü de kazanmıştı. Türkiye genelinde “*il barajı*” sistemi uygulandığından, çoğu yerde de ANAP en çok oy alan parti olduğu için karlı çıkan ANAP olmuştu. Sonuçta ANAP tek başına iktidar olmuştu.⁸⁰⁵ Yavuz Donat'a göre seçim sonuçları sürpriz olmamıştı. Çünkü seçimlere 5 gün kala halkın arasına karışan herkesin bu gerçeği görmemesi imkânsızdı. Diğer taraftan Akdeniz Bölgesi'nde parasını geç alan üretici MDP'ye kızgındı, Karadeniz Bölgesi'nde fındık parasını alamayan üretici MDP'ye kızgındı. Orta Anadolu'da pancar üreticisi aynı durumdaydı. Vatandaş MDP'yi hükümet partisi olarak gördüğü için faturayı da MDP'ye kesmişti.⁸⁰⁶ Tercüman gazetesinden Ahmet Kabaklı'ya göre seçimin aslı galibi Kenan Evren ve diğer konsey üyeleri idi. Güney Amerika'da yönetime el koyan askerler rezil olana kadar koltuklarında oturup, başka bir cuntanın yönetime el koymasına kadar gitmiyorlardı. Ancak Türk Ordusu verdiği sözü tutup demokrasiye

⁸⁰⁴ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 405.

⁸⁰⁵ Yalçın Doğan, *Net Sonuç*, **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1983.

⁸⁰⁶ Yavuz Donat, “*Sonuç Sürpriz Değildir*”, **Tercüman**, 8 Kasım 1983.

dönüşü sağlarken, aynı zamanda terör ve anarşiyi bitirmek için ellerinden geleni yapmıştı.⁸⁰⁷

Anavatan Partisi'nin ülkede mevcut dört siyasi eğilimden oy aldığını, bu sebeple hem muhafazakâr, hem milliyetçi, hem liberal, hem de sosyal adaletçi olduğunu, bunun sonucu olarak da Anavatan Partisi milletvekilleri arasında 4 eğilimden de temsilcilerin bulunduğunu, bu özelliğiyle kurulacak hükümetin koalisyon kimliği taşıyan bir hükümet olacağını belirten Milliyet gazetesi yazarı Teoman Erel, Özal'ın kuracağı hükümette bu faktörler sebebiyle iç çekişmelerin olabileceğine dikkat çekerek, ANAP lideri Turgut Özal'ın bundan sonra daha dikkatli olması gerektiğini söylemişti⁸⁰⁸ Uğur Mumcu seçim sonuçlarına daha farklı bir açıdan bakmış ve seçim sonuçlarından “*güven bunalımı*”nın çıktığını belirtmişti. Çünkü Evren, daha seçimlerden iki gün önce TRT'den yaptığı konuşmasında ANAP Genel Başkanı Özal'ın kişiliğine karşı duyduğu güvensizliği açıkça ifade etmişti. Ancak Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın karşılıklı güven ve hoşgörü içinde çalışmaları gerekiyordu. Kendisini sürekli olarak yönetimle bütünleştirmeye çalışan ve 12 Eylül Hükümeti'nin Başbakanı ve altı bakanını listelerinden aday gösteren MDP seçimlerde kesin bir yenilgiye uğramıştı. MDP'nin de 1961 yılında o zamanki yönetimin bir kesimince desteklenen Yeni Türkiye Partisi gibi silinmeye mahkûm olduğu kesindi. Öyle de olmuştu. Mumcu'ya göre Çankaya ve Özal arasındaki bu güven bunalımı biran önce çözülmeliydi. Aksi takdirde yeniden bir “*milli birlik hükümeti*” kurularak var olan partilerle erken seçime gidilebilirdi. Ancak kuruluşunu tamamlayan artık üç partiden başka partiler de vardı.⁸⁰⁹

Seçimlere 1 ay kala 10 Ekimde eski siyasilerden Faruk SÜKAN⁸¹⁰ Evren'e bir mektup yazmıştı. Daha önce bakanlık ve parti başkanlığı yapmış biri olan Sükan'ın mektubu aslında seçimlerden sonra ortaya çıkacak tabloyu ortaya koymaktaydı. Mektubunda özellikle şu bölümler dikkat çekiciydi:

⁸⁰⁷ Ahmet Kabaklı, “*Zafer'in Asıl Sahibi*”, **Tercüman**, 8 Kasım 1983.

⁸⁰⁸ Teoman Erel, “*Tek Parti Koalisyonu*”, **Milliyet**, 9 Kasım 1983.

⁸⁰⁹ Uğur Mumcu, *Güven Bunalımı*, **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1983.

⁸¹⁰ Faruk Sükan daha önce Evren'in tavsiyesiyle MDP'den aday gösterilmiş, ancak Turgut Sunalp'in Faruk Sükan'ı Konya'dan üçüncü sıradan aday göstermesi üzerine Faruk Sükan adaylıktan ve partiden istifa etmişti.

“...Bugün siyasi partilerin lider ve yönetici kadroları, kişilik fikir ve ahlak yapıları ile geçmişteki tutum ve davranışları bakımından da uyum halinde bulunmadıkları için, vatandaşı inandıramamışlar, O'na güven verememişler ve bu yüzden aynı siyasi görüşe sahip büyük kitleleri partilerin çatısı altında toplayarak hakiki manada bir siyasi güç oluşturamamışlardı... Partiler seçimlerde, temsil ettikleri büyük kitlelerin siyasi görüş ve özlemlerine uygun hareket etmezler ve temsil vakası çeşitli tesirlerle tam olmazsa, seçimlerden sonra ciddi ve çetin parlamento dışı muhalefetin asli temayül ve iradesini hakkiyle temsil etmeyen partiler, 6 Kasım'dan sonraki mahalli seçimlerde boşlukta kalacaklardır... Seçimlerin yaklaşmasına rağmen, seçmenlerin büyük çoğunluğu, kullanacağı oyun tercihi bakımından tam bir kararsızlık içinde bulunmaktadır.” Mektubunda bu önemli tespitleri vurgulayan Sükan mektubunun sonunda: “...bazı batılı demokratik ülkelerin, buhranlı dönemlerinde tereddütsüz yaptıkları gibi, en isabetli tedbir ve kararları ittihaz buyuracağınıza samimiyetle inanıyorum.” diyerek Evren'in bu duruma karşı tedbir almasını istiyordu.⁸¹¹ Evren'e göre ise artık yapacak bir şey yoktu, ok yaydan çıkmıştı. Partilerin kurulması esnasında parti liderlerinin seçimi konusuna yeterince önem vermediklerini anlamış ancak artık çok geçti. Nitekim yerel seçimlerden sonra sadece iktidardaki Anavatan Partisi gücünü koruyabilmiş; Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi eriyip yerlerini genel seçimlere girmeleri için verilmeyen Sosyal Demokrasi Partisi ve Doğru Yol Partisi almıştı.⁸¹²

Genel seçimlere giren üç parti liderine parti kurma ve liderliği işini benimsemeleri noktasında bakıldığında; bu partilerden Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp ve MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp'ın kendi başlarına düşünüp, karar verip birer parti kurdukları söylenemez. Halkçı Parti lideri Necdet Calp, solda bir çekirdek kadro tarafından bu yönde bir parti kurması için görevlendirilmişti. MDP lideri Turgut Sunalp ise ülkenin yönetimini elinde bulunduran MGK tarafından 12 Eylül felsefesini benimseyen bir parti kurması için görevlendirilmişti. Hatta MDP'nin kurulması için ilk olarak Başbakan Bülent Ulusu görevlendirilmiş, ancak Ulusu'nun bu görevi bırakması sebebiyle, MGK bu görevi Turgut Sunalp'e vermişti. Bu sebeple bu iki liderinin parti çalışmalarını canla başla yürütmesini beklemek pek

⁸¹¹ Evren, **Kenan Evren'in Anıları 4**, s. 364-367.

⁸¹² **A.g.e.**, s. 367.

doğru olmazdı. Diğer taraftan yakın arkadaşlarıyla birlikte uzun uzun düşünüp, bu yolda bir program yaparak Anavatan Partisi'ni kuran Turgut Özal'ın durumu çok farklıdır. O, bu işi en başından beri sahiplenmiş ve ülke yönetiminin de içinde yer almanın avantajını kullanarak, akıllıca bir yol izlemiş, mevcut şartların lehine olmasının da katkısıyla başarıya ulaşmıştır.

SONUÇ

12 Mart 1971 Muhtırası'nın ardından Ekim 1973'te yapılan genel seçimlerden sonra Türkiye uzun sürecek bir istikrarsızlığa sürüklenmiş; 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi'ne kadar geçen yedi yıllık sürede toplam yedi hükümet kurulmuştu. Kurulan bu hükümetlerden ikisi kurulduktan hemen sonra güvenoyu alamayarak düşerken, bir tanesi de kurulduktan üç ay sonra verilen gensoruyla düşürülmüştü. Ülkede yaşanan bu istikrarsızlığın şüphesiz asıl sebebi siyasi partiler ve liderlerinin aralarındaki siyasi çekişmeler olmuştu. Sokakta zaten var olan anarşi ve terör, bu siyasi çekişmelerle birlikte gitgide dayanılmaz bir boyut almaya başlamıştı. Zaten bu dönemde kurulan hükümetlerden ikisinin kendilerini "Milliyetçi Cephe" olarak adlandırmalarından da ülkede yaşanan siyasi çekişmelerin daha çok bir sağ-sol savaşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultudaki tutumlarını devam ettirenlerin teşkil ettiği meclis de sonunda karar alamaz hale gelmiş, ülkenin Cumhurbaşkanı aylarca seçilememişti. Bütün bunların yanında ülke ekonomisi gitgide kötüleşmiş, dış dünyada da Türkiye bir ateş çemberinin ortasında kalmıştı. Yaşanan bu süreçten dolayı duyduğu rahatsızlığı zaman zaman Cumhurbaşkanı ve Başbakanına ileten ordu, 12 Eylül 1980'de yönetime el koymuştu.

Yapılan bu askeri müdahaleyle birlikte hükümet ve meclis feshedilmiş, siyasi faaliyetler durdurulmuş, ülke Milli Güvenlik Konseyi'nin idaresine geçmişti. Bu dönemde hızlı bir yasama faaliyetiyle MGK tarafından yeni yasalar çıkarılarak veya yasa değişiklikleri yapılarak o güne kadar yaşanan sorunların bir daha yaşanmaması için çözüm aranmıştır. Ayrıca ordu, ileride tekrar demokratik düzene geçileceği konusunda verdiği söze istinaden adımlar atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda yeni anayasa çalışmaları başlarken, Danışma Meclisi'nin çalışmalarını etkileyecekleri kaygısıyla mevcut bütün siyasi partiler temelli kapatılmıştır. Özellikle MGK tarafından ülkenin 12 Eylül eşiğine gelmesinde en büyük etken olarak görülen 1961 Anayasası yerine Danışma Meclisi tarafından hazırlanan yeni Anayasa, MGK tarafından yapılan son değişikliklerle halkoyuna sunulmuştu. Yeni anayasada en göze çarpan özellik şüphesiz Cumhurbaşkanı'na verilen olağanüstü yetkiler olmuştur. Diğer taraftan ülkedeki siyasi istikrarın sağlanması amacıyla yürütme güçlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin tekrar 12 Eylül öncesi duruma dönmemesi için

alınan önemli tedbirleri de içeren yeni Anayasa'nın özellikle ilk yedi sene değişikliğe uğraması kanunen zorlaştırılırken, yine oluşturulan yeni sistemin emniyet supabı görevini yürütecek olan Cumhurbaşkanlığı makamına da Anayasa'nın kabul edilmesiyle MGK Başkanı Kenan Evren geçmişti.

Yeni Anayasa hazırlandıktan sonra eski siyasi partilerin devamlarının tekrar ortaya çıkmamasını engelleyecek ve yeni siyasi partileri kontrollü bir şekilde kurulmasını amaçlayan bir siyasi partiler kanunu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu yeni kanunda MGK'ye tanınan veto yetkisiyle MGK, siyasi partilerin kurucu üyelerinden istediklerinin kuruculuğuna izin verecekler, istemediklerine de izin vermeyecekler; siyasi partilerin yapılacak genel seçimlere katılabilmeleri için MGK tarafından uygun bulunan 30 kurucu üye şartı dolayısıyla, MGK istediği siyasi partiye seçimlere girme hakkı tanıyacak istemediğine ise engel olabilecekti. MGK'ye verilen bu yetkiyle siyasi partiler MGK'nin kontrolüyle kurulmuştu. Bu dönemde 15 tane siyasi parti kurulmuş, bunlardan ancak üç tanesi genel seçimlere girme hakkına sahip olmuştu. Bu süreçte eski Adalet Partisi'nin devamı görünümünde olan Büyük Türkiye Partisi'ne MGK'nin çok sert bir şekilde müdahale edip partiyi kapatması, bu konuda asla taviz verilmeyeceğini ortaya koymuştur. Nitekim BTP kapatıldıktan sonra daha temkinli davranan AP tabanı bu sefer Doğru Yol Partisi'ni kursa da MGK bu partinin seçimlere girmesine izin vermemiştir. Bu dönemde kurulan partilerden seçimlere giremeyenlerden AP tabanını temsil eden Doğru Yol Partisi, sol tabanı temsil eden Sosyal Demokrasi Partisi, milliyetçi kesimi temsil etmek üzere kurulan Muhafazakâr Parti ve kapatılan MSP'nin tabanının kurduğu Refah Partisi haricindeki partilerin ayakta kalanları tabela partisi olmaktan öteye gidememişlerdir.

Başlarda, askeri yönetimin kurdurduğu MDP ile sol kesimde HP olmak üzere iki tane partinin genel seçimlere girmesi öngörülürken, daha sonra tamamen yeni olan ancak MGK tarafından seçimlerde çok şansı olmayacağı değerlendirilen Turgut Özal'ın kurduğu ANAP'ın da seçimlere girmesine izin verilmişti. Seçimlere girecek bu üç siyasi partiden Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi, varlıklı işadamlarının da desteğiyle partilerinin örgütlenme ve tanıtım çalışmalarında hızla ilerlerken, bu konuda yalnız kalan HP seçim meydanlarında sık sık dile getirdiği gibi mali yönde yaşadığı sıkıntılar yüzünden kendi yağıyla kavrulmak zorunda kalmıştı.

Bu üç siyasi partinin seçim meydanlarındaki söylemlerine baktığımızda; insanları öyle cezbedecek, ilgilerini toplayacak bir söylemlerinin olmadığını görmekteyiz. MDP daha çok 12 Eylül felsefesi, komünizm düşmanlığı üzerinden siyaset yapmış; ANAP, Özal'ın daha önce bulunduğu görev tecrübesiyle daha çok ekonomi ve 24 Ocak Kararları üzerinden siyaset yapmış; HP ise daha çok diğer partilerin mal varlıkları, holdinglerin diğer partileri desteklemesi ve işçi hakları üzerinden siyaset yapmıştı. Yapılan seçim çalışmalarında halkın daha çok merakını üzerinde toplayan, daha halktan biri gibi görünen ve daha önceden de bulunduğu başbakan yardımcılığı görevi sebebiyle halkın daha aşına olduğu Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi genel seçimler sonuçlandığında tek başına iktidar olmuştu. Seçimlerden ANAP'ın tek başına iktidar olmasını sağlayan etkenler arasında şüphesiz Milletvekili Seçim Kanunu'nda seçim sistemine giren çift baraj sistemi bulunmaktaydı. 6 Kasım 1983 Genel seçimlerinde uygulanan bu çift barajdan seçim çevresi barajı diğer bir deyişle il barajı Türkiye genelinde ANAP'ın yararına olmuştur. ANAP, bazı illerde aldığı oy oranıyla pek de orantılı olmayan sayıda milletvekili çıkarmıştı. Bu barajlardan %10 barajı, seçimlere sadece üç partinin girmesi ve üçünün de %10 olan seçim barajını aşmaları sebebiyle bu seçimde etkili olmamış, ancak ülke genelinde uygulanan bu baraj, illerde yapılan seçimlerde siyasi istikrarın sağlanması yönünde önemli rol oynamıştır. Nitekim 1987'de yapılan bir sonraki genel seçimlerde 6 siyasi parti yer alırken, %10 seçim barajını geçememeleri sebebiyle bunlardan sadece üç tanesi mecliste temsil hakkı kazanmıştır. Hatta ANAP, 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerine göre oy oranında %8'lik bir düşüş yaşamasına rağmen, meclisteki sandalye sayısını 211'den 292'ye çıkartmıştır. Bu yükselişte de %10 barajı etkili olmuştur

Seçimlerden MGK'nin desteklediği MDP birinci olarak çıkamasa da sonuçta başından beri istenmeyen koalisyonlara gerek kalınmadan tek başına iktidar olduğu için seçim sonuçları askeri yönetim tarafından olumsuz karşılanmamıştı. Zaten gerek Anayasa'ya konan geçici maddelerle, gerek Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olması ve MGK üyelerinin Cumhurbaşkanı Konseyi'ni oluşturmaları sebebiyle, askeri yönetimin kurduğu yeni düzenin en azından 7 sene devam edeceği garantisi bulunmaktaydı.

1983 genel seçimlerine katılan bu üç siyasi partinin hiçbirinin siyasi tabanının olmadığı ortadadır. Bu partilerden MDP “devlet partisi” imajına sığınarak milliyetçi sağ tabana talip olurken; HP, kendisi tam olarak sosyal demokrat tabanı temsil etmese de sol tabana talip olmuş, SODEP’in seçimlere girememesi sayesinde de sol oyların büyük bir bölümünü almıştır. Bu şartlarda iktidara gelebilmek için başta eski AP tabanı olmak üzere sağ- sol demeden bütün siyasi eğilimlerin tabanına talip olan ANAP ise, eski AP tabanını temsil eden DYP’nin seçimlere girememesinin avantajıyla da tek başına iktidar olmuştur. Kendilerine seçime girme hakkı verilmeyen SODEP ve DYP ise sonraki yıl yapılan yerel seçimlerde ve sonraki genel seçimlerde mevcut tabanlarını sandığa yansıtarak, siyasi tabanı olmadan sadece mevcut şartların lehine işlemesinden faydalanarak 1983 genel seçimlerinde varlık gösteren HP ve MDP’nin yerlerini almışlardır. Bu da belirli bir siyasi tabana dayanmayan veya yeniden bir siyasi taban oluşturamayan siyasi partilerin çok fazla ayakta kalıp varlık gösteremeyeceğini ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA

RESMİ YAYINLAR

Anayasa Mahkemesi Parti 1983 Yılı ‘Kapatma Konulu’ Kararları.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi (DMTD)

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi (MGKTD)

Resmi Gazete

Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

SİYASİ PARTİ YAYINLARI

Anavatan Partisi Programı, 6 Kasım 1983.

Bayrak Partisi Temel İlke ve Görüşleri

Büyük Türkiye Partisi Programı, Ankara, 1983.

Doğru Yol Partisi Tüzük ve Programı, Ankara, 1983, Tisa Matbaacılık.

Milliyetçi Demokrasi Partisi Programı, Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1983.

Muhafazakâr Parti Programı, TBMM Kütüphanesi – Siyasi Parti Yayınları.

Yeni Düzen Partisi YDP Program ve Tüzüğü, 1983.

KİTAPLAR

Ahmad, Feroz; **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev.Ahmet Fethi), Hil Yayıncılık 3.Baskı, İstanbul, 2007.

Arcayürek, Cüneyt; **Demokrasi Dönemecinde Üç Adam**, Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara, 1999.

_____ ; **Demokrasi Dur 12 Eylül 1980**, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1986.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, C.1-2, Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 11. Baskı, İstanbul.

Barlas, Mehmet; **Turgut Özal'ın Anıları**, Birey Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2001.

Birand, Mehmet Ali; **12 Eylül Saat: 04.00**, Karacan Yayınları, 10. Baskı, 1984.

Birand, Mehmet Ali; Yalçın, Soner; **The Özal Bir Davanın Öyküsü**, Doğan Kitapçılık, 5. Basım, İstanbul, 2001.

Birand, Mehmet Ali; Bila, Hikmet; Akar, Rıdvan; **12 Eylül Türkiye'nin Miladı**, Doğan Kitapçılık, 1. Basım, İstanbul, 1999.

Boray, Ferit Erden; **Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi**, Kum Saati Yayınları, C.6, 1. Basım, 2010.

Bölügiray, Nevzat; **Sokaktaki Askerin Dönüşü**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991.

Cem, İsmail; **Geçiş Dönemi Türkiye'si 1981-1984**, Cem Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 1984.

Cemal, Hasan; **12 Eylül Günlüğü-Demokrasi Korkusu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

_____ ; **Özal Hikâyesi**, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 1989.

_____ ; **Tank Sesiyle Uyanmak**, Bilgi Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 1986.

Çavdar, Tevfik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, 4.baskı, Ankara, 2008.

Çölaşan, Emin; **12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, Milliyet Yayınlar, 13. Basım, 1984.

Doğan, Yalçın; **Dar Sokakta Siyaset 1980-1983**, Tekin Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1985.

Donat, Yavuz; **Yavuz Donat'ın Vitrininden 2 –Buyruklu Demokrasi 1980-1983**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

Evren, Kenan; **Kenan Evren'in Anıları 2**, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, 1991.

_____; **Kenan Evren'in Anıları 3**, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, 1991.

_____; **Kenan Evren'in Anıları 4**, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, 1991

Gözler, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007.

Gözübüyük, A. Şeref; **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

_____; **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

Güven, Turgut Yılmaz; **Demirel'li Yıllar Hamzakoy'dan Demokrasi Mahzenine**, Başak Matbaa.

Ilıcak, Nazlı; **Makaleler 1980**, Kervan Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1981.

_____; **Makaleler 1981**, Kervan Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1982.

_____; **Makaleler 1982**, Kervan Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1983.

_____; **Makaleler 1983**, Kervan Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 1985.

Kaynar, Mete; **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri 1923- 2006**, İmge Kitabevi, Ankara.

Karatepe, Şükrü; **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul,1993

Kuzu, Burhan; **1982 Anayasası'nın Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990

Özbudun, Ergun; **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1990

Özdemir, Hikmet; **Sivil Cumhuriyet**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1991.

Özgişi, Tuncay; **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:153, TBMM Basımevi, Ankara 2012.

Soysal, Mümtaz; **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Turgut, Hulusi; **12 Eylül Partileri**, Temel Yayınları, İstanbul, 1986.

Turan, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi, 5. Kitap, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1995.

Yaşar, Muammer; **Paşalar Politikası**, Tekin Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1980.

_____; **Zincirbozan Günleri**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986.

Yücel, M. Serhan; **Türkiye'nin Siyasi Partileri (1859-2006)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

12 Eylül Öncesi ve Sonrası, TTK Basımevi, Ankara, 1981.

Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Raporu, TBMM, C.1, Kasım 2012, Dönem 24, Yasama Yılı 3.

MAKALELER

Aliefendioğlu, Yılmaz; “*Siyasi Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri*”, **Anayasa Yargısı**, C.16, 1999, s. 95-115.

Arcayürek, Cüneyt; “*Siyasi Trafik Bir Hızlandı ki...*”, **Milliyet**, 12 Nisan 1983.

_____; “*Sormadan Edemedim: ‘Niye Bunca Sinirlisiniz?’*”, **Milliyet**, 24 Ekim 1983.

_____; “*Mitinge İzmir’den Çok Çevre İllerden Gelenler Katıldı*”, **Milliyet**, 17 Ekim 1983.

_____; “*Tek Parti MDP ise Ötekiler Nedir?*”, **Milliyet**, 25 Ekim 1983.

Armaoğlu, Fahir; “*Seçim ve Politika*”, **Tercüman Gazetesi**, 5 Kasım 1983.

Bahçeci, Barış; “*1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar*”, **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.54, Sa.3, s. 365-397.

Barlas, Mehmet; “*Siyasetin Gerçekleri*”, **Milliyet**, 25 Kasım 1982.

_____; “*Hodri Meydan!..*”, **Milliyet**, 25 Nisan 1983.

_____; “*Seçim Kanunu*”, **Milliyet**, 14 Haziran 1983.

_____; “*Sunalp ve Görevi*”, **Milliyet**, 27 Haziran 1983.

Bulut, Sedef; “*27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmayan Demokratik Parti Mirası*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs, 2009, Sa. 19, s. 73-89.

Çavuşoğlu, Hüseyin; “*12 Eylül ve Merkez Sağ*”, Süleyman Demirel Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007/2, Sa. 6, s. 183-201.

Demirel, Taner; “*12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi*”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Sa.4, s. 43-75.

Doğan, Yalçın; “*MDP Kurucuları ve Felsefesi*”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1983.

_____ ; “*Net Sonuç*”, **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1983.

_____ ; “*Sağda Olay Bitti!..*”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1983.

_____ ; “*Özal’ın Bitmeyen ‘Kritik’ Yılları!..*”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1983.

_____ ; “*MDP, pembe bir dünya vaat etmiyor*”, **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1983.

Donat, Yavuz; “*Sonuç Sürpriz Değildir*”, **Tercüman**, 8 Kasım 1983.

_____ ; “*Ulus Neden Vazgeçti?*”, **Tercüman**, 15 Nisan 1983.

_____ ; “*Politikada İnsan Unsuru*”, **Tercüman**, 23 Eylül 1983.

_____ ; “*VETOP (Veto Yiyenler Partisi)*”, **Tercüman**, 22 Eylül, 1983.

_____ ; “*Zoraki Nikâh*”, **Tercüman**, 18 Ekim 1983.

_____ ; “*Cemaatsiz İmamlar Gibi...* ”, **Tercüman**, 21 Ekim 1983.

Duran, Hasan; Aksu, Ahmet; “*Türkiye’de Milletvekillerinin Parti Değiştirmelerini Tür ve Biçimleri Bağlamında Yeni Türkiye Partisi*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009, Sa. 24, s. 141-154.

Ecevit, Bülent; “*Adalet Karşı Adaletsizlik*”, **Arayış Dergisi**, Sa.15, Ankara, 1981, s. 4-6.

Ekşi, Oktay; “*Perde Açılırken...!*”, **Hürriyet**, 26 Nisan 1983.

_____ ; “*Son Fırsatı Kaçırmadan...* ”, **Hürriyet**, 20 Nisan 1983.

Erel, Teoman; “*Üç Artı Yedi*”, **Milliyet**, 21 Eylül 1982.

_____ ; “*Sepete mi, Tamire mi?*”, **Milliyet**, 24 Eylül 1982.

_____ ; “*Barajlar Yaptırdım Gel Yârim Soyun...* ”, **Milliyet**, 16 Haziran 1983.

_____ ; “*Kurucular Üzerinde Takdir Yetkisi*”, **Milliyet**, 25 Nisan 1983.

_____ ; “*İnönü Geciktikçe*”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1983.

_____ ; “*Özal’ın Ekibine Dikkat*”, **Milliyet**, 20 Mayıs 1983.

_____ ; “*Tek Parti Koalisyonu*”, **Milliyet**, 9 Kasım 1983.

Göze, Ergun; “*Sunalp Paşa Devlete Sahip Çıkıyor*”, **Tercüman**, 21 Ekim 1983.

_____ ; “*Sosyal Demokratlar...*”, **Tercüman**, 1 Haziran 1983.

_____ ; “*Sunalp Paşa Devlete Sahip Çıkıyor*”, **Tercüman**, 21 Ekim 1983.

Gürsel, Seyfettin; “*1980’li Yıllar ve Sonrası*”, **Cumhuriyet Ansiklopedisi 4**, YKY Yayınları, s. 2-6.

Ilıcak, Nazlı; “*Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı*”, **Tercüman**, 18 Eylül 1980.

_____ ; “*Danışma Meclisi*”, **Tercüman**, 2 Temmuz 1981.

_____ ; “*Danışma Meclisi Açılırken*”, **Tercüman**, 24 Ekim 1981.

_____ ; “*Sertleşen Hava ve Basın*”, **Tercüman**, 25 Ekim 1981.

_____ ; “*27 Mayıs-12 Eylül*”, **Tercüman**, 16 Eylül 1980.

_____ ; “*Umduğumuzla Değil, Bulduğumuzla Yetiniyoruz*”, **Tercüman**, 8 Ocak 1983.

_____ ; “*Az ve Öz*”, **Tercüman**, 22 Haziran 1983.

_____ ; “*Anayasa ve Taban*”, **Tercüman**, 25 Eylül 1982.

_____ ; “*Cumhurbaşkanı Seçimi ve Basın*”, **Tercüman**, 21 Eylül 1982.

_____ ; “*Cumhurbaşkanı’nın Seçimi*”, **Tercüman**, 4 Ekim 1982.

_____ ; “*Siyasi Partiler Kanunu*”, **Tercüman**, 29 Nisan 1983.

_____ ; “*Seçim Kanunu*”, **Tercüman**, 15 Haziran 1983.

_____ ; “*12 Eylül’ün Felsefesi*”, **Tercüman**, 31 Mayıs 1983.

_____ ; “*Arayış ‘Doğru Yol’la Bitebilir*”, **Tercüman**, 29 Haziran 1983.

_____ ; “*Atatürk’ten Evren’e*”, **Tercüman**, 3 Temmuz 1983.

_____; “*Büyük ve Müreffeh Türkiye’ye Doğru*”, **Tercüman**, 30 Temmuz 1983.

_____; “*Ahde Vefa*”, **Tercüman**, 10 Temmuz 1983.

_____; “*Veto*”, **Tercüman**, 31 Temmuz 1983.

_____; “*Yapılanlar, Yapacaklarımızın Teminatıdır*”, **Tercüman**, 16 Nisan 1983.

_____; “*Açık Oturum*”, **Tercüman**, 24 Ekim 1983.

Kabaklı, Ahmet; “*Zafer’in Asıl Sahibi*”, **Tercüman**, 8 Kasım 1983.

Kapani, Münici; “*Kurucu Meclis ve Ötesi*”, **Arayış Dergisi**, Sa.1, Ankara, 1981, s.20-21.

Mumcu, Uğur; “*Güven Bunalımı*”, **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1983.

_____; “*İçtenlikle...*”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1982.

_____; “*24 Ocak Anayasası...*”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1982.

_____; “*Bu Kadarı da Olmaz...*”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1982.

_____; “*Geçici Maddeler*”, **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1982.

_____; “*Bir Yeni Dönem...*”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1983.

_____; “*Orta Direk*”, **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1983.

Özbudun, Ergun; 1994, ‘*Democratization of the Constitutional and Legal Framework in Politics in the Third Turkish Republic*, Ed. By Metin Hoper and Ahmet Evin, Westwiev Press, Boulder, 1994. Aktaran: İlyas Söğütlü *Cumhuriyet Türkiye’sinde Modernleşme ve Bürokratik Vesayet*, Kocaeli Üniv. **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sa. 19, s. 49-68.

_____; “*Seçim Sistemleri ve Türkiye*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, Sa. 1, 1995, s. 521-539.

Pulur, Hasan; “*Horoz İzmir’de Öttü...!*”, **Hürriyet**, 18 Ekim 1983.

_____; “Horoz’un Sesi Kütahya’da Kısıktı...”, **Hürriyet**, 19 Ekim 1983.

_____; “Televizyon Başında Geçen Dört Gece”, **Hürriyet**, 28 Ekim 1983.

_____; “Horoz Erken Ötüyor”, **Hürriyet**, 6 Eylül 1983.

Selçuk, İlhan; “Çağdaş Hukuk ve Milli İrade...”, **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1982.

Soysal, İlhami; “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8**, İletişim Yayınları, s. 2132-2140.

_____; “Alan Yerine Salon”, **Milliyet**, 17 Ekim 1983.

Soysal, Mümtaz; “Çok Partililik”, **Milliyet**, 3 Temmuz 1983.

Tamer, Rauf; “Vetolar...”, **Tercüman**, 22 Eylül 1983.

Tanör, Bülent; “Siyasal Tarih (1980-1995)”, **Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, (Yay. Yön.) Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 27-161.

Toker, Metin; “Anayasaya Aykırı Geçici Maddeler!”, **Milliyet**, 20 Eylül 1982.

_____; “Anılar Anılar...”, **Milliyet**, 3 Temmuz 1983.

_____; “Sol İşini halletti Darısı Sağın Başına”, **Milliyet**, 22 Mayıs 1983.

_____; “Yollar ya da Hedef”, **Milliyet**, 26 Haziran 1983.

Tokgöz, Oya; “Türkiye’de 1983 ve 1987 Genel Seçimlerinde Kullanılan Siyasal Reklamlar”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 24, Sa. 1, Mart 1991, s. 13-28.

Tunçay, Mete; “Adalet Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 8**, İletişim Yayınları, s. 2096-2102.

Türk, Hikmet Sami; “Anayasa Çizgileriyle 1982 Anayasa Tasarısı”, **A.Ü, Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.40, Sa.1, 1988, s. 63-95.

Yavuz, Bülent; “Çift Meclis Sistemi ve Türkiye”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, C.16, 2012, Sa.1, s. 217-260.

Yıldırım, Kemal; “1950-2011 Yılları Arasında Yapılan Genel Seçimlere Yönelik Seçmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2, Sayı 4, s. 13-34.

“Anayasa Mahkemesi 1968’de ‘Baraj’ı İptal Etmişti”, **Yankı Dergisi**, Sa.630, Ankara, 1983, s.9-10.

“Baraj Yüzde 10’da Kaldı”, **Yankı Dergisi**, Sa.638, Ankara, 1983, s.19.

“Çağdaşlık ve Hoşgörü”, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1982.

“Haziran Sürprizi Gerçekleşti”, **Yankı Dergisi**, Sa. 636, Ankara, 1983, s. 5-6.

“Pandora’nın Kutusu Açıldı”, **Yankı Dergisi**, Sa.620, Ankara, 1983, s.6-8.

“Partilere Çifte Baraj”, **Yankı Dergisi**, Sa. 615, s.19.

“Yasa Yeni Bir ‘Partiler Düzeni’ Getiriyor”, **Yankı Dergisi**, Sa.631, Ankara, 1983, s.9-10.

SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Yankı Dergisi

Arayış Dergisi

ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt 3-4, YKY Yayınları.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.8, İletişim Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1919'dan Günümüze, Toker Yayınları, İstanbul, 1994.

EKLER

EK-1 ANAYASA DÜZENİ HAKKINDA KANUN

Kanun No. 2324

Kabul Tarihi: 27.10.1980

Resmi Gazete: 28.10.1980 - 17145

Büyük Türk Milleti adına tarihi sorumluluk duygusu ile hareket ederek emir ve komuta zinciri içinde ve emirle 12 Eylül 1980 harekâtını gerçekleştirmiş ve yönetime bütünü ile el koymuş bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koymasını zorunlu kılan sebepler ile harekâtın amacı ve Milli Güvenlik Konseyinin kuruluş tarzı, Konsey bildirimleri ve Konsey Başkanının 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyonla yayınlanmış konuşması ile kamuoyuna duyurulmuştur.

MADDE 1. - 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile değişiklikleri, aşağıdaki maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir Anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar yürürlüktedir.

MADDE 2. - Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.

MADDE 3. - Milli Güvenlik Konseyince kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez.

MADDE 4. - Milli Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ileri sürülemez.

MADDE 5. - 12 Eylül 1980 tarihinden sonra, Bakanlar ile Bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesinin durdurulması istemi ileri sürülemez.

MADDE 6. - Milli Güvenlik Konseyinin Bildiri ve Kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konseyce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer.

MADDE 7. - Bu Kanun Resmi Gazetede yayımlandığında, 12 Eylül 1980'den itibaren yürürlüğe girer.

Karar No ve Tarihi: 52 - 2.6.1981

Resmi Gazete: 5.6.1981 - 17361

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığına, bağımsızlığına ve rejimine yönelik fikri ve fiziki hain saldırıların olanca genişliği ve şiddetiyle süre geldiği bir ortamda, milletimiz için başkaca bir çıkış yolu kalmadığı anda, Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yönetime el koymuş; 12 Eylül Harekâtını zorunlu kılan sebeplerle harekâtın amaçları; Milli Güvenlik Konseyinin 1 Numaralı bildirisi ve Konsey Başkanının 12 Eylül günü radyo ve televizyonda yayınlanan konuşması ile kamuoyuna açıklanmıştır. Olağanüstü durum ve şartlar, olağanüstü tedbirleri gerektirir. Bundan dolayı, Milli Güvenlik Konseyinin 1 Numaralı bildirisi ile parlamento ve Hükümet feshedilmiş, parlamento üyelerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve bütün yurttaki Sıkıyönetim ilan edilmiştir. Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı bildirisinin 1nci maddesi ile Siyasi Parti faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu yasak, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı'nın 11 Eylül 1980 günlü konuşmasında belirttiği gibi, her türlü siyasi faaliyetin her hademede durdurulmasıdır. Memleketin muhtaç olduğu huzur ortamının bir an önce sağlanması ve sağlanacak huzurun korunması için konulan bu genel siyasi faaliyet yasağı, parti yöneticilerinin, eski parlamento üyelerinin ve bütün parti mensuplarının faaliyetlerini kapsamaktadır. Hal böyle iken, memleketi 11 Eylül 1980 ortamına getiren şartların doğmasında ve ağırlaşmasında olumsuz davranışları ile rol oynamış bulunan kimseleri eleştirmek yahut övmek veya yermek maksadı ile yayımlar yapıldığı, demeçler verildiği dikkati çekmektedir. Ayrıca eski parlamenterlerin, siyasi parti yöneticilerinin ve mensuplarının dünkü, bu günkü ve gelecekteki durumları konu yaparak beyanlarda buldukları, yorumlar ve yayımlar yaptıkları görülmekte, umumi yerlerde siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar düzenleyerek bunu siyasi amaçlarla kamuoyuna yansıttıkları izlenmektedir. 2324 Sayılı Temel Hukuk Düzeni Hakkındaki Kanunla açıklandığı gibi istisnaları dışında yürürlükte olan 1961 Anayasasının Sıkıyönetimi düzenleyen 124 üncü maddesine göre, gerektiğinde

Sıkıyönetim süresince bazı hürriyetlerin kısıtlanması ve kullanılmasının durdurulması zorunludur. Bu nedenlerle 12 Eylül Harekâtının amaçlarına bir an önce ulaşmasını sağlamak maksadıyla her kademede, her türlü siyasi parti faaliyetleri ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar yasaklanmıştır.

1 - Faaliyetleri yasaklanmış bulunan siyasi partiler ve parti mensupları arasındaki siyasi çekişmelerin sürdürülmesi,

2 - 11 Eylül 1980 tarihinde, parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları,

3 - Sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak Sıkıyönetim Komutanlıklarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması,

4 - Kamu davası açılıncaya kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan siyasi parti, işçi teşekkülleri, meslek kuruluşları, dernek ve siyasi kişilerle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri etkileyici yazı yazmak, sözlü veya yazılı beyanda bulunmak, yorumlar yapmak,

5 - Açılan kamu davalarında verilecek mahkûmiyet veya beraat kararları kesinleşinceye kadar ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ve yayında bulunmak

6 - Bu karar ile konulan yasaklara uymayanlar hakkında, filleri başka bir suç oluşturursa dahi, ayrıca 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun 16ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır.

EK-3 KENAN EVREN'İN SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASINA İLİŞKİN RADYO-TV KONUŞMASI (16 Ekim 1981)

Aziz Türk Milleti,

Ülkemizde, mevcut tüm siyasi partiler bugünden geçerli olarak feshedilmişlerdir. Milli Güvenlik Konseyini bu kararı almaya zorlayan durum ve sebepleri şöylece açıklamak mümkündür:

12 Eylül 1980 öncesinde ülkemizin içinde bulunduğu çok tehlikeli durum hala hepimizin gözleri önünde durmakta ve bütün tazeliği ile hafızalarımızda yaşamaktadır. Seneler ve senelerce bu fevkalade acı günlerin içinde, yaşama güvencesini kaybetmiş, yarınından ümidini yitirmiş olan Türk vatandaşları 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime bütünü ile el koymasını, büyük bir çoğunlukla tasvip etmiş ve desteğini esirgememiştir. O günün şartlarına göre Parlamento ve hükümet feshedilmiş ve fakat demokrasiye olan inancımızın bir gereği olarak, siyasi partilerin sadece faaliyetlerinin durdurulması ile yetinilmişti. Ancak, Türkiye'nin bu duruma gelmesinde büyük sorumluluk taşıyan siyasi parti mensup ve yöneticilerinin, milletin büyük çoğunluğuna uyararak bu gereği idrak etmeleri yeni Anayasa, yeni Seçim ve Partiler Kanunu hazırlanıp normal seçimler yapılincaya kadar, bu yönetime yardımcı olmaları, hiç olmazsa köstek olmamaları veya gölge etmemeleri beklenirken, maalesef yazı veya demeçlerle siyasi amaçlı faaliyet gösterdikleri veya siyasi nitelik taşıyan tutum ve davranışlarda buldukları, hatta kendi içlerinde iktidar kavgasını başlattıkları, kısaca 12 Eylül'den önceki davranışlarını memlekette hiç bir şey olmamış gibi devam ettirme çabası içinde buldukları görülmüş, bunun üzerine Türk toplumunun muhtaç olduğu huzur ve güven açısından bu gibi faaliyet ve davranışların önlenmesi maksadıyla 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararı alınarak yürürlüğe konulmuştur. Şu hususu bütün Türk milleti önünde bir kere daha belirtirim ki, Milli Güvenlik Konseyi hiç bir zaman, ülke yönetiminin tek bir partiye veya tek bir şahsa verilmesini düşünmemiştir. Biz, tek parti veya şahıs diktatörlüğünün ülkeyi arzu edilmeyen istikametlere sürükleyebileceği inancı içerisinde olduğumuzdan dolaydır ki, bütün

konuşmalarında, hür, demokratik parlamenter sistemin yeniden sağlam temeller üzerine kurulacağını, her şeyi ile bozulmuş bir idarenin kısa sürede düzeltilemeyeceğini ve bunun için de makul bir süreye ihtiyacımız olduğunu dile getirmiştım. Parlamenter demokrasinin siyasi partilerle gerçekleşen bir sistem olduğunun bilinci içerisindeyiz. Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bundan dolayıdır ki, siyasi partiler rejimini benimsemiş her demokratik ülkede olduğu gibi milletimizin kaderi, siyasi partilerin gücüne, görüş ve düşünce doğrultusuna ve özellikle yöneticilerinin ehliyet ve dürüstlük derecelerine kesin olarak bağlıdır. Siyasi partiler, devletin gücünü azaltan ve parçalayan, vatandaşları birbirine düşman cepheler haline getiren kuruluşlar olamaz. Siyasi partiler Anayasa ve Kanunlar çerçevesinde devlet işlerinin ve bütün kamu faaliyetlerinin daha iyi yürütülmesi, bütün vatandaşların huzur, güven ve refaha kavuşması için programları istikametinde ancak meşru bir rekabet içinde bulunabilirler. Başka bir deyimle, siyasi partilerin vatandaşlar arasında uzlaşmaz ayrılıklara, kırgınlıklara ve bölünmelere asla yer vermeden medeni ve seviyeli bir hizmet yarışı yapmaları gerekir. Şimdi elimizi vicdanımıza koyarak düşünelim; acaba milletin kaderinde başlıca rol oynamış partiler ve yöneticilerinden hangisi 12 Eylül'e gelinceye kadar bu görevin idraki içinde oldu? Hangisi devlet çatısının çatırdayarak yıkılmaya başladığını görüp de milletin refah ve huzuru, devletin bekası için kişisel ve parti çıkarlarından feragatte bulunabildi? Ve yine vicdanımıza danışarak şu soruya cevap arayalım: Hangi siyasi parti ve yöneticisi 12 Eylül'den sonra siyasi ihtirasını bir müddet olsun durdurup da, yıkılan devlet düzeninin tamiri için beklemeyi tercih etti? Aksine basın ve diğer yollarla eskiden olduğu gibi birbirlerine sataşmaya, sen-ben kavgası yapmaya ve gizli kapılar arkasında toplantılar düzenleyerek, yalan haberler yayarak temiz vatandaşları mevcut yönetim aleyhine zehirleme içerisine girdiler. Hatta ilk yapılacak seçimde iktidara gelecekler gibi yandaşlarına şimdiden makam, mevki ve menfaat dağıtma vaatlerinde bulundular. Bu suretle 12 Eylül'e kadar ülkeyi nasıl yönetmişler ise, aynı alışkanlıklar içerisinde olduklarını ortaya koydular. Bu siyasi partilerin yöneticileri hala birbirlerine karşı o kadar km ve nefretle dolular ki; bugün siyasi faaliyetlere müsaade edilmiş olsa, tekrar 11 Eylül 1980 günü kaldıkları noktadan yine bildikleri yolda yürümeye devam edeceklerinden kimsenin şüphesi olmasın.

Sevgili vatandaşlarım,

Türkiye de siyasi partilere dayalı demokratik parlamenter sistem mutlaka kurulacaktır. Ama mevcut, bu partilerle değil, yıkılan bir binanın enkazını kullanarak yapılan bir bina nasıl çökerse, yurdu 12 Eylül öncesine getiren partilerle kurulacak bir demokrasi de yeniden yıkılmaya mahkûm olacaktır. Sağlam olması için yeni malzeme ile yapılan binada olduğu gibi, biz de hür, demokratik parlamenter sistemimizin ancak yeni Anayasa ve Partiler Kanununa uygun olarak kurulacak yeni siyasi partilerle inşa etmenin mümkün olacağına inandık ve milletin de istediği doğrultusunda mevcut partileri feshetme kararını aldık. Ayrıca Danışma Meclisinin her türlü etkiden masun olarak rahat ve huzurlu çalışabilmesi için de bu yola başvurulmasına zaruret duyduk. Kurucu Meclisin meydana getireceği Anayasanın milletçe kabulünden sonra hazırlanacak Siyasi Partiler Kanununa uygun olarak ihtiyaç duyulacak yeni siyasi partiler kurulacak ve bu partilerle normal seçimlere gidilecektir.

Sevgili vatandaşlarım,

12 Eylül'den beri Millete vadettiklerimizi adım adım tahakkuk ettirdik. Çok şükür bütün vaatlerimizi zamanında yerine getirdik. Eğer mevcut partiler ve yöneticileri milletin gösterdiği anlayışı gösterebilseler, kendilerini geçmişin km ve nefretinden temizleyebilseler, kendi içimizde halledeceğimiz problemleri dış ülkelere jurnal ederek bir takım kuruluşlar vasıtasıyla bize baskı yaptırma denemelerine girmeselerdi, belki bu kararı almak gereğini duymayacaktık. Bunların hiçbirisini yerine getirmeyenler gitmeli ve geçmişten ders alarak kurulacak yeni partiler sahneye çıkmalıdırlar.

Şimdiye kadar söylediklerimi özetleyecek olursam:

Partilerin kısır, fakat klikleşmiş, bugüne kadarki başarısızlıkları sabit olmuş kişilerin kurduğu kadro çemberini kaldırarak geçmişteki hatalardan, şiddet ve yolsuzluklardan doğrudan veya dolaylı olarak sorumlu olmayan kişilerle çalışmasını temin etmek,

Bütün devlet teşkilatına sızmış olan kişisel menfaate dayalı partizan hareketlerin önünü almak,

Danışma Meclisinin geleceğe dönük olarak rahat ve huzur içinde her türlü etkilerden uzak çalışmasını sağlamak,

En hayati milli çıkarlarda dahi uzlaşamayan partileri geçmişte bırakarak Türkiye’de kurulacak özgürlükçü demokrasiye, acı hatalardan sorumlu olmayan, ideolojik dogmatik sapıklıklardan uzak, Atatürk ilkelerinde birleşebilen geleceğe dönük partilerle yeniden başlamak maksadıyla, partileri feshetme kararı alınmıştır.

Ümit ediyoruz ki bundan sonra kurulacak partiler, Atatürk ilkelerini esas alıp 1950 den beri yapılan hatalardan ders almış olarak faaliyette bulunurlar ve Türkiye’yi tekrar 1960’a, 1971’e ve 1980 e getirmezler. Bu husus tamamen sizlerin elinde ve sorumluluğunuzdadır.

Sevgili vatandaşlarım,

Eğer sizler yeni partilerin kurulmasında ve ileride yapılacak seçimlerde dikkatli davranır da ülkeyi, geçirdiğimiz karanlık durumlara getirmeyecekleri seçerseniz, Türkiye daima iyiye, güzele ve ileriye hızla gidecektir.

Hepinize sevgiler ve saygılar sunarım.

EK-4 SİYASİ PARTİLERİN FESHİNE DAİR KANUN

SİYASİ PARTİLERİN FESHİNE DAİR KANUN

Kanun No: 2533

Kabul Tarihi: 16.10.1981

Resmi Gazete: 16.10.1981 - 17486 Mükerrer

MADDE 1. - 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan ve faaliyetleri Milli Güvenlik Konseyinin 7 Numaralı Bildirisi ile yasaklanmış bulunan bütün Siyasi Partiler; tüm merkez, il, ilçe ve diğer şube teşkilatları, kadın ve gençlik kolları, temsilcilik, lokal ve diğer adlarla kurulan her türlü yardımcı kuruluş ve yan organları ile birlikte feshedilmişlerdir.

MADDE 2. - Feshedilmiş bulunan; Siyasi Partilerin ve her türlü yardımcı kuruluş ve yan organlarının para dâhil taşınır ve taşınmaz bütün malları bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihte Hazineye geçer.

MADDE 3. - Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kurucusu Atatürk'ün düzenlediği vasiyetnameye göre, maliki olduğu bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya'daki taşınır ve taşınmaz mallarının, o tarihte mevcut tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisine belirttiği şartlarla tevdi ettiği idaresi görevi; bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren vasiyetname uyarınca tam ve noksansız olarak Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğince ifa olunur.

MADDE 4. - Siyasi Parti mallarının Hazineye intikaline ilişkin tasfiye işlemleri, en geç bir ay içinde Maliye ve İçişleri Bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara göre bu Bakanlıklarca yapılır.

MADDE 5. - 2325 sayılı Kanun hükümlerine göre Kayyım tayin edilmiş olan Siyasi Partilerle ilgili tasfiye işlemlerinde bu Kayyımlar da diğer görevlilerle müştereken görev ifa ederler. Tasfiye işlemi biten Siyasi Partideki Kayyımın görevi kendiliğinden sona erer.

MADDE 6. - Milli Güvenlik Konseyi tarafından yeni bir kararla değiştirilmedikçe 2 Haziran 1981 gün ve 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararında yer alan hükümlerin uygulanmasına devam olunur.

MADDE 7. - 13 Temmuz 1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile ek ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 8.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 9. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-5 KENAN EVREN'İN ÇORUM KONUŞMASI (1 Haziran 1983)

Cumhurbaşkanı Kenan Evren MGK'nin 79 sayılı bildirisinin yayınlanmasından bir gün sonra Çorum'da halka hitaben yaptığı konuşmanın bir kısmı şu şekildeydi:

Sevgili Çorumlu Kardeşlerim;

Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığım bütün bu ikazlarımıza rağmen, makam ve iktidar koltuğundan uzaklaştırılmanın ve milletvekilliği veya senatörlüğün sağladığı nimetlerden faydalanmamanın verdiği kini içlerinden atamayan, gözleri yalnız hırs ve intikam bürümüş, isimlerini burada tekrar etmeyeceğim bazı malum kişiler, aylarca Bizans entrikalarıyla hazırlıklarını sürdürmeleri sonunda, Büyük Türkiye Partisi isminde bir partiyi kurdurarak sahneye koydular. Ve bu partiye, kapatılan bir siyasi partinin mensubu olup kendilerine on sene müddetle siyasi yasaklama konulan kişilerin kardeşlerini, beş senelik yasaklanmaya tabi, kapatılmış partinin milletvekillerini, aynı partinin eski il ve ilçe başkanlarıyla belediye başkanlarını toptan kaydettirmek suretiyle, kurulan bu partinin adıyla amblemiyle ve kaydolanlarıyla kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu bir gövde gösterisi halinde ortaya sergilediler.

Sevgili vatandaşlarım, o partinin adının nereden geldiğini biliyorsunuz. Amblem olarak evvela arıyı seçtiler. Arı eski o partinin başkanının mezun olduğu üniversitenin amblemi idi. Onu belirtmek içindi. Bitmedi. Başka bir parti de onu aldığı için vazgeçtiler, "el" yaptılar. Elin manası nedir, size izah edeceğim.

Seçime gittiği zaman vatandaşların mührü olacak "evet" yerine basacak ya, o demirden yapılmış. Demiri El'e bas, Demirel olsun. Onun için el işareti aldılar. Acaba, bizi bu kadar saf mı zannediyorlar? Bunları anlamayacak kadar.

Sevgili vatandaşlarım; maalesef, burada üzümlere ifade ediyorum ki, bazı çirkin oyunlar tezgâhlayarak, illerden temsilciler göndermek ve yalan vaatlerde bulunmak suretiyle bu partinin başına kuruluş hazırlıklarının sonuna doğru emekli bir orgeneral arkadaşımızı getirmek suretiyle milleti tereddüt içerisinde bulundurma

yolunu seçtiler. Bu asker arkadaşımıza, öyle bir oyuna alet olmamasını tekrar tekrar söylememize rağmen, girişiminden alıkoymak mümkün olmadı. Biz çok iyi biliyorduk ki, bugün için milleti aldatmak maksadı ile parti genel başkanlığına getirilen bu arkadaşımız, ilk genel kongrede genel başkanlıktan indirilecek ve kendilerine kul-köle olacak eski parti mensuplarından birisi genel başkanlığa getirilecekti. Bu çirkin oyunu tezgâhlayanlar, iki sınıf arkadaşı emekli orgeneralimizi karşı karşıya getirmek suretiyle, vaktiyle milleti bölmekten çekinmedikleri gibi, makam ve iktidar uğruna gerekirse milletimizin gözbebeği ve yegâne güvencesi Silahlı Kuvvetlerimizi dahi kamplara ayırmaktan zerre kadar çekinmediklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Çünkü daha evvel kurulan bir parti vardı, başında emekli bir orgeneral vardı. Siz mi onu getirdiniz? Biz de karşısına bir emekli orgeneral getirelim görürsünüz diye bu oyunu oynadılar. Bunlardan daha hainane bir girişim düşünülebilir mi? Siz düşünebilir misiniz sevgili vatandaşlarım. Millet 12 Eylül'den evvel neden muhtelif kamplara bölünmüş şimdi anladınız mı, makam uğruna her şeyi yapabiliyorlar. Daha bitmedi. Bu çirkin ve çirkin olduğu kadar da tehlikeli oyunu oynayan zat bütün Türkiye'yi kendi tapulu arazisi kabul ediyor ve böyle kabul ettiğini de "Ben tapulu arazime gecekonduramam" demek suretiyle dile getiriyor. Yani bu ülke yalnız ona aittir. O olursa ancak bu ülke var olacaktır. Ancak onun kurduracağı bir parti meşrudur, diğer partiler gecekondudur, işte düşüncesi.

Sevgili yurttaşlarım, ismini dahi eski bir parti liderinin ağzından düşürmediği bir deyimden olan Büyük Türkiye Partisi, eski bir siyasi partinin mensuplarından, arkadaşlarından, bu yönetime karşı küskünlerden, kalpleri intikam ateşi ile yanıp tutuşan kişilerden oluşmuş ve feshedilen bir partinin devamı niteliğinde görüldüğünden kapatılmasına karar verilmiş ve bu tehlikeli oyunu tezgâhlayanların elebaşlarıyla, yine evvelce kapatılmış diğer bir siyasi partinin devamı niteliğinde başka siyasi partilerin oluşturulması için gizli faaliyette bulunan kişilerin normal seçimler yapıp, Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup, başkanlık divanı oluşturuluncaya kadar Çanakkale'de gösterilen mahalde ikamete memur edilmeleri kararlaştırılmıştır.

Ümit ederiz ki, Çanakkale'den, karşıda Birinci Cihan Harbi'nde, Atatürk'ün komutasında gerçekleştirilmiş Çanakkale Muharebelerinin o sahalarını seyrederek ve

Atatürk'ün ruhu onların kalplerini biraz olsun belki aydınlatabilir. Eğer aynı oyunu geriye kalanlar oynamaya devam ederlerse, onlara da bu gibi uygulamaların getirileceğini hatırlatmak isterim. Evvelce birkaç defa tekrar ettiğim gibi, bizi daha sert tedbirler almaya mecbur bırakmasınlar kurulmuş veya kurulacak olan diğer partiler de aynı şekilde hareket edecek olursa, aynı işlemleri onlar için de, yapmaktan çekinmeyeceğimizi bütün Türk milleti önünde belirtmek isterim.

Bugüne kadar söylediğim gibi biz tekrar eskilerle yola çıkmak istemiyoruz. Biz tekrar eskilerle bina yapmak istemiyoruz. Biz gönlünde intikam ateşini yanmayan, içi bu vatana hizmet aşkı ile dolu ve bundan başka bir şey düşünmeyen kişilerle yola çıkmak istiyoruz ve öyle inanıyorum ki, sizler de millet de bunu istiyor. Bunu bekliyor.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Şarkışla'da tamamladı. 2002 yılında Maltepe Askeri Lisesi'nden mezun olmaya müteakip, Kara Harp Okulu'ndan 2006 yılında Jandarma Teğmen olarak mezun oldu. Ankara ve İzmir'de 2 yıl eğitim ve öğrenimini tamamladıktan sonra 2008-2013 yılları arasında Şırnak ve İstanbul'da çeşitli birliklerde görev yaptı. 2013 yılı itibariyle Rize Kalkandere İlçe Jandarma Komutanı görevini sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babası olup İngilizce bilmektedir.